

TÜRK YURTLARI ÜZERİNE NOTLAR

DR. HAYATİ BİCE

TÜRK YURTLARI
ÜZERİNE NOTLAR
Sosyopolitik Tezler & Edebi İncelemeler

DR. HAYATİ BİCE

BİLGEOĞUZ

TÜRK YURTLARI

Yazar:
Dr. Hayati Bice

Yayın Yönetmeni:
Oğuzhan Cengiz

Editör:
Mustafa Erdem Kafkaslıoğlu

Kapak Tasarımı
Hüseyin Özkan

Mizanpaj
Adem Şenel

Baskı / Cilt
Barış Matbaa ve Mücellit
Davutpaşa Cad.Güven Sanayi Sitesi C Blok Kat:2 No:291
Topkapı/İstanbul Tel:0212 674 85 28

İstanbul - 2010

Kitabın Uluslararası Seri Numarası
(ISBN): 978-605-4200-82-5

TC Kültür Bakanlığı Sertifika Numarası: 12460

BİLGEOĞUZ

İrtibat: Alemdar Mahallesi Molla Fenari Sokak 41/A
Cağaloğlu / İSTANBUL
Tel: 0212 527 33 65 - 66 Faks: 0212 527 33 64
e-mail: bilgi@bilgeoguz.com.tr

TÜRK YURTLARI
ÜZERİNE NOTLAR
Sosyopolitik Tezler & Edebi İncelemeler

DR. HAYATİ BİCE

BİLGEOĞUZ

Dr. Hayati Bice

1959 yılında Tokat'ta dünyaya geldi.

İlk ve orta öğrenimini Tokat'ta tamamladı.Yüksek öğrenimini Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde tamamladı (1982). Aynı fakültenin Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Kliniği'nde başladığı (1985) uzmanlık eğitimini takiben Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Uzmanı oldu. (1989).

Uzman doktor olarak çeşitli kamu kurumlarında ve özel sağlık sektöründe görev yaptı.

1994-1995 öğretim yılında Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Türk-Kazak Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak görev aldı.

Halen T.C. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nda hekim olarak çalışmaktadır.

Tıp alanındaki ve sosyokültürel konulardaki birçok araştırma ve incelemesi çeşitli bilim ve kültür dergileri ile gazetelerde yayınlandı. Ankara'da yayınlanan Türk Yurtları dergisinin yayın yönetimini üstlendi.

Dr. Hayati Bice, tezhib sanatçısı Müzehher Bice ile evli ve Abdulhay Alperen, Fatıma Dilahan ve Behre Nur adları verilen üç çocuk babasıdır.

Yayınlanan Kitapları: Tıp alanında, "Antimikrobial Tedavi Rehberi","Annenin Rehberi" [TDV yayını-6.baskı 2009] ; sosyal alanda Divân-ı Hikmet [TDV yayını-5.baskı 2009], "Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler" [TDV yayını-1.baskı 1989], "Hoca Ahmed Yesevi Türbesi"[Kültür Bakanlığı yayını, 2.Baskı Türk Exim-Bank,1993] ve "İşaret Taşları"[İnsan yayınları-2006].

İÇİNDEKİLER

Bu kitabım,
Afganistan Türkleri'nin istiklâlini göremeden
bekâ alemine göç eden şehîd Azad Bek Kerimî'nin
lâtif ve pâk ruhaniyetine adanmıştır.
Allah'ın rahmeti O'na...

Dr. Hayati Bice

SÖZBAŞI

Türk Yurtları üzerine yaptığım araştırma ve incelemeler yaklaşık 25 yıldır değişik basın-yayın organlarında yer aldı. Konu ile ilgili insanların ancak gazete ve dergi arşivlerinden ulaşabilecekleri Türk dünyası ile ilgili bu yayınlarımın derli toplu bir şekilde ilgili okurlara sunulması da yıllardır karşılaştığım bir talep oldu. Bu maksadla arşivimi gözden geçirdiğimde kendim de bu araştırma ve incelemelerimin- en azından tarihe not düşülmesi ve gelecek nesillerin ortak hafızasına emanet edilmesi açısından- kitap olarak yayınının gerekliliğine kanaat getirdim.

Bu çalışma, Türk yurtları konusunda teşekkül etmiş literatürdeki bir zaafı karşılamak iddiasındadır. Türk yurtları etrafında özellikle son yıllarda teşekkül eden literatür birikimi, ciddi bir hacme ulaşmakla beraber; konu, bütüncül bir çerçevede değerlendirilmekten uzaktır. Akademik nitelikli literatür -biraz da akademik disiplin gereği- konuyu ele alan bilim insanının akademik çalışma alanının gerektirdiği önceliklere göre oluşmuştur. Konu tarih konusundan ele alınmış ise tarihi çerçeve; dil eksenli ise filolojik değerlendirme, ekonomik bir araştırma sözkonusu ise ekonomi ağırlıklı bir yaklaşım ön plana çıkmaktadır.

Oysa Türkiye'den bakılarak yapılacak bir Türk yurtları incelemesinde tarih kadar kültürün, dil kadar ekonominin, bugünkü ilişkiler kadar yarınki gelişmelerin de önemi vardır. Bu dikkate alındığında tek tek bilim dallarının ayrıntılı analizleri yanında konunun bir bütün olarak ele alındığı çalışmaların da yapılması bir zorunluluktur.

Uzunca sayılabilecek bir süreçte kaleme alınmış çeşitli makaleler ve müstakil incelemelerden oluşan bir kitapta kaçınılmaz olarak konulararası bağlantıları kurmak ve ortak bir dil oluşturmak zor –belki de imkansız- olacaktı; öyle de oldu. Bunu gözönüne alacak hoşgörülü okurlardan beklediğim anlayış, bu riski göze almakta cesaret verici oldu; makale ve yazılarımı elden geçirirken güncel gerekliliklerin gerektirdiği birkaç değişiklik dışında ana çerçeveye dokunulmadı.

Makalelerimin yazıldığı süreçte politik-kültürel birer aktör olarak yazılarıma konu olmuş -ve bir kısmı ile tanışma şerefine nail olduğum- bazı Türk önderleri biyolojik hayatlarını tamamlayıp Allah'ın engin rahmetine emanet edilerek sonsuzluğa intikal ettiler. Bunlar arasından Afganistan Türkeri'nin yiğit mücahid önderi Azad Bek Kerimî, Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ebulfeyz Elçibey, Batı Trakya Türklerinin lideri Sadık Ahmed ve Türk yurtları edebiyatının aşılmaz görünen yüce ismi Cengiz Aytmatov'u bu vesile ile rahmetle anmak isterim. Türk dünyasının şerefli tarihini zenginleştiren bu isimler yanında halen hayatta olan Mustafa Abdulcemil Kırımoğlu gibi Türk yurtlarının yıldız isimlerine de hayırlı hizmetlerle süslenecek uzun ve bereketli ömürler dilerim.

Türkiye coğrafyasına sıkıştırılmış bulunan -Türk dünyasının göreceli olarak en serbest kesimi olan- milletimizin en şuurlu kısmını teşkil eden Türk milliyetçileri artık sorumluluklarının ağırlığını kavramalı ve bu ağırlıkla mütenasib bir yaklaşımla tez ve icraatlarını ortaya koymalıdırlar. Gün bu gündür!...

Kitabımın Türk yurtlarının geleceğinden kendisine sorumluluk payı çıkartan her Türk için ufuk açıcı olması dileklerimle...

Dr. Hayati Bice
1 Aralık 2009
Ankara

GİRİŞ

Ural-Altay dil grubundan Türk lehçelerini konuşan insanların yaşadığı ve büyük kısmı Asya kıtasında yayılmış bulunan ülkeler Türk Yurtları olarak adlandırılabilir. Ancak bu kitabda Türk Yurtları kavramını yakın geçmişte etnik esaslara göre değişik isimlerle adlandırılmış olan ve bugün de aynı sınırlar ve adlandırmayla varlıklarını devam ettiren "sovyetik" Cumhuriyetler'e bölünmüş Türkistan bölgesi ve Kafkasya olarak daha sınırlı bir çerçeveyi ifade etmek üzere kullanılmıştır.

Türk Yurtları'nın bugünkü durumuna ilişkin değerlendirmelerden önce konuya ilgi duyan her Türk aydınının ezbere bilmesinde çok büyük mülahazalar ve faydalar olacağına inandığım -bazı katı ve acı gerçekleri ihtiva eden- maddi gerçeklikleri ortaya seren bazı rakamları sunmak istiyorum. Bu rakamları önüne koyan ve başını iki eli arasına alarak fikreden her Türk, yapacağı her çalışmada, söyleyeceği her sözde daha dikkatli ve gerçekçi olacaktır. Bu dikkat ve realizmin Türk yurtları için yapılacak analiz ve faaliyetleri daha anlamlı hale getireceği açıktır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından hemen önce yapılmış ayrıntılı bir araştırmaya göre dünyada yaşayan Türklerin % 42'si Sovyetler Birliği, % 11'i Çin Halk Cumhuriyeti, % 9'u diğer ülkeler ve sadece % 38'i, Türkiye sınırları dahilinde yaşamaktaydı. 200 milyonluk bu nüfusun ülkelere dağılım oranları olan bu rakamlar tek başına fazla bir şey ifade etmez.

Bu nüfusun üzerinde Türkçenin konuşulduğu topraklara dağılımı incelendiğinde anlamlı bir tablo ortaya çıkmak-

tadır. Üzerinde Türk dilinin konuşulduğu ve Avrupa'nın tamamından daha geniş bir yeryüzü kesimini oluşturan yerler 10.955.840km2 olup Avrupa kıtasından biraz büyüktür.

Nüfus ve toprak üzerine yapılmış bu tesbitleri birleştirdiğimizde önümüze önemli bir gerçek serilmektedir. Türklerin kendi yönetimindeki Türk topraklarının %7,55'ini teşkil eden bir sahada dünyadaki Türk nüfusunun %37,6'sı yaşamaktadır (Türkiye ve KKTC). Çeşitli yönetimler altındaki Türk topraklarının %92,45'inde ise Türk milletinin %62,4'lük kısmı yaşamak durumunda kalmıştır... [1]

10. 955. 840 km² lik bir yeryüzü parçası olan Türk yurtlarının % 75'i Sovyetler Birliği, % 15'i Çin Halk Cumhuriyeti, % 2,5'u diğer ülkeler ve yalnızca % 7,5'u Türkiye sınırlarında kalmıştır. Nüfus ve toprak ilişkisini kuracak olursak Türkçe konuşulan toprakların % 7,5 'una Türkçe konuşan insanların % 38'i sıkıştırılmıştı.

A. TÜRK YURTLARI ETNOGRAFYASI

1. "Türk Yurtları" Terminolojisi ve Türk Yurtlarının Yakın Tarihi :

Son 10 yıldır dilimize terim olarak yerleşmiş olan Türk yurtları terimi bugün Türk yazınından belirli bir kullanım yaygınlığına ulaşmıştır. Bu terimin öncülleri olan Turan , Türkistan, Türk dünyası, Türk Yurdu deyimleri herbirinin özel bir değeri olmakla beraber bugünün dünyasındaki karşılıkları belirli konu ve alanlarla ksıtılnamış durumdur.

Ortaya çıktığı yıllarda biraz İran-Turan deyişiyle yaygınlaşan Turan terimi daha çok İran ötesindeki tüm bölgeler ve halklar için kullanılmış olmakla beraber bu bölge ve halkları sadece Türk kapsamıyla değerlendirebilmek mümkün değildir. Bugünün dilinde Turan kelimesinin önemi kalmamışken "Turancılık" kelimesi herhangi bir anlam kaymasına uğramaksızın, fonksiyonel olarak kullanılmağa devam etmektedir.

Türkistan kelimesi her ne kadar "Türk ülkesi" anlamını içerse de daha çok Orta Asya bölgesini ifade etmek üzere kullanılmakta , pratikte ise Çin işgalindeki Türk yurtlarının isimlendirilmesinde "Doğu Türkistan" şeklinde kullanılmaktadır. Doğusu olan Türkistan'ın Batısı'nın eski sovyet cumhuriyetlerinin olduğunu ilgili uzmanlar bilse bile Güney Türkistan'ın bugünkü Afganistan'ın kuzey bölgeleri için kullanıldığını ilgili kişiler dahi bilmemektedir. Kuzey Türkistan olarak vasıflandırılması mümkün olan Tatar- Başkurt bölgeleri için ise tarihte hiçbir zaman Kuzey Türkistan olarak kullanılmadığı bilinmektedir. Bu bölgedeki Türk halkları için kullanılan Şimal Türkleri deyimi de hiçbir zaman yaygınlaşmamıştır. [1]

Türk dünyası kelimesi ise kavram olarak soyut bir dünyayı ifade ederken somut karşılığının ne olduğu hakkında bir anlam içermez. Türk Yurdu kelimesi ise literatürümüzde Türk Ocakları'nın prestijli yayını olan derginin ismi olarak tanınmaktadır.

Türk yurtları kelimesi hem anlam olarak Türklerin yaşadığı topraklara işaret eden bir kavramı bütünlüklü olarak içermekte; hem de Türkçe'nin kurallarına uygun olarak taşıdığı çoğulculukla bir zenginliğe işaret etmektedir. Türk yurtları kelimesinin kapsama alanına Sibirya'da en uzaktaki Şor Türklerinin yaşadığı topraklar girdiği gibi; Orta Asya da, Azerbaycan da, Kerkük de, Kırım da, Kafkasya da, en batıdaki Dobruca'daki Tatar toprakları da sığar. Bu topraklarda kurulu olan yönetimlerin niteliği ne olursa olsun tamamını yine Türk Yurtları kelimesi ile ifade etmek mümkündür.[2] *Oysa ne tarihteki Türk Hanlıkları, ne de bugünün dünyasındaki Türk cumhuriyetleri Türklük açısından kapsayıcı veya sınırlayıcı bir anlama kavuşamamıştır.*

Türk dilinde yeryüzünün Türkçe konuşulan toprakları anlamında giren Türk yurtları deyiminin yerleşmesinde 1990 yılında Ankara'da yayınlanan Türk Yurtları dergisinin önemli bir etkisi olmuştur.[3] *Derginin yayınlandığı yıllarda daha çok Türk Ocakları çevresi tarafından içerdiği anlam nedeniyle "bölünmez bir bütün olan Türk dünyasını parçalamak " gibi bir argümanla karşı çıkılan "Türk Yurtları" ismi -işte tam da bu nedenle- kullanılması zorunlu bir terim halini almıştır. Gönülden geçen duygular ne olursa olsun şu kabul edilmesi gerekli bir maddi veridir ki bugünün dünyasında ne inanç açısından, ne idari yönden ve ne de somut işbirliği çerçevesinde Türklük esaslı bir "bölünmez bütün" sözkonusudur.*

Türk Dünyası ve İslam Alemi

Bugünün dünyasında yaklaşık 6 milyarlık dünya nüfusu içinde 1,2 milyara varan nüfusu ile önemli bir yer tutan İslam

alemi, oran olarak dünyada % 20'lik bir nisbet oluşturmaktadır. Dünyanın İslam nüfusunu oluşturan insan kitlelerinin başlıca 8 büyük gruptan oluştuğu bilinmektedir: Hind-Pakistan müslümanları, Uzakdoğu (Malezya - Endonezya) müslümanları, Arablar, Türkler, Balkan (Bosna,Arnavutluk, Makedonya, Bulgaristan, Romanya) müslümanları, Farslar, Peştunlar, Zenciler, Çinliler... Dünya üzerindeki müslümanların % 65'i Asya kıtasında, % 30'u Afrika'da ve geri kalan % 5'i ise diğer dünya parçalarında yaşamaktadır. Asya'da yaşayan müslümanların sayısı 750 milyon civarındadır ve bu rakamın yaklaşık 250 milyon kadarını Türkler teşkil etmektedir. Bir diğer ifadeyle, Asya'daki her 3 müslümandan birini bir Türk temsil ediyor.

Bu rakamları üzerinde düşünüldüğünde, dünya müslümanlarının gelecekteki durumunun Türk Yurtları'nın kaderi ile yakın bir ilişki içinde olacağı gerçeği ortaya çıkmaktadır. Genel bir değerlendirme ile bugünün dünyasında müslümanların uğradığı zulüm ve haksızlıklar 20. yüzyıl başlarında maksimum düzeyine ulaşan Batı hesabına sömürgeleştirme faaliyetinden son Irak işgaline kadar Türk Dünyası'nın uğradığı emperyalist saldırıları takib ederek ortaya çıkmıştır. Budan yola çıkarak şöyle bir öngörüde bulunmak mümkündür: Türk Dünyası'nın 21. yüzyıldaki konumu bir anlamda İslam'ın da emperyalizme karşı yaşama gücünün ifadesi olacaktır.

Dünya üzerindeki sınırların baştanbaşa yenilendiği yüzyılımızda dünya müslümanlarının tamamen edilgen bir konumda kalmanın zilletini yaşadığı bir gerçektir. Bu edilgenlik günümüzde olanca şiddetiyle sürüp gitmekte; kah Filistin'in işgali, kah Ermeni talepleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreç içinde Sovyetler Birliği'nde yaşamak durumunda kalan Türkler'in durumu konusu ise ya bazı tekelci ellerde Batılı emperyalizmin çıkarlarını savunan "koçbaşı"na çevrilmiş veya unutulmuşluğun hüznünü yaşamakla başbaşa bırakılmıştır.

Son birkaç yüzyıl boyunca İslam Dünyası'nın maruz kaldığı emperyalist yayılma siyaseti , Türk Dünyası'nı da olumsuz yönde etkileyerek Rus emperyalizminin Kafkasya ve Türkistan'da yerleşmesi yanında Doğu Türkistan'da Çin hakimiyeti ile neticelenmiştir. Bütün bu süreç sırasında Asya'nın en gelenekli toplumlarından biri -ve muhtemel birincisi- olan Türk kökenli insan toplulukları kabile esasına dayandırılmaya çalışılan idari bir yapılanmaya yöneltilmişler ; Sovyetler ve Çin dışında kalan Türk toplulukları ise yaşadıkları ülkelerin 'idari mekanizmalarının uzağında tutulma' şeklindeki politikalarla karşı karşıya kalmışlardır. Böylece İslam Dünyası'nın Asya kıtasındaki en büyük komponenti dünya konjonktüründe "pasif bir konum"a itilmiştir. Ortaya çıkan bölük-pörçük bir Türk Dünyası'nın bugünkü durumunun sağlıklı bir değerlendirilmesi, gerçekleştirilen emperyalist yapının niteliğini gözler önüne serecektir.

Sovyet Sisteminde Türkler

1917'den günümüze tam 90 yıldır ekonomik ve kültürel yönlerden Sovyet Rus emperyalizminin tutsağı olarak yaşayan Türkler, kardeşlerimize kendi milli kimliklerini olağanüstü bir mücadele ile korumağa cçalışmışlardır. Türk halklarının milli kimliklerine sahip çıkma olayı, bütün dünyanın ilgisini çekmiş ve futuroloji uzmanları tarafından Sovyet sisteminin geleceği hususunda yapılan hesaplamaların başfaktöriyellerinden birisini teşkil etmişti. Fakat bu hesapları yapanların hemen hepsi İslami nosyona sahip olmadıkları için bir çok yanlışlıklara düşmekten kendilerini alakoyamamışlardır. Bu konuda da dünya ölçeğinde bir tavır geliştirmenin artık zamanı geldiğine olan inancımızla en önce bizim olan meselelere başkalarının himmetini beklemeyi bırakmamız gerekir. Ancak bu şekilde Pentagon'da belirlenen misyonların koçbaşı veya Kremlin'de yapılan stratejik planların sujesi olmaktan kurtulabiliriz.

Sovyet sistemindeki Türkler'in yakın tarihinin tüm ayrıntılarını irdelemek apayrı bir kitaba konu olacak kadar girift bir konudur. Burada okurun hatırlamasının daha kolay olduğu ve kısmen de bugün bile etkileri süregeldiği için Sovyet sisteminin son lideri Mihail Gorbaçov döneminde Sovyet sisteminin Türk yurtları siyasetini ele almak da uygun görülmelidir. 11 Mart 1985'te S.S.C.B. Komünist Partisi Merkez Komitesi Genel Sekreteri olduktan sonra uyguladığı Glasnost ve Perestroika politikaları ile ülkesinde ve hatta dünyada geri dönülemez değişikliklere zemin hazırlayan Mihail Gorbaçov'un uygulamaları, bu ülkede yaşayan ve % 99'unu soydaşlarımızın oluşturduğu müslüman halkları da yakından etkiledi.

Sovyetler Birliği Komünist Partisi liderliğine geldiğinde uygulamaya koyduğu 'Glasnost ve Perestroika' (Açıklık ve Yeniden Yapılanma) politikası ile dünyanın dikkatlerini toplayan S.B.K.P. I. Sekreteri Mihail Gorbaçov'un uygulamalarının Sovyetler Birliği'nde yaşayan Türkler yönünden yol açtığı sonuçlar son derece de hayati değişimlere kapı aralamıştır. 'Dünya Hristiyan Ortodoksluğu'nun tarihi merkezi olan Rusya'nın hıristiyan mirasına sahip çıkmakla Hıristiyan dünya ile ilişkilerini sağlamlaştırmaya çalışan Gorbaçov ve ekibinin böylece bünyesindeki müslüman halkların yükselen milli ve dini nitelikli talep ve emellerine karşı "Marksist Haçlılık" diye adlandırılabilecek yeni bir ideoloji geliştirdikleri dikkati çekmektedir. Bugünün Rusya'sında Ortodoks Kilisesi'nin yeniden kavuştuğu prestij ve etkinlik dikkate alınırsa bu politikanın "marksist" komponentinin giderek azalan etkisine karşılık Putin yönetiminde "haçlılık" komponentinin güç kazanarak sürdürüldüğü görülmektedir.

Hıristiyanlığa karşı tavizkar tutumuyla Hıristiyan Batı'nın sempatisini toplayan Mihail Gorbaçov'un İslam'a karşı geleneksel baskı politikasını acımasızca sürdüreceği, 1986 Kasım'ında Hindistan'a giderken uğradığı Türkistan'ın, "Özbekistan" olarak bölünen bölgesinin merkezi Taşkent'te yap-

tığı bir konuşmadan anlaşılmıştı. Özellikle dünya basınından gizlenmeğe çalışılan bu konuşmasında Gorbaçov, Türkistan Cumhuriyetleri'nde son yıllarda ortaya çıkan İslami gelişmelere dikkati çekerek, işbirlikçisi yerel yöneticileri "İslamî doğmalara karşı" kararlı bir tavır almağa çağırmış ve Sovyetler Birliği'nin 'İslam Toprakları'nda İslam aleyhdarı propagandanın hızlandırılmasını emretmişti. Gorbaçov'un 24 Kasım 1984'de yaptığı bu önemli konuşması sadece yerel Taşkent gazetesi 'Pravda Vostoka'da yayınlanmış ve böylece dikkatlerden kaçırılmağa çalışılmıştı. Bu konuşmayı takip eden sürede, özellikle Afganistan cihadıyla doğrudan etkilenen Türkistan bölgesindeki yerel cumhuriyetlerde "antiislam kampanya"nın güçlendiği ve yapılan din aleyhdarı yayınların büyük çoğunluğunu İslam aleyhinde olanların teşkil ettiği gözlemciler tarafından kaydedilmiştir.

Teorik bağlamda İslam'ı baskı altına alırken, 'Ortodoks Hıristiyanlığı'nın merkezi olma misyonunu elde etmeğe çalışan Mihail Gorbaçov ve etrafındaki Rus veya hıristiyan kökenli danışmanlarının yönlendirmesiyle, Sovyetler Birliği'nin müslüman halklı cumhuriyetlerinin parti mekanizmalarında yer almış bulunan işbirlikçi yerli kadroların da tasfiyesi yoluna gidilmiştir. Bu tasfiye hareketinin en önemli örneklerinden birini oluşturan 'Kazakistan' adı verilen Türkistan bölgesinin komünist Partisi'nin I. Sekreteri Dinmuhammed Kunayoğlu, 1986 Aralık sonunda görevinden alınarak yerine Rus asıllı Gennady getirilmişti. Bu değişiklik Kazak Türkleri arasında büyük bir infiale yol açmış ve Almaata Üniversitesi öğrencilerinin öncülüğünde kitle eylemleri yapılmıştır. Daha sonra yapılan açıklamalara göre kitle hareketinin yolbaşçıları olmakla suçlanan Almaata Mimarlık Enstitüsü öğrencisi K. Riskulbek kurşuna dizilmek suretiyle idama; Yüksek Teknik Okul öğrencisi Taycuma 15 yıl, G. A. Sabitova adlı bayan öğretim görevlisi 5 yıl, yine üniversite öğrencisi Kübeşbay 5 yıl ve emekçi halktan maran-

goz Taşen, elektrikçi Küzembay 4-15 yıl çalışma kampı ve hapis cezalarına çarptırıldılar.

İzvestia gazetesinde Haziran 1987'de yayınlanan bu mahkumiyet kararları, Sovyet sistemi Rus hakimlerinin ne kadar acımasız birer Türk düşmanı olduklarının güzel bir göstergesidir. Ancak daha 1983'de yayınlanan Batılı bir araştırma dergisinde, Kazakistan K.P. I. Sekreteri Dinmuhammed Ahmedulu Kunayoğlu'nun, oğluna yaptırdığı geleneksel sünnet töreni nedeniyle, Ruslar'ın gözünden düştüğü ve şüpheli şahıslar listesine alındığı belirtilmişti. Öte yandan, Kunayoğlu'nun görevden alınma gerekçelerini daha sonra açıklayan resmi yetkililer, Dinmuhammed Kunayoğlu'nun Kazakistan'ın ilim enstitülerine en yüksek okullarına Kazak Türkleri'ni yerleştirmek suretiyle 'halkların kardeşliği' ilkesine ters düştüğünü iddia etmişlerdir.

"Temizleme kampanyası" sadece yaşayan müslüman kökenli yöneticilerin çeşitli bahanelerle görevlerinden alınmaları Asubalioğlu'nun, Başkırd bölgesinde ise Midhat Şakiroğlu'nun adları etrafında genişletilerek, Sovyet sisteminde yer alan bütün müslüman kökenli yöneticilerin tasfiyesi sağlandı. 1988 yılı ortalarında Azerbaycan K. P. I. Sekreteri olan ve KGB kurmaylarından olduğu için yerinin sağlam olduğu sanılan Haydar Aliev, Bakü'deki yüksek okul ve akademilere, dağlık yörelerin çocuklarının yerleştirilmesi suretiyle "feodal sapmalar" gösterdiği iddiasıyla görevden alınmıştı. İran İslam Devrimi'nden sonra Sovyetler Birliği için son derece tehlikeli hale gelen Güney Azerbaycan (İran'ın kuzey yarısı)'daki Azerilere karşı yürütülen politikanın mimarı olan Haydar Aliev'in teklifiyle Kremlin Azeri Türkleri'nde 'dini' duyguların güçlenmesinin Sovyet sistemi için daha iyi olacağını kabul etmiş ve bu yönde bir politikayı benimsemişti. Kendisinin gücüne olan güveniyle "Bulgaristan'daki Türklere uygulanan asimilasyon politikası"na karşı çıkma cesaretini gösterebilen Haydar Aliev'in yönlendirmesiyle Sovyetler Birliği'nin Azerbaycan S.S. Cumhuriyeti'nin müslüman aydınla-

rı, kendilerini "Sovyetler Birliği'ndeki müslüman Türklerin öncüleri" olarak hissetmeğe başlamışlardı. Ancak Haydar Aliev'in kabul ettirdiği politikanın Sovyet sistemi için arzettiği tehlikeyi farkeden Ruslar 1987 yazından itibaren Azerbaycan'daki uygulamaları şüpheyle izlemeğe başlamışlar ve nihayet bir yıl sonra da "dokunulmaz" gözüyle bakılan Haydar Aliev'i 2 Mayıs 1988'de emekliye sevkederek tasfiye etmişlerdi.

Komünist yönetimin işbirlikçisi yönetici kadroyu hedef alan temizlik harekatı, kademe kademe yaygınlaştırılarak, Sovyetler Birliği'nin bütün müslüman vatandaşlarına kadar indirilmiştir, özellikle İslami eğitim ve öğretimini, rejimin tüm yasaklamalarına rağmen sürdüren müslüman aydınlar ve sufi ekoller üzerindeki baskı, bir batılı Sovyetolog'un deyimiyle, Gorbaçov devrinde "Stalin'den bu yana en sert uygulamalar" haline gelmiştir. Bu baskı politikasının Uluslararası Af Örgütü raporlarına girdiği için dünya basınına da yansıyan çok tipik bir örneği uygulanan baskının derecesini gözler önüne seriyordu. Kasım 1988 sonunda Uluslararası Af Örgütü, dini inançlarından ve milli akımlara katılmaktan ötürü, Sovyetler Birliği'nin çeşitli cezaevleri, akıl hastaneleri ve çalışma kamplarında tutuklu bulunan 20'den fazla Türk asıllı müslüman tutuklunun bulunduğunu açıklayarak, bu mahkumların serbest bırakılmaları için, 'İnsan Hakları' kuruluşlarını işbirliğine çağırmıştır.

Uluslararası Af Örgütü'nün tesbit edebildiği bu mahkumlar ve "suçları" ise şu şekildedir:

- *Nizamettin Ahmedoğlu: Çocuklara Kur'an-ı Kerim okumayı öğretmek,*
- *İmam Aziz Hocaoğlu: 'izinsiz' dini faaliyetlerde bulunmak,*
- *M. Budanoğlu: Dini kitapların dağıtımım yapmak,*
- *T. Sultanoğlu: İslami inançların propagandasını yapmak,*

- *Ahmed Bekiroğlu: Çocuklara İslam'ı öğretmek ve dini yayınlar satmak,*
- *N. Alioğlu: Çocuklara islam'ı öğretmek ve Kur'an-ı Kerim okumak,*
- *Z. Ahmedoğlu: Bir grup çocuğa İslam'ı öğretmek ve Kur'an-ı Kerim okumak,*
- *M. Recepoğlu : Çocuklara Kur'an-ı Kerim'i öğretmek ve okumak,*
- *U. Baymirzaoğlu: Çocuklara İslam'ı öğretmek ve Kur'an-ı Kerim okumak,*
- *İ. Ömeroğlu: Bir grub 15 yaşındaki çocuğa İslam'ı anlatmak.*
- *B. Kerimoğlu: Kur'an-ı Kerim okumak,*
- *A. Niyazioğlu: Kur'an-ı Kerim okumak,*
- *A. Hasanoğlu : . Kur'an-ı Kerim okumak,,*
- *Cemil Hocamuratoğlu: Kur'an-ı Kerim okumak,*
- *Ekber Eskuluoğlu: Kur'an-ı Kerim okumak ve öğretmek,*
- *A. Ahmedzade (bayan): İslami inançları yaymak...*

Sovyetler Birliği'ndeki müslüman Türklere uygulanan baskıların küçük bir örneği olan bu bilgiler, 'Glasnost' politikasının ve Gorbaçov'un hıristiyan Batıya karşı 'güleryüzlü' olan politikasının İslam ve müslümanlar sözkonusu olduğunda ne kadar katı bir şekilde uygulandığına işaret eder. İran İslam Cumhuriyeti ve Afganistan Cihadı'nın etki alanına girdiği için hareketlenen Sovyetler Birliği müslümanlarının, İslami bilincindeki gelişmelerin de birer göstergesi olan bu örnekler, önümüzdeki yıllarda Sovyetler Birliği'nin Marksist - Leninist ideolojiyi Ortodoks Hristiyan - Panislavist - Sosyalist bir yörüngeye kaydıracağının bir erken işareti olarak yorumlanabilir.

Türk Yurtları Yeni Bir Çağın Eşiğinde:

Türk Yurtları'nda geçtiğimiz 10 yılda meydana gelen değişiklikler, insana 'lisan-ı hal' ile "işte tarih böyle oluşuyor" diye fısıldar gibi... Böylesi tarihî bir anda geleceğin araştırıcısına dipnotu düşmesi için gerekli olacak bazı verileri bir araya getirerek, Türk Yurtları'nda meydana gelen köklü ve kalıcı değişimleri değerlendirmek suretiyle kendi zeminimizi de yerleştirmek istiyoruz.

Türk Yurtları'nda 2000'li yıllara doğru gelişen hadiseler tabiî olarak, dünyadaki Türkler'in -ister istemez- önemli bir kısmını barındıran ve bu yönüyle -doğru bir şekilde- bir zamanlar "en büyük Türk ülkesi" olarak bile vasıflandırılan Sovyetler Birliği'ndeki kardeşlerimizin durumuyla yakından ilişkilidir. İslam aleminin yaklaşık onda birini teşkil eden "Sovyetler Birliği'nin müslüman vatandaşlarının kaderi, bu özelliği nedeniyle de önem taşımaktadır. Gelişmeler, bu hesaplaşmayı günbegün açığa koyar niteliktedir. 1989 yılında yapılan Sovyetler Birliği'nin son nüfus sayımının etnik ve dini verilerine dayanarak, 60 milyon kişi civarında olduğu anlaşılan kardeşlerimizin durumu 2000'li yıllara doğru Türkiye'nin tercihlerini ve yönelişlerini zorlamağa başlamıştır. Bu tarihî bir süreçtir ve iletişim araçlarının da desteğiyle artık gündemimizden çıkamaz hale gelmiştir.

Gelenekli Bir Aydın Kadrosunun Öncülüğünde Başkaldırı:

Son dönemde Türk Dünyası içinde en radikal hareketlerin ortaya çıktığı ve köklü değişimlerin yaşandığı topraklar, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği sınırları içinde bulunuyordu. 70 yılı aşkın bir süredir ateist, Marksist ve Rus egemen bir imparatorluğun mensubları olarak yaşamak durumunda kalan ve Rus işbirlikçisi yerli komünistlerin güdümünde, sözde

otonom cumhuriyetlere bölünerek potansiyel güçleri zaafa uğratılan, Sovyet vatandaşı kardeşlerimiz ilk kez kendi kaderleri ile ilgili sözler söyleyebilme gücüne ulaştılar. Sovyet sistemi içerisinde yaşayan ve rejimin ideolojik eğitim aparatından geçirildikleri halde kimliklerini yitirmeyen aydınların yolbaşçılığında ortaya çıkan Türk uyanış hareketleri son 10 yıllık dönemde oldukça mesafeler katetti.

Türk Yurtlarında Milli Muhalefetlerin Örgütlenmesi:

Tarihî ve İslamî birikimi ile bütün Türk Dünyası içinde öncü olmağa aday Türkistan'ın Özbekistan olarak bölünen bölgesindeki soydaşlarımız başta Erk Demokratik Partisi'nin lideri Muhammed Salih olmak üzere kimliğinin şuurunda aydınlar öncülüğünde örgütlenerek 28 Mayıs 1989'da Özbekistan Birlik Hareketi'ni vücuda getirdiler.

Bir diğer Türkistan'lı aydın olan Kazak Türkleri'nden Olcas Süleymanoğlu önderliğindeki 'çevre korumacı' bir grup da Kazakistan'daki uyanışın merkezi olarak 28 Şubat 1989'da faaliyetlerine başlamıştı.

1944'de sürgün edildikleri Kırım'a dönüş mücadelesini aralıksız olarak devam ettiren Kırım Türkleri, gayrıresmî yollarla Kırım'a yerleşmeyi başaran 100 bine yaklaşan Kırım Türk'ü ve önderleri Mustafa Cemiloğlu'nun gayretleri ile 11-12 Haziran 1989 tarihinde Kırım'ın Bahçesaray şehrinde Kırım Tatar Millî Harekatı Teşkilatı Merkez Şurası'nı toplamağa muvaffak oldular.

Türkistan, Azerbaycan ve kısmen Kırım etrafında hareketlenen Türk yurtlarının diriliş hareketleri ve bu hareketlerin önderleri, sistemin tuzaklarına düşmemek için halk kitlelerinin desteğini elde etmeyi ön planda tutuyorlardı. Kitlelerden izole edilebilen bir milli hareketin yok edilebilmesinin, Sovyet sistemi

için zor olmayacağını bilen ve önemli bir kısmı görmemiş bile olsa, 1930'lu yılların Stalin terörünün Türk halkların öncülerini nasıl ortadan kaldırdığının farkında ve bilincinde olan aydınların bu stratejileri, önemli mesafelerin alınmasını kolaylaştırmıştır. Bu amaçla düzenlenen ve geniş halk kitlelerinin katılımıyla gerçekleşen miting ve gösteriler ile mesajların halk katında yayılımı sağlanırken, yapılan yayın faaliyetleri ile de toplum bilincinin sağlam temellere oturtulmasına çalışılmaktadır.

Yeni Bir Dünya Haritası mı?. .

1989'da Doğu Avrupa'da meydana gelen ve Varşova Paktı'nın S.S.C.B. dışındaki üyelerinin komünist rejimlerini silkeleyen değişiklik rüzgarlarının dünyanın dengelerini alt-üst ettiği ileri sürülmektedir. Bu çerçevede Doğu Almanya, Macaristan, Polonya, Çekoslavakya, Romanya ve hatta Bulgaristan'da meydana gelen ve değişik ölçülerde olmakla beraber totaliter rejimlerin yerle bir olmasına kadar varan değişimlerin Sovyetler Birliği bünyesindeki Cumhuriyetleri ne ölçüde etkileyeceği merak konusu haline gelmişti. Doğu Avrupa'daki hızlı değişime zemin oluşturması ile bazı çevrelerce Rusya'da adı nefretle anılan Mihail Gorbaçov 1989 sonunda yaptığı bir açıklama ile Doğu Avrupa'daki müttefikleri için izin verilen değişikliklere ülkesinde asla müsaade edilmeyeceğini açıkça belirtmişti.

Aslında S.S.C.B. bünyesindeki cumhuriyetlerde ayrılıkçı eğilimleri güçlendireceğinden Gorbaçov'un hassasiyetini anlamak mümkündür. Özellikle S.S.C.B.'nin doğal kaynaklarının büyük bir çoğunluğunun sağlandığı Azerbaycan ve Türkistan'daki Sovyet Cumhuriyetlerinin bağımsızlık talepleri önlenmeğe çalışılmaktadır. Nihayet 1990 yılının ilk günü yaptığı bir açıklama ile Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Gennady Gerasimov, bütün dünyaya yayılan demecinde: "Herhangi bir cumhuriyete, bağımsızlık hakkı tanındığında S.S.C.B.'nin parçalanması yönünde bir adım atılmış olur. Ardından başka cumhuri-

yetler de ayrılmak isteyeceklerdir Lenin'in sınırları asla değiştirilemez..." diyerek Litvanya gibi cumhuriyetlerin bağımsızlık yolundaki faaliyetlerini S.S.C.B.'nin bütünlüğü açısından endişe verici gelişmeler olarak nitelendirmiş ve S.S.C.B.'nin bünyesindeki cumhuriyetlerin ayrılmasına izin veremeyeceğini kesin bir dille açıklamıştır. Aslında Litvanya, Estonya ve Letonya gibi Baltık ülkelerinin Sovyetler Birliği'nden ayrılmak isteyen halk hareketlerine yönelik olarak sarf edilmiş gibi yayınlanan bu sözler, Türkistan, Azerbaycan ve Kafkasya'daki Türk halklarına yönelik olduğu konuya yabancı olmayanların hemen fark edebilecegi bir tehdittir. Çünkü Sovyetler Birliği'nin Lenin'in sınırlarına dönmesi demek, 2. Dünya Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği'ne dahil edilen Baltık Cumhuriyetleri serbest bırakılırken Türkistan, Azerbaycan ve Kafkasya'daki Rus sömürgeciliğinin süreceğinin diplomatik bir duyurusu idi.

Sovyetler Birliği'nin şartlarını değerlendirebilecek durumda olan milli aydınların çalışmaları kültürel kimliğin diri tutulması, çevre kirlenmesine karşı çalışmalar, mimari mirasın korunması suretiyle tarihi köklere ışık tutan eserlerin korunarak yaşatılması, S.S.C.B.'nin cumhuriyetlerüstü platformlarında Türk toplumlarının birbirine destek olması ana başlıkları altında toplanabilir. Türk Cumhuriyetlerinin önde gelen aydınları, S.S.C.B. dahilindeki cumhuriyetler arası ilişkilerde hakkaniyet ve eşitlik prensiplerinin korunmasını, merkezi yönetimin cumhuriyetler arasındaki Karabağ gibi millî konularda tarafsızlıktan ayrılmamasını ve bütün ülkede insan haklarına riayet edilmesini talep etmektedirler.

Bu yasal çerçevedeki faaliyetler arasında yakın geçmişte iki kez değiştirilen ve bugün Rus-Kiril sistemindeki alfabenin değiştirilmesi istekleri başta gelmektedir. Ancak bu konuda Sovyetler Birliği'ndeki Türk aydınlar arasında henüz bir görüş birliği oluşmamıştır. Türkiye ile daha yakın kültürel ilişkileri arzulayan Azerbaycan Türkleri genel olarak Latin alfabe-

sine geçişi isterken, köklü bir edebiyat geleneği (Nevai okulu) oluşturmuş olan ve bu geleneğin binlerce cildlik el yazması mirasına sahip Özbek Türkleri Arab alfabesine geçişi düşünmekte ve ünlü Kazak yazarı ve milletvekili Olcas Süleymanoğlu'nun başçılığını yaptığı bir aydın grubu ise stilize edilerek Orhun Yazıtlan'nda kullanılan alfabenin bütün Türklerin alfabesi olarak benimsenmesini savunmaktadır.

Türk Cumhuriyetleri'nin bölge parlamentoları olan Sovyetler, 1989 yılından itibaren birbiri ardına kendi anadillerinin resmî dil olarak kabul edilmesini kararlaştırdılar. Bu kararlarla Özbek Türkçesi, Kazak Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi parçalanmış Türkistan topraklarının ve Azerbaycan'ın resmî dili olma vasfını kazandı. Bunun kültürel millî kimliğin gelişmesine sağladığı yarar tartışılamayacak kadar açıktır.

Tarihî mirasın korunması ile başbaşa giden bir kültür hareketi olan çevre korumacı aydın grupları bütün Türk yurtlarında organize olarak çalışmaktadır. Bu çalışmalar ile hem köklü tarihin nakilcisi olan kültürel mirasın korunması sağlanırken, hem de emperyalist uygulamaların talan ettiği tabii kaynakların korunması hedeflenmektedir. Aral gölünün kuruması ile çevrenin giderek çölleşmesine karşı hareketler, Kazak bozkırlarında gerçekleştirilen nükleer denemelerin yol açtığı radyasyon tehlikesine karşı Olcas Süleymanoğlu'nun öncülüğü ile organize edilen Nevada-Semey hareketi ve 'Orhun Anıtlarının korunma altına alınması' talepleri Sovyetlerdeki çevreci Türk örgütlerinin gündem maddelerinin ilk sıralarında yer almaktadır.

Sovyet Rus İmparatorluğu'nun bünyesindeki Türk toplulukların milli bilincinde meydana gelen bu değişikliklerden sistemin rahatsız olmaması beklenemez. Ne denli demokratikleşme sürecinde olursa olsun tarihî birikim olarak emperyalist zeminde gelişen ve Rus yöneticilerin insiyatifi elinde bulundurduğu bir imparatorluğun olan-bitene seyirci kalmaya-

cağının bazı işaretlerini görülmektedir. 1990 yılının ilk günlerine yazılan Bakü Katliamı bunun en açık ve acımasız uygulaması oldu.

Gelişen ve kontrol dışı bir çizgiye doğru ilerleyen halk hareketlerini yörüngesinden çıkararak kontrol altına almağa yönelik en organize tedbirler ilk olarak Özbekistan bölgesinde uygulandı. Türkistan ülkesinin kalbi olan bu bölgede 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye sınırına yakın yerleşim bölgelerinden Stalin'in diktatörlüğü yıllarında sürülen Ahıska (Türkiye basınında Misket, Meshet, Mesket şeklinde tanımlamalar da kullanıldı) Türklerine karşı Özbek Türkleri'nin katliamlar yaptığı ve binlerce kişi yaralanırken yüzlercesinin de öldürüldüğü 21 Mayıs 1989'dan itibaren dünya iletişim kanallarını dolduran haberler arasında yer aldı. Türkiye basınında da bu haberlere geniş ölçüde yer verilirken farkında olunmadan iki Türk topluluğu arasında bir tercihe yönlendirildiğimiz ve bu tercihin mazlum tarafı olan Ahıska Türkleri'nden yana oluşu, hatta bazı Türklük bilgisi yetersiz yorumcuların "Misketler'in Sovyetler: Birliğindeki tek Türk topluluğu olduğu şeklindeki yanlışları, Ahıska Türkleri'nin kendilerini Osmanlı Türkleri'nin evlatları olarak kabul ettikleri şeklindeki ciddiyetsiz haberler pek çok kişinin dikkatlerinden kaçtı. Oysa Sovyet sistemine az-çok vakıf olanların gayet iyi bildiği gibi, böylesine organize bir katliamın resmi devlet aygıtına 'rağmen' yapılamayacağı açıktı: Bütün öldürme ve yaralama hareketleri 'geceleri' ortaya çıkan 'serseriler' tarafından yapılıyor, insanların bazıları sadece devlet zimmetinde bulunan otomatik silahlarla öldürülüyor ve bunlardan resmi makamların hiçbir haberi olmuyordu(!). Oysa gerçeği en iyi bilecek durumda olan bölgedeki kardeşlerimiz yayınlandıkları ortak bildiri ile bu kardeş kavgasının kimin işine yarayacağım gayet iyi ortaya koyarak olayın arka planındaki provokasyona işaret ediyorlardı. Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te 8 Haziran 1989'da yayınlanan ve "Ahıska

Türkleri'nin Vatana Dönüş Hareketi" , "Kırım Türk-Tatar Millî Hareketi" ve "Özbekistan Birlik Halk Hareketi" imzalı bildiride aynen şu satırlar yer alıyordu:

"... Aziz Kardeşlerimiz, Özbek, Tacik, Kırgız, Kırım Tatar ve Türk kardeşlerimiz! Tarihimiz, dinimiz, gönlümüz bir idi! Yoksulluğumuz, işsizliğimiz, talihsizliğimiz bir idi. Şimdi faciamız bir oldu! Yarı uykuda birbirimizle didişme yerine gözümüzü dört açarak birbirimizi kollamamız ve hepimiz için ortak olan felaket çağında uyanık olarak mücadele etmemiz doğru olmaz mı? Neden bir yakadan, bir baş çıkartamıyoruz? ... Neden söz ile bitecek işi yumruk ile halletmeye çalışıyoruz? O zaman bir büyük yumruk bizim gibi yumruklaşmakta olanları kanunların kara kürsüsüne perçinleyerek yapıştırır. Böyle de oluyor. Durun! Çekilme ve yenilgi için değil düşünme için duralım! Durarak gerçek arabozucuları ortaya çıkaralım. Bizim büyük yola çıkmış kervanımızı başka yola çevirmelerinden önce durarak görüşelim... Kan Kardeşlerimiz! Akrabalığımız ve kardeşliğimiz hakkı için ezelden beri bir olan köklerimize kendimiz balta vurmayalım... !"

O günlerde Almanya ziyaretinde bulunan S.S.C.B. Komünist Partisi Genel Sekreteri Mihail Gorbaçov'un bu olaya ilişkin sorulara verdiği cevabı anlamlıdır. Sovyetler Birliği'nde meydana gelebilecek İslamî gelişmelere karşı gerçekleştirilecek imha hareketlerinin mantığını ortaya koyan bu cevabında Gorbaçov 'Özbekistan'ın Fergana vadisinde meydana gelen olayların Radikal İslam'ın bir gövde gösterisi' olduğunu, en kısa sürede bastırılacağını açıklamıştı.

Türkistan'ın coğrafi ve kültürel merkezi olan Özbekistan bölgesinin Ruslar'a karşı yüzyılın ilk 25 yılında gerçekleştirdiği ve Basmacı hareketi olarak bilinen milli direnişin odak noktalarından birisi olan Fergana vilayetinde meydana gelen bu provokatif saldırıların iyi tahlil edilmesi gerekmektedir. Sovyetler

bünyesindeki Türk Cumhuriyetler arasında nüfus olarak en büyüğü olan, nüfus bileşiminin % 90 'nı müslümanların teşkil ettiği Özbekistan Sovyet Cumhuriyeti uzun yüzyıllar boyu Timurlular Devleti, Şeybaniler imparatorluğu gibi muhteşem devirleri yaşamış : Semerkant, Buhara,Taşkent gibi hem maddî hem de manevî medeniyetlerin merkezi şehirler etrafında şekillenen bir kültür hayatının beşiği olmuştur. Sovyetler Birliğindeki Türk toplulukları için örnek bir hareketin başlatılıp başarıya ulaştırılması yönünden en uygun şartlara sahip olduğunu en iyi Rusların bildiği, Özbekistan'da meydana gelen bu olaylar, Sovyetlerdeki diğer Türk toplulukları nezdinde Özbekistan nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Özbek Türkleri'ne karşı bir soğukluk yaratma çabasının ürünü olarak değerlendirilmeğe müsaittir.

Bu tarihten bugüne kadar Sovyetler'de meydana gelecek millî nitelikte herhangi bir olayın ve hareketin yok edilmesindeki en büyük gerekçe haline getirilen "Radikal İslam'ın dişlerinin sökülmesi" bahanesinin Türk Cumhuriyetleri'ndeki yönetimi hala ellerinde bulunduran komünist kökemnli yöneticiler tarafında kullanıldığı bilinmektedir. Bunun en açık örneği ise Fergana vadisinin Andican kentinde Mayıs 2005'te meydana gelen olayalar sonrasında bölgenin diktatörü İ. Kerimov'un kendisini haklı çıkartmak ve bizzat emri ile icra edilen katliamı gizlemek için aynı "Radikal İslam ile mücadele" argümanını kullanmak istemesidir.

Bu "işe yarar" gerekçenin bundan sonra da her türlü demokratik ve milli nitelikli talebin bastırılmasını kmufle etmek üzere lanse edileceğinden ve bu gerekçeyi başta Birleşmiş Milletler ve NATO olmak üzere A.B.D.'nin fiili hegemonyası altındaki bütün uluslararası kuruluşların, muhtemelen Türkiye'nin de anlayışla karşılayacağından kuşkunuz olmasın!

Rus'un Hesaplarını Alt-Üst Eden Gelişme: Kitle Kültürü'nün Millîleştirilmesi

Bugün Sovyet vatandaşı olan kardeşlerimizin ortaya koyduğu örgütlenme ve yapı halkla içiçelik arzetmekte, ancak yılların zulmü ile sınanmış aydın kadrolar 'popülist' bir söylem ile eksen dışına kayma tehlikesini de yine kendi yoğun gayretleri ve kitlenin millî kültür değerleriyle kaynaştırılması ile aşmağa çalışmaktadırlar. Yaşanan olaylar bu öncü aydın kadroların kitle içinde oldukça derinlerde kök saldığını ayan-beyan göstermektedir.

1990 yılı Ocak ayındaki Bakü katliamıyla başlayan Azerbaycan kıyamında şahidi olduğumuz 'sivil toplum'un askerî diktatörlüğe karşı direnişinin güzel bir örneği olan "grev" ve "sivil itaatsizlik" yöntemlerini oluşturan şuurun kalitesinin Ruslar'ın bu defaki harekat alanını sınırlaması bunun güzel bir örneğidir. Diğer taraftan geleneğin bir iletim kanalı olan sufi öğretinin "Allah'tan gayrıdan korkmama- Allah'tan gayrıya kul olmama' düsturunun bir hayat felsefesi olarak Sovyet Rus İmparatorluğu'nun bütün silahlarını geçersiz hale getirecek bir etkinlikle yaygınlaşma eğiliminde olduğunu müşahede ediyoruz. Tarihlerinde İmam Şamil, Şeyh Kurban Murad, Uzun Hacı, Şeyh Necmüddin gibi cihad önderlerinin varlığının bilincinde ve yöntemlerinin farkında olan yeni bir aydın kadronun boy attığını görmemiz Sovyetler Birliği'nde yaşayan Kafkasya'lı ve Türkistanlı kardeşlerimiz ile ilgili ümidlerimizin kaynağı olmağa devam etmektedir.

Bilinçli bir aydın bir altyapının habercisi olan bir tavırla Moskova'daki cumhuriyetlerüstü platformlarda ve özellikle Sovyetler Birliği Yüksek Sovyeti'nde Türk cumhuriyetleri temsilcisi aydınlar birbirlerini desteklemiş ve böylece güçlerini bir araya getirmeyi başarmışlardır. Somut bir örnek olarak Karabağ meselesi konusunda Özbek ve Kazak parlamen-

terler Azerbaycan Türklerinden yana tavır koymuşlardır. Azerbaycan Halk Cephesi lideri rahmetli Ebulfez Elçibey'in birleşik Sovyet parlamentosunda kendilerine destek veren Kazak yazar Olcas Süleymanoğlu'nu sitayişle anarken, bu konuda net bir tavır alamayan ünlü Kırgız yazar Cengiz Aytmatoğlu'dan sitemle bahsetmesi dikkati çekmişti. Benzer bir destek tavrının halk düzeyindeki yansıması olan bir örnekte Karabağ meselesinde Ermenileri haklı bulduğunu (hangi düşünceyle bilinmez) açıklayan ünlü Dağıstanlı Avar şair Resul Hamzatoğlu'nun Azerbaycan'daki bütün kitapları halk tarafından toplanarak kendisine postalanmıştır. Resul Hamzatoğlu'nun eserlerini kütüphanesinden çıkararak "övgü(!)" dolu ithaflarla ve Ermeniler'e okutması dilekleriyle Resul Hamzatoğlu'na gönderen Azerbaycan halkının bu tepkisi milli bilincin bir yansıması olarak tarihe geçmiştir.

Diğer yandan Türkistan'ın muhtelif yerlerine dağıtılmış bulunan Kırım Türk Tatarları'nın anayurtlarına dönüş mücadelesinde en önde gelen destekçileri arasında ünlü Özbek yazarı Timur Polatoğlu başta yer almaktadır. Bu durum Sovyetler Birliği'nde yaşamak durumunda olan soydaşlarımızın örnek bir kardeşlik ilişkisi içinde olduklarını gözler önüne sermektedir. Bu örnekler iyi düşünüldüğünde Fergana olaylarını niçin bir provokasyon olarak değerlendiğimiz daha iyi anlaşılacaktır.

Daha dün sayılabilecek yakın tarihlerinde (1930-1939 Stalin Terör Kampanyası yılları, 1943-1944 Halkların Genosidi: Anavatan Kafkasya ve Kırım'dan Sürgün yılları) Rus emperyalizminin en korkunç uygulamalarının izleri bulunan kardeşlerimize yönelik yeni bir "genosid" gündeme gelse bile bu defa Sovyet İmparatoru'nun işi o kadar kolay olmayacaktır. Stalin döneminde 40 milyon civarında nüfusu olan Sovyetlerin Türk vatandaşların dörtte birini teşkil eden 10 milyonunun katledilmesinden sonra yetişen kuşağın içinden çıkan bugünkü Türk

liderleri en katı yöntemlerin bile millî şuur ve iman kayasına çarpınca tuzla buz olacağının en canlı göstergesidir. Böylesi bir çılgınlığa tevessül edilmesi ve milyonlarca kardeşimizin katledilmesi, bir o kadarının sürgün edilmesi, tutuklanması halinde bile Sovyetler'deki müslümanların eskisi gibi tutsak tutulamayacağı gerçeği Rus İmparatorluğunun olduğu kadar, bir kısmı "T.C. yöneticisi büyükler"imizin dostu olan Batılı emperyalistlerin de uykularını kaçırmaktadırlar. Bu korku iyi tahlil edilebilirse tarihî Türk yurtlarından biri olduğu tartışılamaz olan Kafkasya'da güçlendirilmeğe çalışılan "Ermenistan İsrail'i"ne yüklenecek misyonu ve bu misyonu getirmek uşaklığının gönüllüsü Ermeni vandallığına destek veren uygar Batı'nın oyunlarını anlamamız çok kolaylaşacaktır.

"Son Bağımsız Türk Devleti"nden "Türk Yurtları"na

Sovyetlerin dağılıp bağımsız Türk cumhuriyetlerinin ortaya çıkış ile uzun yıllar "Dünya Türklüğü'nün gözbebeği" "son bağımsız Türk Devleti" olarak değerlendirdiğimiz Türkiye'deki kamuoyunun Türk Dünyası'nın dört bir köşesinde meydana gelen olaylar karşısında düştüğü şaşkınlığı farketmemek imkansızdı. Yıllardır belirli grupların biraz da kapalı devre olmak üzere kendi aralarında konuşup durdukları konuların birdenbire olanca haşmetiyle Türkiye gündemine eklenmesi bütün çevreleri şoke etti. Özellikle Doğu Avrupa'da meydana gelen değişiklikler ve Avrupa Topluluğu'nun bilinen olumsuz tavrının Türkiye Kamuoyunda meydana getirdiği haysiyet ezikliği bazı kişileri yeni dengeler aramağa ve bu dengeler arasında Sovyetlerdeki Türk Cumhuriyetleri bir yere oturtma çabalarına sevketti. Bu konuda bazı kapılar aranılarak Türkiye-Sovyetler Birliği arasındaki resmî ilişkilerin gelişme yolunda olduğu bir sırada Azerbaycan'da uygulanan askeri terör ve cinayetler Türkiye kamuoyunun vicdanında derin yaralar açtı. Bir anda olu-

şan kamuoyunun gerisinde kalmamak gayretinde olan siyasî ve sosyal grupların Azerbaycan konusunda ilk kez halkla bütünleşen bir tavrı birlikte sergilemeleri, Türkiye basınının da bu hassasiyetin oluşumundaki katkıları Türkiye adına en ümid verici olgu niteliğinde iken Türk Cumhuriyetleri konusunun giderek gündeminden çıkmasıyla bugün sadece ilgililerinin gündeminde yer bulabilmektedir.

2. Türk Yurtlarının İnanç Haritası Ya Da Direnen Mühür[1]

Bu bölümde yetmiş yıl süreyle -en az üç nesil boyunca- acımasızca uygulanan "din -özelde İslam- düşmanlığı" politikasının hedefi olan Türk halklarının inanç dünyasının durumu ele alınmaktadır. Bu değerlendirme İslam'ın Türk yurtlarının kimliğinin inşasındaki vazgeçilmez önemi kadar İslam'ın bir ianançve hayat tarzı olarak baskılara karşı direnme potansiyelini de ortaya koymaktadır.

20. yüzyılın son yıllarında ortaya çıkan gelişmeler sonunda kısa sayılabilecek bir süreç içerisinde "bağımsız devlet" statüsüne kavuşan eski Sovyet cumhuriyetlerinde İslam'ın bugünkü durumu ve meselelerini ele alırken bazı hususları gözönünde bulundurmak gerekmektedir. Eski Sovyet cumhuriyetlerinden Türk ve müslüman kökenli halkların yaşadığı ülkelere baktığımızda 1991 yılından bu yana geçen sürede bazı farklılaşmalar ortaya çıktığı görülmektedir. Bu ülkelerden en büyüğü Tataristan olmak üzere bir kısmı özerk cumhuriyet ve bölgeler olarak halen Rusya Federasyonu bünyesinde yer almakta ve gevşemiş de olsa bir Rus tahakkümünün devamı hissedilmektedir. Kamuoyunda Türk Cumhuriyetleri denildiğinde akla gelen Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan ile Azerbaycan ise son 10 yıllık dönemde bağımsızlık yönünde önemli mesafeler katetmişlerdir.

Bu yazıda Sovyet sonrası dönemde bu bağımsız cumhuriyetlerde İslam'ın bugünkü durumu üzerine bölgede gözlemlenmiş gelişmeler dikkate alınarak bazı tesbit ve tekliflerde bulunul-

maktadır. Azerbaycan gerek coğrafi gerekse dini hayat yönünden Türkistan Cumhuriyetleri olarak bir arada anacağımız Orta Asya bölgesindeki ülkelerden farklı bir durum arz etmesi nedeniyle bu değerlendirme dışında tutulacaktır.

Türkistan'da İslam'ın Tarihî Yapılanması

Hicretin ikinci yüzyılından itibaren başlayarak, İslam ordularının Türkistan sınırlarına nüfuz etmesiyle beraber, Orta Asya, İslam dini ile yüzyüze gelmiştir. Yoğun şekilde dördüncü hicri yüzyılda gerçekleşen kitle çapındaki kabullenme ile İslam'a giren Türkler, bu tarihi olgudan sonra İslam Dünyası'nın asli unsurlarından biri olma konumuna gelmişlerdir. Öyle ki bugün İslam inancını paylaşan insanların yaklaşık beşte birini Türk yurtlarında yaşayan insanlar teşkil etmektedir. İslam'ı benimseyen Türkler, meydana getirdikleri ilim ve medeniyet eserleri ile İslam medeniyetine yaptıkları katkıların ötesinde özellikle hadis, tefsir ve tasavvuf alanlarında tüm İslam Dünyası'nı etkileyebilecek entellektüaliteye ulaşmışlardır. Özellikle bugünkü Özbekistan'da bulunan Maveraünnehr havzası ve bu havzanın Buhara, Semerkand gibi şehirleri bir yüzyıl içerisinde İslam medeniyetinin önde gelen merkezleri arasına dahil olmuşlardır. Türk Dünyası'nın önemli merkezleri olan Kazan, Nişabur, Buhara, Belh ve Semerkand gibi yöreler yüzyıllar boyu bu ilmî aktivitelerini canlı olarak yaşatmışlardır.

İslam orduları ile Orta Asya'ya gelen sahabe ve tabiinden müslümanlar bölgede yerleşerek ve bölge halkı ile akrabalık ilişkileri geliştirerek İslam'ın toplum içinde derinlemesine nüfuz etmesinde ve daha sonraki Türkistan İslam'ının teşekkülünde büyük rol oynamışlardır. Bu tarihî vetirenin bugünkü izlerini araştırdığımızda Orta Asya'nın pek çok köşesindc sahabe kabirlerinin varlığını tesbit edebiliyoruz. Bunlara bir örnek vermek gerekirse Semerkand'daki Şah-ı Zinde kabristanında türbesi bu-

lunan Hz. Muhammed'in amcaoğlu olduğu tarihen sabit olan Kusem ibn Abbas'ı zikredebiliriz.

İslam orduları ile gelen müslümanların bölgede yaptığı evliliklerin bugünün Türkistan'ındaki en göze çarpan sosyolojik tesirini Kazakistan'da çok büyük bir kabile oluşturan "Hoca soyu" örneğinde tesbit etmek mümkündür. Bazı yönleri ile bilhassa Sovyet döneminde ortaya çıkan bir savunma refleksi ile bir "kast" özelliği kazanmış olan "Hoca soyu"nun kökenini araştırdığımızda bu ailelerin Orta Asya'ya gelmiş olan İslam ordularındaki askerlerle bölge halkından kadınlar arasındaki evliliklere dayandığı kolayca anlaşılmaktadır. Bazı sahih şecereler bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Orta Asya müslümanlığındaki ilk öncü isimlerden biri olan ve Seyhun boyunda ıssız bir bozkırdaki türbesinde yatan Horasan Bab isimli efsanevi zatın Abbasi hükümdar ailesinden Abdülcelil isimli bir ordu komutanı olduğu bu şecerelerden birisinde görülmektedir.

Orta Asya'ya intikal eden İslam yaklaşık bir asır süren mayalanma sürecini takiben İslamî ilimlerin bütün alanlarında zirve isimlerin yükselmesini sağlayan bir yapılanma göstermiştir. Hadis alanında türbesi Özbekistan'ın Semerkand yakınlarında bulunan İmam Buhari, türbesi Tirmiz şehrinde bulunan İmam Tirmizi , Tefsir alanında Türkmenistan'ın Köhne-Ürgenç şehrinde yatan Fahreddin Razi, Akaid alanında Semerkand'da medfun İmam Maturidi bu zirvelerden eserleri ile bütün İslam aleminde tanınmış yıldız isimlerdir: Bu isimler yanında ilgilisi için çok şeyler ifade edecek İmam Serahsi, Nesefi, Pezdevi gibi daha pek çok ismi saymak da mümkündür.

"Türkistan ve İslam" denince hiç gözardı edilemeyecek bir husus ise tasavvufun bu bölgede üstlendiği yönlendirici ve belirleyici roldür. İslam tasavvufunun bugün bütün dünyada ve Türkiye'de en yaygın versiyonu olan "Nakşbendiyye" tarikatının ismini aldığı Şah-ı Nakşbend Muhammed Bahaüddin Buhari yanında bu tarikatın silsilesinde büyük yeri olan

Abdulhalık Gücdüvani, Hoca Ali Ramiteni, Seyyid Emir Külal, Alaaddin Attar, Yakub Çerhi, Ubeydullah Ahrar... gibi isimler Orta Asya'nın İslamî hayatının temel taşı olan isimler olarak görülmektedir. Diğer yandan Orta Asya ve Dünya Türklüğünün İslamî mirası üzerinde büyük payı olan Hoca Ahmed Yesevi ise başlı başına bir zirve olarak Türkistan bozkırlarına ruh vermeğe devam etmekledir.

Nakşbendiyye tarikatında çok önemli bir yeri olan Özbekistan'da medfun Abdulhalık Gücdüvani ile Kazakistan'da medfun olan Hoca Ahmed Yesevi'nin ortak piri Yusuf Hemedani'nin kabrinin Türkmenistan'da bulunduğunu ifade edersek tasavvufun bugünkü Orta Asya Türk cumhuriyetlerini nasıl koparılamaz bir şekilde manevi olarak birbirine bağladığı kısmen anlaşılabilir.

Sovyet Döneminde Orta Asya'da İslam

1917 komünist ihtilali sonrasında yaklaşık 10 yıl içerisinde bütün direniş unsurlarını ortadan kaldıran Sovyet Rus yönetiminin en ağır baskısına maruz kalan gruplar aydınlar ve dini hayatın önde gelen isimleri olmuştur. Direniş yıllarında pek çok alim ve sufi çeşitli cephelerde hayatını kaybetmiştir. Ancak bu döneme ilişkin hiçbir belge ve yayın ortaya çıkarılamadığı için bu yıllardaki katliamlara ilişkin somut bir veriye sahip değiliz. Basmacılar hareketinin sona ermesinden sonra Türkistan'ın manevi hayatına önderlik eden kadroların bir kısmı Afganistan ve hatta oradan da Arabistan'ın Hicaz bölgesine hicret etmişlerdir.

Lenin'den sonra iş başına gelen Stalin ise uyguladığı politikalarla tam bir genosidi gerçekleştirerek 2. Dünya Savaşı öncesinde bazı mahalli komünist yöneticiler de dahil olmak üzere Kafkaslardan Türkistan'a bütün Türk Yurtlarında yaklaşık 10 -on- milyon aydın insanı katletmiştir. Bu katliama ilişkin arşiv

belgeleri ve bilgiler Kruşçev dönemindtn itibaren bizzat Ruslar tarafından açıklanmış ve yapılan katliamlar adeta Stalin'e fatura edilerck bir nevi özür dilenmiştir. Özellikle Glasnost döneminin ilk yıllarında Stalin'in ortaya koyduğu genosid politikası bütün vahşetiyle ve KGB belgelerine dayanılarak dünyanın gözü önüne serilmiştir.

Stalin döneminde uygulanan bu genosidin başlıca hedeflerinden birisi olan din alimleri ve tasavvuf önderlerinin yok edilmesi, toplumun İslamî hafızasının bir anda kaybına benzer bir duruma yol açmıştır. Hatta en ufak İslamî bir tezahür dahi KGB tarafından rapor edilerek ortadan kaldırılmıştır. Evlerinde başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere İslamî kitaplar ve hatta Arabî yazılı herhangi bir eser bulunan insan takibata uğratılarak en iyi ihtimalle Sibirya'nın haber alınamayan çalışma kamplarına sürgün edilmişlerdir. Bu genosid derecesindeki kıyımın vahametini anlatmak isteyen bir Kazak Türk'ü bir zaman geldiğinde cenazeleri tekfin edip toprağa verecek derecede İslamî bilgi sahibi insanların neredeyse kalmaması sonucunda pek çok cenazenin yakın bir yerden bu işlemi yapabilecek birisi gelene kadar günlerce bekletilerek toprağa verilebildiğini gözleri yaşararak dile getirmişti.

İslam üzerindeki bu ağır baskı döneminden cami, mescid ve türbeler de nasibini almış, pek çoğu yerle bir edilirken bir kısmı da tahkir edilmek maksadıyla başka işler için kullanılmıştır. Bu başka işler arasında bu dini mekanların bütün varlığına ters düşen turistik bir gece kulübü açılması, ateizm müzesi oluşturulması gibi kasıtlı uygulamalar özellikle dikkat çekmektedir. Bu uygulamalarla müslümanlara karşı ağır bir psikolojik savaş açıldığı delillidir. İmam Buharî'nin çok hoş bir bahçe içerisindeki türbesini 1993 yılında ilk kez ziyaret ettiğimizde türbedarı İmam Buhari külliyesinin bir zamanlar pamuk deposu olarak kullanıldığını anlattığında tüylerimin diken diken olduğunu bu-

gün gibi hatırlıyorum. İstisnasız bütün cami ve türbeler bu şekilde asli fonksiyonlarından uzaklaştırılmıştır.

Özellikle Orta Asya İslamı'nın teşekkülünde büyük rolü olan türbelere ziyaret için gelenler KGB tarafından tesbit edilerek ziyaretçi eğer devletin herhangi bir daire, fabrika ve işletmesinde çalışıyor ise sorgulanarak işine son verilmiştir. Bu takibatın hem Kazakistan'daki Yesevi külliyesini, hem de Buhara'daki Nakşbendi külliyesini ziyaret edenlere uygulandığını farklı kişilerden farklı zamanlarda işitmem -sanıyorum- anlatılanların bir rivayetin ötesinde gerçekliğini ortaya koyar. Hatta daha 1991 yılına kadar Şah-ı Nakşbend'in türbesini ziyaret edenlerin "psikolojik bozukluk" iddiasıyla tedaviye sevkedildiği dahi vaki olmuştur.

Rus'un Kazıyamadığı Mührümüzdürler...

Sovyetlerde yaşayan Türkler'in İslam kimliklerini korumalarının "niçin" ve "nasıl"ı konusunu başkalarının ve özellikle tasavvufi geleneği bilmeyen yabancıların anlamaları mümkün değildir. İslam ile büyük çoğunluğu sufi mürşidler elinde "kalb gözü" ile tanışan Türkistan müslümanlarının ve Azerbaycan Türkleri'nin onlarca kuşaktan torunlarının atalarına yol veren İslam büyüklerinin hatırasını hala yaşattıkları konuya ilgisi olanların bildiği bir husustur. Bu kitabın ekler bölümünde yer alan sunduğumuz ve yerinde gözlemlere dayalı bir çalışmanın ürünü olan haritalarda günümüzde Sovyet müslümanlarının manevi otorite merkezlerinin başlıcalarına işaret edilmiştir. İslam'ın her türlü baskı ve zulüm altında -hem de en dinamik şekliyle- yaşayabilme cevherini keşfeden ve ölmezliği anlayan insanların gösterdiği ve koyduğu eylemlerin bu sırra yabancı olanlarca anlaşılması ve dolayısıyla engellenebilmesi imkansızdır. İşte bütün hesabları alt üst eden de budur.

Bu konu etrafında yapılacak şumüllü çalışmalara bir öncü olmasını dilediğim bu araştırmada Türkistan ve Azerbaycan'da

yer alan makamlar yanında yine bu bölgelerdeki İslami mirasın silinemeyen izlerinden bir kaçı yer almaktadır. Bunlar arasında Azerbaycan'ın Ermeniler tarafından işgal edilen veya üzerinde hak iddia ettikleri bölgelerindeki tarihi eserler arasındaki Yusuf bin Kuseyr Kümbedi [2] , Mü'mine Hatun Kümbedi [3], Gülistan Kümbedi [4] ; Karabağlar Kümbedi [5] Ermeni iddialarını çürüten kanıtlar olarak korunmalıdır. Makamlarının coğrafi yerleri işaretlenen ulukarın manevi yerleri ehline malumdur. Bu konuda kelam etmeğe yetkili olanların varlığında bize konuşmak düşmez. Daha sonra gerçekleştirileceğini umduğum saha çalışmalarıyla konunun olabildiğince açıklığıyla dile getirilmesi ve Hoca Ahmed Yesevi Türbesi örneğinde olduğu gibi[6] restorasyon gibi somut projelerin ortaya konulması de bir gereklilik olarak erbabını beklemektedir.

İslam Karşıtı Ateist Politikanın Çıkmazları:

1943 yılında Almanlara karşı savaşan Sovyet ordusunun gerilemesi karşısında askerlerde ortaya çıkan moral bozukluğuna karşı Stalin'e dini duyguları kullanma fikri empoze edilmiş ve bu düşünce ile başta Rus Ortodoks kilisesi olmak üzere dini nitelikli kurumlara kısmi bir serbestiyet getirilmiştir. Bu cümleden olarak müslümanların da kendi dini müesseselerini kurmalarına ağır bir denetim altında kısmen müsaade edilmiştir. Bu yumuşamanın sonucunda büyük yerleşim yerlerindeki camilerin yeniden faaliyete geçirilmesi söz konusu olmuştur. Asıl önemli gelişme ise Buhara'daki Mir Arab Medresesi ile Taşkent'teki Tilla Şeyh Külliyesi'nde İslamî eğitim kurumlarının kısıtlı ölçüde de olsa öğrenci kabul etmelerine izin verilmesi olmuştur. Bu medreselere sadece Orta Asya'dan değil Kazan'dan Kafkasya ve Azerbaycan'a bütün Türk bölgelerinden öğrenciler yatılı olarak gönderilmiş ve böylece neredeyse tamamen silinen İslamî kimliğe sahip çıkma ihtimali olan bir kadro yetişebilmiştir.

Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Hadis gibi dersler yanında "Komünist Parti Tarihi", "Diyalektik Materyalizm" gibi ideoloji derslerinin de zorunlu olarak okutulduğu bu "acaib" eğitim kurumlarından yetişen öğrenciler arasında devlete ve özellikle KGB'ye hizmet eden kötü örnekler çıkmışsa da pek çok salih insan da yetişme imkanı bulmuştur. Orta Asya ve Kafkasya'da belirli düzeyde İslamî hassasiyetlere sahib dini ünvan taşıyan bütün insanlar bu medreselerden yetişmişlerdir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türk dünyasında ortaya çıkan kısmi dini serbestiyetin yol açması muhtemel gelişmeleri kontrolde tutmak isteyen Sovyet devleti, dini otoriteyi sağlamak üzere "Orta Asya ve Kazakistan Dinî İdaresi" ve "Kafkasya Müslümanları Dinî İdaresi" adları ile iki ayrı müftülüğe organize ederek resmi nitelikli bir dini yapılanmayı gerçekleştirmiştir. Bu müftülükler resmi ideoloji ile müslüman toplum arasındaki ilişkileri yumuşatan bir katalizör görevi üstlenmiştir ve nikah, cenaze işlemleri gibi zaruri dini vecibelerin ifasında ve böylece toplumun İslamî kimliğinin korunmasında büyük önem arzeden bir rol oynamışlardır. Bu resmi İslam'ın müslümanların mı yoksa rejimin mi lehine bir fonksiyon ifa ettiği tartışılabilir olsa bile, bir fonksiyonu ifa ettiği ortadadır. Bu fonksiyonunun ifası için dini idareye verilen rolü üstlenenlerin, başlangıçtaki senaryoya tam anlamıyla sadık kaldığı kanaatinde değilim. Bu rol değişimini ister şuurla yapmış olsunlar ister şuursuzca dini figürler, komünist sistemin Müslümanlar üzerindeki kimliksizleştirme operasyonuna ilk ve en büyük darbeyi böylece vurmuşlardır.

Stalin sonrasında Orta Asya Dinî İdaresi, Sovyet yönetimi ile sosyalist eğilimlerin hakimiyetindeki İslam ülkeleri arasında gelişmeye başlayan siyasî ve kültürel ilişkilerde bir vasıta olarak kullanılmaya da çalışılmıştır. Bu meyanda Sovyetler Birliğindeki İslamî eğilim kurumları olan birkaç medreseyi bitiren öğrencilerden seçilen küçük öğrenci grupları Arapça ve İslamî dersleri almak üzere Libya başta olmak üzere Tunus, Cezayir gibi ülke-

lere gönderilmiştir. Bu suretle yaklaşık yarım asır tüm İslam ülkeleri ile maddi-manevi bütün bağları koparılan Orta Asya müslümanlarından küçük de olsa bir grubun İslam dünyası hakkında bir fikir sahibi olabilmeleri ve nisbi bir ufuk genişlemesi mümkün olmuştur. Arabça diline vakıf olan bu öğrencilerden bir kısım Sovyet döneminde Türkistan'da basılmış olan Kur'an-ı Kerim meali, Hadis seçmeleri gibi Kiril harfli birkaç eserin olsun ortaya çıkarılmasını sağlayarak büyük bir hizmeti ifa etmişlerdir.

Sınırlı da olsa İslam ülkeleri ile sağlanan bu ilişkinin hesap edilmeyen bu faydaları yanında -sanıyorum önceden planlanmamış- bir zararı olmuştur ki o da bu öğrencilerin Arab ülkelerindeki İslam sosyalizmi veya Selefi anlayışların Türkistan'a nakledilmesinde aracı rolü üstlenmeleridir. Gittikleri ülkelerdeki selefi akımların kolayca etkisinde kalan bu yetersiz bilgili Türkistanlı öğrenciler kendi dini tarihlerinin en büyük zenginliği olan tasavvufi hayatı, geri kalış ve esaretlerinin sebebi olarak suçlama bahtsızlığına düşmüşlerdir. Bu konuda tam anlamı ile haksız olduklarını iddia edemesek de bu tasavvuf düşmanı tavır, halkın dini duygularının ayakta kalmasını sağlayan yegane zahiri unsur olan evliya türbesi ziyaretlerinin yasaklanması gibi bazı tefrit noktalarına kadar ulaşmıştır.

1992 yılının Ağustos ayındaki ilk Buhara ziyaretimde Şah-ı Nakşbend Külliyesi'nin avlusuna asılan kocaman tabelalarda klasik tasavvuf düşmanı anlayışın ibareleriyle kabir ziyaretinin "şirk" olduğuna dair ifadeleri gördüğümde şaşırmıştım. Bu tabelaların altındaki imza ise şu anda Suudi Arabistan'a sürülmüş olan o zamanki Orta Asya Müftüsü Muhammed Sadık'a aitti.

Bağımsızlık Sonrası İslamî Gelişmeler

a- Yerel bazdaki gelişmeler:

1991 yılında Türkistan Cumhuriyetleri "bağımsız devlet" statüsüne geçmesine rağmen ülkede yönetim kadroları hiç de-

ğişmeden idareyi ellerinde tutmaya devam etmişlerdir. Bunun tabii sonucu olarak komünist dönemde şekillenmiş zihniyette de köklü bir değişim olmamıştır. Siyasi platformdaki olumsuzluklara rağmen ülkede halk düzeyinde İslamî bir ilginin ortaya çıkması bu dönemde gözlenen önemli bir olgudur. Kısmen daha serbest bir ortama kavuşan halk elinden geldiğince İslamî hayatın canlanması yolunda çalışmalara başlamıştır.

Bu çalışmaların en göze çarpanları yeni cami ve mcscidlerin yapımı ve açılan Kur'an-ı Kerim kurslarıdır. Özellikle tarih boyunca köklü bir İslamî geleneği yaşatmış olan Özbekistan bölgesinde pek çok cami ve kursun faaliyete geçirildiğine bizzat şahid oldum. Son olarak bu Ramazan Bayramı'nda İslamî eğilimlerin oldukça zayıflatılmış olduğu Kazakistan'dan geçilen bir haberde son dönemde açılan mescid ve cami sayısının beş bini bulduğu bildiriliyordu ki sadece bu bile İslamîleşme sürecinin ne derecede ivme kazandığına delil olabilir. Bu arada Taşkent'te Tilla Şeyh külliyesindeki İmam Buharî Yüksek İslam Enstitüsü ve Kökeltaş Medresesi, Buhara'daki Mir Arab medresesi gibi büyük eğitim merkezlerinde ciddi İslamî eğitim programlarının uygulandığı görülüyordu.

İslamî her türlü devlet tezahürüne susamış olan halklarının gönüllerini alma çabalarının da katkısı ile Özbekistan devlet başkanı İslam Kerimov ile Türkmenistan cumhurbaşkanı Sefer Murad Niyazov'un ayrı ayrı umre ziyareti yapmaları da İslam'a karşı bir iyiniyet gösterisi olarak algılanmıştı. Şu anda Hacc döneminde her yıl yaklaşık 5-10 bin Türkistan müslümanının Hac için S. Arabistan'a gitmesine izin verilmektedir. Bu bile ancak birkaç yüz kişinin Hacc'a gidebildiği Sovyet dönemine göre olağanüstü bir gelişmedir.

İslamî mirasın yeniden canlandırılması çalışmalarının zirve noktası ise 1993 yılı sonbaharında düzenlenen bir törenle Şah-ı Nakşbend Külliyesi'nin restore edilerek yeniden ziyarete açılması olmuştu. Şah-ı Nakşbend Muhammed Bahaeddin

Buhari ‘nin 675. doğum yıldönümüne denk getirilen bu törenin Özbekistan Devlet Başkanı İslam Kerimov’un katılımıyla düzenlenmesi Türkistan’da yeni bir dönemin başlangıcı olarak algılanmıştı. Ancak kısa bir süre Tacikistan’da Afganistan’dan etkilenen bir kısım müslümanın silahlı bir siyasî mücadeleye girmeleri Özbekistan’dan Kazakistan’a kadar bütün Orta Asya’da “fundamentalist İslam” tehlikesi olarak Batı’nın sunduğu tehdidin mevcut yönetimlerin ürkmesine yol açmış ve İslamî faaliyetler yeniden denetim altına alınmağa çalışılmıştır. Bu ürkme, Türkiye’deki bir Risale-i Nur cemaatinin Türkistan bölgesinde açtığı okullar üzerindeki denetimin de sıklaştırılmasına ve faaliyet alanlarının sıkı sıkıya kontrol edilmesine yol açmıştır.

Özbekistan yönetiminin dini politikasında bağımsızlık sonrası bir dalgalanma müşahede edilmektedir. Başlangıçta İslamî eğilimlerin halk içinde güçlenmesi yolundaki çalışmalara kısmen göz yuman yönetim, bu eğilimler ciddi bir düzeye ulaşınca bazı kısıtlamaları uygulamaya başlamıştır. Özellikle İslamî eğitim faaliyetlerinc gösterilen ilgi yönetimin dikkatini çekmiş ve Mir Arab Medresesi başta olmak üzere İslamî okullardaki öğrenci sayısında kısıtlama yoluna gidilmiştir.

b. Uluslararası Gelişmeler:

Türk Cumhuriyetleri’nde yaşayan müslümanlar için İslam alemi ile ilişki kurabilmelerinin en doğrudan aracı Hac olarak görülmektedir. Bütün yetmiş yıllık Sovyet döneminde ancak birkaç bin kişinin Hac için Hicaz’a gitmesine izin verilmişken bugün sadece Özbekistan’dan her yıl beşbin kadar müslüman hacı olmak için Suudi Arabistan’a gitmektedir. Bu durum İslam dünyası ile Orta Asya arasındaki iletişim yönünden önemli bir vasıta oluşturmaktadır.

Bugünkü Orta Asya’da İslam’ın durumuna göz atarken bahsedilmesi gereken bir husus da bölgedeki Hıristiyan misyonerlerinin özellikle gençler arasında yürüttüğü faaliyetler olmalıdır.

Bugün sadece Taşkent gibi Özbekistan'ın değil Orta Asya müslümanlarının en büyük şehri olan bir merkezde üç adet tarihî kilisenin restorasyonu Batılı ülkelerden sağlanan para desteğinde büyük bir çaba ile sürdürülmekle ve bunlardan bir tanesi Pazar ayinlerine açılmış bulunmaktadır. Bundan daha vahimi ise katı bir devlet kontrolünün hakim olduğu Taşkent melrosunda dahi misyoner broşürlerinin ve kiliseye davet çağrılarının alenen dağıtılmakta oluşudur. Bu davetiye ve çağrıları bir yıl öncesine kadar ya bizzat kendileri veya yerel halktan kazandıkları Hristiyan unsurlar vasıtası ile yürüten Batılı misyonerlerin son zamanlarda bu yıkıcı faaliyeti başta maddi çıkarlar temin etme yolu olmak üzere çeşitli kirli vasıtalarla ele geçirdikleri Türk kökenli gençleri kendi inançları doğrultusunda yetiştirdikten sonra piyasaya salmaları en ciddi tehlike olmuştur. Gelen haberler, özellikle Kırgızistan ve Azerbaycan'da misyoner faaliyetlerinin gençler arasında iman noktasında büyük bir tahribat oluşturacak kemmiyete ulaştığına işaret etmektedir.

Türk Yurtlarında İslam'ın Bugünü -Bir Durum Muhakemesi- :

Bugün Türk Cumhuriyetleri'nde İslam'ın durumunu özetleyecek tek ifade, "büyük bir bilgi eksikliği" olabilir. Bilgi olmayan bir zeminde hiçbir şeyin pratiği olamayacağı, olduğu var sayılsa bile pek çok hata ile malul olacağı belli bir şeydir. Bu inanç kargaşası bir kördüğüm halini alma tehlikesini taşımaktadır. Bugün boş bir sayfa durumundaki Türkistan coğrafyasına dünyadaki her İslamî eğilim kendi şablonunu çizmek istemekte ve bu yolda emek sarfetmektedir.

Bu nedenle Türk Cumhuriyetleri ile en azından gönül bağı olan herkesin üzerine düşen bir görev bu bilgi eksikliğini giderme yolunda gayret göstermesi ve gayret gösterenlere destek olmasıdır.

Türk Cumhuriyetleri'nde Türkiye Diyanet Vakfı aracılığıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin yaptırdığı camiler birer sembol olarak çok büyük bir anlama sahibtir. Ancak bu camileri ibadetleri ile canlandıracakkardeşlerimizin İslam'ın sahih akidesi ile bilgilendirilmesi de o derecede önem taşımaktadır.

Bu meyanda Suudi Arabistan vatandaşı olan Türkistan kökenli bazı insanlar itikadi açıdan etkilendikleri selefî görüşleri Orta Asya'ya taşıma eğilimindedirler. Diğer yandan bölge ile ticari ilişkiler geliştirme yolunda büyük gayret gösteren İran'ın da bölgedeki kendi devlet anlayışına uygun bir İslamî yapılanmayı arzu ettiği bilinen bir gerçektir.

Türkistan coğrafyası ile çok önemli rabıtaları olan tasavvuf gruplarının bu yarışmada gereği kadar aktif davrandıklarını söylemek çok zordur.

Türk Cumhuriyetleri'nde yaşadığımız tecrübeler bu diyarlarda yeniden İslamî bir havanın teneffüs edilebilmesi için tasavvuf ehline büyük görevler düştüğünü adeta bir matematik hesabı kadar net bir şekilde ortaya koymuştur.

Orta Asya'da İslam'ın karizmalik sufiler önderliğinde yayıldığını bize gösteren tarihî süreç, bölgede bugün de İslam'ın hangi kanallar kullanılarak diriliş sürecine gireceğini işaret etmektedir. Orta Asya İslam'ında Yeseviyye ve Kübreviyye gibi tasavvuf ekollerinin uyguladığı ve toplumda karizmatik bir tesir meydana getirme potansiyeli yüksek olan "cehrî zikir" yöntemini sürdüren tarikatlar kısa sürede Orta Asya'da büyük etkiler ortaya çıkaracaktır.

Tarih içinde İslam'ın kaleleri olan Buhara, Semerkand, Sayram, Yesi gibi kültür merkezlerinde İslamî eğitimin bazı müslüman ülkelerin desteğinde tasavvufa bigane veya düşman İslamî eğilimler tarafından sürdürülmesi önümüzdeki dönemde pek çok istenmeyen sonuçlara yol açabilme potansiyelini taşımaktadır.

3. Bloklar Satrançındaki Açmaz: Batı - Türkiye - İslam – Sovyetler [1]

Dünya literatürüne Batılı sovyetologların bir katkısı olan 'Sovyet Müslümanları' kavramı, Sovyetler Birliği sınırları içinde yaşayan ve büyük çoğunluğunu Türk soylu insanların teşkil ettiği İslam ümmetinin önemli bir parçası için kullanılmaktaydı. 2. Dünya Savaşı sonrasının ortamında bu kavram etrafında şekillenen "Sovyetler'de İslam" konusu uzun yıllar bütün Sovyetologların başlıca uğraş alanlarından biri halinde geliştirildi. Öyle ki bu vadide ortaya konan çalışmalar ciddi bir kütüphane oluşturabilecek hacme ulaşmış durumdadır ve bu çalışmalar önde gelen Batı ve özellikle Amerikan üniversitelerinde oluşturulan araştırma enstitüleri bünyesinde akademik bir çerçeveye oturtulmuştur. Bu akademik yapılı kuruluşların tesbit ve tahminleri Batı ve A. B. D. 'nin uluslararası politikasının belirlenmesinde en önemli verileri sağlamaktadır.

Son on yılın dünyasında ortaya çıkan değişiklikler Sovyetler Birliği'ndeki müslümanların stratejik önemini arttırırken bu çalışmaların da daha şumüllendirilmesini zorlamaktaydı. Öncülüğünü artık hayatta olmayan ünlü Sovyetolog Alexandre Bennigsen'in yaptığı bir araştırıcılar grubu, "Sovyet Müslümanları' konusundaki otoriteleri ile bu alandaki çalışmaların muhtevasını belirlemekteydi. Özellikle 1978 İran İslam Devrimi ve 1979'daki Rus işgalinden sonra gelişen Afganistan Kıyamı'nın yol açtığı gelişmeler Sovyet Müslümanları'nın dini eğilimlerinin araştırılması gereğini arttırıyordu.

İran İslam Devrimi'nin ilk yıllarında bu ülkenin özellikle Azerbaycan ve Türkmenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri'ne yönelik yayınları hedef ülkelerde İslami hassasiyetlerin ön plana çıkmasında belirli bir düzeyde etkili olurken, Afganistan'la sınırı olan Özbekistan ve Ta cikistan bölgeleri de mücahidlerin etki alanı içinde kalmıştı. Diğer yandan Afganistan'ı işgal eden Kızılordu içindeki müslümanlar olan çeşitli boylardan ve hatta Kazan, Kafkasya gibi uzak bölgelerden Türk askerler, Afganistan Cihadı'nın etkisini çok uzak bölgelere kadar taşımışlardı. Bütün bu faktörlerin etkisiyle Sovyet müslümanlarının İslami bilinçlerinde bir derinleşme olduğu gibi çevre ülkelerde de ve giderek bütün dünyada onların kaderi ile ilgilenme eğilimleri güçlenmiş bulunuyordu.

Batılı Sovyetologların ciddi araştırmalarının ve geliştirdikleri tezlerin kimi zaman en etkin basın-yayın organlarına yansımasının da katkısıyla İslam ülkelerinde ve bu arada Türkiye'de de 'Sovyet müslümanları' kavramı etrafında bir ilgi son yıllarda gelişiyordu. Daha önceleri sadece Sovyet -daha doğrusu Rus- işgali sürecinin muhtelif periyodlarında anayurtlarından ayrılmak mecburiyetinde kalmış müslümanların bir cemaat sayılabilecek çerçevede konuştukları konular, yavaş yavaş toplum içinde yayılıyordu, iletişim kolaylıkları cemaat statüsündeki topluluklar arası ilişkilerin güçlenmesini ve böylece aynı meselenin sahiplerinin değişik platformlarda bir araya gelebilmelerini kolaylaştırmaktaydı. Öte yandan özellikle son bir kaç yıldır Amerikan patentli düşüncelerin gönüllü müşterisi bazı kişi ve kuruluşların İslami hiçbir kaygıları olmadığı halde 'Sovyet Müslümanları' ile 'yakından' ilgilenmeleri ülkemizde dikkati çekiyordu.

"Sovyet Müslümanları"nın Son Günleri

Sovyetler Birliği'nde Gorbaçov'un işbaşına gelişine kadar Sovyetler Birliği'ni destabilize edecek bir manivela olarak kabul

edilen ve Batılı stratejistlerin büyük önem verdiği 'Sovyet müslümanları', Sovyetler Birliği'nin Batı için giderek düşman statüsünden çıkmasıyla birlikte yeniden değerlendirilmeğe ve stratejiler gözden geçirilmeğe başlandı. Son bir-iki yıl içinde Batılı araştırıcıların 'Sovyet müslümanlarını düşmana karşı kullanılabilecek bir güç olarak görmekten potansiyel bir tehlike olarak görmeğe' doğru yöneldikleri yavaş yavaş ortaya çıkmaktadır. 'Sovyet müslümanları' kavramı; babası sayılabilecek Alexandre Bennigsen'in ölümünden sonra hamiliğini üzerine alan 'Batılı Dostları' tarafından da terkedilmek üzeredir.

Sağlam sosyo-kültürel verilere sahip olan Batılı araştırıcıların bu konudaki tavır değişikliği kendileri açısından doğru bir analize dayanmaktadır. Çünkü Baymirza Hayıt gibi Türk kökenli etnologların şiddetle yanlışlığını savundukları Sovyet müslümanları kavramı, Sovyetler Birliği bünyesindeki bütün Türk boylarını ifade için kullanılmağa başlanıyor ve yüzlerce yapay sınırla bölünen müslümanlar için birleştirici bir tanım haline geliyordu. Bu. kavram, böylece Sovyetler Birliği'nin onlarca yıllık parçalama-bölme politikalarım geçersiz hale getirirken, bir yandan da Sovyet vatandaşı müslümanları İslam ümmetinin bir parçası olarak değerlendirerek, dolaylı olarak onlarla bütün bir İslam ümmetini ilgili kılıyordu.

Stratejik hesaplarla güçlendirilmeğe çalışılan Sovyet Müslümanlığı, kendisine biçilenin ötesinde bir işleve kavuştuktan sonra artık Sovyetler Birliği'nin bütünlüğüne yönelik bir hedefi kalmayan Batı ve A. B. D. tarafından terkedilerek, Sovyetler'deki müslümanlar üzerinde onları ayrılmaz bir parçası oldukları İslam ümmetinden ayırmağa yönelik bir strateji oluşturulmağa başlanmıştır. Ana hatları giderek belirginleşen bu yeni senaryoda Türkiye'ye de Sovyet Müslümanları'nı hayat kaynakları olan İslami köklerinden koparma girişiminde hiç de hoş olmayan bir rol verilmesi hususundaki tartışmalar devam etmektedir.

Bu çalışmalar başarıya ulaşırsa bütün Türklük ve İslam dünyasının onulmaz yaralar alacağı şimdiden belli iken, yıllardır kabile bazında etnik kimliklere mahkum etmeğe çalıştığı Türkistan, Kafkasya, Kazan, Kırım ve Azerbaycan müslümanlarını assimile edemeyen Sovyet yönetimi her halde en memnun olan taraf olacaktır. A. B. D. ve Batı'nın yeni oluşturacakları politikanın, etnik kimlikleri ön plana çıkartarak, hemen hepsi İslami geleneğe dayanan birliktelik unsurlarının arkaplana itilmesi ve gerekirse doğrudan uygulanması çok zor olacak Sovyet müslümanlarını laikleştirme, nihai hedef olan deislamizasyon politikalarında Türkiye'nin transfer üssü olarak kullanılması esasında şekillenmekte olduğu yapılan yayınlardan bile anlaşılmaktadır. Şimdi bu çok ciddi oluşumların ipuçlarını ve Batılı stratejistlerin imzasını taşıyan yayınlardan birkaç örnek verelim:

Ruhumuzun Kimliği İslam'dan Nereye?

Sovyetler Birliği'nde yaşamakta olan kardeşlerimiz hakkındaki A.B.D. politikasının değiştiğinin açık işaretlerim taşıyan ilk makalelerden biri ünlü ve ciddiyetiyle bilinen A.B.D. gazetesi Wall Street Joumal'da yayınlanmıştır [2]. Soviet Nationality Survey (Sovyet Milliyet Araştırmaları) dergisinin editörlerinden olan makalenin yazan Adrian Karatnycky "Orta Asya'yı Birleştiren Sadece İslamiyet mi?" başlıklı yazısında şunları iddia etmektedir: "... Sovyetlerde yaşayan 50 milyon müslüman Türk arasında örgütlenen milliyetçi grupların liderleri sadece İslami esaslar etrafında değil uzun zamandır men edilen Türk kültür unsurları etrafında bir araya geliyorlar. Müslüman topraklarda medreselerin bazıları yeniden açılıyor, yeni camiler inşa ediliyorsa da Stalin'in uygulamalarının ve komünist yönetimin İslami geçmişle bağların kopmasını sağladığı anlaşılıyor. Bir zamanlar Rus hakimiyetine karşı milli direnişin karargahları haline gelmiş olan İslam tarikatları bile günümüzde demo-

de hale gelmiştir. Dini düşünce tamamen ortadan kaldırılmış, dini geçmiş ile bağlantı sağlayan alfabenin iki kez değiştirilmesi ile zayıflamış durumdaki bağlantılar da tamamen yok edilmiştir. Bugün Sovyetler Birliği'ndeki Türk halklar ortak miraslarını daha çok fark etmekte ve Stalin ve takipçilerinin izlediği politikalar ile aralarında oluşturulan uçurumu kapatmağa çalışmaktadırlar. Azeri, Özbek ve Kazak gençler kendilerinin Türk birliğinin bir parçası olduklarının farkına her gün daha fazla varmaktadırlar..."

İlk tahlilde Sovyetler Birliği'nde milliyetçilik akımının güçlendiğini ve İslami eğilimlerin toplum içindeki önemini kaybettiğini belirtiyor görünen bu satırlar iyi incelenirse, bazı önemli tahrifler ortaya çıkacaktır. Sovyetler Birliği'ndeki Türklerin durumunu bilenler için yeni bir keşif olmayacaktır ama, 70 yıllık Sovyet hakimiyetine karşı milli bilincin yaşatılmasında İslam'ın yeri hiç tartışılmayacak kadar açıktır. Hatta bugün birçok örfi veya geleneksel adet İslami bir kimlik altında varlığını sürdürmektedir.

Öte yandan onbinlerce caminin resmen kapatıldığı, medreselerin lağvedildiği ateist bir ülkede bugün İslam ile kendilerini tanımlayan insanların var oluşu sufi tarikatların yürüttüğü eğitim ve öğretimin sonucudur. Bugün Sovyet sistemi altında üçüncü kuşağın yetiştiği düşünülecek olursa bu illegal eğitim kanallarının aktivitesinin çapı anlaşılabilir. İslam bugün Tuna'dan Çin seddine kadar bütün Türk yurtlarının en mümeyyiz vasfıdır. İslam'ın getirdiği ortak değerlerin birleştiriciliği ortadan kaldırılabilirse onlarca etnik mensubiyete bölünecek Türk yurtlarını bir arada tutabilecek güç ne olabilir? Bu sorunun muhatabı olmak için türkolog, etnolog, antropolog vs. olmağa gerek yoktur, her Türk bu sorunun cevabını kendine sormalı ve 'Türklüğü birleştiren acaba sadece İslamiyet mi? "diye saf saf soruyor görünenlerin gerçek hedeflerinin ne olabileceğinin cevabını da aramalıdır.

Batı'nın Eskimeyecek Endişesi

A.B.D.'nin en önde gelen gazetelerinden birisi olan The New York Times gazetesinde Türk Dünyası'nın durumu ile ilgili bir makalesi yayınlanan A. B. D. Dış Politika Araştırmaları Enstitüsü Müdürü Danel Pipes'in bir yazısında[3] yer alan bazı değerlendirmeler de önemli veriler taşımaktadır. Pipes bu yazısında Sovyetler Birliği'nde potansiyel olarak en büyük mücadelelerden birisine yol açacak kapasitede olduğunu yazarak Türk Dünyası'nda meydana gelen gelişmelere işaret ettikten sonra ortaya çıkan uluslararası tavırları tartışmaktadır. Pipes'a göre biri NATO, diğeri Varşova Paktı'na üye olmalarının ötesinde hıristiyanlık ortak noktasında birleşen Bulgaristan ve Yunanistan hükümetleri ortak düşman olarak gördükleri Türkiye'ye karşı askeri işbirliği yapmağı planlamaktadırlar.

Pipes, Türklerin İslam dünyasındaki en büyük etnik gruplardan birisini oluşturduğuna dikkat çekerek yüzyıllarca Cezayir'den Hindistan'a, Balkanlardan Arabistan'a kadar uzanan bir bölgeyi idareleri altında tuttuklarına, ancak bugün Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında kalan Türklerin, özellikle Azerbaycan ve Orta Asya bölgesindekiler başta olmak üzere geçmiş ihtişamlı günlerine özlemin beslediği bir milliyetçilik akımını geliştirdiklerini ifade etmektedir. Böyle bir psikoloji içindeki Türklerin yaşadığı 13 ülkeden çoğu olan 7'sinin komünist idarelerinde Sovyetler'deki değişimin yol açtığı gelişmelerin verdiği imkanlar Türk Milliyetçiliği'nin canlanmasına yol açmıştır' iddiasında bulunan Pipes, Türkler Karabağ meselesini çarpıtıp yeni fırsatlardan yararlanarak 'tarihi düşmanlarından öç alma' yoluna gitmişler, buna karşılık Bulgaristan'da ise kendileri etnik gerilimin kurbanı olmuşlardır' yorumlarını yapmaktadır.

Bu yorumları A. B. D. 'nin en yetkili kişilerinden birisinin tamamıyla Ermeni militanların taşkınlıklarının bir sonucu ol-

duğu açıkça ortada olan Karabağ meselesinde Türkleri zımnen suçlaması olarak görebiliriz.

Pipes 'Moskova'nın Yeni Endişesi: Türk Azınlıklar' başlığını taşıyan yazısını Kremlin'in henüz sorunların başlangıç safhasında olduğu ve Moskova'nın baskısını azaltması halinde ülkedeki Türkleri sürekli kontrolü altında tutmasının güç olacağı tesbiti ile bitirmekteydi.

Pipes'in bu sözlerle Moskova'yı Türkler konusunda kontrolü kaçırmaması için uyardığı açıktır. A.B.D. kamuoyunda ciddi bir etki yapan bu yazısında ileri sürdüğü görüşlerle dikkati çeken Daniel Pipes ile yapılan bir görüşme, makalesinin yayınından hemen sonra 16 Şubat 1990 günü Amerika'nın Sesi Radyosu tarafından gerçekleştirilmiştir. Pipes radyoda yayınlanan açıklamalarıyla konuyu daha da belirgin olarak ortaya koymaktadır. Pipes anılan makalesini yazma sebebini şöyle açıklamaktadır: "Amerikan kamuoyuna ve genel olarak Batılılara İslam Dünyası içinde Arablar ve Farslardan başka çoğunlukla dikkati çekmeyen ve Türklerin oluşturduğu büyük bir kesimin bulunduğunu anlatmak istedim. Amerikalılara, 'Uyanın' Türkiye Cumhuriyeti'nin yanı sıra Balkanlardan Çin'e kadar toplam sayılan 100 milyonun üstünde haklarında çok az şey bildiğimiz ve dikkate almadığımız çok büyük bir grup insan var' demek istedim. "

Pipes, Bulgar ve Yunanlı'ların Türkiye'ye karşı işbirliği yolları aramakta olduğu şeklindeki önemli iddiasını açıklarken de geçmişlerinde Türkler ile aralarında meseleler bulunan hıristiyan toplumların Türkiye'ye karşı bir ittifak çabası içinde oldukları ifadelerini kullanmaktadır.

Türk milliyetçiliği ile İslam arasında bir ayırım yapabilmenin son derecede zor olduğuna işaret eden Pipes, Türkiye sınırları dışında gelişen Türk Milliyetçiliği eği-limlerinin yol açtığı gelişmelerin kaçınılmaz olarak Türkiye kamuoyunun önüne geleceğini iddia ederek bu konudaki tartışmaların Türki-

ye dışında ve Batı'da yakından izlenmesi gerektiğine inandığını ifade etmektedir. Pipes'in bu değerlendirmeleri son aylarda Avrupa'nın çeşitli platformlarında ortaya çıkan Türkiye aleyhdarı tutumları da bir yerde açıklığa kavuşturması yanında Türk Dünyasındaki gelişmeler konusunda hrıstiyanların ortak tavırlarından bahseden bir ilgi alanı oluşturulmakta olduğunu ortaya sermektedir.

Bir başka A.B.D. 'li yazar[4] ise Orta Asya bölgesindeki Türk Cumhuriyetler'indc ortaya çıkan etnik çatışmaları irdelerken Mikhail Tspkin adlı Sovyetologun 'her yıl orduya alınanların % 38'ini Türkler'in oluşturması nedeniyle Moskova'nın Orta Asya'daki kargaşa ve isyan hareketlerini bastırma konusunda silahlı kuvvetlerinin büyük bir kesimine güvenemeyeceği' görüşünü aktarmaktadır. Yazarın değerlendirmesine göre 1986 Kasım'ında Taşkent'te İslam'a karşı yeni bir ideolojik kampanya başlatılması direktifini veren Gorbaçov'un bu tavrı Orta Asya'da Komünist Partisi'nin bürokratik yapısından soğumuş durumundaki halkı dinci-milliyetçi hareketlere yönelterek geri tepmiştir.

Batı İçin, 'Batıcılar Tarafından' Pantürkizm

Son bir yıl içinde birkaç örneğini sunduğumuz bu tip değerlendirmeler birçok Batılı yayın organında yer aldı. Bu durum başta A.B.D. olmak üzere Batılı çevrelerin Sovyetler Birliği'nin girdiği dağılma süreci sonrasına ilişkin hesaplarının da önemini gösteren bir delil olarak değerlendirilebilir. Bu değerlendirmelerde Türk Dünyası'nda ortaya çıkabilecek yönelişlerin seyri ve bunun Batı çıkarları yönünden hangi yönlere nasıl kanalize edilebileceği konularının önemli bir yer işgal ettiği söylenebilir. Türk Dünyası'nın bugünün dünyasında en önemli unsuru olan Türkiye Cumhuriyeti'nin konumunun da bu makroplan dahilinde değerlendirildiğini tahmin etmek güç değildir.

Türkiye'ye tarihi, etnik ve demografik sarsılmaz bağların ötesinde en güçlü kültür bağları olan din ve dil ortaklığının yönlendirmesiyle tabii bir ilgi duyan Türkiye sınırları dışındaki Türkler üzerindeki transformasyon-dönüştürme-işleminde, ülkemize biçilen rol konusundaki planlar da yavaş yavaş gün ışığına çıkmaktadır. Uzun yıllar boyu Sovyetler Birliği'ne karşı kullanmak istediği Türk kökenli halklar konusunda yaptığı araştırmalar ile ciddi verilere sahip olan ve Sovyet ülkesine yönelik yürütülen radyo yayınları bünyesinde oluşturduğu Türklere, yönelik çalışma grupları ile etkin bir manüplasyon yeteneği bulunan A.B.D. yönetiminin tavırlarının ülkemizin kaderini de yakından ilgilendiren boyutları bulunduğu anlaşılmaktadır.

Son olarak Türkiye basınına da yansıyan bir değerlendirme yapan A.B.D. 'nin C.I.A adlı istihbarat örgütünün eski Ortadoğu sorumlusu Graham Fuller'in Foreign Policy dergisinde yayınlanan bir araştırması[5] bu konuda somut veriler de sağlamaktadır. Fuller bu makalesinde Batı'nın Sovyet müslümanları konusunu yeniden değerlendirmesinin şart olduğunu, giderek İslam Dünyası'na entegre olma yolundaki 50 milyondan fazla Sovyet vatandaşı müslümanı etkileme potansiyeli olan ülkelerin Türkiye, İran ve Afganistan olabileceğini ileri sürmektedir. Bu eski C.I.A yöneticisi A.B.D. ve Batı'nın çıkarları açısından Sovyet müslümanları nezdinde büyük bir ayrıcalığı bulunan Türkiye Cumhuriyeti'nin laik yönetiminin, Sovyet müslümanlarının kontrolü konusunda aktif bir rol oynamaya teşvik edilmesini tavsiye etmektedir. Fuller bu tavsiyeyi yaparken geleneksel hale gelen Atatürkçü laik Türkiye dış politikasının "Pantürkizm" olarak baktığı bu konuya karşı soğukluğunu kaydettikten sonra bu konunun ister istemez Türkiye'nin siyasi gündemine gireceğini iddia ediyor.

Daniel Pipes'ınkiler ile önemli ortak noktalar taşıyan Graham Fuller'in bu görüşlerinde Türkiye'deki milliyetçi-İslami grupların böyle bir etkileşim sürecinin hızlanması halinde na-

sıl bir faktör olacağına dair bir değerlendirmenin yer alması, Türkiye'de resmi politikanın ve özellikle dış politikanın kamuoyu ile bağlarının kopukluğuyla olduğu kadar, ülkemiz müslümanlarının gündeminde Türkiye dışında yaşayan Türklere ayrılan yerin nicelik ve niteliği ile de ilgili olsa gerektir. Batı'nın ve hala bir hıstiyan blok olarak güdülenmeğe çalışılan Batı'nın İslam ümmetinin kayda değer bir unsuru olarak değerlendirerek üzerinde ciddi hesaplamalara giriştiği herşeyiyle bizden olan insanlarla ilgili olarak, ülkemiz müslümanlarının içinde bulunduğu kayıtsızlık tavrının artık terkedilme zamanı gelmiştir.

Dünya üzerindeki santraç oyununda hesab dışı kalmış Brezilya müslümanlarından tutun da Moro müslümanlarına kadar bir coğrafyaya bağrını açan Türkiye müslümanlarının aziz İslam ümmetinin düşmanlarının uykularını kaçıran kardeşleri ile ilgili bu gafletini anlamak mümkün değildir. Doğrusu, Türk yurtları üzerine kurgularda Türkiye'nin İslam yönünden İran kadar olsun, Afganistan kadar olsun dikkate alınmaması biraz da kanımıza dokunuyor... Sizin dokunmuyor mu?...

"Sovyetler " Diriltilebilir mi ?. .

Rusya Parlamentosu Duma'da komünist milletvekillerinin Sovyetler Birliği'nin ilgası ve eski sovyet cumhuriyetlerinin Bağımsız Devletler Topluluğu adı altında gevşek bir konfederasyonun üyeleri haline gelmesi yolunda 1991 sonunda yapılan yasal düzenlemelerin iptalini sağlamaları geniş yankılara yol açtı. Bu karardan en fazla etkilenecek olan eski Sovyet cumhuriyetlerinden Gürcistan ve Azerbaycan cumhurbaşkanları derhal bu karara karşı çıktılar ve tarihi sürecin gerisin geriye döndürülemeyeceğini belirterek bu karara karşı olduklarını deklare ettiler. Hatta Sovyetler Birliği'nin son Dışişleri Bakanı olan Gürcistan Cumhurbaşkanı Eduard Şvardnadze bu kararın ülkesine kabul ettirilmeğe çalışılmasının savaş sebebi olacağını açıkladı. Eski

Sovyet cumhuriyetlerinden Orta Asya'da yer alan Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Tacikistan'da bu gelişmenin nasıl karşılandığına dair herhangi bir resmi açıklama -şu satırların yazıldığı ana kadar- dünya kamuoyuna yansımamış olmakla beraber bu kritik kararın hem bu ülke yönetimleri hem de halk arasında büyük bir çoğunlukla hoş olmayan duygularla karşılandığını tahmin etmek hiç de güç değildir.

"Türkistan Cumhuriyetleri" olarak anılması tarihi realiteye daha uygun olan Orta Asya'daki cumhuriyetlerin etnik kompozisyon ve ülke nüfusu içindeki Slav oranı, Rusya Federasyonu ile ilişkiler, ekonomik yönden kendine yeterlilik gibi önemli hususlar yönüyle bu karar uygulamaya geçirilmek istendiğinde etkilenme dereceleri farklı düzeylerde olacaktır. Bu sayılan özellikler yönünden "Türkistan Cumhuriyetleri"ni değerlendirdiğimizde "Türklüğün kader çizgisi"ni olumsuz yönde etkileyecek pek çok faktörün varlığı ortaya çıkacaktır. Burada genel bir çerçeve içinde kalmak istediğim için tek tek her ülkenin karşı karşıya bulunduğu riskleri sıralamak istemiyorum. Ancak bugüne kadar edindiğim bilgi ve gözlemlerime dayanarak Sovyet Rus imparatorluğunun yeniden hortlatılması karşısında en hassas ülkenin Kazakistan ve bağımsız yolundaki direnci en gelişkin ülkenin ise Özbekistan olduğunu söylemekle yetinmek istiyorum.

Bu gelişmeden dünya üzerinde eski Sovyet Cumhuriyetleri dışında en fazla etkilenecek bir tek ülke varsa o da Türkiye 'dir. Bu etkileniş hem eski Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında karşılıklı güvensizlik bazında şekillenen ilişkilerle örülmüş mazi, hem de eski sovyet cumhuriyetlerinde yaşayan insanlar arasında büyük bir Türk kökenli kitlenin var oluşu ve bu kitlenin yaşadığı beş cumhuriyetin uğraması muhtemel baskılar yönünde şekillenecektir. Son dönemde PKK ile Rusya Federasyonu arasındaki yarı-resmi ilişkinin ülkemizi ne kadar rahatsız ettiği hatırlanacak olursa bu gelişmenin Türkiye'yi doğrudan tehdit derecesi hakkında bir tahminde bulunulabilir.

Eski sovyet ülkelerinde Türk sanayici ve işadamlarının giriştiği yatırımlar yanında, bu bölgelerde açılmış olan "Özel Türk Liseleri"nin akıbeti ve özellikle bu eğitim burçlarında tam bir alp-eren ruhuyla görev yapan vatandaşlarımızın da karşı karşıya kalacağı baskı ve güçlükleri bugünden tesbit ederek devlet düzeyinde gerekli önlemlerin alınması ve bugünden bu konuda gerekli girişimlerin yapılması gerekmektedir.

1991 yılında başlayan bahar ikliminde yeşeren sürgünlerin meyveye duramadan Slav soğuğu ile donması tehlikesini ortaya çıkaran bu gelişmeleri dikkatle takip etmek bütün Türk kamuoyunun görevidir.

4. Türk Asrı'na Kaç Var ?!. .

"Türk Asrı" kavramı son yıllarda bir kısım siyasi tarafından kullanılan bir kelime olarak siyasi literatürümüze girdi; bu çerçevede iddialı nutuklar atıldı. Bilinen kadarı ile bu "Türk asrı" deyimini kullanıma sokan ilk siyasi Turgut Özal'dır; daha sonra Süleyman Demirel ve Alparaslan Türkeş de çeşitli siyasi konuşmalarında "Türk asrı" tamlamasını kullanmış ve deyimin yaygınlaşmasına katkıda bulunmuşlardı.

Ancak ülkemizin sığ düşünce dünyasında hemen her konuda olduğu gibi bu konunun da sağlam bir fikri temele oturtulmaması nedeniyle bu etkileyici kavram da kısa sayılabilecek bir süre içerisnde aşındırıldı ve yozlaştırıldı. Bugün ne Türk asrından bahseden kalmıştır; ne de böylesine bir idealin gerçekleşeceğine inanan... Gönlüm buna razı olamadığı için "Türk Asrı" kavramı etrafında bir tartışmayı başlatması ve bahsedilen sağlam fikir zeminini oluşturması ümidiyle bu konunun tartışılmasını gerekli görüyorum. Burada ele alacağım bazı kavramların şimdiye kadar hiç verilmeyen bazı karşılıklarla kullanıldığına da baştan dikkatlerinizi çekmek istiyorum.

"Türk Asrı" diye çeşitli vesilelerle bu konuda nutuklar atan siyasilerin bu sözle neyi kastettiklerini anlamak pek mümkün olmamıştır. Yaptıkları konuşmalar, genel çerçevesi içinde değerlendirildiğinde bu deyimin 2000'li yıllarda Türkiye Cumhuriyeti'nin dünyanın önde gelen 5-10 devletinden biri olmasının ve güçlenmiş bir Türkiye Cumhuriyeti'nin öncülüğünde Türkistan Cumhuriyetleri ve diğer Türk ülkelerinin işbirliği

arzusunun dile getirildiği anlaşılmaktadır. Öte yandan 1991 yılından bu yana Türkiye gündemine bir realite olarak giren diğer Türk yurtlarındaki bağımsızlığa yönelen idarelerin de ortaya çıkması ile Türk'lerin dünya üzerindeki belirleyici güçlerden birisi olarak önümüzdeki yüzyıla damgasını vurması isteğine de bu kavramı kullanan kesimlerden bazılarınca -zımnen- işaret edilmektedir. Fakat bu "büyük ve heyecan verici vizyon"un nasıl gerçekleşeceği, hangi hedeflere varılmakla "Türk Asrı"na ulaşılacağı veya "Türk Asrı"ndaki ideal insan tipimizin ne olacağı gibi somut konular hemen hiç dile getirilmemektedir.

Bu kavramın gündeme gelmesinde 16. yüzyılın bazı tarihçiler tarafından "Türk Asrı" olarak adlandırılmış olması -muhtemeldir ki- büyük pay taşımaktadır. Bugün "Türk Asrı" deyimi kullanılırken 16. yüzyılda dünyanın süper gücü olan Osmanlı Devleti'nin o günkü ihtişamlı durumuna dile getirilmeyen, belki de bilinç altından gönderilen bir atıfta bulunulmaktadır. Son iki yüzyıldır kendini horlanmakta gören bir toplumun belki de bütün fertlerini etkisi altına almış bir ezikliğe karşı bir başkaldırı tavrım içeren bir kavram olarak "Türk Asrı" deyiminin genel bir kabul görmesi de bunun sonucu olsa gerek.

Tarihteki Türk Asrı

16. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu, Balkanlar ve Ortadoğu'da en geniş sınırlarına ulaştığı yüzyıldır. II. Bayezid, Yavuz Selim, Kanuni Süleyman ve II. Selim'in hükümranlık yıllarıyla geçen bu yüzyılda Akdeniz bir Türk gölü haline gelmiş; "Hilafet" kurumunun temsilciliği fiilen İstanbul'a nakledilmişti. Bu yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun doğusunda kalan Türk yurtlarında ise yine Türk hanedanlar -İran ve Azerbaycan'da Safevi Devleti, Türkistan, Afganistan ve hatta Hindistan'da Timurlu hanlar ve Şeybani hanları- yönetimde bulunuyordu. Karadeniz ve Hazar denizi Türk devletleri arasındaki bir iç göl halindeydi. Bu yüzyılda Türklük siyasi açı-

dan olduğu kadar ilim ve medeniyet açısından da zirveye ulaşmıştı. Gerek Osmanlı gerekse Türkistan coğrafyasında canlı ve parlak bir ilim hayatı hanedanların koruması altında serpilip boy attı.

Manevi kültür yönünden ele alındığında da bu yüzyıl boyunca hem Osmanlı ülkesi hem de Türkistan topraklarında benzer bir ihtişam göze çarpmaktadır. Bu yüzyılda Türkistan'da Nakşbendiyye -bir kolu olarak Ahrariyye-, Kübreviyye, Yeseviyye, Kadiriyye ve Çiştiyye tarikatları otağdaki handan, dağdaki çobana kadar uzanan bir yaygınlığa ulaşarak gönül dünyalarına yön veriyordu. Osmanlı idaresindeki ülkelerde de benzeri bir tabloyu görmek mümkündür:

Mevleviyye, Kadiriyye, Halvetiyye, Bayramiyye gibi yaygın tarikatlar fetihten fethe koşan akıncıların yanısıra yedi iklim dört bucakta Allah'a hakkıyla kul oluş yöntemlerini öğretiyor, insanımızın ruh dünyasını emsalsiz renklerle zenginleştiriyordu. Daha sonra büyük bir yaygınlık kazanacak olan Nakşbendiyye tarikatı da Türkistan'daki Buhara, Herat gibi merkezlerden gelen sufiler aracılığıyla bu yüzyıl boyunca saray çevresine kadar nüfuz etmişti.

Bu hususlar dikkate alındığında rahatlıkla söyleyebiliriz ki 16. yüzyılın bir Türk asrı olarak adlandırılması yerinde bir nitelemedir.

Örnek Alınacak Tek Devir

Bugün tarihi bir dönem olarak 16. yüzyıl Türk dünyasının ulaştığı seviyeyi hedeflemek hiç de küçümsenemeyecek bir yöneliştir. Fakat bugünkü dünyada insanımıza göstereceğimiz bir hedef olarak düşündüğümüzde bunun pek de doğru bir yaklaşım olmadığım söyleyebiliriz. Çünkü tarihte "Türk Asrı" diye bilinen yıllara bu vasfı kazandıran kimselerin daha sonraki yüzyıllarda örnek alınacak bir çağ oluşturmak gibi bir hedefleri olmadığı gibi, o günden bu yana geçen sürede de hiç kimse o yüzyılı ihya etme gibi bir misyona talip olmamıştır. "Türk Asrı"

vasfının nasıl oluşturulduğunu anlamamız bugün de zamana öylesi bir nitelik kazandırmak isteyenlere oldukça önemli veriler sağlayacaktır.

"Türk Asrı"nın etkili kadrolarına baktığımızda hepsinin ortak hedeflerinin "Allah rızasını kazanmak" olduğunu görürüz. Bu hedefe yürüyen hanından çobanına kadar bütün insanların belirleyici vasıflarının ise "iyi müslüman" İslam literatüründeki adıyla "muttaki (takva sahibi) müslüman" olmak olarak ortaya çıktığını tesbit edebiliriz. Hedef "Allah rızası", bu hedefe ulaşmak için varılması gereken merhale "iyi müslüman olmak" olarak belirlenince örnek alınacak tek bir dönem, örnek olarak alınacak tek bir kadro vardır: Asr-ı saadet ve bu dönemi asırlar ötesine bir örnek olacak vasıfta dokuyan Rasulullah ve keremli ashabının oluşturduğu kadro.

Hedef "Allah rızasını kazanmak" olarak belirlendikten sonra yaşanan hayatın her bir anı ayrı anlamlar kazanır, idari kadro -saray ve ordu- yönünden bakıldığında yeryüzünde adaleti hakim kılmak, zulmü önlemek için yapılan faaliyetler, savaşlar tek kelimeyle "nizam-ı alem" bu yolda bir merhaledir;

İrşad ehli alimler ve dervişler cihetiyle de Allah kelamını yedi iklimde tebliğ etmek, iyiliğe çağırıp kötülükten uzaklaştırmağa çalışmak yani "İlâ-yı Kelimetullah" ise ancak idari kadro ile yanyana yürütülecek bir çalışmadır. Bu manevi çalışmanın idari kadroyu hayra yöneltme gibi bir misyonu daha vardır.

Türk tarihinin başarı zirvelerine ulaştığı dönemlerde asıl yönlendirici ve sonuç alıcı faaliyet, irşad ehlinin görevini hakkıyla yerine getirmesinin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Osmanlı'nın kuruluşundaki Şeyh Edebalı-Osman Gazi, İstanbul'un fethinde Ak Şemseddin-Fatih ilişkisi bu irşad ehli-idareci kadro birlikteliğinin çok bilinen örnekleridir. Bu birlikteliği Türkistan tarihinde de tesbit edebiliyoruz. Timur hanedanından hanların Yesevi ve Nakşbendi mürşidlerle olan ilişkileri hemen bütün tarih ve tasavvuf kitaplarında bulunabilir.

Toplum içinde her düzeyde sorumluluk alan insanda "Allah rızası"nı kazanma şuuru oluştuktan sonra yapılacak faaliyetin dünyevi bir kazanımla sonuçlanıp sonuçlanmayacağı önemini yitirmektedir. Fakat bu şuur birlikteliği ile hareket eden insanların yaptığı faaliyet tarih boyu görmekteyiz ki yeryüzünde de gözle görülür sonuçlarını vermektedir. Tek başına "ülke sınırlarını genişletmek", "daha fazla ekonomik güce sahip olmak" gibi etik bir yönü bulunmayan faaliyetlerin ise bu sonuçlara ulaşsa bile bu başarıları sağlayan toplumların tek-tek insanlarının mutlu olmasını sağlayamadığını anlamamız için Batılı güçlerin son iki yüzyıllık tarihini incelemek yeterlidir.

"Türk Asrı" nın Zemini Nasıl Oluştu ?

Türk tarihinde idari kadronun ilim ve gönül ehlinin denetiminde ve yönlendirmesi ile hareket ettiğinde başarılı olduğuna dair örnekler sadece İslam sonrası dönemle sınırlı değildir. Türklüğün İslam ile tanışmadığı dönemden bugüne ulaşan ve ilk yazılı Türk tarih belgeleri olan Orhun'daki bengitaşlara kazınan Göktürk yazıtlarında hanların hemen yanında onların danışmanı konumundaki "bilgeler"in varlığı bilinen bir husustur, İslami devir destan edebiyatımızın en ünlü örneği olan "Dede Korkut Destanları"nda da bunun güzel örnekleri mevcut olduğu gibi bizzat Dede Korkut da "aksakal" adıyla anılan bir bilge kişidir. Bugün bütün Türkistan ve Azerbaycan'da saygı ile muhafaza edilen "aksakal" kavramı yüzlerce yıllık bir geleneğin bugüne kadar ulaştığını göstermektedir. Bugün Türkmenistan Parlamentosu'nun "Aksakallar Meclisi" adıyla anılması kavramın niteliği yönünden fazla bir anlam ifade etmese bile aynı geleneğe işaret etmektedir.

İyi bilinen ve İslami niteliği artık oturmuş olan son bin yıllık Türk tarihini bu yönüyle tedkik ettiğimizde gerek doğuda-Türkistan'da-, gerekse batı'da -Anadolu'da- idareci sultanların gönül sultanlarının denetiminde olduğu dönemlerin Türklü-

ğün yükseliş günlerini işaret ettiğini görürüz. Türklüğün dünya üzerinde etkinliğe ulaşması ve nihayet dünya üzerindeki bütün müslümanların bağlandığı merkez haline gelmesi de maddi fetihlerin manevi fetihlerle kalıcı hale getirilmesi ile olmuştur. Hatta çoğu defa manevi fatihlerin ardlarından orduları sürüklediği görülmektedir. Osmanlı Devleti'ni kuruluşundan itibaren iki yüzyıl içinde bir uç beyliğinden dünyanın süpergücü haline getiren faktörler arasında en önemlisi İslami cihad anlayışının iyi anlaşılması ve yaşanması olmuştur.

Bu "iyi anlama ve yaşama" da ise kuruluştan itibaren Şeyh Edebalı, Geyikli Baba, Hacı Bektaş Veli, Emir Sultan, Somuncu Baba, Seyyid Burhaneddin Tirmizi, Mevlana Celaleddin Rumi, Sadreddin Konevi, Hacı Bayram Veli, Ak Şemseddin isimleri iyi bilinen yönlendiricilerdir.

Bütün Yollar Yesi'ye Çıkar...

Her biri etrafında cildlerle eser yazılması mümkün olan bu isimlerin ilim ve irfan kaynağı araştırıldığında İslam tasavvuf geleneği karşımıza çıkmaktadır. Bu geleneğin izlerini sürdüğümüzde bütün yolların bizi götürdüğü bir isim vardır ki o da bugün Kazakistan sınırları içinde kalan Yesi'de adına layık bir külliyede dünya Türklüğünün manevi atası olarak yaşamakta olan Hoca Ahmed Yesevi'dir.

1993 yılının, büyük ölçüde Namık Kemal Zeybek'in özel gayret ve çabaları sonucunda Ahmed Yesevi Yılı ilan edilmesi ile yapılan bir çok etkinlik ile Ahmed Yesevi Türkiye çapında anıldı. Yesevi'ye ait olan ve "hikmet" adı ile bilinen şiirleri bir araya getiren Divan-ı Hikmet tam metin olarak Türkiye'de latin harfleriyle ilk kez yayınlandı. **(4)** *Düzenlenen bazı sempozyumlara sunulan ve bir kısmı çok önemli bilgiler içeren bildiriler kitaplar haline getirilerek kalıcılık kazandı.* **(5)** *Yesevi ve Yesevilik konusunda bibliyografi türünde başvuru kitapları ile büyük bir*

boşluk giderildi. **(6)** *Yesevilik geleneğinin en eski ve ciddi kaynağı olan Cevahirü'l Ebrar günyüzüne çıktı.* **(7)**

Yesevi'nin Önemi:

Hoca Ahmed Yesevi ile O'nun yaşadığı topraklardan 4-5 bin kilometre uzaklarda Anadolu'yu Türk yapan alp-erenlerin, derviş-gazilerin bağlantısını kurmakta zorluk çekenler için bir tarihi realiteyi hatırlatmamız faydalı olur. Anadolu'nun kapılarına dayanan Türklüğe Anadolu kapılarını Malazgirt zaferiyle açan Sultan Alparslan'ın hanlığını yaptığı Selçuklu Devleti'ne isim veren Selçuk Beğ'in doğum yeri olan Kızıl-Orda şehri ile Yesi arası yaklaşık 100 km. kadardır. Anadolu'ya Türk mührünün vurulduğu Malazgirt'e neredeyse 5 bin kilometre mesafedeki Kızılorda'dan çıkan Oğuzhan neslinden Kınık boyuna mensup Selçuk oğulları, önce Hazar Denizi'nin güney doğusunda yerleşmişler. Horasan ve İran'a hakim olmuşlar, 1040 yılında Dandanakan'da kazandıkları savaş ile Türk yurtlarının hakimiyetim Karahanlılar'dan devralmışlar, 1071'de ise Anadolu kapılarına dayanmışlardır. Bu 5 bin kilometrelik muhteşem yolculuk bin yıl önceki bir asır içinde gerçekleşmiştir.

Selçuklu hanedanına mensup Türk beğlerinin yüz yıl içinde Kızılorda'dan Malazgirt'e ulaşmasını ve Anadolu'yu bir Türk yurdu haline dönüştürerek vatan kılmasını gerçekleştiren potansiyel, Hoca Ahmed Yesevi'nin en önemli örneğini oluşturduğu mürşidlerin yönlendirmesi ile oluşmuştur. Selçuklular'dan itibaren 2. yüzyıl içinde Anadolu'daki Türk varlığı Ege kıyılarına ulaşacak ve hatta Rumeli topraklarında ilk Türklük ocakları tütmeğe başlayacaktır. Bu ocakları yakan nefesler, Allah aşkıyla, O'nu zikirle tutuşan nefeslerdir ve her biri Türkistan'ın uzak bozkırlarından Rumeli'ne himmet ehlinin himmeti ve hizmetle görevlendirmesi ile birer aşk pınarı olarak serpiştirilmişlerdir. Bugünkü imkanlar ve teknik kolaylıklarla bile düşünüldüğünde insanı korkutan mesafeler, Allah rızasından başka bir

talebi olmayan alp-erenler ve derviş-gaziler için küçülmüş ve küçültülmüştür.

Yesevi "En Büyük Türkçü" mü ?

Türkçülük, kısaca Türk soyunun iyiliği için gayret göstermek olarak tarif edilebilir. Bir müslüman için bir insanın iyiliği için gayret göstermek denilince de o insanın önce iman etmesi, sonra salih ameller işlemesi ve günahlardan kaçınmasına vesile olmak ve böylece o insanın hem bu dünyada insan olma haysiyetine uygun yaşaması ve hem de ahirette Allah'ın cemali ve lütuflarına kavuşması anlaşılır. Türkçülüğün en güzeli de bu çerçevede bütün Türkleri iyi müslüman olmağa yöneltmek olmalıdır. Bu bağlamda düşünüldüğünde Hoca Ahmed Yesevi, "Türk tarihinin gelmiş geçmiş en büyük Türkçüsü'"dür.

Çünkü Ahmed Yesevi, çeşitli boylardan milyonlar ve milyonlarca Türk insanına Allah'ın dilemesiyle hidayet yolunu göstermiş ve Türklüğü "muttaki" bir müslümanlık yolunda yoğurmuştur. Böylelikle de Türklüğün her iki cihandaki mutluluğuna giden yolu göstermiştir. Hatta Hoca Ahmed Yesevi ölümünden sonra da hem halefleri hem de bugüne kadar ulaşan "Hikmet" adını taşıyan tasavvufî şiirleri ile hidayet rehberi olmağa devam etmiştir. Bunu daha iyi anlayabilmek için Hazret-i Türkistan Yesevi'nin bu sayımızın orta sayfalarını süsleyen "Hikmet"ini tekrar ve dikkatli olarak okumanız bile yeterlidir. Hoca Ahmed Yesevi, hikmetleriyle bizleri Hakk'a çağırmağa, tefekküre, takvaya davet etmekte ve tebliğini bugün de sürdürmektedir. Son 70 yıllık ateist-komünist diktatörlük dönemi bile Hoca Ahmed Yesevi'nin tebliğini sekteye uğratmağa muvaffak olamamıştır. Son olarak Özbekistan'da 1991'de 300 bin, 1992'de ise 200 bin tirajla basılan Divan-ı Hikmet kitaplarındaki "Hikmet"leri ardında Yesevi'nin asırlardır yaşayan tatlı sesi duyulmakta ve Yesi'de, Taşkent'te, Buhara'da, Almaata'da, Aşkabad'ta halen yaşayan insanlarımızı Hakk'a ve hayra yö-

neltmektedir. O, böylece yüzyıllardır kapanmayan bir amel defterinin sahibi olarak Türk dünyasının manevi atalığını hakkıyla sürdürmektedir.

“Türk Asrı” Taşaronlukla Gerçekleşemez

Bugün -maalesef- Türkiye’nin politikasına yön veren güçler ne “Türk Asrı”na sağlam bir temel oluşturulması için gerekli gördüğümüz zemini oluşturabilme liyakatine; ne de kendilerini doğru yola yönlendirebilecek bir irşad rehberliğine sahiptirler. Onlar için ulaşılabilecek maksimum hedef, Orta Asya ve Kafkasya topraklarına emperyalist maksatlarla yönelmiş olan Batılı güçlerin, oraları daha iyi sömürebilecekleri vasatı hazırlamak için kültürel dönüştürme ve kendi köklerine yabancılaştırma hususunda “öncülük” misyonunu sahiplenmektir.

Bu taşıyıcılığın bedeli olarak kazanılacak maddi kazançlara karşılık Türk yurtlarında 70 yıldır komünist diktatörlük altında kökleri -çok şükür ki- kurutulamayan Türk-İslam kimliğinin dejenere edilmesinin vebali çok büyüktür. Bu vebali sırtlananların bu dünyada olmasa bile varlığına her müslümanın mutlak olarak inanması gerek ahirette verecekleri hesab çok ağır olur.

İyi niyetle de olsa bu vebale girmesi muhtemel yöneticilerimiz bilmelidir ki, Kafkasya’ya, Orta Asya’ya Batı’nın hangi “iyi değer”ini götüreceklerse onun daha iyisi bizim inancımızda, öz kültürümüzde mevcuttur. Sorun, bu inanç ve kültürel değerlerimizle yönetim kademelerini işgal eden kişiler arasında ortaya çıkmış olan mesafedir. Tam anlamıyla “kendisi himmete muhtaç bir dede” olan kişiler kendilerini Türkistan’ın “ağa”sı olarak görseler bile “gayrıya himmet ede”cek mecalleri yoktur.

Türk yurtlarına himmet gerekli ise -ki gereklidir- bunu layıkıyla yerine getirebilecek kadrolar parti merkezlerinde değil;

dergahlarda, ocaklarda, mescidlerde aranmalıdır ve ümidimiz odur ki "gerçek himmet sahiplerinin himmeti ile" şafağın sökmesi yaklaşan "Türk Asrı" bu kadroları beklemektedir.

"Türk Asrı"nın Zeminini Oluşturmak

"Türk Asrı" diye bir yeni çağı yaşamak ve yaşatmak iddiasında olmak için öncelikle bu sosyal olguyu sağlam bir zemine oturtmak gereklidir. Daha sonra her alanda yapılacak çalışmalarla bu zemin üzerinde sağlıklı bir yapılanma gerçekleştirilebilir. Türk tarihindeki örnekleri esas alarak bu konuya yaklaştığımız zaman böyle bir sağlam zemini oluşturmak için Ahmed Yesevi'lere, Yunus Emre'lere, Mevlana'lara, Şeyh Edebalı'lara, Emir Sultan'lara, Hacı Bayram'lara, Ak Şemseddin'lere ihtiyaç vardır.

Oysa bugün "Türk Asrı" sözünü edenlerin hiç birisi bunun öylesine farkında değillerdir ki, her biri bir Osman Gazi, bir Fatih, bir "Muhteşem Süleyman" olma hevesindedir. Hiç birisi kendisine her zaman "Hakk"ı hatırlatacak bir "insan-ı kamil"i arama, O'nun denetimine girme arzusunu izhar etmek bir yana en ufak bir şekilde de olsa kendilerinin tenkid edilmelerine dahi tahammül edemez durumdadır.

Hoş, bugün "mürşid" olarak şöhret bulanlarda da "zalim idareciye karşı Hakk'ı söylemek" gibi cihadın en güzeline talib olmak gibi bir eğilimden söz edemeyiz. Bugün ortalıkta düzinelerce "Fatih" olma iddiasındaki isim görünmektedir de piyasada bir tane bile "Ak Şemseddin" olma yolunda ilerleyen yoktur. Dolayısıyle bir "Türk Asrı"nın şafağı henüz ağarmamıştır.

Bu değerlendirmemiz bir ümidsizliğin ifadesi değil mevcut verilerle yaptığımız bir durum tesbitidir. Bir müslüman olarak kayıtsız-şartsız inancımıza göre, halis bir niyetle gayret gösterilirse, bir ismi de "Fettah" Rabb'imiz birçok zorluğu kolaylaştırır ve nice fetihlerle tecelli eder. "... Ve fetih yakındır !". (8)

5. Türkiye'den Türk Yurtlarına Bakışlar

Tarihi süreç neticesinde Türkiye dışında yaşamak durumunda kalmış olan dünya Türklüğü'nün değerlendirilmesi sahasında günümüze kadar, değişik ve çelişik görüşler savunulagelinmiştir. Bunların hepsini ayrı ayrı ele alarak sorgulamak bir yazı sınırlarını zorlamakta ve sosyolojik yönleriyle değerlendrilmek üzere araştırmacılarını beklemektedir.

Biz burada kısaca, Türkiye kamuoyunda –şahsen her ikisini de benimsemediğim- "Esir Türkler", "dış Türkler" ibareleri ile anılan konular etrafında oluşmuş kanaatleri global planda ele alarak değerlendirmeğe çalışacağız. Bu değerlendirmemizde bölgelere ve demografiye ilişkin konularda ayrıntıya inmekten kaçınılmıştır. Ayrıca kamuoyunun pek yakından tanıdığı hamasi, subjektif klişelerin de Türk milliyetçilerince sorgulanması lüzumunu belirtmek zorundayız. Çünkü bu gibi 'ayağı yere basmayan' yaklaşımlar Türk yurtlarına büyük faydası olacak enerjileri, bir-iki paragraflık klişeleşmiş yazı, üç-beş dakikalık bir hamaset nutku atılması noktasında tüketmekten başka işe yaramamıştır.

Türkiye kamuoyunun Türk yurtlarına bakışındaki yanlışlıkların bizce en mühim olanlarını kısaca sorguladıktan sonra 'doğrusu ne?' sorusunun cevabını kendi düşünceme göre ortaya koyarken Türk milliyetçileri başta olmak üzere tüm Türk kamuoyunu hatta Türk yurtlarının kanaat önderlerini fikretmeğe çağırıyorum.

Tarihin akışı içinde Türkiye dışında yaşamak durumunda kalan ve çeşitli ülkelerde çeşitli idarelerde bulunan Türkler ko-

nusu değişik planlarda Türkiye'de tartışılmıştır. Bu tartışmalar maalesef Türk yurtları yönünden verimli bir mecrada seyretmiştir diyemiyoruz. Bu nihai tesbitimizi saklı tutarak 'Dış Türkler' konusunda Türkiye kamuoyunda oluşmuş yaklaşımları satırbaşları ile şöylece sıralayabiliriz:

-Türkiye dışında da Türklerin yaşadığı gibi fiziki bir gerçekten habersiz milyonlarca kişinin ülkemizde bulunduğu bilinen bir gerçektir. Bu cehalet ülkenin bazı kesimlerinde halen devam etmekte ise de gün geçtikçe bu cehaletin azalması yönünde ilerlemeler kaydedilmektedir. Bu olumlu gelişmede basın, yayın ve iletişim imkanlarının artışının rolü yanısıra Türk milliyetçilerinin ve bu meyanda Türk Ocakları, Aydınlar Ocağı gibi sivil toplum organizasyonlarının önemli hizmetleri olmuştur.

-Türkiye dışında 'esir Türkler' bulunduğunu bilen-öğrenen bazı kesimlerin iç iletişim kanallarında ise adeta hurafe gibi yayılan bir yanlışlıkla 'o dışardaki' Türklerin artık Türklükleri'ni kaybettikleri ve Ruslaştıkları, Bulgarlaştıkları, Arablaştıkları, Yunanlılaştıkları... -adeta bir "kara propaganda" kampanyası şeklinde yaygınlaştırılarak- söylenir olmuştu. Bu fikirleri -hem de bazen en olmadık yerlerde- savunanların en küçük bir dayanakları, ilmi hiçbir verileri olmadığı halde etkili olabildikleri de görülebiliyordu. Bu konuda da müsbet yönde değişmeler hepimizin malumudur. Bu gibi malul fikirlerin savunucusu kişilerin günümüzdeki en önemli informasyon kaynağı olan televizyonun etkisi bu alanda öne çıkmış görülmektedir.

-Türk Dünyası'nın değerlendirilmesi konusundaki bir diğer yanlış tutum ise 'dış Türkler romantizmi' olarak adlandırabileceğimiz ve hemen hepsi Türk milliyetçisi olan kişi ve gruplarda ortaya çıkan elleri kelepçeli, ayağı zincirli, dudağı çatlamış bir "esir Türk" imajıdır. Bu imajdaki esir Türk, gözlerini Türkiye'ye dikmiş, eli-kolu bağlı , kendi varlığını koruma yolunda hiçbir çabası olmayan mazlum amma pasif bir varlıktır. Belki hepimizin böyle düşündüğü zamanlarımız olmuştur; belki bazıları halen

de böyle düşünmektedir. Ancak dış Türkler ile olan temasımız, kültürel alışverişimiz arttıkça bunun hiç de öyle olmadığı farkedilmektedir.

Bu konuda -hâlâ- tereddütleri olan aydınların şu soruların cevabları üzerinde kafa yormalarını rica ediyorum: Cengiz Aytmat-ov-'un kitaplarını okudunuz mu? Halen 'Çağdaş Türk Edebiyatı' profesörü olarak kürsüsü olan Bahtiyar Vahabzade ile kıyaslayabileceğimiz bir profesör şair tanıyor musunuz? Türkiye'de "Ey veten toprağın ezizdir mene" diye "mahnılar çağıran" Zeyneb Hanım Hanlar gibi bir 'assolist' dinlediniz mi şimdiye kadar?

Bu soruları çoğaltarak kafanızı iyice karıştırmak istemiyorum. Bu soruları doğru olarak cevaplandırabilenlerin Türk Dünyası'nın realitesi hususunda oldukça net görüşlere sahib olduğunu düşünüyorum.

-Ülkemizde Türkiye dışında yaşayan Türkler konusundaki en olumsuz yaklaşımlardan bir örneği de İslami duyarlılığı ön planda olan çevreler ortaya koymuşlardır. Bu tutum adeta Türkiye dışındaki bu müslüman Türklerin yok sayılması şeklinde özetlenebilir, bunun bir uzantısı olarak Dış Türkler'den sözetmek de "kavmiyetcilik", 'asabiyyet' olarak kınanıyordu. Oysa aynı kişilerin –çoğu zaman sadece kuru kuruya, sözde bile kalsa- Eritre, Filipinler gibi yerlerdeki müslümanlarla ilgili oldukları kendi beyanatlarıyle belliydi. BU çevrelerde –mesela- Hama'daki müslümanla ilgilenmek gerekliyken Buhara'daki müslümanın adı bile anılmıyordu. Birtakım siyasi sebepleri de olan acaib tutumun da giderek değiştiği müşahede edilmektedir. Aydın olma haysiyetine sahib olan bazı İslamcı aydınlar, bu konudaki çemberi kırma yolundadırlar ki bu esasında İslami duyarlılığın bir gereğidir.

- Türkiye dışındaki Türklerin hali konusundaki en tutarsız yorumlardan biri olan -ancak ilmi bir kılıfa büründürülerek takdim edildiği için bazı zihinleri bulandıran- bir görüş de 'Anadolu

dışındaki Türkler'in -marksist şemaya göre feodaliteden burjuvaziye (İbn-i Haldun'a göre bedeviyyetten hazariyyete) geçememeleri sebebiyle sosyolojik gelişme geriliği yüzünden bugünkü duruma mahkum oldukları şeklindedir. Batı kaynaklı şablonlara karşı olduklarını bildiğimiz ancak bu konuda Batılı sosyolojik şablonları kullanan milli konulardaki hassasiyetlerine inandığımız bu görüş sahibleri şu konuları düşündüler mi acaba? Kur'an-ı Kerim'den sonra müslümanların en önemli kaynağı olan Sahih-i Buhari'nin derleyicisi İmam İsmail Buhari, Ehl-i Sünnet'in akaid imamı Ebu Mansur Maturudi, Nakşıbendiyye ulusu Bahaeddin Nakşıbend hangi mübarek iklimde kök salmışlardır? Öte yandan Türk büyükleri dendiğinde aklımıza ilk gelen isimler olan İbn-i Sina, Farabi, Biruni, Uluğbek, Fuzuli, Nevai, Ahmed Yesevi, Mevlana Celaleddin, Hacı Bektaş, İmam Şamil hangi medeniyyet birikimine dayanarak yola çıkmışlardır? Düşünülmeğe değer!

Dışarıdaki Türkler-İçerideki Türkler: Esaretin İki Boyutu

Yıllar önce, 70'li yıllarda A.B.D.'de yerleşmiş Kırımlı mülteci soydaşlarımızın neşrettikleri bir dergide okuduğum "İç Esir Türkler" başlıklı bir yazı hafızamda oldukça silinmez bir yer edinmişti. Bu yer, daha sonraları 'Esir Türkler, Türk Dünyası...' konusunda bilgim arttıkça ve sorularla büyüyerek büyüdü, büyüdü... Yazar şimdi -sadece bir kadın olduğunu hatırlayabiliyorum-sözkonusu yazısında Türkiye dışındaki "esir" Türk'lerin durumunun kısmen anlaşılabilir olduğunu belirterek; Türkiye'de "bağımsız" yaşayan Türklerin halinin sorgulanması gerektiğini ileri sürüyordu.

Yazar fiziki esaretin birgün sona erebileceği ümidinin hep var olabileceğini, buna karşılık ruhları esarete düşmüş olanların bu ümidi bile yaşatamayacaklarını belirtiyor ve yazısını esaretin

iki ayrı boyutunu irdeleyerek ruhi yönden Türkiye dışarısındaki veya içerisindeki Türklerden hangisinin Türklük bilinci yönünden daha diri olduğu hakkında soru işaretleriyle noktalıyordu. Konuya ilgisi olanlar belki kendi konumundan dolayı içgüdüsel yönleri olsa bile yazarın bu önemli yazısının Türklük için önemini ve orijinalitesini teslim edeceklerdir. 70'lerden bugüne geçen 30 yıl içerisinde yaşadığımız olayları şöyle bir hatırlamamız bu konuda bize oldukça güçlü bir ışık tutacak; yol gösterecektir.

Tarihi süreç içinde Türkiye dışında kalmış olan "dışardaki Türkler" ile ilgili bilgiler, özellikle son on-onbeş yıldır yüzyüze tanışıklıklar, şahsi dostluklar ile pekişince konunun oldukça geniş bir alanı kapsadığı ve sosyokültürel niteliklerden daha önemli olarak jeostratejik hesapları da etkilediği ortaya çıkmıştır. Konunun önemini kavrarken ortaya çıkan ve kafa karıştıran şeylerle de karşılaşıldı. Mesela, Kuzey Azerbaycan'da Muasır Türk Edebiyatı Profesörü Bahtiyar Vahabzade'nin "çörek saadet değil, o vetene bağlıdır" mısralarını okuyunca insanın aklına 'içeride' böylesi mısralar yazan "hür" profesörlerin olup olmadığı sorusu geliyordu. Hem sonra bir Zeynep Hanım Hanlar çıkıp -hem de İstanbul'un orta yerinde- "Ey veten toprağın ezizdir mene/ Men sende tapmışam saadetimi" diye haykırırken 'içeride' yaşayan "hür" san'atçılar arasında böyle bir şarkı okuyan birisinin olup-olmadığını -gazino ve arabesk kültürü kuvvetli- arkadaşlara soruyordum. Azeri orkestra şefi, kompozitör Niyazi Beg'in "Tar Konçertosu" yazdığını öğrenince insan, içerde -mesela- "Cura Konçertosu" yazılıp yazılmadığını merak ediyordu. Atsız'ı, Peyami Safa'yı, Kemal Tahir'i, Yaşar Kemal'i okumuş olan bir edebiyat sever birgün Cengiz Aytmat-ov-'un "Gün Uzar Yüzyıl Olur"u ile tanışınca çağdaş Türk edebiyatının en büyük romancısının kim olduğu hususundaki öngörüleri tamamen alt-üst oluyordu. Türkiye'de en "kabadayı" kitabın satışı onbinlerle ifade edilebilirken Azerbaycan'da Fuzuli'nin "Leyla ve Mecnun"unun milyonluk tirajlara ulaştığını öğrendiğinde ina-

namamıştım. 'Dışarıdaki' Türkologların Manas Destanı ile ilgili çalışmalarının ulaştığı hacim benim için çok ama çok şaşırtıcı idi.

Böylesi kafa karıştıran hususlar günden düne belirginleşirken dışardakilerden "koku getiren" soydaşlar ile burada hergün burun buruna olduğumuz "hür" kardeşlerimiz arasındaki kıyaslamalar da ilginç ipuçları veriyordu. Mesela bir M. Sabir Karger kardeşim çıkıyor milyonlara "Özbek, Türkmen, Uygur, Tatar, Karakalpak, Kırgız, Kazak bir boydur; bunların hepsi bir soydandır" diyordu. Daha yenilerde, Türk Dünyası'nın öte ucundan , Doğu Türkistan'ın Urumçi'sinden kopup gelen bir diğer soydaşımız "Burada bayrağın altında deniz içinde gezen balıklar gibisiniz" diyordu. Bir bacı-can ise biraz kırgındı; çünkü Kazak boyundan bu kardeşimizle tanışanların %80'i "Siz Japon musunuz?" diye soruyorlar, olumsuz cevap alınca da "Aa, o zaman Çinli olmalısınız. " diyorlardı. Kerküklü bir Türkmen yiğidi ise hayal kırıklığını "Biz Kerkük'teyken Türkiye'dekilerin bizi düşünmekten uykularının kaçtığını zannederdik. " sözleriyle dile getiriyordu. Bu vakıaları çoğaltmak mümkün. Ancak yine de herbirinin münferid olarak kabul etmek gerektiğini hatırlatmak istiyorum.

Ya Türkiye'nin sade vatandaşı ne düşünüyordu bu konularda? "Neler demiyorlar ki, neler demediler ki..." deyip kolaycılığa kaçmak, geçiştirmek mümkün ama faydasız. Hemen herkes bu konuda her düzeyden insandan, şu tip muhteşem(!) söylemleri işitmiştir: "Dışardaki Türkler, Ruslaşmış; Bulgarlaşmış, Çinlileşmiş, Yunanlaşmış, Araplaşmış... lardır. " "Kardeşim biz burada kendi karnımızı doyuramıyoruz, bir de onlarla mı uğraşalım?" "Hem sonra biz mi esir ettik onları, adam olsalardı da esarete düşmeselerdi." "Bin yıldır biz Anadolu'da yeni bir millet olduk, onlarla bir alakamız kalmadı" "Dostlarımızı gücendirmeyelim:"Yurtta sulh, cihanda sulh..."

Bu lumpen ve cehalet numunesi fikirler(!) üzerine konuşmağa değmez! Bu "hür" kardeşlerimizi kendi dünyaları ile başbaşa bırakalım, başlarını bir de biz ağrıtmayalım "esaret, Türklük vs. " diyerek... Hem 'Cannes plajındaki anadan üryan avratlar', 'Kemer'deki üstsüzler', 'İstiklal Caddesi'ndeki travestiler' varken böyle iç karartıcı konularla da uğraşılır mı be birader! "Haydi hep beraber!. .

"Ye iç eğlen, çok kısa ömrün

Sev çünkü sevmek en kolay. "

...

Biraz insafsızlık yaptık galiba... Bu konu etrafında Türkiye kamuoyunda ciddi sayılabilecek fikirler üreten kesimler de yok değil elbette. Biz bu görüşlerden kayda değer ve farklılıklar arzeden üç yazı üzerinde, yazıların ortaya koyduğu söylemleri tartıştıkdan sonra Dünya Türklüğü'nün bir bölünmez bütün müslümanların kardeş oldukları inancımızın şekillendirdiği fikirlerimizi belirteceğiz. "Ne yapmalı?.." sorusunun cevabını oluşturacak tezler bir başka yazının konusu olacaktır.

Dünya Türklüğü konusunda Türkiye'de ortaya konan değişik fikirleri ele almağa Haziran'86 tarihli Saçak dergisinin 29. sayısında yayımlanan imzasız bir yazıyla başlamak istiyoruz. Doğu Perinçek adı ile özdeşleşmiş bir 'misyon'un teori dergilerinden Saçak'taki "Dünya Türklüğü İdealiyle Sunulan Koçbaşı Misyonu" başlıklı yazıda "80'lerde ABD'nin Sovyet Rusya karşısında atağa kalkmasıyla S.S.C.B.'deki Müslüman Türk etkeninin bir iç çekişme kaynağı olarak öne çıkarıldığı ve Türkiye'deki milliyetçi-ülkücü hareketin bu konudaki yerinin ABD politikasının koçbaşı misyonunu üstlenmek olduğu" iddia ediliyor. bu arada klasik Sovyet aleyhdarı tavırlarını da ortaya koyuyorlardı. Atatürk'ün "Dünya Türklüğü" ideali ile ilgisi olmadığı ileri sürülerek devam edilen yazı -aba altından sopa gösterircesine- başkalarının uyguladığı milli baskı ve eşitsizliğe karşı çıkan-

lara karşı birilerinin de Türkiye'de aynı konuda dayatmaları olacağı imasıyla bitiriliyor.

Bu yazımıza konu olan Prof. Dr. Aydın Yalçın'a ait ve Saçak'taki yazıyla yakından ilgili ikinci yazı ise Nisan 1987'de Londra Üniversitesi'nde düzenlenen "Dünyada Türkler" sempozyumuna bildiri olarak ta sunulmuş ve Yeni Forum Dergisi'nin 15 Mayıs 1987 tarihli 185. sayısında yayınlandı. Yazarı Aydın Yalçın milletvekilliği döneminde AP Genel Başkanlığı adaylığı ile tanınan son derece liberal, son derece Batıcı, son derece Atatürkçü bir "aydın". Son yıllarda Paul B. Henze gibi "dostları" paralelinde girdiği "Turanist" çizgi ile göze batıyor. Son yayın döneminde Yeni Forum'un hemen her sayısında Turancı söyleme katkıda bulunan yazılar bulmak mümkün. Tahmin edilebileceği üzere bu yazıların çoğunluğu Batılı Sovyetologlara ait ve Saçak dergisinde sözü edilen ABD ve Batı'nın çıkarlarını kollayan bir tavır alışı yansıtıyor. (Burada bazı aydınlarımızın kalem aldığı ve dergide yer almış kimi yazıları ve yazarlarını tenzih ederim.)

Prof. Aydın Yalçın yayınladığı bildirisinde Sovyetler Birliği'ndeki müslümanların ve Türklerin Batı'nın savunması açısından önemini üç batılı dostundan nakletmekte ve günümüze kadar Dünya Türklüğü kavramını ihlasla savunan milliyetçi hareket ve ülkücü düşünceyi "marjinal gruplar" oarak nitelendirmektedir. Batı'yı kollamakta Batılıları bile sollayacak bir performansa sahip görünen yazar Sovyet Kızılordusu'ndaki %35'lik Türk varlığının Sovyetler Türkiye'ye saldıracak yahut Türkiye'nin de katılacağı bir savaşta batıya karşı saldırıya geçecek olursa ne yapabileceği sorusunu gündeme getiriyor. Olaya "Batı'nın Güvenliği"cephesinden yaklaştığını böylece ortaya koyuyor.

Türkiye özelinde "irtica" söylemleriyle İslami her türlü gelişmeye karşı uyanık ve teyakkuzda olduğunu isbat etmiş bir dergide yazar, Ortaasya'ya sınır bölgelerde (ne demekse?), özellikle Afganistan'da İslami canlanma hareketi ve direnişte İslam ci-

hadının bayrak rolü (bu garip tabirler yazara ait) oynamasından övgüyle sözediyor. Bu şekilde Türkiye aydınının kronik "çifte standart" hastalığından muzdarib olduğunun işaretlerini vermiş oluyor. Batılı dostlarının hoşuna gitmeyebilecek bir hataya düşen yazar 2. Dünya Savaşı sonunda İngiliz ve Avrupalı müttefiklerinin eline düşen binlerce Türk esirin Sovyet Rusya'ya iade edilerek Stalin tarafından kurşuna dizilmelerine yol açtığını naklederek Batı muarızlarına çok büyük bir koz verdiğini farketmemiş olsa gerekir.

Prof. Dr. Yalçın Batı'nın Sovyetler Birliği'nde yaşayan Türkler konusuna gösterdiği ilgi ile konuya Türkiye'nin aydın ve üniversiter çevrelerinin ilgisini karşılaştırıyor ve -her konuda olduğu gibi- bu alanda da Batı'dan ne kadar geri olduğumuzu, vakit geçirmeden bu konuda da Batı'yı örnek almamız gerektiğini somut delilleriyle, hem de sayısal olarak ortaya koyuyor. Bu arada Sovyet İmparatorluğu'nun geleceği hususunda görüşlerini belirtirken Batı'nın Sovyetler Birliği'ndeki Türk ve müslüman nüfusla ilgilenmesi gerektiğini yine Batılıların ağzından hatırlatıyor. Sayın Yalçın son derece önemli ipuları veren yazısını "Batı için, hür dünyanın güvenliği ve dünya barışı için en önemli ümid kaynağı" olan bu konuda "Sovyet müslümanlarının rolünün stratejik ve hayati önemi olduğunu" ve "Batının bu varlığın anlamını iyi kavramak ve ona göre hazırlığını yapmak zorunda" olduğunu dostça belirterek tamamlıyor.

Atıfta bulunacağımız son yazı ise İsmet Özel ile yapılan ve İslam dergisinin Şubat '86 tarihli 30. sayısında yayınlanan bir mülakat. Sözkonusu mülakatında Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkisine yeni ve değişik bir pencereden bakan İsmet Özel şunları söylüyor:"İlk akla gelen Rusya'nın Türkiye'de bir rejim değişikliği isteyip istemediğidir; benim görüşüme göre Rusya sosyalist bir Türkiye istemez. Sosyalist bir Türkiye ya bugün sınırları içinde Azerbaycan, Özbekistan gibi ülkelerin statüsünde olacak ki bu Rus rejiminin Türkler dolayısıyla sahip olduğu prob-

lemlere mekanizmanın kaldıramayacağı bir ağırlığı getirecektir. Çünkü, Türkiye diğer Türk cumhuriyetleri ile kurduğu bağlantıda öncekilerin aldığı yaraları almamış bir canlılıkla vaziyet edecektir. " İsmet Özel'in bu "özel" yaklaşımını bir başka yazıda işleyeceğimizi belirttiğimiz "yapılması gerekenler" kısmına havale etmemiz uygun olacaktır.

Burada özellikle, Saçak ve Yeni Forum Dergilerinde yer alan ve birbirine zıt iki tavrı yansıtırken her ikisi de ülkücü hareketle ilgili göndermelerde bulunan (koçbaşı misyonu ve marjinallik nitelemeleri) iki yazının anlaşılmalarını sağlayacak ve yazıların arka planlarına ışık tutacak bazı hususları mutlaka belirtmemiz gerekmektedir.

Esaretin İkinci Boyutundan İzler

"Türkler" ve "esaret" gibi bir arada olmasını asla temenni etmeyeceğim kavramları irdelediğim yazımın ilk bölümünde Türkiye dışında yaşamak durumunda kalmış Türklerle ilgili olarak Türkiye kamuoyunda belirtilmiş ve üç ayrı tavrı yansıtması yönüyle önemli üç ayrı yazıdan alıntılar yapmıştık. Bu yazılardan Saçak ve Yeni Forum dergilerinde yayınlanmış olan ikisi birbirleriyle son derece ilgili olmaları yanısıra Türk milliyetçilerinin 'doğruları' etrafındaki ayrık otlarını temizlemeleri gerektiğinin de önemli birer delilidirler.

Saçak, "Dünya Türklüğü İdealinin A.B.D. emperyalizminin çıkarlarını savunmak üzere piyasaya sürülmüş bir teori olduğunu iddia etmekle kalmayıp ülkücü hareketin bu misyonun sahibi olmakla A.B.D. emperyalizmine hizmet ettiğini ileri sürüyordu. Yeni Forum'da Prof. Dr. Aydın Yalçın'ın kaleme aldığı yazı ile bir arada mütalaa edildiğinde ülkemizde 'bazıları'nın gerçekten de şaşılacak bir yaklaşımla "Sovyetler Birliği'ndeki müslüman ve Türkler'in Batı'nın savunması açısından arzettiği öneme 'Batılı dostları'nın gözlüğü ile baktıkları düşünülebilir. Bu nok-

tada Saçak önemli bir enstantaneyi yakalamıştır. Ancak derginin subversif bir tavırla ortaya koyduğu iddiayı, "Batı için, hür dünyanın güvenliği ve dünya barışı için" A.B.D. güdümünde rol alan bir ülkücü dünya görüşü bulunduğu fikrini irdelemek gerekmektedir. Bu, doğru olarak kabul edildiği takdirde Aydın Yalçın ve benzeri yaklaşım sahiplerini "koçbaşı misyonunu üstlenen ülkücü hareketin en önde giden 'koçları' olarak ele almak gerekecektir.

Oysa Türkiye'nin son yirmi yıllık fikri yapılanmasını bilenler bu ele alışın ne kadar tutarsız ve yanlış bir yaklaşım olacağını iyi bilirler. Zaten bizzat Prof. Yalçın, yazısında "sınırlarımız dışında yaşayan Türklerle ilgilenme" düşüncesini "bir siyasi sorun halinde canlı tutma ve yayma görevini yapmağa çalışan marjinal gruplar" (ülkücü hareket kastediliyor) nitelemesi ile kendilerinin ülkücü hareketin yaptıklarını beğenmediğini, tepeden baktığını, dışında olduğunu ortaya koyuyor. Bu 'kendini beğenmişlik' hususunda söylenecek çok şey vardır; ancak konuyu perspektifinden saptırmamak için belirtip geçiyoruz.

Bu noktada konunun daha iyi anlaşılması açısından son derece önemli bir hususu açıklığa kavuşturmak gerekiyor. Sayın Yalçın'ın işaret ettiğimiz yazısında övgüyle sözünü ettiği ve "Game Plan" adlı kitabına atıfta bulunduğu Zbigniew Brzezinski'nin formüle ettiği bir fikri belirtmemiz ve bu stratejinin bizi ne kadar yakından ilgilendirdiğini ortaya koymamız uygun olacaktır. 1977-1981 yılları arasında A.B.D. Başkanı Jimmy Carter'ın Ulusal Güvenlik İşleri Danışmanı Brzezinski 30 Haziran 1986 tarihli U.S. News and World Report dergisinde formülü şöyle açıklıyor: "İslam dostlarımızda bastırılmalı, düşmanlarımızda teşvik edilmeli... "[2]

Bu ana fikir etrafında geliştirilen tavrın yansıması olarak Türkiye kamuoyu için yabancı olmayan bir ismin, Paul B. Henze'nin çok güzel profil verdiği görülmektedir. Yıllar önce S.S.C.B.'ni Öğrenme Enstitüsü'nün neşrettiği "Dergi" adlı yayın-

da Türkistan ile ilgili ciddi araştırmaları da yayınlanmış olan Sayın Henze, 19-23 Mart 1986 tarihleri arasında Türk-Atlantik Derneği ve Amerikan Atlantik Konseyi tarafından İstanbul'da düzenlenen "Demokrasi ve Terörizm Semineri" sırasında Türkiye basınıyla ilgili olarak şunları söylemişti: "Türk Basını'nın aşırı dinci akımlara karşı yürüttüğü mücadele Washington'da takdirle karşılanıyor. " Bu 'önemli' takdirin ileticisi olan Sayın Henze (kısa politika macerasından sonra eski S.B.F. profesörü olan Sayın Aydın Yalçın'ın da görev aldığı) O.D.T.Ü. Asya-Afrika Araştırmaları Grubu'nun yayınladığı 18 numaralı ve "Kafkasya'da 19. Asırda Gerçekleştirilen İslami Cihad: Şeyh Şamil Hareketi" adlı yayınında şunları yazmıştı[3]:

"... Şamil her bakımdan modern çağın en büyük müslüman liderlerinden biri olduğu kadar, sömürgeciliğine karşı direnişi başlatma yeteneğine fevkalade bir örnektir... Şamil'e göre İslam statik bir inanç değil, dinamizm, yenilik ve ilerleme kaynağı,hayat ve liderlik anlayışıyla. Şamil'e göre din ve siyaset , İslam'da olduğu gibi ayrılmaz bir biçimde bütünleşmişti..."

Brzezinski'nin formülü esas alınarak düşünüldüğü takdirde ne kadar güzel aydınlanıyor herşey, öyle değil mi? Türkiye'de "aşırı dinci akımlar"a karşı verilen mücadeleye alkış tutarken, Sovyet Rusya'da tam bir şeriat hareketi olan Nakşbendiyye tarikatı bağlılarının ortaya koyduğu İslami cihadı övmek... Anlaşıldığı kadarıyla Sayın Henze ve benzerleri İslam'ın dinamizmini, antiemperyalist veçhesini gayet iyi kavramıştır. Bahsettiğimiz araştırmasında Sayın Henze, Şeyh Şamil ve Cihadı konusunda son derece tutarlı değerlendirmelerde bulunmaktadır. Bu incelikleri anlayabilen bir Batılı'nın antiemperyalist tavrının 'Ruslardan başka bazıları'nı da rahatsız etmesi gerektiğini düşünmesi gayet mantıklıdır ve bu 'bazıları' İslam'a karşı tedbirlerini geliştirmek durumundadır. Henze gibi işinin ehli profesyoneller yanında Aydın Yalçın ve benzerlerinin amatörlüğü nasıl da sırıtıyor?!' Başörtüsü' gibi bir konuda "laiklik", "Atatürkçülük" feryadları

kopartmak, sonra da "Afganistan'da İslami canlanma hareketi ve direnişte İslam cihadının rolü" diye ahkam kesmek ! Olmuyor beyler, Saçak'lardan sarkıyor...

Bu bilgiler ışığında Saçak dergisinin misyon iddialarının ne kadar sudan unsurları ihtiva ettiği ve yanıltıcı olduğu anlaşılmıştır sanırım. Saçak'ta sözkonusu edilen "koçbaşı misyonu"nun 'koç gibi' temsilcileri ortadadır ve bu koçların sokulamayacağı grupların biri -belki de birincisi- Türk milliyetçiliği hareketidir. Zaten beylerimiz de kendilerini böylesi 'marjinalite'lerden uzak gördüklerini ve ayrı tuttuklarını belirtmektedir.

Yeri gelmişken 'Dünya Türklüğü'nün Bağımsızlığı Ülküsü'ne başkalarının kılavuzluğunda yaklaşmanın nasıl sonuçsuz kalabileceği hususunu gösteren iki tesbit ile devam edelim. A.B.D. 'nin finanse ettiği ve S.S.C.B.'den iltica etmiş müslüman Türk ilim adamlarının de yer aldığı Münih'teki 'S.S.C.B.'ni Öğrenme Enstitüsü' Sovyet Rus İmparatorluğu'nun Türk ve müslüman halkları ile ilgili pek çok kitap ve dergi yayınlamış ve 60'lı yıllarda Amerikan-Rus ilişkilerinin düzeldiği bir dönemde Rusların ısrarıyla faaliyetleri sona erdirilmiştir.[4]

Ellerin güdümünde meselelerimizi ele almanın dramatik ve trajik yönünü ortaya seren bir başka olay da Hürriyet Radyosu(=Radio Liberty)'nun Uygur Türkçesi seksiyonunun lağvedilmesidir. Batı Almanya'nın Münih şehrinde tesis edilmiş olan "Radio Liberty Commitee" yayınlarında Sovyetler Birliği'nde yaşayan Türkler ve diğer halkların lehçelerinde 15 ayrı dilde yayın yapmakta ve Çin yönetimindeki doğu Türkistan'a yönelik bir Uygur seksiyonu bulunmakta idi. Son yıllarda Çin-A.B.D. ilişkilerinde ortaya çıkan yumuşama sonucuradyonun Uygur lehçesinde yaptığı yayına son verilmiştir. yani A.B.D. gözünde, doğu Türkistan meselesi çözümlenmiştir, diyebiliriz. Şu muhakkak ki, A.B.D. ile S.S.C.B. arasındaki bir uzlaşma zemininde ilk gündem maddelerinden birisini Hürriyet Radyosu yayın faaliyetlerinin durdurulması teşkil edecektir.

Türk milliyetçileri olarak "kimin elinin kimin cebinde" olduğunun karıştırılabildiği bu karmaşık konuda tavırlarımızı netleştirmemiz gerekmektedir. Bu konuda yol gösterici olduğuna inandığım tesbitlerinde Türkistan'lı soydaşımız Prof. Dr. Muhammed Nazif Şehrani şunlara dikkat çekmektedir:[5]

"... Batılıların Türkistan ve esir Türkler konusunda yaptığı çalışmaların Türkistan'a ve Türkler'e faydalı olduğu sanılıyor Türkiye'de. Bu konuda da Batıdakilere benzer fikirler savunuluyor. Bu çok vahim bir yanlıştır! Ama aynı zamanda izah gerektirecek kadar kendini kabul ettirmiş bir yanlıştır. Şimdi Batılı sovyetologlari oryentalistler, Türkologlar diyor ki: İslamiyet U.S.S.R. 'nin, Rusların geleceği için bir tehlikedir, tehdittir. Bu doğrudur. Bunları söylüyor diye bizim milliyetçi aydınlarımız batının bazı ilim adamlarına minnettarlık hissi besliyor, takdir ediyor.

Bazen Türk gazeteleri ve dergileri de bu Batılı araştırmacıların eserlerini, araştırmalarını yayınlıyor. Ama işin diğer yönü var; Ruslar buna karşı ne yapıyor? Batılı "İslamiyet Rusya'nın geleceğine konmuş bombadır!" dedikçe Türkistan'da İslami olan bütün kurum ve örfü ortadan kaldırmağa çalışıyor. 1000 yıllık müslüman mirasını yok etmeğe daha bir hırsla sarılıyor. İşte bu işin neticesinde İslamiyet'inden uzaklaştırılmış bir Türk toplumu tehlikesi var ki bu Türklüğün geleceğinin karartılmasıdır. Hiçbir Türk ve müslüman Buhari'nin yazıldığı Buhara'nın İslamsız bırakılmasını kabul edemez! Diyeceksiniz ki Buhara şimdi İslamsız değil mi? Hayır, zorla bazı şeyleri yapabilirsiniz, ancak kalblerdeki Allah sevgisini, iman neşvesini yok edemezsiniz.

Yanlış anlaşılmasın elbette ki İslamiyet materyalizmin ocağını söndürecektir. Fakat şöyle düşünün ki birçok Batılı alim, gazeteci, araştırmacı koro halinde Ruslara "İslamiyet sizlere tehlikedir, tehlikedir, tehlikedir!.." diyor. Rusların yerinde kim olsa tehlikeyi ortadan kaldırmak için bir şeyler yapmaz? Elbette

Ruslar da -ki kendilerine karşı tehdit oluşturan şeylere karşı yapamıyacakları şey yoktur, tarihi tecrübeyle sabittir- vargüçleriyle İslam'ı toplum hayatından silmeğe çalışıyorlar. İnşaallah bu gayretlerinde hüsrana uğrayacaklardır.

Şimdi burada bize düşen bizim de araştırmalarımızı yaparak Rusların İslamiyete karşı geliştirdikleri taktikleri ve buna mukabil bizim yapabileceklerimizi ortaya koymaktır. Madem ki Ruslar İslamiyet'in kendileri için olan zararını ortadan kaldırmağa çalışıyorlar, biz de İslamiyet'in verdiği imkanları buna karşı kullanmalıyız. Bunun için bilmemiz zaruridir. Bu sebeple İslami şuurumuzu ve bilgilenmemizi yoğunlaştırmamız lazım. Bilgisizsek hiçbir şey yapamayız!"

Doğu Afganistan topraklarında Sovyet Rusya'ya karşı şanlı cihadın sürmekte olduğu Badehşan vilayetinde doğmuş olan Kaliforniya Üniversitesi Sosyal Antropoloji profesörü sayın M. Nazif Şehrani'nin bu görüşleri son derecede büyük bir önem arz etmekte ve Türk dünyasının hali ve istikbaline ışık tutmaktadır.

Yeri gelmişken Sovyetler Birliği'nde yaşamak durumunda kalmış Türkler konusunda belirtilen görüşler arasında dikkati çeken İsmet Özel'in fikirlerini belirtmemiz uygun olacaktır. Konuya çok özel ve tutarlı bir açıyla yaklaşan sayın Özel bu konudaki görüşlerini "Rus Politikası Üzerine" başlıklı yazısında açıklamaktadır:[6]

"... Diyebiliriz ki Rusya'nın sınır komşuları söz konusu olduğunda sempati sağlama çabası yerini kolaylıkla hangi araçlarla olursa olsun gücünü hissettirme politikasına bırakmaktadır... İlk akla gelen Rusya'nın Türkiye'de bir rejim değişikliği isteyip istemediğidir; benim görüşüme göre Rusya sosyalist bir Türkiye istemez. Sosyalist bir Türkiye bugün S.S.C.B. sınırları içinde olan Azerbaycan, Özbekistan gibi ülkelerin statüsünde olacak ki bu Rus rejiminin Türkler dolayısıyla sahip olduğu problemler mekanizmanın kaldıramayacağı bir ağırlık getirecektir. Çünkü

diğer Türk Cumhuriyetleri ile kurduğu bağlantıda öncekilerin aldığı yaraları almamış bir canlılıkla vaziyet edecektir.

İkinci bir ihtimal, sosyalist bir Türkiye'nin riski bağımsızlığa sahip tek bir ülke olmasıdır. Bu da Romanya, Macaristan, Polonya gibi ülkelerle olan problemlerinde vahim gelişmelere yol açabilir. Rusya'nın Türkiye için düşündüğü statü Finlandiya benzeri bir ülke görünümü taşımasıdır. Böylece Rus vizesi olmaksızın kolunu kıpırdatamayan fakat dahili rejimi Rusya'nınki gibi olmayan bir Türkiye kurulmuş olur. Bu görüşler muvacehesinde Rusya'nın Türkiye'de sol dışında siyasi gruplardan destek arama ihtimali hesaba katılmalıdır... "

"Ne yapmalı" sorusuna Türkiye'de bağımsız yaşamanın gereğini anlayabilen Türk milliyetçilerinin verebileceği cevapları olmalıdır ve vardır. Bu yolda en önemli nokta, 'esir' soydaşlarımızın durumu üzerine üretilen politika ve stratejilerin ancak ve ancak "Türk için, Türk tarafından" belirlenmesi gerektiğidir. Dünya Türklüğü'nün tek 'bağımsız' devleti olan Türkiye'deki Türk milliyetçileri olarak 'içeride ve dışarıda' yaşayan milletimiz için verdiğimiz mücadele en büyük silahımız "Allah'tan gayrıya kul olmama" ve Allah'tan başkasından yardım beklememe" şeklindeki İslami tavrı geliştirmemiz olacaktır.

Dün Şeyh Şamil , Uzun Hacı, Osman Batur; bugün Mustafa Cemiloğlu, Muhammed Salih, Ebulfeyz Elçibey, Afganistan kıyamının şanlı mücahitleri ve lideri Azad Beg bu İslami mantığa dayandıkları için izzetlidirler. Bunun aksi yollara saparak yaratılışımız hikmeti hilafına hareket eylersek zilletten kurtuluşumuz zor olacaktır. Sadece bu gerçeği kavramamız bile emperyalizme ve küfre karşı verilen mücadele önemli bir zaferin muştusu sayılmak gerekir.

6. Yeni Stratejiler: Bugün Turancılık

Dünya üzerinde yaşayan Türklerin her anlamda birlikteliği ve en azından işbirliğini ifade eden bir deyim olarak "Turancılık" Türk fikir hayatının en köklü kavramlarından birisidir. Daha Osmanlı'nın son döneminde bazı ciddi "Turancı" girişimleri görüyoruz. Abdulaziz Han'ın bugünkü Doğu Türkistan'a bazı Türk subaylarını göndererek başlattığı çalışmalar, Kaşgar hanı Yakup Bey ile kurulan ilişkiler daha fikri temelleri atılmamış Turancılık politikasının ilk örnekleridir.

II. Abdulhamid Han döneminde uygulanmağa çalışan Panislamizm hareketinin önemli bir cephesini Turancılık teşkil ediyordu. II. Abdulhamid'in Özbekler Tekkesi şeyhi Şeyh Süleyman Buhari'yi Türkistan'da bazı tetkikler için vazifelendirmesi o dönemin Panislamizm çerçevesi içindeki Turancılık faaliyetinin bir parçası idi. II. Abdulhamid'in Türkistan gezisini iki yılda tamamlayarak Istanbul'a gelen Şeyh Süleyman Buhari'yi bugünkü Romanya'nın başşehri Buda-Peşte'de toplanan "Turan" Kongresi'ne kendisini temsilen göndermesi bu dönemde "Turan" fikrinin siyasi ve Islami çevrede gördüğü kabülün açık bir göstergesi olarak yorumlanmalıdır.

Daha sonra Kazanlı bir din alimi olan Abdurreşid İbrahim'in İstanbul'dan başlayıp bütün Türk yurtlarını geçtikten sonra Japonya'ya kadar uzanan maceralı yolculuğunun saikleri Islami olduğu kadar Turancı bazı emel ve arzulardan kaynaklanmıştı. Nihayet Osmanlı'nın son yıllarında Enver Paşa'nın Türkistan'ın Pamir yaylasında sonlanan hayatı, Turancılık tarihinin en yaygın olarak bilinen örneğini teşkil eder. Enver Paşa'nın talihsiz

Orta Asya seferi bugüne kadar Turancılık karşıtı çevrelerin yıkıcı argümanlarından biri olarak kullanılagelmiştir.

İlk teorik temellerinin Cumhuriyet'in ideologu Ziya Gökalp tarafından ortaya atıldığı dönemde hemen hiçbir somut karşılığı olmayan bu kavram cumhuriyet döneminde zaman zaman siyasi bir suç sayılmıştır. Özellikle 3 Mayıs 1944 olayları sonrası "bir örgütlü suç" olarak vasıflandırılan Turancılık, 12 Eylül dönemi MHP iddianamesinde de "bir örgütlü suç" olarak tekrar takdim edilmişti. Hatta daha sonra parlamentoya milletvekili olarak girecek olan bir Ülkü Ocağı başkanı ve birkaç arkadaşı bu örgütün "vurucu timi" olduğu iddia edilen "Esir Türkleri Kurtarma Ordusu" (E.T.K.O.)'nun "komutan ve askerleri" olarak savcı önüne çıkarılmışlardı.

Son beş yılda ortaya çıkan ve özellikle sovyet sisteminin yıkılması ile eski sovyet Rus imparatorluğunda yaşayan yaklaşık 50 milyon kişilik bir Türk kökenli insan topluluğunun varlığının gündeme gelmesi Turancılık konusunu " bir ütopik düş" veya "suç unsuru" olmaktan çıkarmıştır. Öyle ki 1990 yılbaşı demecinde "Türk dünyası ile ilişkilerimizi Türklük ekseninde geliştirmekten sakınmalıyız;bu Rusları kızdırır..." mealinde sözler sarfederek Türkiye'de yeniden kabarmağa başlayan Turancılık dalgasının hızını kesmeğe çalışan Turgut Özal'ın hayatının son yolculuğunu Türk yurtlarına yapması ve Türkistan'ın manevi merkezi Buhara'da döktüğü gözyaşları ne ilahi bir tecelli olmuştur. Yine daha 1987 yılında "Türkiye'nin doğusunda kalan Türkler (yani Türkistan Türkleri) ile hiçbir ilişkimiz kalmamıştır. 1000 yıllık Türk tarihinin yükünü ben çekemem" diyerek bir dergiye -Tanıtım dergisi- demeç veren 7. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in son başbakanlığı döneminde yaptığı Türkistan Cumhuriyetleri seferinde sarfettiği sözler hafızası "unutkanlık hastalığı" ile arızalı olmayan insanların dudaklarında acı tebessümler oluşturmuştur.

Kaderin bir tecellisi olarak ortaya çıkan bu durum bütün Türk dünyasının ve daha ötede Islam aleminin önünden yeni

ufuklar açmıştır. Aradan geçen son bir-iki yıl içinde heba edilen fırsatlar bütün ufukları karartmadan "bugünün Turancıları"nın yapması gereken çok şey vardır; ancak böyle giderse sanırım yakında yapılacak hiçbir şey kalmayacak... O halde bu konu üzerinde kafa yormak bizler için bir farz-ı kifayedir.

Turancılığın Hamaset Dönemi

Türkiye dışındaki Türkler ile ilişkilerimizin yok denecek düzeyde olduğu yıllarda Türk dünyası konusu ya şairlerin hamaset dolu dizelerinde ya da geçmişin sisli asırlarında yaşamış kahramanlarını anma ile sınırlı kalmıştı ve belki de öyle olmak zorunda idi. Daha sonra dünya üzerindeki enformasyon ağının gelişmesi ve sınır tanımaz bir vasıf alması ile Türk dünyası ve özellikle "demirperde" ile ayrıldığımız eski sovyet cumhuriyetleri arasında yer alan Türk toplulukları ile ilişkilerimizde nisbi bir artış ortaya çıktı. Artık bazı müzik ve folklor grupları ile o diyardan buraya gelenler buradan oraya gidenler oluyordu. Eski Sanayi bakanlarından Mehmet Turgut'un Türkistan izlenimlerini kaleme aldığı "Taşkent'e Doğru" adlı eseri uzun yıllar 1970'li yılların Orta Asya'sını anlatan tek eser olarak kalmıştı. Cengiz Aytmat-oğlu- gibi bazı ünlü Türk yazarlarını bile ancak eserlerinin aktarıldığı batı dillerinden birisinden yapılan bir tercümesi ile tanıyabiliyorduk.

Batı ülkelerinden turistik gruplara katılarak Orta Asya'ya gidebilmek serbestken Türkiye'den turist olarak dahi Azerbaycan, Kafkasya veya Türkistan'a gidebilmek -davetiye, vize gibi aşılamaz engellerle- mümkün olamıyordu. Hatta sovyet sisteminin dağılma sürecinin oldukça ilerlediği 1990 yılında Kültür Bakanlığı adına "Hoca Ahmed Yesevi Türbesi" adlı eserin basımı için gerekli çalışmalar için "resmi görevli" olarak Kazakistan'a gitme teşebbüsüm T. C. Dışişleri Bakanlığı kanalı ile yapılan girişimlere rağmen "Sovyetler Birliği Büyükelçiliği'nce vize işlemlerinin sonuçsuz bırakılması" yoluyla engellenmişti.

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ,Özbekistan, Türkmenistan cumhuriyetleri "bağımsız devletler" olarak ortaya çıktıktan sonra Azerbaycan ve Türkistan cumhuriyetlerine gidiş daha kolay hale geldi. İş ilişkileri,gezi gibi maksatlarla Türkiye'den çok sayıda kişi ve grup değişik maksatlarla bu ülkelere gitme fırsatı buldu. Bu meyanda düzenlenen iki ayrı organizasyon ile Özbekistan , Kazakistan ve Kırgızistan'da bulunma fırsatım oldu. Bu ziyaretlerimiz esnasında hem yıllardır özlemini çektiğimiz Türk yurtlarını, o beldelere ve bütün Türk dünyasına ruh veren Hoca Ahmed Yesevi, Şah-ı Nakşbend Bahaüddin Buhari, İmam Buhari, Abdulhalık Gücdüvani, Hoca Ubeydullah Ahrar gibi ulu zatları ziyaret ettik; hem de Türkistan halkının sosyoekonomik-kültürel durumu hakkında fikirlerimizi gözden geçirmemizi ve bazılarını tashih etmemizi sağlayan müşahedelerde bulunduk.

Özbekistan'ın Türkistan Coğrafyasındaki Önemi

Tarihi olarak Türkistan'ın manevi ve siyasi merkezi olmuş Buhara, Semerkand gibi şehirlerin yer aldığı Özbekistan bugün Orta Asya'nın hem coğrafi hem de sosyokültürel yönden kalbi konumundadır. Bu sebeple "bugünün Turancıları" ilgi ve dikkatlerini en yoğun şekilde Özbekistan üzerinde odaklandırmalıdır. Bugün yaklaşık 20 milyon nüfusa sahip olan Özbekistan, zirai ve sınai üretimi ile Orta Asya Türk Cumhuriyetleri arasında öz kaynakları yönüyle kendi kendisine yetebilirlik kapasitesine sahiptir. Bölgede her türlü tarım ürününün üretilmesi için gerekli iklim ve toprak şartları -Sovyet döneminde ülkenin yalnızca pamuk üretimine zorlanması ve daha fazla üretim için toprağın aşırı miktarda kimyevi gübre ile gübrelenmesi ile zehirlenmesine rağmen- mevcuttur. Ülkeye kısa sürede kendi ayakları üzerinde doğrulma şansı veren bir husus da ülkede yetişmiş kalifiye bir aydın kadronun hemen her alanda yeterli düzeyde oluşudur. Sovyet döneminde Türkistan cumhuriyetleri arasın-

da İslami eğitim verilen birkaç kuruluşun tamamının bu bölgede oluşu da Özbekistan'a diğer Türkistan cumhuriyetleri ve sovyet sistemindeki müslüman topluluklar nezdinde ayrı bir yer kazandırmıştır. Bu özellikleri ile Özbekistan Orta Asya'nın cazibe merkezi olmağa adaydır.

Yaklaşık 30 yıldır Türkistan ile fikri planda ilgili bir kişi olarak Özbekistan'ın Türk dünyasındaki önemi hususunda vardığım hükmün kavranması için Türkistan cumhuriyetleri ile ilgili bazı verilerin de hatırlanması gereklidir.

Bugün Kazakistan sınırları içindeki Slav nüfusunun neredeyse yüzde elliye varması nedeniyle Türk-İslam eksenli bir yapılanmanın büyük güçlüklerle karşılaşması kaçınılmaz olan bir sosyal yapı arzetmektedir. Ayrıca nüfus kent-köy bağlamında değerlendirildiğinde Kazak Türklerinin daha çok kırlık alanlarda yoğunlaşması buna karşılık kent nüfuslarının neredeyse üçte ikisinin - çoğunluğu Rus olmak üzere- gayrı-Türk unsurlardan oluşması dikkati çekmektedir. Buna bağlı olarak ülkenin bürokratik ve idari kademelerinde Slav unsurları nüfus oranlarına göre daha ağırlıklı bir yer işgal etmektedir. Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbay-oğlu-'nun -ülkemizde bazen yanlış yorumlanan- tavırlarını anlayabilmek için ülkenin bu sosyal yapısını daima gözönünde bulundurmak gereklidir.

Coğrafi olarak tarihi Türkistan topraklarının kuzey bölgelerini teşkil eden Kazakistan'ın güneydeki Türkistan bölgelerine etkisi sınırlı kalacaktır. Geleneksel İslam'ın zayıf kaldığı Kazakistan'da İslami bir yapılanmanın pek çok güçlükle karşılaşması muhtemeldir. Ancak Kazakistan'dan daha kuzeyde kalan Sibirya bölgesinin sayıları toplam olarak birkaç milyonla ifade edilen ve İslami tebliğin günümüze kadar ulaşamadığı arkaik Türk kökenli topluluklarına ulaşmada Kazakistan'daki İslami kuruluşlar ve müslümanlar önemli bir rol oynayabilir.

Nüfus yapısının Slav nüfusun azlığı ile Türklük yönünden uygun olduğu Kırgızistan ve Türkmenistan ise diğer Türk cum-

huriyetlerini etkileme kapasiteleri çok sınırlı olan demografik ve ekonomik yönden daha zayıf iki ülke halindedir. Ancak özellikle Kırgızistan'ın Türkiye Cumhuriyeti'nin yakın işbirliği ile bazı sanayi projelerinin gerçekleştirilmesi açısından "pilot bölge" olarak seçilmeğe elverişli olduğunu da belirtebilirim. Ekonomik gerçekleştirilebilirlik yönünden uygun, ortak projelerin başarıya ulaştırılması diğer Türk Cumhuriyetleri ile yapılabilecek daha geniş ölçekli işbirliğine örnek olabilir.

Aynı şekilde yönetimde bulunan Sefermurad Niyazoğlu'nun Türkiye ile işbirliğine arzulu kadrosunun sağlayacağı imkanlar Türkmenistan ile Türkiye arasındaki ilişkileri güçlendirebilecektir. Türk dünyası için önemli bir mesele olan İran'daki sünni Türkmen nüfus üzerindeki baskılar, komşu olan Türkmenistan'da güçlü bir Türkmen devleti oluşumu sayesinde zaman içinde azalabilir. Afganistan'daki diğer Türk toplulukları gibi sürekli olarak ezilmiş olan Türkmen nüfus da aynı şekilde güçlü bir Türkmenistan'ın ilgi alanında yer alacaktır. Nüfusun tamamının sünni müslümanlardan oluştuğu Türkmenistan'da geleneksel İslam'ın sağladığı imkanlar iyi bir şekilde kullanılarak sağlıklı bir sosyal yapının oluşumu da imkan dahilindedir.

Türkistan coğrafyasında yaşayan Türk insanlarının İslami kimlikleri ile yeniden ihyası için Özbekistan'ı neden önemli gördüğüm -sanırım- açıklığa kavuşmuştur. Özbekistan'da oluşacak İslami kimlikli bir toplum modelinin bütün Türkistan Cumhuriyetleri'ni etkilemesini önlemek mümkün olamıyacaktır. Bütün mesele, Özbekistan'da en azından Türkiye kadar İslami bir sosyal yapılanmanın gerçekleştirilmesinin mümkün olup olmadığı noktasında düğümlenmektedir. "21. yüzyıl Türklerin asrı" olacaksa bu ancak yeni bir bilince dayanan yapılanmanın gerçekleştirilmesi ile olacaktır.

Turan'ın Azerbaycan'ı

"Bugün Turancılık" konusunu işlerken Türk yurtları içerisinde Türkiye ile -Nahcivan Özerk Bölgesi aracılığıyla olsa bile- doğrudan sınır komşuluğu olan ve yakın tarihte diğer ülkelerle kıyaslanırsa kültüerel ve ekonomik olarak doğrudan etkileşim içerisinde bulunduğumuz Azerbaycan'dan bahsetmemek mümkün değildir. Zaten Ermenilerle Azeriler arasında süregelen savaş ve Azerbaycan Cumhurbaşkanı "Türkçü" Ebulfez Elçibey'e karşı gerçekleştirilen darbe Azerbaycan konusunu sürekli Türkiye gündeminde tutmaktadır. Bu sebeple Türk dünyası kavramı içinde Azerbaycan konusunun sokaktaki Türkiye insanı için bile ifade ettiği bir anlam vardır.

Bazı tarihçilerimizin Doğu ve Batı Türklüğü diye iki tarihi ve coğrafi bölüm olarak ifade ettiği "Turan" coğrafyasında Azerbaycan, Türkiye ve Balkan Türklüğü ile birlikte Batı Türklüğü'nü teşkil eder. Doğu Türklüğü kavramı ise Türkistan Cumhuriyetleri olarak ifade ettiğimiz siyasi yapılar ile Çin işgalindeki Doğu Türkistan, Afganistan, ve İran Türkleri'ni içine alır.

Azerbaycan'ın Türk dünyası çapında demografik ve dini nitelikleri itibarıyla belirleyici bir gücü yoktur. Ancak eski bir sovyet cumhuriyeti olan Kuzey Azerbaycan, İran'da yaşayan Azeri Türkleri için bir cazibe merkezi haline geldiği takdirde bir kilit noktası vasfı kazanır. Tarih boyunca Osmanlı ile Türkistan coğrafyasındaki ülkeler arasında bir maddi engel halini alan Iran bugün de bu durumu devam ettirmektedir. Dünya Türkleri arasındaki her türlü birlikteliğin tesisisinde bu engelin aşılmasının büyük payı olacaktır.

Azerbaycan'ın Kuzey yarısında işbaşına gelen Ebulfez Elçibey'in devrilmesi, İran sınırları içindeki Güney Azerbaycan üzerindeki Türklük etkisinin kırılması ile çok yakından ilgilidir. Ermeniler ile Azeriler arasındaki savaşta, İran'ın aldığı ve "İslam kardeşliği" yönünden hiçbir şekilde tevil edilemeyecek anlaşılmaz tavır da bununla ilgilidir.

Öte yandan Kuzey Azerbaycan'daki insanlar arasında önemli bir yüzde teşkil eden Şia nüfus üzerinde dini yolla kurulmağa çalışılan İran hegemonyasının başarıya ulaşması halinde Türk birliği fikrinin, tam ortasındaki Azerbaycan'da alacağı yara çok büyük bir önem arzeder. Bu açıdan Türkistan üzerindeki etkisi Türkiye ile kıyaslanamayacak derecede zayıf olan Azerbaycan'ın Türkiye tarafından asla ve asla ihmal edilmemesi şarttır.

Azerbaycan ile Türkiye arasında oluşacak bir yakınlaşmanın dünya dengelerini temelden değiştirecek bir "Türk ağırlığı" oluşturma endişesi son yüzyıl boyunca bütün Batılı idareleri düşündürmüştür. Bu endişedir ki yakın tarihte olası coğrafi beraberliği bozmak için Stalin tarafından Kafkasya'da imal edilen Ermenistan devletine vücud vermişti. Bugün Azerbaycan topraklarının %30'una ulaşan Ermeni işgalinin de Türkiye ile Azerbaycan arasında oluşturulan coğrafi ayrılığı daha derinleştirmekten başka bir gayesi yoktur. Bu coğrafi ayrılığın ne kadar önem taşıdığı son yıllarda sürekli gündemde olan Bakü-Ceyhan petrol boru hattının Ermenistan'dan geçirilememesi nedeniyle karşılaşılan güçlükler ve neredeyse tüm projenin iptali ile açıkça ortaya çıkmıştır.

Öte yandan bugün Türkiye'nin genelini ve özellikle de doğu coğrafyasını sürekli kanatan bölücü yarayı kaşıyan parmaklar iyi araştırıldığında bu ayırma stratejisi ortaya çıkacaktır. Bunun en açık işaretleri Ermenistan'da kurulan PKK üslerinde mevcuttur. Bu emel, bölücü çevreler tarafından da hemen her gün pervasızca deşifre edilmektedir. Yakın geçmişte PKK'nın Avrupa temsilcisi olduğu iddia edilen bir kişinin Batılı ülkelerden destek isterken "PKK hareketinin Pantürkizmi engellediğini" ifade etmesi hiç bir yorumu gerektirmeyecek kadar açık bir itiraftır.

Bu yönleriyle düşünüldüğünde Türkiye'nin kendi güvenliğinin başladığı yer olması gereken Azerbaycan'ın kaderi, önümüzdeki yıllarda Türk dünyasının batı kanadının ve hatta tümünün kaderini çok yakından etkileyecektir.

"Bugünün Turancısı"

Hayatımın son 10 yıllık döneminde sürekli üzerinde çalıştığım bir konudaki fikirlerimi birkaç makalede ifade etmek zor olsa da bu yazımla "Turancılık" konusundaki yazılarımı noktalamak istiyorum. Elbette aktüel gelişmeler oldukça bu konudaki görüşlerimi yazmağa devam edeceğim. Ülkemizde genel-geçer olarak kulanılan bazı kavramların bugün yeniden tanımlanması gerektiğine olan inancım biraz da kendi nefsim de yaşadığım tecrübelerle sabit olduğu için bu konudaki son yazımda "Turancı" kavramı üzerinde durmak istiyorum.

Allah'ın takdiri ile, Türk olarak yarattığı bir kulu olarak dünya üzerindeki tüm Türklerin durumu ile ilgilenmemin, bütün dünyadaki Türkler için Rabbimden hayırlar dilememin her şeyden önce insani bir boyutu var. Bu ilgim, dünyanın diğer tüm müslümanları ve hatta tüm insanları hakkında da iyi niyet ve dilekler taşımamı engellemiyor. Öncelikle kendi yakınım olan insanlardan başlayarak tüm insanları hayra çağırıp, şerden sakındırmağa çalışmanın İslami bir görev olduğunun da farkındayım. Üstünlüğün ancak ve ancak takvada yani Allah'ın emirlerine tabi olmaktaki hassasiyette olduğunu tebliğ eden bir Peygamber (S.A.V.)'in ümmetinden olduğumu hiç amma hiç unutmamağa çalıştım. Kendisini "Türkçü-Turancı" diye tanımlayan kart zamparaların Orta Asya otellerinde Türkiye'de tatmin edemedikleri hayvani dürtüleriyle dolaşmalarından ne kadar tiksindi isem, Buhara'da, Almatı'da, Taşkent'te açılan Türk kolejlerinde değil kardeşlerimize Rus çocuklarına bile İslam'ı tebliğ ederek, hizmetin en hasını yapan -Türkiye'de "pasivist" olarak tanıdığım için kendime uzak bulduğum bir cemaate mensup- alp-erenlerin varlığı ile de o kadar gönendim.

Buhara'da düzenlenen Şah-ı Nakşbend Bahaeddin Buhari'nin doğumunun 675. yıl törenlerine bir "müntesib" olarak değil bir turist olarak katılmak üzere gittiğim Özbekistan'da, adı geçen törende T.C. Devleti'nin alt düzeyde bir memuru ile temsil edil-

mesine ne kadar kızdı isem, kendisini "Nakşbendi şeyhi -veya- müridi" olarak tanımlayan milyonların bulunduğu bu ülkeden bu törenlere sadece bir avuç insanın katılmasına da o kadar içerledim. Üstelik "şeyh efendi"lerden bazılarının dünyanın dört bir bucağını harmanladığını ve törenlere özellikle davet edildikleri halde icabet etmediklerini bilmem hüznümü arttırdı. Buhara'da kendisine bir tesbih verip namazlardan sonra çekmesini tavsiye etmek gafletinde bulunduğum bir "zat"ın, "evlad ben Allah demeden bir nefes dahi almadım" deyişindeki zarafet ve sitem karşısında hayretler içinde eridim ve Allah'ıma hamdettim.

Yaşadığım kısa sürede gördüğüm ve anladığım kadarıyla "bugünün Turancısı, "dünün Turancısı"ndan farklı özelliklere sahip olmak zorundadır. Artık Turancılık, atlara atlayıp Tanrı Dağlarını aşarak Kürşad'ın 40 yiğidi ile beraber Çin sarayını basma rüyaları görmek değildir. "Almıla" aşkıyla esrik koşuklar söylenip "iki çamçak kımız" devrilen bir Turan bugün Tanrı dağlarının zirvesinde bile yoktur. Bugün 70 yıllık ateist bir diktatörlüğün pençesinde maddi yapısı örselenen ancak daha önemlisi manevi dokusu -neredeyse- yok edilen insanlara, soyumuzdan insanlara "insan olma" mesuliyeti ve "ancak Hakk'a kul olma" hürriyetini anlatma günleridir. Bugün en büyük Turancılık, dün Ahmed Yesevi'nin Anadolu'ya saldığı dervişler, alp-erenler misali yetişmiş müslüman kadrolarla öz coğrafyasına, öz atalarına yabancılaştırılmış insanlarımıza "tecdid-i iman" tebliğini yapma yollarını açmaktır. Işte o zaman "düşmanın ülkesi viran olacak..."tır.

Bu hedef için yola çıkma arzusu duyanlar, Allah'ın yardımı yanında biliniz ki o mübarek topraklar altında birer dağ misali duran , Hazret-i Türkistan Ahmed Yesevi, Şah-ı Nakşbend, İmam Buhari, Ubeydullah Ahrar ve daha nice himmet ehli sizinledir. Bu kutlu yolculuğa çıkan ve çıkacak bütün bahtiyarlar, "sefer"iniz uğurlu, "yol"unuz açık olsun...

7. Demografik Asimilasyon: Doğu Türkistan Nasıl Mahvedildi?

Güzel "Doğu" Türkistan Senge Ne Boldu ?

1884'te tamamen ele geçirmeyi milli hedef haline getirdikleri Doğu Türkistan'a "Sinkiang" (yeni kazanılmış ülke) adını takan Çinliler, Doğu Türkistan'ın bir Türk yurdu olduğunu inkar etme yoluna gitmişlerdir. Komünizm döneminde de bu Çin milli hedefine uygun olarak hareket edildiği görülmektedir.

Dünyada yaşayan Türklerin yaşadığı 3. büyük ülke olan Çin Halk Cumhuriyeti'nde Sinkiang adı verilen, Doğu Türkistan'da yaşayan 15 milyon civarındaki Türkler, Mao dönemi sonrasında başlayan ve gün geçtikçe daha hızlanan Libarelleşme sürecinden mümkün olduğunca yararlanarak milli varlıklarını geliştirmeğe çalışmaktadırlar. Bu cümleden olarak, tarihi eserler restore edilirken, klasik Türk kültür kitaplarının yeni nesillere ulaştırılması yolunda ciddi çalışmaların artış gösterdiği tesbit edilmiştir. Diğer Türk Dünyası bölgelerinden farklı olarak Arab alfabesini kullanmağa devam eden Doğu Türkistan Türkleri, son yılların getirdiği kısmi rahatlama ile, İslam ile olan bağlarını da kuvvetlendirme çabası içindedir. Yönetimin Hacc için izin vermesi, bölgedeki müslümanların dünya müslümanları ile bağlarının giderek artmasını sağlamağa başlamıştır.

Bir politika değişikliği sayılabilirse komünizm döneminde bölgedeki Çin varlığına mantıklı olabilecek bir gerekçe ve başta Uygurlar olmak üzere bölgenin Türk halklarının milli bilinçlerinin deforme edilmesi maksadıyla ortaya yeni teoriler atıl-

mıştır. Bu terorilerden en çok propaganda edileni "Kuzeydeki bozkırlardan gelen Türk ve Moğol göçebelerin yerli Çinli halk ile karışması sonucu yeni bir etnisitenin ortaya çıktığı ve Uygur denilen bugünkü Sinkiang halkının ortaya çıktığı şeklindeki gülünç iddiadır. [1]

Bölgedeki Çin istilasını kamufle etmeğe yönelik bu Çin iddiaları ne bu konudaki en çok belgeyi içeren Çin arşivlerinde kanıtları bulunan tarihe; ne de bölgenin binlerce yıllık bir medeniyet alanı olduğunu kanıtlayan arkeolojik, antropolojik ve etnografik araştırmalara uygundur. [2] *Sadece bütün Türk yurtlarında konuşulan Türk dilinin ilk ansiklopedik sözlüğü olan Divan-ı Lugati't Türk, isminden de açıkça anlaşıldığı gibi Doğu Türkistan'ın Kaşgar şehrinden olan Kaşgarlı Mahmud tarafından hazırlanması bile bölgenin Türk kültürü açısından önemini gösterecek nitelikte bir veridir. Tarihin bilinen en eski dönemlerinde bile tarihi kaynaklarda Türk yurdu olduğunu gösterilen Doğu Türkistan toprakları sırasıyla işbaşına gelen hanedanların yönettiği Türk Devletleri'nin yönetim merkezlerini barındırmaktadır.* [3]

Bu Türk devlet ve hanedanları arasında uzun süreli olarak yönetim erkine sahip oldukları için en çok bilinenleri Hunlar, Tabgaçlar, Göktürkler, Uygurlar, Karahanlılar, Selçuklular, Cengiz Hanedanı Türk-Moğollar Timurlulardır. Ülkemizde daha az bilinen diğer yönetimler ise Saidiye Hanedanı, Yakup Han (Kaşgarya) devletleridir. Son yüzyıl içerisinde bölgede kurulan Türk yönetimleri ise 1933 'te ilan edilen Doğu Türkistan İslâm Cumhuriyeti ile 1944 'te kurulan Doğu Türkistan Cumhuriyeti'dir.

Doğu Türkistan'ın Yakın Tarihine Bir Bakış

Karahanlılar'dan sonra, Karahıtaylılar ve Mogollar devrini de yaşayan Doğu Türkistan, 1760 yılında Çin-Mançur istilasına

maruz kalmıştır. Mançurların ülkeye girişleriyle korkunç bir işkence ve zulüm devri başlamış, buna tahammül edemeyen Türkler, zaman zaman Mançur yönetimine karşı ayaklanmışlardır. Bu ayaklanmalar içerisinde 1863 yılında, bütün ülke çapında başlatılan kurtuluş hareketi kısa zamanda gelişmiş ve Yakup Han Bay Devleti'nin gayretiyle Çinliler ülkeden çıkartılarak milli bir devlet kurulmuştur.

14 sene devam eden bu yeni devlet, aynı zamanda, Osmanlı idaresiyle temasa geçen ve Osmanlı Devleti'ne tabi olan ilk Doğu Türkistan Devleti olmuştur. Yakup Han Bay Devlet'in ölümünden sonra, Doğu Türkistan tekrar 1876 yılında Çin-Mançur yönetimine geçmiştir.

İşte bu tarihten sonra Doğu Türkistan'da korkunç bir imha ve asimile hareketi başlatılmış, Doğu Türkistan ismi değiştirilerek 'Sinkiang' -ilhak edilmiş toprak- denmiş, diğer bütün şehir, kasaba, makam v.s. isimleri Çinlileştirilmiştir.

1934-1944 yılları arasında, bir ara Sovyet Rusya yönetiminde kalan Doğu Türkistan, Rusların meşhur işkence ve katliam hareketlerine sahne olmuştur.

1944'ten sonra tekrar Çin idaresinin baskısı altında bulunmuş, 1949 yılından sonra da komünist Çin kuvvetlerinin istilasına uğramıştır. O günden bu yana Doğu Türkistan, komünist rejim tarafından en katı ve acımasız bir şekilde yönetilmiştir.

1948 yılında Aynı sıralarda Çin'de Mao'nun meşhur yürüyüşü gerçekleşmekteydi. Bunun bir neticesi olarak Çin hükûmeti, S.S.C.B.'ne hoş görünmek amacıyla, 1 Ocak 1949'da Mesut Sabri ve İsa Yusuf'u işten el çektirdi. Yerlerine Kremlin yanlısı komünist Burhan Şehidî getirildi. Bu arada Çinli komünistler yavaş yavaş Çin'e hâkim olmuş ve Doğu Türkistan sınırına dayanmıştı. Eylül 1949'da Doğu Türkistan'daki milliyetçi Çin birliklerinin baş kumandanı, Çin komünist hükûmetine bağlılık ilân etti. Böylece komünist ordu hiçbir askerî kuvvetle karşılaşmadan ülkeye girdi.

İsa Yusuf, Mehmet Emin Buğra ve binlerce Uygur ve Kazak Türkü Hindistan ve Pakistan'a iltica etti. Mesut Sabri şehit edildi. Böylece Doğu Türkistan'daki karanlık günler başladı. On binlerce aydın öldürüldü ve hapislere atıldı.

İşgal döneminde Doğu Türkistan'da idari yapı:

1949 yılında komünist Çin işgalinden sonra, Çin Hükûmeti tarafından 1 Ekim 1955'te eyalet statüsüne son verilip, Doğu Türkistan'ın adı Xin Jiang Uygur Özerk Bölgesi olarak belirlendi. Bölgenin başkentinin "Dihua" olan eski adı da "Urumçi" olarak değiştirildi. "Şin Jiang Uygur Özerk Bölgesi" hükûmeti kuruluşundan itibaren Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin özerklik siyasetini uygulamadı. Kendi başına karar alıp Çinlilerin sindirme politikasını uyguladı. Uygur Türkleri siyasî yaşama, hükûmet çalışmalarına, ekonomik kalkınma ve kültürel etkinliklere katılamadı.

Doğu Türkistan'da Turfan, Kumul, Aksu, Kâşgar, Hoten, İli, Çöçek ve Altay adı taşıyan sekiz "yönetim bölgesi" vardır.

İli Kazak Özerk Yönetim Bölgesi, Böritala Moğol Özerk Yönetim Bölgesi, Cimisar Huy Özerk Yönetim Bölgesi, Bayangol Moğol Özerk Yönetim Bölgesi ve Kızılsu Kırgız Özerk Yönetim Bölgesi olmak üzere beş "özerk alt bölge" bulunmaktadır.

Urumçi, Karamay ve Şihenze kentleri doğrudan doğruya "Şin Jiang Uygur Özerk Bölgesi" hükûmetine bağlı olarak yönetilirler.

Turfan şehri, Kumul şehri, Aksu şehri, Kâşgar şehri, Hoten şehri, Gulca şehri, Çöçek şehri ve Altay şehri kendi isimlerini taşıyan bölge yönetimlerine bağlı olarak yönetilirler. Kuytun şehri, Korla şehri, Böritala şehri, Cimisar şehri, Fukang şehri ve Artuş şehri özerk bölge yönetimlerine bağlı olan şehir merkezleridir.

Doğu Türkistan'da 64 kasaba, 6 özerk ilçe, 802 nahiye ve 42 azınlık özerk nahiyesi bulunmaktadır.

Taklamakan çölü ve Lobnor bölgesinde 1984'de yapılan nükleer denemede gücü 150 kilotonun altında olduğu sanılan atom bombasının Richter ölçeğine göre 6.8 şiddetinde bir depreme yol açtığı rapor edilmiştir.

Doğu Türkistan'ın dinî yapısı

Doğu Türkistan bugün de birçok dinin yaşandığı bir bölgedir. Bölgede en yaygın dinler İslâmiyet, Lamaizm (Tibet Budizmi), Budizm, Taoizm, Hristiyanlık (Katoliklik, Doğu Ortodoks Kilisesi) ve Şamanizmdir. Uygur, Kazak, Huy (Döngen), Kırgız, Tacik, Özbek, Tatar, Salar, Dong Şiang ve Baoan milliyetlerinden halklar İslâm dinindendir. Dolayısıyla Doğu Türkistan'ın toplumsal yaşamında en etkin din İslâmiyet'tir. Doğu Türkistan'da 23.000 cami, Lamaist tapınağı ve Katolik kilisesi bulunmaktadır. Çin, tarihten beri uyguladığı ikili dinî siyaseti günümüzde de uygulamaktadır. Mao'nun ölümünden sonra dinî siyasette kısmen de olsa yumuşama olmasına rağmen, dinî baskı günümüzde de devam etmektedir.

1984'den beri Çin'den toplam 8.278 müslümana Hacc için Mekke'ye gitmelerine izin verilmiştir.

Çin'in Asırlarca Takip Ettiği "Eritme" Politikası: Demografik Asimilasyon:

Türk Dil Kurumu sözlüğü fransızcadan dilimize geçen "asimilasyon" terimini (fransızcası: assimilation) "farklı kökenden gelen azınlıkları veya etnik grupları, bunların kültür birikimlerini, kimliklerini baskın doku ve yapı içinde eriterek yok etme" olarak anlamlandırmıştır. Demografik asimilasyon ise bu "eriterek yok etme" işleminde nüfusun kullanımına işaret eder. Buna göre 'Demografik Asimilasyon' "farklı kökenden gelen azınlıkları veya etnik grupları, bunların kültür birikimlerini, kimliklerini nüfus gücünü kullanarak baskın doku ve yapı içinde eriterek yok etme" olarak tanımlanabilir.[4]

Bugün dünyada demografik asimilasyon uygulama kabiliyeti olan bir tek ülke olsa bunun Çin olacağını tahmin etmek çok kolaydır; çünkü bugün 1,5 milyar civarında olduğu düşünülen Çinli nüfusunun "eritme gücü"nün "ihtişamı"na rakip olabilecek "nicelik"te bir nüfusa sahip ikinci bir ülke yeryüzünde yoktur. Nitekim kısa bir araştırma yapıldığında bu yeni terimin hep Çin ile ilgili olarak kullanıldığı tesbit edilmektedir[5]. Demografik asimilasyondan bahseden sınırlı sayıdaki kaynakta ise konu Çin'in sömürgelerinden Tibet'te uygulanan[6] nüfus politikası dolayımında işlenmiştir. Mesela bir bildiride Çin yönetiminin Tibet'te "demografik asimilasyon" da dahil her türlü zorbalığın icra edildiğinden ve buna dünya kamuoyunun seyirci kaldığından söz edilmektedir. Batılı kaynaklarda gerçek ve iç kanatıcı "demografik asimilasyon"a maruz kalan Doğu Türkistan'ın sözü bile edilmemiştir. Bu görmezden gelmenin Doğu Türkistan'a "gizli bir düşmanlık" ile ilgisi olmadığı ve konunun Tibet konusunun Budist ve Dalay Lama vesilesi ile Tibetlilerin batılı gündemlerde kazandığı popülarite ile ilgili olduğunu da –yanlış kanaatlere yol açmamak üzere- belirtmeliyim. [7]

Tarih boyunca sürekli olarak Türk akınları ile karşı karşıya kalan ve hatta bu akınları engelleyebilmek maksadıyla inşa edildiği ileri sürülen Çin seddini inşa ettiren Hanedanlardan bugüne bütün Çin yönetimlerinin yüzyıllardır değişmeyen ortak bir "devlet politikası", işgal edebildikleri toprakların sahibi olan tüm halkları ve bu arada Türk halklarını da "assimilasyon yoluyla eritme" politikasıdır. Tarih boyunca yönetimleri ve tarzları değişse bile tüm Çin yöneticileri bu sinsi politikanın izleyicisi olmuşlardır.

Bu assimilasyon politikalarının ilk tarihi belgelerini Orhun anıtlarındaki satırlarda bulabiliriz: Orhun anıtlarında Bilge Kağan, ve Tonyukuk'un ağzından Çinlilerin Türkleri aldatmak için başvurduğu hileler kayda geçirilmiş ve Türklüğün düşmanı

Çinlilerin milli varlığı yoketmeğe yönelik sinsi yaklaşım ve hileleri konusunda Türk halkı uyarılmaktadır.

Bugün de benzer -neredeyse aynı-, bir politika ile Doğu Türkistan'da Türklerin, Çinlilerle evlenmeleri, Çin kültürünü benimsemeleri, Çinli gibi yaşamaları için siyasi, ekonomik, kültürel her türlü teşvik, baskı ve zulüm uygulanmaktadır Türkler'e yönelik assimilasyon politikasını bir 'devlet stratejisi' '' haline getiren Çin yönetiminin -komünist veya demokratik de olsa farketmez- ülkesinde yaşayan Türkler ve işgali altında tuttuğu Türk yurtlarında yaşayan soydaşlarımız ile ilgili 'gerçek bilgileri' ve "nüfus oranları"nı' ya gizleyecek veya bu imkansız hale gelmişse çarpıtma yoluna gidecektir; zaten Çin yönetiminin uygulamaları da bunu kanıtlamaktadır.

Demografik Asimilasyon Nasıl Uygulanıyor?

Kurulduğu ilk günden bu yana Komünist Çin devletinin işgal ettiği Doğu Türkistan'daki temel nüfus siyaseti Çinlileri bölgeye yerleştirerek Çinli nüfusu artırmak ve böylece müslüman Türk nüfusunu kendi yurtlarında azınlık pozisyonuna düşürmek olarak şekillendirilmiştir. Demografik asimilasyon'un Doğu Türkistan'daki uygulamasında iki faktör dikkate alınmaktadır:

1. Bölgedeki müslüman Türk nüfusunun niceliğinin her türlü yol kullanılarak azaltılması ve müslüman nüfusun artışının sınırlandırılması ve bölgedeki insan yapısının nitelik yönünden de geri bırakılması :

Bunu sağlamak için bölgedeki Türk nüfus üzerinde en vahşi doğum kontrol metodları en acımasız bir şekilde uygulanmakta ve müslüman ailelerde çocuk sayısı iki ile sınırlandırılmaktadır. Yapılan yaygın ve zorunlu küretajlar yanında; tıbbi müdahale için hastaneye giden kadınların kendi rızaları dışında (rahim çıkartılması =histerektomi vb. yöntemlerle) zorla kısırlaştırılma-

ları da dahil doğum kontrolü her türlü insan hakkı ihlal edilerek sürdürülmektedir. Bölgedeki Türklere ulaştırılan sağlık hizmetlerinin yetersizliği de yüksek ölüm oranlarına yol açması nedeniyle sonuçta nüfus kısıtlamasına hizmet etmiş olmaktadır. Doğu Türkistan'da genellikle Uygur Türkleri'nin yaşadığı tarihi Kaşgar, Hoten, Artuş, Aksu, Turfan, Kumul, Altay, Çöcek illerine hemen hiçbir hizmet götürülmemekte, önemli bir sinai üretim yapılmamaktadır. Doğu Türkistan'da yaşayan Türklerin istihdam imkanının daha kolay olduğu şehirlere göç etme hakları da Çin yönetimi tarafından kısıtlanmıştır. Bu nedenle bugün Doğu Türkistan Türklerinin yüzde 90'ı kırsal kesimde sosyokültürel ve ekonomik mahrumiyetler içerisinde yaşamak zorunda kalmıştır. Sonuçta bölgedeki süreç –maalesef- ekonomik yönden zayıflatılarak yoksullaştırılan halkın aynı zamanda cehalet içerisinde ve kolay yönetilebilir bir halde kalması olarak Çin emperyalizminin hedeflediği yönde ilerlemiştir.

2. Bölgedeki Çinli nüfusunun niceliğinin her türlü yol kullanılarak arttırılması:

Bunun için bölgedeki Çinli nüfusunu arttırmak üzere Doğu Türkistan'a sistemli bir göç ettirme politikası uygulanmaktadır. Dikkat çekici bir nokta olarak Batı Türkistan'daki Türk cumhuriyetlerinin 1991 yılında bağımsızlıklarına ve bayraklarına kavuşmalarından sonra Çin devletinin asimilasyon stratejisini daha yoğunlaştırdığı ve bölgeye Çinli göçmen akışına hız verdiği görülmektedir. Bu kapsamda dikkat çeken bir örnek olarak 1990'larda Çin'in orta bölgeleri olan Sarı Irmak havzasında dünyanın en büyük barajlarından birisinin inşasına başlanınca baraj suları altında kalacak topraklarda yaşayan yaklaşık beş milyon Çinli nüfusun büyük bir bölümü Doğu Türkistan'a yerleştirilmeğe başlandı.

Bölgeye Çinli nüfusunun naklinde dünya kamuoyu önünde haklılık kazanmak üzere bölgede açılan devlet fabrikalarının ge-

rektirdiği kalifiye emekçi kaynağının yerel insan kaynaklarından temin edilemediği gerekçesi ileri sürülmektedir. Yine bölgedeki resmi dairelerde görev verilen memur kadroları ile bölgede güvenlik gerekçesi ile konuşlandırılan kalabalık mevcutlu askeri birliklerin tamamen Çinlilerden teşkil edildiğini de belirtmek gerekir.

Doğu Türkistan'a getirilen Çinli göçmenlerin yerleştirildiği verimli bölgelere her türlü hizmet götürülerek yerli nüfus aleyhine negatif bir ayrımcılık tatbik edilmektedir. Doğu Türkistan'daki fabrikaların %95'inin devlet eliyle inşa edildiği bölgenin kuzey –başkent Urumçi'den Karamay'a kadar olan topraklar- bölgesinde bugün beş milyondan fazla Çinli göçmen iskan edilmiştir. Çin yönetimi Doğu Türkistanlı Türkleri sistemli olarak şehirlerden uzak tutmağa çalışırken bölge şehirlerinde büyük teşviklerle Çin'den getirilen Çinli göçmenler yerleştirilmektedir.

Sınai üretimin ihtiyacı olan insan gücünün temini bahanesi yanında yeni tarım alanları açılması yolu ile de bölgedeki Çinli nüfus iskanı stratejisi desteklenmektedir; bu çerçevede yeni sulama kanalları ağı ile donatılmağa başlanan Taklamakan Çölü'nün kurak alanlarının sulu tarıma açılması ile Doğu Türkistan'a milyonlarca Çinli göçmen getirilip yerleştirilmiştir. Doğu Türkistan'da yerleştirilen Çinliler için, güvenlik tehdidi bahanesiyle çoğunlukla Cungarya yöresinde olmak üzere homojen Çinli yerleşimleri olarak yepyeni iskan alanları olarak özerk il ve ilçeler de oluşturulmaktadır.

Yakın zamanlara kadar Doğu Türkistan'da Türk'lerin yaşadığı 16 vilayet ve 86 kasaba vardı. Çin devleti, Doğu Türkistan'daki Türklerin birbirleri ile dayanışmalarını ortadan kaldırmak için bölgeyi etnik yapıya göre özerk il, özerk ilçe gibi parçalara bölmüştür. Çin yönetimi idari yapıyı 1 metropol başkent (Urumçi), 8 özerk il ve 5 özerk ilçe şeklinde organize etmiştir. Uygur Türklerinin çoğunlukta olduğu illere Kazak, Kazak Türklerinin çoğunlukta olduğu illere Kırgız, Kırgız Türklerinin çoğunlukta olduğu

bir ile de Özbek vali atanarak mikroetnisite farkları kışkırtılarak Türk kökenli toplumlar arasında düşmanlık duyguları yeşertilmeğe çalışılmakta ve -maalesef- yer yer de başarılı olunmaktadır.

İşgalci Çin yönetimi ve yerli işbirlikçileri Doğu Türkistan'ın demografik yapısını değiştirmek ve Doğu Türkistan'da Türk nüfusunu azınlığa düşürerek etnik Çinli baskısı oluşturmak amacıyla bölgeye devamlı olarak kitlesel boyutta Çinli göçmen yerleştirilmesi uygulaması günümüzde de bütün şiddeti ile sürdürülmektedir. Bunun bölgede yol açtığı etnik gerilimin son örneği olarak Urumçi'de boy veren şiddet olayları ve 2008 Mart ayında, Tibet'te genç Tibetlilerin, Tibet Özerk Bölgesi'nin başkenti Lhassa'da, öfkelerini Çinli tüccarlardan almağa kalktıklarında ortaya çıkan çatışmaları hatırlatan gelişmeler temelde, işte bu "demografik asimilasyon" siyasetinin bir sonucudur.

Demografik Assimilasyon Politikasının Ortaya Çıkması

Sovyetler Birliğinin Orta Asyadaki Türk cumhuriyetlerine çok sayıda rus göçmen göndererek asimile etme politikasından ilham alan Çin hakimiyeti, silah kullanarak bir milleti yok etmenin imkansızlığını, dünya komuoyunun da buna izin vermeyeceğini hesaba katarak büyük göçmen dalgaları ile Uygurları boğmayı düşündü.

Çinliler Türkistan'ın doğusunu işgal ettiklerinde kendilerine örnek olarak Türkistan'ın batısını kendilerinden neredeyse 100 yıl öncesinden işgal etmiş olan ve son olarak etnik temellere göre böldükleri ülkelerde Rus kontrolünde olmak üzere komünist iktidarları yerleştirerek bu hakişmiyetini perçinleyen Rusları; ve Rusların Batı Türklistan'daki kolonizasyon uygulamalarını örnek almışlardır.[8]

Rus İstatisliklerine göre 1897 yılında Kazakistan dahil olmak üzere Batı Türkistan'ın toplam nüfusu 10.846.800 idi. Bu nüfus içerisinde Rusların oranı %7 civarındaydı. 1926 yılında, Rus göçmenlerinin oranı %20'ye, 1959'da %32,2'ye, bugün ise %53'e ulaşmış durumdadır.

Rus (ve diğer yabancı unsurlar) nüfusun yerli halktan fazla olmasına rağmen bağımsızlıktan bu yana taraflar arasında büyük çaplı sürtüşme ya da çatışma yaşanmıştır. Bilakis, yerli halk ve diğer unsurlar omuz omuza vererek Kazakistan'ı yeniden inşa etmenin mücadelesini verir olmuşlardır.

Bu durumun sebebleri:

1. Hem Çarlık dönemi Sovyet dönemi Rusyasının izlediği tutumdur. Ruslar göçmen yerleştirmede uygun şartlar, imkanlar hazırlamış, göçmenleri yerli halkın yoğun biçimde yerleştiği alanlara yönlendirmişler. Yerleşim merkezlerinin etrafında yeni şehirler, köyler, pazarlar kurarak göçmenler için iskaniş gıda ihtiyaçlarını gidererek altyapı sorunlarını önceden planlamışlar ve uygulamışlardır. İlk gelen göçmenler sonrakiler için ortam hazırlamışlardır. Yerli halkın kurulu düzenine zarar verilmeyince onlarda göçmenlere karşı kinlenme meydana gelmedi.

2. Rusya göçmenleri hiçbir zaman Çin göçmenleri gibi otorite ile birleşip yerli halka zulmetmeye çalışmış olmamasıdır. Bunun yerine tarafsız kalmayı tercih etmişlerdir.

3. Sovyetler, yerli milletlere Rus kültürünü empoze etmeye amaçlamış olmasına rağmen iktisadi yönden Rus göçmenleri ile yerli halklar arasında ayrım yapmamış, dengeli bir kalkındırma politikası uygulamıştır.

4. Rus göçmenlerinin bilimsel, külürel seviyesinin üst düzeyde olması, yerli halkın onlara ısınmasını sağladı.

Saydığımız bu etkenler Orta Asya Cumhuriyetlerinde Rusya göçmenleri ile yerli halk arasında sürtüşmeleri engellemiştir.

Demografik Assimilasyon Politikasının Sonuçları

Çin'in hangi bölgesi daha az göçmenin istilasına maruz kalmışsa o bölge halkının milli ve dini duyguları aynı oranda güçlü olmuştur. Bugün Doğu Türkistan'da da aynı durumu görüyoruz. Çin'li göçmenlerin sayısının fazla olduğu bölgelerle az olduğu bölgelerdeki Uygurların, milli ve dini değerlere sahip çıkma hassasiyet gösterme açısından oluşan fark ciddi boyuttadır.

Doğu Türkistan'da Çin'li göçmenlerin sayısının en fazla olduğu şehirlerden biri olan Urumçi'de Uygurların önemli bir kesmi içinde Çin kültürü benimsenmeye başladı. Özellikle bir kısım Uygur gençleri milli kıyafet giymeyi ve milli yaşama biçimini ayıp saymaya başladılar. Hatta kendi aralarında Çin'ce konuşmakla övünür oldular, dini duyguları (İnanışları) güçlü olan kimseleri küçük görmeye başladılar. Günlük hayatta Çin'lileri taklit ediyorlar. Doğu Türkistan'ın güney bölgelerinden çalışmak için Urumçi'ye gelen insanları küçümsüyor, dışlıyorlar. Bir Çin'li gördüklerinde ise saygıda kusur ketmemek için halden hale girecek kadar zavallı olmuşlar. Kimi Uygur kızlarının giyim ve makyajı öyle bir reddeye ulaştı ki, onların Uygur mu, Çinli mi olduğunu bilemessiniz. Bu saydıklarımız Çin asimilasyonunun en ağır sonuçlarından bazıları. Çinli göçmenleri sayısının az olduğu Hoten yada Kaşgar'a baktığımızda dini ve milli özelliklerin ne kadar sağlam korunduğunu ilk anda hissedersiniz.

Doğu Türkistan'daki etnik karşıtlıkları şiddetlendiren etkenler:

1. Çinli Göçmenlerin Sayısının Hızla Artması

1949 yılında Komunist Çin'in Doğu Türkistan'ı istila etmesinden önce, bölgedeki Çinli göçmenlerin sayısı ancak 400.000

civarında idi, bu günse bu sayı 7.000.000 yaklaşmış durumdadır.(Çin'in resmi istatisliklere göre) Doğu Türkistan'da yerli halk göçmenlerin sayısının artmasına paralel olarak ikdisadi açıdan giderek daha zor durumlara düşmektedir.Ekim-dikim yapılacak toprak, konut, istihdam, üretim, esnaflık ve diğer maddi alanlarda Çinli göçmenlerin ağır müdahale ve yaptırımlarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Örneğin: Çin Hükümeti Doğu Türkistan'ı " Toprağı geniş, zenginlikleri bol"sloganıyla vatandaşlarına pazarlamakta iken; aslında Kaşkar, Atuş, Hoten gibi birçok bölgede çalışan kişi başına düşen ekilebilir toprak miktarı 1 mo'yu bile bulmamaktadır.hal böyleyken bu bölgelere yerleştirilen Bing Tüenli Çinliler sahip oldukları ekilebilir toprağı işlemekte güçlük çektiklerinden, Çin'in iç bölgelrinden ücret karşılığı tarım işçisi getirip istihdam etme yoluna gitmektedirler.bunların dışında işsizlik, iş güvenliği, sosyal güvenlik gibi konularda da yerli halk ile göçmenler arasında çift standart uygulanması gibi sebebler tarflar arasındaki gerginliği tırmandırmaktadır.

2. Çinli Göçmenlerin " Büyük Çin İdeali"

Komunist Çin hakimiyetinin teşvikiyle Doğu Türkistan'daki göçmenlerin "Büyük Çin" ideali git gide güçlenmekte ve yerli halka ikinci sınıf insan muamelesi yapmaktadırlar. Bu tutum nedeniyle göçmenlerin yerli halkın geleneklerine saldırmaları, onları her alanda hor görmeleri,her firsatta alay etmeleri sıradan olaylar halini aldı.

3. Çinlilerin Yerli Halkı Katletmesi

Komunist Çin otoritesinin şovenist propagandalarıyla cesaretlendirilen göçmenler, kendilerininormal bir vatandaşdeğil de yerli halka nezaret etmekle yükümlü bir nevi gardiyen görmektedir. Bu yüzden, yerli halkın Komunist hakimiyetinin zulümlerine karşı giriştiği her ayaklanmada, Doğu Türkistan'daki Çinliler hemen silahlarını çekip Çin askeri ya da polisin safına geçmekte, silahsız yerli halkın üzerine ölüm kusmaktadırlar. Çin

otoritesinin uyguladığı toplu tutuklama ve bastırma hereketlerinde en ön safta yer almaktadırlar. Doğu Türkistan'da patlak veren " Barın olayı", " Hoten olayı", " Gulca olayları" gibi ulusal ayaklanmaların bastırılmasında Bing Tüen " karmak" ındaki ve Yeza İgikil 5. bölgesinde konuşlanmış " halk askerleri" ve Kaşgar'daki Çinlilerden oluşan " halk askerleri" operasyonlarda bilfiil yer aldılar. Yeza İgilik 4. bölgenin halk askerleri operasyonların başından sonuna kadar olayın içinde oldular. Modern teknoloji ürünü ağır silahlarla donanmış Bing Tüenli halk askerleri, Gulca olayları sırasında (8 Şubat 1997) şehirde geçit resmi düzenlenmiş yerli halka gözdağı vermeye çalışmıştır. Böylesi olaylar Doğu Türkistan'daki etnik gerginliğin tırmanmasına sebep olan en önemli etkenlerdir.

Tabii ki bu saydıklarımızın dışında da siyasi, iktisadi, sosyolojik, eğitim, kültür ve kanuni düzenlemeler gibi bir çok noktada Doğu Türkistan halkıyla Çinli göçmenler arasında etnik çatışmaları tırmandıran sebepler mevcuttur.

Çinli göçmenler Doğu Türkistan'daki bütün zıtlaşma ve itilafların yegâne sebebidir. Doğu Türkistan'daki Çinli göçmenlerin sayısının artmasına paralel olarak Çin hakimiyetinin yerli halkı asimile etme çalışmaları hızlanmaktadır. Hatta bu Çinli göçmenler Doğu Türkistan'ı da içine alan bütün Orta Asya'nın geleceği için çok ciddi bir tehlikedir.

Çin Kolonizasyonunun Farkları

Ancak Çin'in etnik farklılık arz eden bölgelere göçmen yerleştirme uygulamasını inceleyecek olursak şunları görürüz: Göçmen yerleştirme yöntemi, göçmen sayısı, kültür seviyesi, göçmen gruplarının yapısı, alt yapı sorunları; siyasi iktisadi, sosyolojik açılardan göçmenlerle yerli halk arasında yrütülen pölitikalar yönünden Çin yönetimi sabık Sovyetler Birliği'nin uygulamalarından oldukça fazla faklılık göstermektedir.

Halihazırda Doğu Türkistan'da Çin'li göçmenlerin sayısının artmasında parelel olarak, yerli halk ile Çinliler arasında kin ve nefrete dayalı gerginlik gün be gün artmakta, buna bağlı etnik çatışmaların şiddetlenerek arttığı dünya komuoyu tarafından bilinen bir gerçek Doğu Türkistan'daki bu gibi durumkar sadece dış dünyada faaliyet göstermekte olan Uygur teşkilatları değil; dışarıdaki demokratik Çin'li teşkilatlarını da endişeye sevketmektedir. Özellikle Doğu Timor'un bağımsızlığını kazanması esnasında yaşanan iç çatışmalar ve etnik kavgalar hem Doğu Türkistan teşkilatlarına hem de demokratik Çinli teşkilatlarına " Doğu Türkistan'daki Çinli göçmenler meselesini"artık ciddi biçimde ele almak gerektiğini hissettirdi.

Eğer dışarıda faaliyet gösteren demokratik Çinliler ile Doğu Türkistan'da yaşayan Çinli göçmenler mukayese edilecek olursa, kişilik ve dünya görüşü açısından aralarında önemli farklar olduğu görülür. Doğu Türkistan'daki göçmenler kendilerini sıradan Çin vatandaşı olarak değil de; Çin otoritesinin temsilcisi olarak görmekte ve Çin hakimiyetinin Doğu Türkistan halkına uyguladığı zulme bilfiil iştirak etmektedirler. Bu yüzden Doğu Türkistan halkı çin otoritesine duyduğu nisbette Çinli göçmenlere de nefret beslemektedir. Nitekim, doksanların başında Çinliler arasında " Gongsendang sadece Sincang'da kaldı." şeklinde söylemler dile getirmeye başlandı. Dışarıdaki demokratik Çinli hareketlerinin önderlerinden Wei Jing- Shing, Lou Hong Da, Yeng Ja- Ki, Qi-mo gibi isimler, Uygur teşkilatlarının sorumluları ile bir araya geldiklerinde meseleyi tekrar tekrar görüşmüş ve meselenin bir an evvel fark halledilmesi gerektiği yönünde fikir beyan etmişlerdir. Bu yıl Cenevre'de toplanan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komutesi'nin 56. toplantısında Wei Jing- Shing, Uygur vekillerle buluşmasında sırf bu konu hakkında bir saate yakın görüşmüş, fikir alış verişinde bulunmuştur. Toplantıda " Dünya Uygur Gençleri kurultayı" nın temsilcileri, Wei Jing- Shing başkanlığındaki Çin heye-

tine, Doğu Türkistan'daki etnik karşıtlıkların ilerlemesinde etkili olan önemli amilleri aşağıda sıralayacağımız birkaç başlık altında özetledi.

Demografik Veriler:

Çinlilerin gerçekleri örtbas etme çabalarını göstermek üzere tarihi verilerden yola çıkılarak yapılacak istatistiki değerlendirmeler, gerçekleri gösterecek niteliktedir. Doğu Türkistan hakkındaki tarihi belge ve kaynaklarda tesbir edilebilen verilere göre Doğu Türkistan nüfusu şöyle kaydedilmiştir:

-1876 tarihli Mehmet Atıf'ın "Kaşgar Tarihi" adlı kitabdaki rakamlara göre Doğu Türkistan nüfusu 4.779.700'dur.

-Dönemin askeri yetkililerinden Mehmed Han Kaşgarî'nin , Yakup Han'ın ölümü sonrasında bölgenin Çin istilasına uğramasını anlattığı 25 Aralık 1879 tarihli raporda Doğu Türkistan nüfusu 5.000.000 olarak kaydedilmiştir.

-1938 yılında Çin'li genel Vali, Şin si-Sey'in yaptığı sayıma göre Doğu Türkistan'ın nüfusu 4.774.772' dir.

-Doğu Türkistan'a yoğun bir komünist kolonizasyonun henüz başlamadığı döneme ait bir veri olarak Çin komünizminin kurucusu Mao Ze Dung'a ait "Seçme Eserler"in 5 .cildindeki "Tibet'deki Askerlere Talimat" başlıklı bölümünde Doğu Türkistan nüfusu 9.000.000 olarak kayda geçmiştir.

-1944'de milli güçlerce kurulan Doğu Türkistan Cumhuriyeti döneminde 5 milyon aileye, -her bir aile için bir adet olmak üzere- "aile kimlik belgesi" dağıtılmıştır. Bu rakam bölge nüfusu hakkında bir fikir verebilir ki en azından 20 milyon kişilik bir nüfusa işaret eder.

-Komünist Çin diktatörlüğü iktidarını güçlendirince ilk iş olarak sadece Çinli olmayan halkları ve bu arada Türk halklarını değil, aralarında önemli sayıda Çinli nüfusun da bulunduğu bütün müslümanları yok etme politikasına girişerek acımasızca uy-

gulamışlardır. 1936 nüfus sayımının dini inanç tasnifine göre büyük çoğunluğu Türk kökenli olmakla beraber başka etnisitleri de barındıran Çin Müslümanların sayısı 47.437.000 iken 1953'te bu rakam 10.000.000 a düşmüştür. Çin'li Müslümanlarda ise doğum oranının genel Çin nüfusuna göre yüksek olmasına rağmen ortaya çıkan bu düşme dikkat çekicidir.

-Çin'in D. Türkistan'da göçmen yerleştirme uygulaması resmi olarak 1949 da başladı. O yıldan önce Çin'li göçmenlerin sayısı - askerler dahil olmak üzere- 400.000 civarında idi. Bugün 7.000.000'a ulaşmıştır.

-1969-1979 yılları arasında Çin nüfusu 167.5 milyon artmıştır. 1971 yılı verilerine göre Çin'deki genel nüfus artış oranı % 2.34 olarak belirtilmiştir.

Günümüzde Doğu Türkistan'da en büyüğü Uygurlar olmak üzere, çok sayıda Türk toplulukları ve diğer milliyetten halk bir arada yaşamaktadır. Sağlıklı bir veri olmamakla birlikte 1993 nüfus sayımına göre ve 1993 sonu itibariyle bölgenin toplam nüfusu 16.052.648 kişidir. Bu nüfusun yüzde 62'sini oluşturan 10.015.948 kişi Türk kökenlidir. Doğu Türkistan'ın yüzde 47'sini oluşturan Uygurların nüfusu 7.589.468'dir; nüfusun yüzde 37'si, yani 6.036.700 kişi (Çin Ordusu hariç) Han milliyetindendir; 1.196.416 Kazak Türkü, Doğu Türkistan nüfusunun yüzde 7.3'ünü oluşturur. Ayrıca bölgede 732.294 Huy (Çinli Müslüman); 149.198 Moğol; 154.282 Kırgız Türkü; 36.785 Şibe; 36.108 Tacik; 12.782 Özbek Türkü; 18.856 Mançu; 5.827 Dagur; 4.440 Tatar Türkü ve 8.563 Rus yaşamaktadır.

Yukarıda adı geçenlerden Han milliyeti dışındaki Türk ve daha sonra da Moğol soylular yüzyıllardır Doğu Türkistan topraklarında bir arada yaşamaktadırlar. Ayrıca Doğu Türkistan nüfusunun 70.929 kişilik bir bölümü Dong Şiang, Tibet, Miao, Yi, Buyi ve Kore milliyetlerindendir[71]. Bu toplulukların büyük bir bölümü Çin Halk Cumhuriyeti'nin Doğu Türkistan'ı işgalinden he-

men önce ya da sonra diğer eyalet ve özerk bölgelerden bölgeye göç etmişlerdir. Özellikle Han milliyetini Çin hükûmeti Doğu Türkistan'da çoğunluğu sağlayarak asimile etme siyaseti ile göç ettirmiştir. Doğu Türkistan'ın ilk işgal yıllarında Han milliyetinden olanların sayısı 200 bin iken, bugün altı buçuk milyona ulaşmıştır. Bu göç bugün bütün hızıyla devam etmektedir.

Doğu Türkistan'ın bugünkü nüfusu hakkında sağlıklı bir bilgiye ulaşabilmek için gerekli olan elde edebilmek üzere nüfus artış hızını belirlemek maksadıyla; Doğu Türkistan ile tarihi ve kültürel benzerlik yanında iklim, bitki örtüsü; iktisadi ve sosyal yapı bakımından da büyük ölçüde benzer olan Batı Türkistan'daki Türk halklarının Sovyet döneminde nisbeten doğruya yakın olarak kaydedilmiş olan nüfus artış hızlarından yararlanılabilir.

Etnisite	Yıllar	Nüfus Artış Oranı
Özbek Türkleri	1970-1979	% 35.5
	1979-1989	% 34.0
Kazak Türkleri	1970-1979	% 23.7
	1979-1989	% 24.1
Türkmen Türkleri	1970-1979	% 33.0
	1979-1989	% 34.0
Kırgız Türkleri	1970-1979	% 31.2
	1979-1989	% 32.8

Batı Türkistan Türklerinin 1970-1979 yıllan arasındaki nüfus artış hızları ortalaması % 30.85 , 1979-1989 yılları arasındaki nüfus artış hızları ortalaması % 31.225 tir.

Çin işgali altındaki Doğu Türkistan'ın nüfusu Çin ve Türk kaynaklarına göre incelendiğinde ise

- 1876 tarihli Mehmet Atıf'ın Kaşgar Tarihi : 4.799.700
- 25 Aralık 1879 (10 Muharrem 1297) de Kaşgar Piyade Askeri Kumandanı Mehmet Han'ın Osmanıı Devletine verdiği layihada : 5.000.000
- 1929 yılına ait bir Çin kaynağı olan China Year Book'a göre : 4-6 milyon
- 1938 yılında Çinli Genel Vali Şin-Si Sey'in yaptığı nüfus sayımına göre: 4.774.772
- 1949 yılında Mao Ze Dung'un yaptığı açıklamaya göre :9.000.000
- 1953 yılında Çin'in resmi nüfus verilerine göre : 4.218.000
- 1967 yılında Çin'in resmi nüfus verilerine göre : 5. 726.000.
- 1982 yılında Çin'in resmi nüfus verilerine göre : 13.081.438 dir. (Bu rakamın içinden Çinli nüfus çıkarıldığında ise Türk nüfusu : 5.376.918 olur.)

1876-1879 tarihleri arasındaki nüfus artış hızına baktığımızda Doğu Türkistan'ın nüfus artış hızının ortalama l.33 olduğu ortaya çıkmaktadır ki; 19 yüzyılın son çeyreği içindeki zaman diliminde sağlık imkanlarındaki yetersizlik, bebek ölüm oranlarının günümüzden daha yüksek olduğu, ortalama insan ömrünün daha kısa olduğu düşünülünce, nüfus artış hızının normal kabul edilmesi gerekir.

1929 yılına ait Çin kaynağı ile 1953'teki Çin'in resmi nüfus verisi karşılaştırıldığında Türk nüfusundaki azalma dikkati çekmektedir .

Çin'in 1967 yılındaki Resmi Nüfus Verileri ile Çin'in 1982 yılı Resmi Nüfus Verileri karşılaştırıldığında, Türk nüfusundaki azalma dikkati çekmektedir.

1990 yılı resmi rakamlarına göre 15.160.000 olarak bildirilen Doğu Türkistan nüfusunda Çinlilerin sayısı 5.695.626 kişi olarak gösterilmiştir. Bu nüfus % 37.5 luk bir oranı göstermektedir. Sürügündeki Doğu Türkistan Türkleri ise bu rakamların gerçeği yansıtmaktan çok uzak olduğunu ifade etmektedirler. Doğu Türkistan ile ilgili olarak resmi makamların verileri gizlediğini iddia eden milli güçler bölgeye çok daha fazla sayıda Çinli yerleştirildiğini ; buna karşılık resmen yasaklanmasına rağmen Türk kökenli halkın zorbalık yöntemleri ile insanlık dışı işkencelerle sürdürülen –zoraki küretaj ; sorunlu yenidoğan bebeklerin yaşatılması için hiçbir çaba gösterilmemesi de dahil- nüfus planlaması ve doğurulacak çocuk sayısını kısıtlama uygulamalarına rağmen nüfuslarını arttırmak yolunda ellerinden gelen çabayı göstermektedirler.

Doğu Türkistan'da Çinli göçmenlerin oranı 1900'lerin başında %5 iken 1970'lere gelindiğinde bu oran % 40'a çıkmıştı.

Resmi Demografik Veriler

Çin yönetiminin açıkladığı nüfusa ilişkin veriler nüfus sayımlarında uluslararası gözlemcilerin izlemesine izin verilmediğinden tahmini olarak değerlendirilmekte ve Türklerin nüfusu uluslararası kamuoyuna olduğundan çok çok az gösterilmektedir. Resmi makamların açıkladığı rakamlar Çin yönetiminin zorunlu küretaj (doğum kontrolü) politikasına esas olacağından demografik verilerin niçin çarpıtıldıkları kolayca öngörülebilir. Çin resmi istatistiklerinde daima gerçekte olduğundan düşük gösterilen Doğu Türkistan'daki müslüman Türk nüfusu, Doğu Türkistan kaynaklarının tahminine göre günümüzde 30 milyondan fazla olmalıdır.

Komünist Çin işgaline uğradığı 1949 yılında Doğu Türkistan'ın nüfusu, 9 milyon olup, bu nüfusun %75'ini Uygur Türkleri, %11'ini Kazak Türkleri, %5'ini de Kırgız, Özbek, Tatar

gibi diğer müslüman Türk boyları teşkil ederken 600.000 kişi (%9) Çinli, Mançu, Şibe, Daur, Moğol, Tibetli vb. azınlıklara mensuptu.

Komünist Çin yöneticileri ülkede demografik homojenlik sağlama bahanesiyle, Doğu Türkistan'ın Türk nüfus yoğunluğunu seyreltmek maksadıyla Doğu Türkistan'a Çinli nüfus aktarma planını değişen yönetim kadrolarına rağmen değişmeyen bir strateji olarak uygulamaktadır.

Komünist Çin Devleti'nin 1970'de belirlediği bir plana göre Doğu Türkistan'a 100 milyon arasında Çinli göçmen yerleştirme politikası güdülecek ve her bir Müslüman Türk'e karşılık üç Çinlinin bölgede yerleştirilmesi hedeflenecektir. Bu hedeflere ulaşmak için uygulanana zalimane nüfus siyasetinin sonucunda Doğu Türkistan'ın komünist işgali başlangıcında -1949'da- Çinli nüfus oranı yüzde 5 oranında iken, bu oran günümüzde yüzde 45'e ulaştırıldı. Ancak sözde özerk yerel yönetim henüz Çin yönetiminin stratejik hedefi olan "bir Müslüman Türk'e karşılık üç Çinli" orantısını sağlamaktan çok uzaktır !... 2000 yılı Doğu Türkistan'ında ağırlıklı olarak Uygur ve daha sonra Kazak boyundan insanlardan oluşan Türk soylu halkların toplam nüfusu yaklaşık olarak 8 milyon kişi ile % 60 oranında iken, Çinli nüfus ise 5 milyon kişi ile %40'ı aşmıştı. Bugün için -2009- aynı trendin devam ettiği kabul edilerek Doğu Türkistan'daki Çinli nüfusun 6 milyonu oranın ise %45'i bulduğu tahmin edilmektedir. Bu eğilim değişmeden devam etse bile yakın bir gelecekte Doğu Türkistan nüfusu içinde Çinli nüfusun baskın hale geleceği öngörülebilir.

1993 yılında Çin hükümeti tarafından Doğu Türkistan'da yapılan nüfus sayımında, nüfusun 16.052.648 olduğu açıklanmıştır. Bu nüfus içerisinde Doğu Türkistan'daki Müslüman Uygur Türkleri nüfusu 7.589.468 olup bölgedeki toplam nüfusun % 47'sini teşkil ediyordu.

Doğu Türkistan'da 1993 yılında nüfus açısından ikinci sıradaki etnik grup , 6.036.700 kişi ile toplam nüfusun %37'sini teşkil eden Çinli halkdır. 1993 yılında nüfus açısından üçüncü sırayı alan etnisite Kazak Türkleri olup 1.196.416 kişiyle toplam nüfusun %7,3'ünü oluşturmaktaydı. Ayrıca, Doğu Türkistan'da 732.294 Hui (Çin Müslümanları), 154.282 Kırgız, 12.782 Özbek ve 4.440 Tatar yaşamaktaydı.

1 Kasım 2000 tarihli nüfus sayımının resmi sonuçlarına göre, bütün Çin nüfusu 1 milyar 300 milyon kişidir. 2000 yılı nüfus sayımında, Doğu Türkistan'daki nüfusun ise 18.431.501 olduğu açıklanmıştır. Bu nüfus içerisinde Doğu Türkistan'daki Müslüman Uygur Türkleri nüfusu 8.345.622 olup bölgedeki toplam nüfusun % 45.21'ini teşkil ediyordu. 2000 yılında Doğu Türkistan'da nüfus açısından ikinci sıradaki etnik grup 7.489.919 kişi ile toplam nüfusun %40.58'ini teşkil eden Çinli halkdır. Önemli bir ayrıntı bu sayıya bölgedeki kalabalık Çin ordusunun Çin soyundan olan mensublarının dahil olmamasıdır. 2000 yılında nüfus açısından üçüncü sırayı alan etnisite Kazak Türkleri olup 1.245.023 kişiyle toplam nüfusun % 6.74'ünü oluşturmaktaydı. Ayrıca, Doğu Türkistan'da 839.837 Hui (Çin Müslümanları), 158.775 Kırgız Türkü, 194.891 Moğol, Daur ve Dongşiang, 34.566 Şibe, 15.787 Tacik, 19.493 Mançu, 12.096 Özbek Türkü, 8.935 Rus ve 4.501 Tatar Türkü yaşamaktaydı.

Doğu Türkistan'da 2004 yılı nüfus sayımında bölgede nüfusun resmi rakamlara göre 19.630.000'a ulaştığı açıklanmıştır. Bugün ise Doğu Türkistan'da 25 milyon kadar Türk'ün yaşadığı tahmin edilmektedir. (Bu nüfusun etnik bileşimine ilişkin veriler elimizde bulunmamakta ise de trendi dikkate alarak bazı öngörülerde bulunmamız mümkündür.) Günümüz Doğu Türkistan'ında köken olarak Çinli olan Hanlar, bölgedeki nüfus dengesini tersine çevirerek birinci etnisiteyi oluşturma aşamasına gelmişlerdir. Bu durum nüfusunun 2/3'ünü Çinlilerin oluşturduğu iki milyonu aşkın bir nüfusu olan başkent Urumçi kent merkezinde –ma-

alesef- şimdiden gerçekleşmiş durumdadır. Batı basınına yansıyan haberlere göre -bugüne kadar etnik yapısı üzerinde oynamağa cesaret edilemeyen- ve bölgenin tarihi ve kültürel merkezi konumundaki Kaşgar'da yeni yerleşim ve ticaret merkezleri yapılacak bahanesi ile tarihi kent merkezinde toplu kamulaştırmaların ve yeni inşaatların başlatılması Çin demografik asimilasyon stratejisinin yeni bir aşamaya ulaştığını işaret etmektedir.

Resmi rakamlar ile oynanmış olma ihtimali, Çin için her zaman dikkate alınması gereken bir faktör olmakla beraber verilen bu nüfus rakamı ve oranlarının bile bölgedeki demografik asimilasyon hakkında yeterince bir fikir verdiği açıktır. Aynı dönemde Türkiye nüfusu 1950'deki 20.947.188 rakamından %350'den fazla bir artış ile 2007 sonu itibarıyla 70.586.256 kişiye ulaşmıştır. Doğu Türkistan nüfusu doğal bir şekilde artarak bugüne gelinmiş olsa idi bölgenin Türk nüfusunun bugün en azından 30 milyonu bulmuş olması gerekirdi. Doğu Türkistan ile Türkiye arasındaki yıllık doğum oranları aynı olsa idi (ki bütün sosyoekonomik göstergeler Türkiye'deki nüfus artışının Doğu Türkistan'dan daha az olması gereğine işaret eder.) gerçekleşecek bu nüfus artışının bile bugün mevcut olmayışı bölgedeki demografik asimilasyonun bir yönünü gösterir. Demografik asimilasyonun asıl yüzü ise bölgeye iskan edilen Çinli nüfusun eritici -hatta giderek yok edici- etkisinde gizlidir.

Bu resmi verileri Komünist Çin yönetimi, Doğu Türkistan'daya Türkleri sistematik olarak soykırıma tabi tuttuğunu veya bölgenin Türk soylu nüfusuna ilişkin rakamları gerçekleri gizlemek üzere çarpıttığını kabul etmek durumundadır. Aksi halde Doğu Türkistan'ın tüm sosyoekonomik veriler yönünden benzeri olan sınırdaşı olan Batı Türkistan'da nüfus artışı hızlı bir biçimde sürerken, Çin'in genel ülke nüfusu kontrol çabalarına rağmen hızla artarken, tam bu iki bölgenin ortasındaki Doğu Türkistan Türklerinin nüfusunda -artış bir yana- görülen azalmayı izah etmek mümkün değildir.

Çin komünizminin banisi Mao Ze Dung'un 1949 yılında verdiği 9.000.000 nüfusu esas alınsa dahi rakamı bölgedeki Türk nüfusunun; Doğu Türkistan'ın bugünkü nüfusunun 47.000.000 olması gerekmektedir. Doğu Türkistan'daki nüfus artış hızını % 3 olarak aldığımızda -ki nüfus artış hızı daha yüksektir- Doğu Türkistan'ın nüfusu yıllara göre şu şekilde tahmin edilebilir:

TABLO: Doğu Türkistan'ın Ortalama Yıllık % 3 Nüfus Artış Oranıyla Yıllara Göre Tahmin Edilen Nüfusu

YILLAR	DOĞU TÜRKİSTAN NÜFUSU	TAHMİNİ ASGARİ TÜRK NÜFUS
1949	9.000.000	6.000.000
1950	9.270.000	6.180.000
1951	9.548.100	6.335.400
1952	9.834.543	6.556.362
1953	10.129.579	6.753.053
1954	10.443.466	6.955.645
1955	10.756.769	7.164.314
1956	11.079472	7.379.244
1957	11.411.856	7.600.621
1958	11.754.211	7.828.640
1959	12.106.837	8.063.499
1960	12.470.042	8.305.404
1961	12.844.143	8.554.566
1962	13.229.467	8.811.203
1963	13.626.351	9.075.539
1964	14.035.141	9.347.805
1965	14.456.195	9.628.239
1966	14.889.880	9.917.086
1967	15.336.576	10.214.599
1968	15.796.673	10.521.037
1969	16.270.573	10.836.668
1970	16.758.690	11.161.768
1971	17.261.450	11.496.621
1972	17.779.293	11.841.520
1973	18.312.671	12.196.766
1974	18.862.052	12.562.669
1975	19.427.913	12.939.549
1976	20.010.750	13.327.735

1977	20.611.072	13.727.568
1978	21.229.404	14.139.395
1979	21.866.286	14.563.577
1980	22.552.274.	15.000.484
1981	23.227.942	15.450.499
1982	23.924.780	15.914.014
1983	24.642.523	16.391.434
1984	25.381.798	16.883.177
1985	26.143.251	17.389.672
1986	26.927.548	17.911.362
1987	27.735.374	18.448.703
1988	28.567.435	19.002.164
1989	29.424.458	19.572.229
1990	30.307.191	20.159.396
1991	31.216.406	20.764.178
1992	32.152.898	21.387.103
1993	33.117.484	22.028.716
1994	34.111.008	22.689.577
1995	35.134.338	23.370.265
1996	36.188.368	24.071.373
1997	37.274.019	24.793.514
1998	38.392.239	25.537.319
1999	39.544.006	26.303.439
2000	40.730.326	27.092.542
2001	41.952.235	27.905.318
2002	43.210.803	28.742.477
2003	44.507.126	29.604.752
2004	45.842.340	30.492.895
2005	47.217.610	31.407.681

2005 Yılı sonunda Doğu Türkistan'ın Ulaşacağı Öngörülen Nüfus: 47.217.610 olarak hesaplanmıştır. Bu genel nüfus içerisinde Türk soylu insanların oranı hesap edildiğinde Doğu Türkistan'adki Türk nüfusunun asgari 31.407.681'i bulması gerekir. Bu nüfus rakamları sadece muhtemel doğum ve ölüm oranlarının yansıtılması ile elde edilmiştir. Gerçek nüfus rakamlarının bunların biraz altında veya üstünde olması sonucu etkileyecek oranda olamaz. Çin kaynaklarının 1990 yılı resmi rakamlarına göre 15.160.000 olarak bildirdiği Doğu Türkistan nüfusunun

bu hesaplamaya göre 30.307.191 olması gerektiğini gösteren rakamlar Çin yönetiminin Doğu Türkistan nüfusu ile ilgili çarpıtmasının boyutlarını açıkça göstermektedir.

Türklerin Çoğalmasını Engellemek İçin Uygulanan Mecburi Küretaj ve Doğum Kontrolu

Doğu Türkistan'daki Türk varlığını sinsice uyguladıkları demografik assimilasyon yöntemleri ile yok etmeyi asırlık milli ideal haline getiren Çin yönetiminin her türlü insanlıkdışı baskısına rağmen Doğu Türkistan Türkleri, şehirlerde yaşayanlar için 1 çocuk, kırsal kesimde yaşayanlar için 2 çocuk sınırlamasına uymamaktadırlar. Bu kısıtlamanın tüm ülkede uygulandığı savıyla "etnik ayrımcılık" suçlamalarından kurtulmak isteyen Çin yönetimi; yine de nüfusun milli varlığın en önemli unsurlarından birisi olduğunun bilincinde olan Doğu Türkistan Türklüğü'nü kontrol altına alamamıştır. Türklerin nüfusunun Çinlilerden daha yüksek oranda artışını önlemek için getirilen bütün sınırlamaları aşarak düzenli olarak artması, Çin'in Türkleri kendi yurtlarında azınlık haline getirip yok etmek için uyguladığı demografik saldırıları kısmen de olsa dengelemektedir.

Çin genelinde 1984 yılında yürürlüğe giren "küretaj" yasası, 1988 yılından itibaren getirilen daha ağır yaptırımlar ile Doğu Türkistan'da da uygulamaya konmuştur. Bu yasaya göre, Çinli ailelere sadece bir tek çocuk sahibi olma hakkı tanınırken, içerisinde Türklerin de bulunduğu azınlıklara iki çocuk sahibi olabilme hakkı verilmişti.1990 yılından sonra ise azınlıklara verilen iki çocuk sahbi olma hakkı bir çocuğa indirilerek kısıtlanmış; bu kısıtlamaya rağmen ikinci çocuk sahibi olan veya olmak olmak isteyen ailelere ağır cezai yaptırımlar uygulanmaya başlamıştır. [8]

Hamile olduğu belirlenen kadınların, kaçıncı gebelik ayında olurlarsa olsun; (başka bir ifadeyle anne karnındaki bebek kaç aylık olursa olsun) vahşi yöntemlerle zorunlu küretaja tabi tut-

maları adeta bir katliama dönmüş durumdadır. Sağlık yönünden ilkel şartlarda uygulanan bu vahşi küretajlar esansında karnındaki bebek yanında hamile annelerin de önemli bir kısmı hayatlarını kaybetmektedirler.

Nüfus kontrolü ile ilgili sağlık ve güvenlik birimleri tarafından, ikinci çocuğuna hamile olduğu tesbit edilen kadınlara, gebelik süresi 8-9.ncu ayında bile olsa, bir başka ifadeyle gebeliğinin son 1-2 ayında bile olsa zorla küretaj yapılmaktadır. Bu durumdaki kadınlar, yerel güvenlik güçleri tarafından evlerinden alınarak, mahalle aralarındaki sağlıksız ve teknik donanımdan yoksun, hiçbir hijenik ortamın bulunmadığı -sözde- sağlık merkezlerinde rahimlerindeki bebekleri katledilerek gebelikleri sonlandırılmaktadır. Çoğunlukla ortamın bu işlem için uygunsuzluğunun yol açtığı infeksiyon gibi komplikasyonlarla ve uygulanan vahşice yöntemlerin yol açtığı rahim delinmesi; durdurulamayan kanamalar gibi ölümcül durumlara neden olunarak sonuçta birçok Türk annesi hayatınlarının baharında dünyaya veda etmektedirler. Doğu Türkistan'da uygulanmakta olan insanlık dışı bu uygulamalar neticesinde şu anda dahi, hergün, hamile kalmak ya da çocuk sahibi olmak dışında herhangi bir suçu bulunmayan yüzlerce masum Türk kadını hayatını kaybetmektedir. Bir kısım anne ise bedeni olarak gördüğü zararı atlatsa bile uğradığı saldırının tetiklediği ağır ruh hastalıkları ve psikotik tablolara duçar olarak adeta "yaşayan ölü" haline gelmektedir. kaybetmektedir.

Küretaj bahanesiyle yapılan Türk soykırımına somut birkaç örnek olarak basına da yansımıştır: 6 Mayıs 1986 tarihinde,Turahan Ayşem isimli Uygur Türkü 29 yaşındaki bir kadın yapılan küretaj sonrası ortaya çıkan ve durdurulamayan kan kaybına nedeniyle şoka girerek ölmüştür.

1997 yılı Ağustos'unda , Doğu Türkistan'ın Toksu ilçesinde yaşayan Çolpanhan isimli bir kadın hamile olduğu için küretaj edilmek üzere zorlanırken; kocası da 3000 Yuan para cezasına çarptırılmıştır. Parayı ödemeye maddi gücü olmayan baba kaça-

rak bölgeyi terkedine tek başına kalan kadın, zorla evinden alınan kadın küretaj masasına yatırılmıştır. Bir fırsatını bularak küretaj için götürüldüğü aile planlaması merkezinden kaçan bahtsız kadın, bulunamayacağını düşünerek saklandığı bir kabristanda kendi başına doğum yapmıştır. Kesecek bir şey bulamadığı için yenidoğan bebeğinin göbek kordonunu dişleriyle kesebilmiştir. Kendisini bulan bir soydaşı tarafından kabristandan alınarak perişan halde evine götürülmüştür. Çolpanhan isimli kadının çilesi bununla da bitmemiş; Çinli bir muhbirin şikayet etmesi üzerine yerel yetkililerce tekrar yakalanarak daha birkaç günlük olan bebeği ile götürüldüğü polis merkezindeki iğrenç muamele ile önce bebeğini kaybetmiş ve gözleri önünde bebeği öldürülen bahtsız anne de bu acıya dayanamayıp kendisi de hayatını kaybetmiştir.

Halkın geçimini zorlaştıran ağır ekonomik koşullara rağmen Çin yönetiminin uyguladığı zulüm ve baskılar Türklerin nüfus artışını azaltmak yerine ters teperek nüfus artış hızını artışıyla sonlanmaktadır. Çinli sömürgecilerin Doğu Türkistan'da sergilediği bir başka baskı yöntemi ise birden fazla çocuğu olan ailelere resmi kimlik belgesi verilmemesidir. Özellikle kırsal kesimde nüfus artışı tamamaen Çin yönetiminin kontrolünden çıkmıştır. Bu bölgelerde Türk ailelerinin çocuk sayısı ortalama 5-6 civarındadır; hatta bazı ailelerdeki çocuk sayısı 10'u bile aşmaktadır. Çin yönetiminin nüfus kontrolünde uğradığı bu başarısızlıkta ailelerin çocuk sayılarını kontrol ile görevli Çinli devlet elemanlarının "rüşvet ile" satın alınmalarıdır.

Demografik hesaplara göre eğer salgın, katliam, sürgün, savaş gibi olağandışı bir durum sözkonusu olmazsa bir ülkenin nüfusunun son yüzyıl içerisinde 19,2 kat artması gerekeceği hesaplanmıştır. Bu hesaba göre eğer da Çin yönetimlerince soykırım gerçekleştirilmemiş olsaydı, Doğu Türkistan nüfusunun neredeyse 100 milyona dayanbması beklenirdi. Bütün Çin ülkesi değerlendirilirse -Doğu Türkistan dışında- , özellikle Gansu eyaletin-

de Kazak,Kırgız, Tatar, Özbek, Salar ve Yuğur Türkleri milli azınlık grupları olarak yaşamaktadırlar. Çin'de Doğu Türkistan dışında azınlık olarak yaşayan Türklerin nüfusu 2 milyon kadardır. Bu Türk azınlık grupları içerisinde de başta Kırgız Türkleri'ndeki yıllık % 4 gibi yüksek bir nüfus artış hızı başta olmak üzere nüfus artış hızı da Çinlilerdekinden birkaç kat daha yüksektir.

Doğu Türkistan'da İsyanlar

1876 yılından beri, Doğu Türkistan'da şövenist bir idare kuran bütün Çin iktidarları döneminde, hemen her yıl büyük ayaklanmalar ve direniş hareketleri vukubulmuştur.

1933 yılında Hacı Hoca Niyaz ve 1940 yılında Osman Baturların liderlik ettiği Kumul Ayaklanması neticesinde kurulan ve fakat devam edemeyen 'Şarki Türkistan Devleti' 1944 yılında Ali Han Töre liderliği altında vukubulan ayaklanma ve tekrar kurulan 'Şarki Türkistan Devleti', 1947'de halkın tekrar Çin'e baskıları neticesinde kurulan 'Dr.Mesut Sabri Hükümeti' 1950 yılında tekrar Osman Batur ve Canım Han Hacıların direnişleri Çin'e karşı tarihe geçmiş başkaldırı hareketleridir.

1953 yılında bütün Doğu Türkistan çapında Çinliler'in gayri insani uygulamalarına karşı genel bir silahli ayaklanma baş gösterdi. Komünist Çin ordularının komutanı olarak Doğu Türkistan'ı işgal eden ve Doğu Türkistan celladı olarak bilinen Vang Cin 'Devrim aleyhtarı unsurları yok etmek' sloganı ile 250 000 'den fazla dini zatları ve aydınları tutuklayarak çeşitli işkencelerle öldürdü. Doğu Türkistan toprakları şehitlerin kanı ile sulandı.

1958, 1962, 1965, 1968, 1971 yıllarındaki büyük ayaklanmalar; bu dönemdeki kurtuluş hareketlerinin başlıcalarıdır.

1981 yılında Doğu Türkistan'ın Merkezi Urumçi şehrinde ilk defa demokratik mücadele patlak verdi. İşçiler başta olmak üzere her kademedeki halk kitleleri Çinliler tarafından bir suikast

sonucu öldürülen Abdulhamit Mesut'un kanlı cesedini sokaklarda gezdirerek açık şekilde 'insani haklarımızı canımız pahasına da olsa koruyacağız' , 'Kana Kan - Cana Can!' gibi sloganlar atarak Eyalet Komunist Partisi Merkezi önünde gösteri yaptı. Komünist yönetim, Çin Anayasası'ndaki gösteri yapma hürriyetini çiğneyerek, açık şekilde bu gösteriye müdahale etmemekle beraber katılanları tespit etti ve gizli bir şekilde hepsini tutuklayıp cezalandırdılar.

1985 yılının Aralık ayında sayıları onbine yaklaşan Türk öğrenci, Urumçi Üniversitesi'nde dersleri bir hafta süre ile boykot ederek sokaklarda gösteri yaptılar. Daha sonra Çin'in Pekin, Nancing ve Şanghay gibi büyük şehirlerindeki üniversiteli Türk öğrenciler de bu eylemleri desteklemek için bulundukları yerlerde gösteri yaptılar. Bunlar, yönetimden, Doğu Türkistan'daki 'Nükleer Denemeleri'n durdurulması, Çinli göçmen akınına son verilmesi, demokratik seçme ve seçilme hakkının tanınması, Doğu Türkistanlı Müslüman Türklerin insani, milli hak ve hukuklarının iadesi gibi yasal ve masum taleplerde bulundular. Çin idaresini uzlaşma yolu ile bazı vaadlerde bulunmaya mecbur bıraktı. Fakat bu gelişmelerden çok kısa bir süre sonra öğrenciler okulsuz, diplomasız ve işsiz bırakıldı. Bazı öğrenci liderleri gizlice tutuklandı.

1989 yılında Urumçi'de Müslümanlar, İslamiyet'e yapılan hakaret ve saldırıların durdurulması ve demokratik hakların verilmesini talep ederek gösteriler yaptılar.

1990 yılının Nisan ayı başlarında Kaşgar'ın Baren kasabasında Çin işgal yönetimine karşı silahlı ayaklanma patlak verdi. Doğu Türkistan İslam Partisi'nin mücahitleri cihad ilan ederek Çin askerlerine karşı savaştı. Büyük bir bölümü çarpışmalarda şehit oldu. Binlerce Müslüman Türk tutuklandı. Bu olay Çin hükümetini derinden sarstı.

1997 yılındaki Gulca olaylarında yüzlerce masum Uygur hayatını kaybetmişti. Çin hakimiyeti olayların patlak vermesin-

den bugüne kadar Gulca bölgesindeki Uygurları tutuklamaya ve ölüm cezasına mahkum etmeye devam etmektedir. Gulca olayları esnasında yüzlerce Çinlinin "etnik ayrılıkçılar" tarafından zalimce katledildiğini iddia ederek hem Çin vatandaşlarını hem de dünya komuoyunu yanıltmaktadır. Gerçekte Gulca olaylarında ölen Uygurların sayısı Çinlilerinkinden kat kat fazlaydı. Örneğin " Sinjiang Uygur Otonom Bölgesi Partikom Araştırma Ofisi"nin raporunda "Sinjiang 'ın Etnik Bölücülüğe Karşı Mücadele Tarihi" adlı kitapta Gulca olaylarında ölen Çinlilerin sayısı yedi kişi olduğu belirtilmiştir.Yabancı haber ajansları bu olaylarda ölen Uygur sayısının dörtyüz kişi civarında olduğunu tahmin etmekteler.

Günümüzde Doğu Türkistan Türkleri her zamankinden daha çok azim ve inançla Birleşmiş Milletlere vücut veren temel ilkelere, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde belirtilen bütün hak ve hukukun kendilerine de tanınması yolunda büyük bir mücadele içindedir.

Çin'de son yıllarda gözlenen demokratik açılım hareketlerinin Doğu Türkistan ve Tibet gibi benzeri bölgelerde henüz etkisi yoktur. Bilakis, bu bölgelerde yaşayan Çinli göçmenlerin komunist ve şovanist fikirleri gittikçe güçlenmektedir. Öyle ki bu bölgeler komunizmin kalesi olmuştur. Bu durum demokratik Çin hareketi için çok büyük bir sorun olarak ortada durmaktadır.

Çin hakimiyeti Doğu Türkistan'daki Çinli göçmenleri rejimin çıkarları doğrultusunda kullanmak için Doğu Türkistan'daki milli haraketlerin yöntem ve içeriğini saptırarak, bazı büyük ayaklanmalarda hayatını kaybeden üç beş Çinlinin cesedi üzerinde propaganda yaparak Çinli göçmenlerin yerli halka olan kin ve nefret duygularını tırmandırmaya çalıştı. Şayet vatan içindeki milli güçlerimiz, Çin hakimiyetini teşvik ettiği gibi ve bütün Çin vatandaşlarına cephe alma siyasetini takip etseydi her gün binlerce Çinli göçmen hayatını kaybederdi.

Çin Orta Asya'ya açılabilmek için Doğu Türkistan'ı çok önemli olarak görmektedir. Çin Ocak 2000 tarihinde Uygur Özerk

Bölgesi'nin merkezi Urumçi'den Kırgızistan'ın güneyindeki Oş şehrine kadar uzanan tren seferlerini başlatmıştır.

Eski Sovyet Orta Asyası ile Çin arasındaki sınırların açılması 1990'ların başında sınır ticaretinin artmasıyla ortaya çıkan durum, Kazakistan'da ve özellikle ticaret bahanesi ile şehre gelen Çinlilerin yoğunlukla yaşadıkları başkent Almatı'da yerleşmelerinin yol açtığı huzursuzluk ve endişeler Kazak yazarları tarafından bir çok Kazakistan gazetesine yazılan yazı ve haberlere konu olmaktadır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Çin'in Türkistan Cumhuriyetleri'nin herbiri ile ayrı ayrı yaptığı ticarete anlaşmaları bölgeye birçok Çinli'nin yerleşmesine yol açmıştır. Ekonomik ilişkiler gereği ve ticaret gerekçesi ile vize alarak yaptıkları ziyaretler sonrası vizeleri bitmesine rağmen bölgeyi terketmeyerek kendilerini gizlemektedirler. Bazı Çinliler bölgede yaptıkları evlilikler yoluyla vatandaşlık kazanma; bol para haracayarak mülkiyet edinme yollarını zorlamaktadır. Batı Türkistan'a yerleşen Çinlilere ilişikin olarak Kazak gazeteleri şu rakamları vermektedirler: Almatı:150.000 Özbekistan: 100.000 , Kırgızistan 75.000 olarak tahmin edilmektedir. (Atamekan adlı Kazak Gazetesi; 13 Mart 1993) Çin ile doğrudan bir sürtüşme içine girmek istemeyen bölge yönetimleri bu zoraki mültecilerin sınırdışı edilmeleri için zecri bir tedbir uygulama yoluna gidemeseler bile kamuoyunun Çinli göçmenlere karşı tepkisinin giderek arttığı görülmektedir.

1994 yılında -19 Nisan ve 23 Nisan tarihleri arasında- ; Özbekistan'dan başlayarak çıktığı Orta Asya seferinde önemli temaslarda bulundu. Türkistan cumhuriyetlerini sırasıyla ziyarete ederek resmi temaslar yürüten Çin Başbakanı Li Peng ile Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbay-ev- arasındaki resmi görüşmeler sonrası imzalanan anlaşma ile Kazakistan-Rus sınırını belirleyen bir belge de imzalandı. Li Peng'in bu ziyareti sırasında gündeme gelen Doğu Türkistan'daki Kazak soylu 1 mil-

yon Türk'ün Kazakistan'a göç etmek istemelelri halinde kendilerine her türlü kolaylığın gösterilmesi konusunda mutabakat vardıklarını açıklamışlardır.

Yeryüzünün son komünist devleti Çin, son yıllardaki liberalizasyon açılımlarına karşın, Doğu Türkistan Türkleri'ne karşı uyguladığı etnik ayırımcılık politikasını hiç hız kesmeden sürdürmektedir. Tarihe bakıldığında Çin'in, Türklüğe karşı mücadelesinde, Çarlık Rusya'sı ve sonrasında Komünist Rusya ile işbirliği yapmaktan kaçınmadığı görülmektedir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği adlı Sovyet Rus imparatorluğunun kısmi çözülmesi ve dağılmasından sonra da bu duurm değişmemiştir. Bugün de , Doğu Türkistan Türklüğünü sindirebilmek için Rusya ile işbirliğine devam etmeğe çalışan Çin yönetimi bir yandan konjonktürel gelişmelerin sağladığı fırsatlarla A.B.D. ile işbirliği zemini aramaktadır. A.B.D. Başkanı Bush 'un New-York'daki ikiz kulelere düzenlenen 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra Çin'e yaptığı ziyarette, Çin yönetiminin, Doğu Türkistan'da bağımsızlık mücadelesi veren Türkleri terörist olarak tanıtmak istemesi dikkat çekicidir.

Urumçi-2009

2009 yazında acılı bir sürecin yaşandığı Doğu Türkistan'daki Urumçi olaylarının sunulmasında medya yoluyla yönlendirilen iki versiyonu öne çıktı: Uygur kaynaklarınca dile getirilen versiyonda, Uygur Türkleri, sömürgeci Çin hükümetinin son derece sert bastırma girişiminin tahriki ile ayaklanmaya dönüşen "barışçıl bir gösteri"den söz etmektedir. Komünist Pekin yönetiminin iddia ettiği şekliyle ise olay, "radikal İslamcı bir ayaklanma" çıkartan dış güçler tarafından "manipüle edilen Uygur unsurları"nın provokasyonudur. Her iki değerlendirmenin de yukarıda işlenen veriler ışığında son derece derinliksiz (=sathi) ve vakıanın bütününü yansıtmaktan son derece de uzak olduğunu söylemem gerek.

Sürecin gerçek arkaplanı ise bu makalede somut olarak anlatılmağa çalışılan "demografik asimilasyon"da boy göstermektedir. Doğu Türkistan'daki asimilasyon konusunun dini ve kültürel niteliklerinin de değerlendirilmesi de zorunludur. [10]

8. Türk Yurtları, Azerbaycan ve Türklerin 'Ermeni' Sorunu

Türk Yurtları'nın son 20 yıllık tarihini yazacak olan araştırmacılar, 1989-1991 yılları arasında meydana gelen değişiklikleri yazarken epeyce zorlanacaklar. Bu birkaç yılda meydana gelen değişiklikler, insana ‚lisan-ı hal' ile "işte tarih böyle oluşuyor" diye fısıldar gibi... Böylesi tarihî bir anda geleceğin araştırıcısına dipnotu düşmesi için gerekli olacak bazı verileri bir araya getirerek işaret ettiğimiz bu tarih kesitinde Türkiye'ye gerek coğrafik gerekse sosyal olarak en yakın mesafede bulunan Azerbaycan'da meydana gelen köklü ve kalıcı değişimlere öncülük eden 1990 yılı Ocak ayındaki Bakü katliamının öncesindeki süreci ve sonrasındaki gelişmeleri değerlendirmek istiyorum.

Azerbaycan'a Selam

Türk Yurtları'ndaki gelişmeler tabiî olarak, dünyadaki Türkler'in -ister istemez- önemli bir kısmını barındıran ve bu yönüyle "en büyük Türk ülkesi" olarak bile vasıflandırıldığını gördüğümüz Sovyetler Birliği'ndeki kardeşlerimizin durumuyla yakından ilişkilidir, İslam ümmetinin yaklaşık onda birini teşkil eden "Sovyetler Birliği'nin müslüman vatandaşlarının kaderi, bu özelliği nedeniyle -maalesef müslümanların çoğu farkında olmasa bile- yeryüzünün tevhid coğrafyası üzerindeki hesapların dışında tutulmamaktadır. Gelişmeler, bu hesaplaşmayı günbegün açığa koyar niteliktedir. 1989 yılında yapılan Sovyetler Birliği nüfus sayımının etnik ve dini verileri he-

nüz tam olarak açıklanmadığı için, kesin sayılarını bilemediğimiz -ancak 60 milyon kişi civarında okluğunu tahmin ettiğimiz- kardeşlerimizin durumu 2000'li yıllara doğru Türkiye'nin tercihlerini ve yönelişlerini zorlamağa başlamıştır. Bu tarihî bir süreçtir ve iletişim araçlarının da desteğiyle artık gündemimizden çıkamaz hale gelmiştir.

Türk Yurtları'ndaki Gelişmelerin Türkiye'ye Yansımaları

Yıllardır belirli grupların biraz da kapalı devre olmak üzere kendi aralarında konuşup durdukları konuların birdenbire olanca haşmetiyle Türkiye gündemine eklenmesi bütün çevreleri şoke etti. Bunu en iyi Mehmed Ali Birand'ın Azerbaycan röportajını seyredenlerde fark etmişsinizdir. Özellikle Doğu Avrupa'da meydana gelen değişiklikler ve Avrupa Topluluğu'nun bilinen olumsuz tavrının Türkiye Kamuoyunda meydana getirdiği haysiyet ezikliği bazı kişileri yeni dengeler aramağa ve bu dengeler arasında Sovyetlerdeki Türk Cumhuriyetleri bir yere oturtma çabalarına sevketti. Bu konuda bazı kapılar aranılarak Türkiye-Sovyetler Birliği arasındaki resmî ilişkilerin gelişme yolunda olduğu bir sırada Azerbaycan'da uygulanan askeri terör ve cinayetler Türkiye kamuoyunun vicdanında derin yaralar açtı. Bir anda oluşan kamuoyunun gerisinde kalmamak gayretinde olan siyasî ve sosyal grupların Azerbaycan konusunda ilk kez halkla bütünleşen bir tavrı birlikte sergilemeleri, Türkiye basınının da bu hassasiyetin oluşumundaki katkıları Türkiye adına son yıllardaki en ümid verici olgu niteliğindeydi. Ancak olayların ilk tepkileri durgunlaştıktan sonra basının İslam aleyhdarı söylemine devam ederken Azerbaycan'ı kullanmağa kalkması ibret verici bir nokta olarak kayda geçirilmiştir.

Türk yurtlarında meydana gelen gelişmelerin yarının tarihinde önemli bir yer alacağının işaretçisi olarak görülen bir diğer nokta ise "Türk Dünyası" diye bir probleminin olmadığını tahmin ettiğim Turgut Özal'ın 20 Ocak 1990 tarihindeki Azerbaycan Bakü Katliamı sırasında sergilediği tavrın siyasî kariyerinde bir dönüm noktası olduğu şeklinde bütün kesimlerde oluşan ortak kanaattir. 1989'un önemli bir kısmında Başbakan , bir kısmında ise Cumhurbaşkanı olarak en önemli makamlarda bulunan Turgut Özal bundan önce de [1989'un son günü yayınlanan gazetelere göre] Sovyetler Birliği'nin Azerbaycan gibi Türkçülük akımının canlı olduğu cumhuriyetleri ile ilişkilerimiz hususundaki bir soruya 'Sovyetler Birliği'nin Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye'nin ilişkilerinin ancak kültürel ve ekonomik bir bazda gerçekleşebileceği ve ilişkileri milliyetçi-ırkçı bir çizgiye taşımanın kimseye yarar sağlamayacağı" cevabıyla karşılık vermişti.

'Sağlık' nedenleriyle bulunduğu ABD'de Kızılordu Azerbaycan'ı işgal edip Bakü'de katliama devam ederken sarf ettiği sözler ile Türkiye çapında ve ciddî eleştirilere uğrayan Özal'ın dinleyicileri arasında A.B.D.'nin 'İslam dost ülkelerde baskı altında tutulmalı, düşman ülkelerde ise desteklenmeli" stratejisine imza atan Zbigniew Brzezinski gibi bir stratejistin bulunması ne 'acaib bir tesadüf(?)'tür. Bugün Brzezinski'nin kendisinden daha meşhur hale gelen formülünün ilk kısmı aynen korunurken ikinci kısmında "İslam artık düşman ülkelerde de bastırılmalı" gibi küçük(!) bir değişiklik olduğu son birkaç yılın olayları değerlendirildiğinde açıkça ortaya çıkmaktadır. Pakistan Devlet Başkanı Ziya-ül Hak'ın kurbanı olduğu suikast bu önemli değişikliğin köşe taşı olarak nitelendirilebilir. Afganistan cihadının uğratıldığı zaaf da bu bağlamda değerlendirilmeğe müsaittir. Günbegün netleşen bu tablonun diğer unsurlarını da tamamlamak dikkatli ve ferasetli okuyucu için güç olmayacaktır.

'Odlar Yurdu'nun Söndürülemeyen Ocakları

Köklü bir tarihe, derin bir medeniyet birikimine, millî bir aydın kadrosuna sahip oluşuyla son yıllarda Türk Yurtları arasında millî gelişmeler yönünden öne çıkan Kuzey Azerbaycan (Sovyetler Birliği topraklarındaki Azerbaycan)'da ortaya çıkan gelişmeler bütün ağırlığı ile gündemi doldurmağa devam ediyor. Rus Kızılordusu'nun işgali altında bulunan Azerbaycan toprağına dökülen şehid kanları bu aziz Türk Yurdu'nun artık varlığı yolunda baş koyduğunun en büyük delili olarak kabul ediliyor. Sovyet sisteminin Rus hakimlerinin Türk Yurtları'nda bundan böyle izleyeceği yöntemleri de ortaya çıkarması yönünden Azerbaycan Kıyamı ve bu şanlı kıyam karşısında Sovyet sisteminin ve O'nun başındaki Mihail Gorbaçov'un gerçek yüzünün olanca 'açıklığı' ile ortaya çıkışı kadar önemli bir nokta da -özellikle "Avrupa, Avrupa" diye sayıklayan Türkiye için- bu soykırım barbarlığı karşısında dünya çapındaki yorumların, tavırların ortaya serdiği ibret verici tablodur. Bu tablonun iyi dcğerlendirilmesi gereklidir. "21. yüzyılda İslam ümmetinin durumu ve Türk Dünyasi'nın konumu" diye bir meselesi olanlar için bu, aynı zamanda bir görevdir de...

1988 sonlarında 'sivil bir güç ' olarak organize olan "Azerbaycan Halk Cephesi" varlığını ve gücünü ilk kez 1988 Kasım ayı içinde Bakü'de düzenlediği 800 bin kişilik büyük miting ile ortaya koydu. 1988 yılı sonundan bugüne ' Azerbaycan Halk Cephesi'nin Kuzey Azerbaycan'daki en büyük güç -Komünist Parti'nin önünde- haline gelişi, lider Ebulfez Alioğlu ve diğer ' ziyalı' önderleri öncülüğünde halkı kucaklayabilmesi sonucunda olmuştur. Yıllardır halkı aydınlatan Bahtiyar Vahabzade, Mehmed Arslan, Halil Rıza gibi edebiyat adamlarının millî duyguları yaşatan gayretleri yanında Zeyneb Hanım Hanlar gibi birinci sınıf sanatçıların millî varlığın ve hassasiyetlerin diri tutulmasını sağlayan çalışmaları Azerbaycan Türklüğü'nün Diriliş Hareketi'ne maya olmuştur. Bugün Azerbaycan'daki geliş-

melerin halk katındaki eserlerini görürken açıkça ve sevinçle müşahade ettiğimiz üzere bu maya tutmuştur. Bu elbette kolay olmamıştır...

'Hak şerleri hayreyler' hikmetinin mucibince 1987 yılından itibaren hala Haçlılık ilkelliğinden ve "Türk" korkusundan kurtulamayan Batı ülkelerinin apaçık destek ve kışkırtmaları ile Azerbaycan halkının karşısına yanlarına Politbüro'yu da alarak çıkan Ermeni fanatiklerin "asırlık atalar yurdu" olan Nahcivan, Karabağ gibi Azerbaycan topraklarının Stalin eliyle Ermenistan'a bağışlanan Azerbaycan toprakları gibi gasb edilmesine yönelik şarlatanlıkları ve taşkınlıkları bütün Azerbaycan'ı "tek yumruk" halinde birleştirmiştir. Bu şuurlu ve medenî tavır, kayıtsız -şartsız Ermeniler'in yanında olduğu artık gizlenemez halde olan Moskova yönetiminin ve O'nun iletişim medyalarında takdim edilen yüzüyle sevimli patronu "Gorbi"nin Azerbaycan Halk Cephesi karşısında bazı tavizler vermesiyle ilk ürünlerini almıştır. Azerbaycan'da günden güne güçlenen Halk Cephesi'nin baskısı ile Azerbaycan Parlamentosu'nda Karabağ'ın, Azerbaycan'ın ayrılamaz bir parçası olduğu tescil edilmiş, Azerbaycan'ın ekonomik zenginliklerine tasarruf hakkının kayıtsız şartsız Azerbaycan Türklüğü'ne ait olduğu -kağıt üzerinde de olsa- kabul ettirilmiş, Azerbaycan gençlerinin askerlik hizmetlerini vatan toprakları içinde yerine getirmesi gibi önemli bir hedef de Halk Cephesi'nin talepleri arasında yerini almıştır. Bu son talebin ne derece önemli olduğu 'millî ordu'ya sahip olmayan Azerbaycan'ın uğradığı askeri işgal ve katliam sırasında acıyla anlaşılmıştır.

1988 yılında Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti tarafından gasbedilen Azerbaycan topraklarında yaşayan Azerbaycan Türkleri'nin binlerce yıldır yaşadıkları yurtlarından zorla göç ettirilmesi ve direnenlerin katledilmesi sonucunda Ermenistan'dan Azerbaycan'a göçmek zorunda kalan 200 bin Azerbaycan Türk'ünün mahkum edildiği sefalet, toplum vicda-

nını o günlerden beri kanatmağa devam etmektedir. 1988 Aralık ayında Ermenistan'da yüzbin kişinin (bütün Ermeni nüfusunun yaklaşık % 3'ü) ölümüyle sonlanan - gönlümden "Allah'ın gazabının bir tecellisi" demek geçiyor- deprem sonrasında Türkiye Cumhuriyeti dahil bütün dünyadan gelen yardım malzemesine karşılık 200 bin mazlum Azerbaycan Türk'ünün durumundan haberi bile olmayan ve dolayısıyla da kılını bile kıpırdatmayan dünya kamuoyunun ve en önemlisi de Türkiye'nin bu ibret verici tavrı, Azerbaycan Türklüğü'nün millî şuurunun derinliklerinde gerektiği şekilde değerlendirilmiştir. Son olarak, en az Kızılordu'nun tankları kadar hırpalayıcı olan gafların sahibi ile Türkiye halkım ayırd ederek değerlendirebilecek kadar basiret sahibi olduklarını bu sıcak ve kanlı günlerde bile gösteren Azerbaycan Türklüğü'nün öncü kadroları kendi güçlerine yaslanmaları ve Allah'ın yardımından gayrısına bel bağlamamaları yolundaki önsezilerinin ne kadar doğru olduğunu bir defa da bu vesileyle anlamış olmalıdırlar.

Azerbaycan'daki Halk Hareketinin gücünü birkaç kez deneyen Gorbaçov ve Politbüro her defasında Halk Cephesi'nin kararlı safları karşısında gerilemek zorunda kalmışlardı. Son gelişmelere kadar Azerbaycan karşısında cesur bir tavır sergilemediği gözlenen Sovyet Rus imparatoru Mıhail Gorbaçov 'un 2-3 Aralık 1989 tarihinde Malta açıklarında büyük dostumuz ve ortağımız (!) " A.B.D.'nin 'patronu' ile yaptığı başbaşa görüşmeler sonrasında dünya üzerinde hemen ortaya çıkan belirtiler (Romanya'da Çavuşesku'nun devrilmesi, A.B.D.'nin Panama'yı işgali, vb.) iki süper emperyalist arasında yeni bir alan paylaşımı yapıldığını kısa zamanda ortaya çıkarmıştır. Bu pazarlıkta İslam Dünyası'nın gözardı edilemez bir parçası olarak Sovyetler Birliği'nin Türk Cumhuriyetleri üzerinde de bazı mutabakatlara varıldığı apaçık ortadadır. Azerbaycan'ı işgal eden Kızılordu'ya gösterilen hoşgörü, bu mutabakatın küçük bir ayrıntısı olsa gerek!..

Berlin Duvarı'nın yıkılarak " iki dünya" arasında kalıcı barışı engelleyen en büyük sembolün tarihe karıştığı haberleri iletişim tekelleri tarafından bütün dünyaya pompalanır ve bizde de magazin programlarında bile uzun uzun yorumlanırken, Sovyetler Birliği'nin Nahcivan Özerk Bölgesi ve Kuzey Azerbaycan Cumhuriyeti'ndeki Azerbaycan Türkleri'ni öz kardeşlerinden ayıran dikenli telleri ve barikatları hiç kimse görmemiştir. Batılı Sovyetologların çok iyi farkında olduğunu bildiğimiz Azerbaycan Türklüğü'nün bu bölünmüş durumundan kurtulmasının ne ifade ettiğini de bu uzmanlar çok iyi bilirler!.. Bu nedenle İran ve Türkiye sınırlarını Azerbaycan'dan ayıran 'utanç bölgeleri'nde Azerbaycan Türkleri'nin ortaya koyduğu eylemlerin ardından mutabakata varılan protokolün uygulanmasına geçilmiştir.

Azerbaycan'ın Ermenistan ile sınırını teşkil eden bölgelerde ağır silahlarla teçhiz edilmiş resmi helikopterler ile Ermeni militanlarının Azerbaycan köylülerine ateş açması, Nahcivan bölgesinde başlatılan saldırılar ile 'Azerbaycan Senaryosu'nun en kanlı sahnelerinin çekimine başlanmıştır; bu filmin rejisörü olarak Mihail Gorbaçov orta yerde iken jenerikte adı gizlenen prodüktör George Bush tarihin hesab defterinde yerini almıştır. "Ve elbette Allah'ın da bir hesabı vardır..."

Kanlı olaylar Ermeni saldırıları ile başlamışken ve zaten bölgedeki problem Ermenilerin ta 1987 'de Nahcivan ve ardından Karabağ topraklarında toprak talebi ile ortaya çıkmışken ' sevimli' Gorbi'nin selefi olan Stalin, Brejnev gibi komünist İvan'lardan birisi olduğunu ortaya koyan bir politikayla Azerbaycan'ın işgali emrini vermesi, tarihe artık "Şanlı Azerbaycan Kıyamı", Bahtiyar Vahabzade'nin deyimiyle "Günahkar Garbaçof"un kanlı ellerinin parmak izlerini taşıyan tanklara göğüs geren yiğit Azerbaycan civanlarının "Şehadet ve Azadlık Günü" olarak geçmiştir, inşaallah bu günler, bir gün bayram olarak kuzeyiyle-güneyiyle bütün Azerbaycan'da saygıyla yaşatılacaktır.

Bu noktada belirlenmesi gereken bir durum da nüfusunun yarıdan fazlasını Azerbaycan Türkleri'nin, üçte ikisini Türk'lerin teşkil ettiği İran'ın tavrıdır. Humeyni'nin 3 Haziran 1989'da beka alemine göçmesinden sonra 28 Temmuz 1989 'da geniş yetkilerle işbaşına gelen yetkili siyasî lider Haşimî Refsancani'nin uyguladığı politikalar İran'ın yeni siyasetinin 'Küçük Şeytan' ile yakınlaşma bazında oluşturulacağının ipuçlarını taşımaktadır. Humeyni'nin deyimiyle 'Büyük Şeytan' A.B.D.'nin kontrolü altındaki 'Küçük Şeytan' Rus İmparatorluğu'nun kuyruğuna takılan bir politikayla İslam Devrimi'ni gerçekleştiren ruhun bu derecede dışına çıkılacağını hiç kimse tahmin edemezdi! İşbaşına geldikten sonra ilk resmî ziyaretini yanındaki tek refakatçisi olan Ermeni Meclis üyesi ile Sovyetler Birliği'ne gerçekleştiren Haşimî Refsancani'nin Moskova'nın sağladığı bazı ekonomik çıkarlara karşılık halkının öz kardeşlerini "resmen satması" İslamî duyarlılığın artık İran 'İslam' Cumhuriyeti için "pragmatik" hesaplar ile değiştirildiğinin göstergesi olmuştur.

Pek çok "halkı müslüman ülke"nin yönetimini elinde bulunduran kişilerde ortaya çıkan Türk kompleksinin arazlarını bugünkü İran yönetiminde de müşahede etmemiz bizim acı bir tecrübe olurken, İran'ın hali hazırdaki 'En Büyük Dini Lideri' olan ve Azerî Türk'ü olduğunu bildiğimiz Ayetullah Seyyid Ali Hamaney ve diğer Türk kökenli İran yetkililerinin tavrı merakımızı çekmeğe devam etmektedir. Rus Kızılordusu'nun yenilmezlik efsanesine son veren "Afganistan Cihadı" esnasında mezhebi bir yaklaşımı öne alarak Moğol kökenli olarak literatürde yer bulan Hazara'ları sadece ve sadece Şîî oldukları için destekleyen ve bu yüzden bütün İslam Dünyası'nda Afganistan Cihadı'nı sekteye uğratma suçlamasına haklılık kazandıran İran yönetimi'nin halkının önemli bir kısmı (% 70) Şîî olan Azerbaycanlı müslüman kardeşlerimiz ile arasına mesafe koymağa çalışmasının İran'ın kendi içerisinde nüfus çoğunlu-

ğunu oluşturan Türkler karşısında Zalim Şah'dan miras kalan Fars şovenizminin hortlamağa, en azından şuur altından yüzeye taşmağa başladığından başka makul bir açıklaması olamaz. Bunun ne derecede İslam'a mugayir olduğu ise tartışılamayacak derecede ortadadır.

Mazlum ve mağdur dünya müslümanları inanıyoruz ki dualarıyla, kalbleriyle, Azerbaycan'da kıyam eden kardeşlerinin yanındadır. Ancak "halkı müslüman" İslam ülkelerinden Pakistan ve Libya haricinde tek sesin Moskofu yakında ve yakından tanımış olan Afganistan Mücahidleri'nden yükselmesi ne kadar anlamlı, düşündürücü ve dünya müslümanları adına utanç vericidir.

İslam cografyasını baştan basa kana bulayan küfür ve nifakın rağmına Azerbaycan'ın Kızılordu için "İkinci Bir Afganistan " olacağını -hem de Moskova'da- ilan eden yiğit Azerbaycan Türklüğü, esaret altında Türkistan ve Kafkasya'daki Türk yurtları'nın diriliş ve ihya hareketlerinin çığır açıcısı olmağa adaydır.

"Mallardan, canlardan, ürünlerden eksiltme ile sınayacağını" bildiren ve "sabredenleri müjdeleyen" Rabbimiz Azadlık meydanlannda, Bakü'de, Gence'de Şirvan'da , Nahcivan'da sınadığın sabırlı kullarını yine sana emanet ediyoruz.

Rahmınla ve Hıfzınla muamele eyle, Ya Rahim, Ya Hafız !

Stratejik Perspektifle Türkiye – Ermenistan - Azerbaycan Ekseni

(Tercüman, 3-5 Mart 1988,
Dr.Oğuz Karaçay imzasıyla yayınlandı.)

1987 yazında asırlık Türk yurdu Nahcivan ile ilgili Sovyet Ermeni taleplerine ilişkin haberler gazetelerde yoğun olarak görülmeğe başlandı. 1989 yılına gelindiğinde Ermeni talepleri bu defa Karabağ'ı da içine alacak şekilde genişledi ve başta Fransa

ve A.B.D. olmak üzere dünyanın birçok köşesinde kitle gösterileriyle yeniden taşındı.

Türkiye kamuoyunu uzun süre işgal eden ve yol açtığı acılı anıları halen de canlı olan Ermeni terörüne de bir yönüyle ışık tutan bu makalemiz, Ermeni soykırımı iddialarının Türk-Rus, Türk-Batı ilişkilerinin tarihi yönelişinden ayrı tutulamayacağı bir gerçektir.

Ünlü Türkçü' lerden Ağaoğlu Ahmed Beğ'in oğlu DP bakanlarından Samed Ağaoğlu 1966'da Sovyetler Birliği'ne yaptığı geziden sonra kaleme aldığı eserine "Sovyet Rusya İmparatorluğu" adını veriş gerekçesini şöyle açıklıyor: "...Sovyetler -Birliği gerçekten bir imparatorluktur. Topraklarının genişliği, hakim bir milletin çevresinde toplanmış tabi milletleri, kolonileri; ihtirasları, emelleriyle Roma'dan Rus Çarlığı'na kadar gelip geçmiş bütün imparatorluklara benzer. Onlardan ayrı tek rengi kendinden başka imparatorluk istememesi..."

Ermenistan'da Azerbaycan'a bağlı Karabağ özerk bölgesinin Ermeni toprağı olduğu ve bu sebeple Ermenistan'a bağlanması gerektiği ileri sürülerek yapılan gösteriler, yukarıdaki tarife göre "imparatorluğun iki tabi milleti" arasındaki çekişmeler olarak değerlendirilebilir ilk bakışta. Ancak bölgedeki tarihi gelişmeler gözönünde tutularak yapılacak serinkanlı bir yorum, olayın bir yönüyle tarihi Türk-Rus ilişkilerini ilgilendiren boyutları olduğunu ve hatta konunun Türkiye'yi ilgilendiren yönlerinin de en az ilki kadar önemli olduğunu ortaya koyacaktır.

1917 Bolşevik Devrimi'nden sonra kurulan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, gerek Türkiye ile olan ikili ilişkileri ve gerekse bünyesinde barındırdığı -Sovyet kaynaklarına göre- 60 milyonun üzerindeki Türk nüfus bakımından tarihi Türk-Rus ilişkilerinin yeni bir döneminin tarafı olarak kabul edilmelidir. Milliyet ve dini burjuva toplumlarının birer üst yapı kurumu olarak niteleyen Marksizme göre, Sovyet Rusya'nın uygulama ve hedefleri doktrin yönünden tartışma götürür bir durum-

dadır. Ancak bizim konuya yönelişimiz, Marksist doktrinin yaralanmasıyla ilgili değil, pratiğe yansıyan yönleriyle Türk-Rus ilişkilerindeki temel çizgiyle ilişkilidir.

1552'de Osmanlı İmparatorluğu en ihtişamlı günlerini yaşarken Kazan Hanlığı'nın işgali ile başlayan Türk topraklarındaki Rus yayılması; Kırım, Kafkasya, Azerbaycan, Türkistan'ın sonraki yüzyıllarda ele geçirilmesiyle devam edecek 1945'te Stalin devri yöneticilerinden Molotov'un resmen İstanbul Boğazı'nda üs ve Kars-Ardahan'ın ilhakı taleplerine kadar geldi, dayandı. Tarihi bir süreklilik gösteren bu yayılmada, 1917 Ekim Bolşevik Devrimi sonrasındaki hızlanma dikkat çekicidir. Rus çarlarının 550 yılda ulaşamadıkları topraklara Sovyet devrinin Lenin, Stalin gibi yöneticileri 10-20 yıl içerisinde kesin bir Rus hakimiyetini yerleştirmeği başarmışlardır.

Sovyet Rusya yönetiminin bünyesindeki Türk unsuru ile olan ilişkilerinin yönünü tayin eden başlıca faktör tarihi Türk-Rus çelişkisidir. l917'de devrimin hemen sonrasında "Doğu halkları"na her türlü milli ve dini haklarının tanınacağı vaadleriyle destek arayan Lenin ve arkadaşları sistemi sağlama aldıktan sonra gerçek misyonlarını ifa etmeğe başlamışlardır. Tarihin ve coğrafyanın bir kaderi olarak ortaya çıkan Türk-Rus rekabetini hiçbir zaman unutmayan Lenin, Stalin gibi Sovyet yöneticileri her zaman jeostratejik misyonlarının gereğini yerine getirmişler; bu gerekleri icra ederken de asla ve asla ideolojik, hümanist eğilimlere itibar etmemişlerdir.

1917 Mayıs'ında toplanan I. Bütün Rusya Müslümanları Kongresi'nde alınan ; her bölgede ayrı bir federe devlet kurulması kararına uygun olarak kongreye katılan Türk toplulukların lider kadroları, bolşeviklerin "Doğu Halkları'nın bağımsızlık ve self-determinasyon hakları"na saygı gösterecekleri vaadlerinin de cesaretlendirmesi ve en çok da siyasi ve askeri vasatın bağımsızlık ilanını kolaylaştıran şartlarından yararlanarak bağımsız devletlerini teşkil faaliyetlerine başladılar. Bu faali-

yetlerin ileride oluşturacağı potansiyel tehlikeyi farkeden bolşeviklerin lideri Lenin, bir tedbir olarak 18 Aralık1917'de tayin ettiği Kafkasya Komiseri Ermeni asıllı Stepan Şaumyan'a 30 Aralık 1917 tarihli kararname ile o sırada Rus işgali altında bulunan Doğu Anadolu ve Güney Kafkasya'da Sovyetler Birliği'ne bağlı bir Ermenistan devleti kurma yetkisini de verdi. Bugünkü Ermenistan S.S.C.'nin imâlatında bu yetki belgesi kullanılmıştır. Ancak Türk liderleri de faaliyetlerinde epeyi yol almıştı. 22 Nisan 1918'de Kafkasya Rusya'dan ayrıldığını ilan etti ve bağımsız devletini kurdu. Bu sırada Azerbaycan bölgesinde Ermeniler ile Azeri Türkleri arasında büyük çatışmalar cereyan ediyordu. 25 Nisan 1918'de oluşturulan Bakü Sovyeti, Azeri Türkleri tarafından yıkılarak 28 Mayıs 1918'de Milli Azerbaycan Devleti kuruldu.15 Eylül 1918'e kadar Bakü dahil bütün Azerbaycan bolşeviklerden temizlenmişti. Türklerin Azerbaycan ve Kafkasya'da milli devletlerini kurmasının yarattığı ortamda Gürcistan ve Ermenistan antibolşevik güçleri de milli yapılar içinde teşkilatlandılar ve kendi devletçiklerini kurdular.12 Ocak 1920'de Azerbaycan Milli Devleti Türkiye, İran ve bazı batılı ülkeler tarafından resmen tanınmıştı. Bolşevikler Rusya'daki iç savaşı galip olarak tamamladıktan sonra Kafkasya'ya yöneldiler ve bölgede kurulmuş olan milli devletleri ele geçirdiler. Kafkasya Milli Devleri yıkıldıktan sonra 27 Nisan 1920'de de Azerbaycan Milli Devleti'ni yıkarak Azerbaycan'ı Sovyet topraklarına dahil ettiler.

Bolşevik hakimiyetinin tesisinden sonra Kuzey Kafkasya'da otonom cumhuriyet ve özerk bölgeler; Güney Kafkasya ve Azerbaycan'da Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan S.S.C. ile Nahcivan Özerk eyaleti ve Karabağ Özerk bölgesi kuruldu. Kağıt üzerinde yapılan çizimlerle bu bölgelerin sınırları belirlendi. Yüzyıllardır Azerbaycan ile koparılamaz bir bütünlük gösteren Nahcivan ile Azerbaycan arasına bir yılan gibi yapay bir Ermenistan kuşağı sokuldu.

Bugün Sovyetler Birliği'nin Ermeni vatandaşlarının hak talep ettiği Nahcivan ve Karabağ bölgeleri böylesi bir tarihi arkaplana sahiptir. İlk olarak 1987 Ağustos'unda Nahcivan Özerk Eyaleti'nin Ermenistan'a bağlanması için dilekçeler hazırlanmış; Moskova'ya sunulmuş ve nihayet 1988 Şubat'ının son günlerinde Ermenistan'ın başkenti Erivan'da düzenlenen kitle gösterileriyle Karabağ Özerk Bölgesi'nin Ermenistan'a ilhakı talebi gündeme getirilmiştir. Gelen haberler arasında bölgede Azerbaycan Türkleri ile Ermeniler arasında yer yer çatışmalar olduğu haberleri de yer almaktaydı. Bu arada basında yer aldığına göre Azerbaycan Televizyonu 19 Şubat 1988 tarihli yayınında Karabağ üzerine ilhak taleplerinin yersiz olduğunu savunmuştur.

Ermenistan Dedikleri...

Bugünkü Sovyet Ermenistanı Türk Revan Hanlığı'nın toprakları üzerinde ‚imal' edilmiştir.Başkenti olan Erivan adı da Revan'dan bozmadır. Bölgedeki yüzyıllardır "Göğce göl" diye bilinen; destanlara, türkülere de bu adla geçen güzel gölün güzel ismi de "Sevan"a çevrilerek güya Ermenileştirilmiştir. 1828'de Rusların Revan Hanlığı'nı yıkmalarından sonra bölgeye iskan edilen Ermeniler, 19.yüzyıl sonlarında çoğunluğa geçmişlerdir. Gerek 19.yüzyıl boyunca süren Osmanlı-Rus savaşlarında ve gerekse ihtilal günlerinde bölgedeki Türklere karşı katliamlar da dahil her türlü düşmanlığı gösteren Ermeniler, en son bolşeviklerle birlikte 1920 yılında Azeri Türkleri'ne karşı harekete geçerek binlercesini katletmişler; sağ kalanları ise Hazar Denizi'ne doğru çekilmeğe mecbur bırakmışlardır. Ancak bu şekilde bölgedeki nüfus içinde yer edinebilecek bir orana ulaşmışlardır. Bütün bunlara rağmen 1979 Sovyet verilerine göre Ermenistan S.S.C.'nde 2.982.000 Ermeni'ye karşılık 294.000 Türk vardı ki nüfusun yaklaşık % 10'unu teşkil etmekteydi. Nahcivan Özerk Eyaleti'nde ise 250.000 kişilik nüfusun büyük çoğunluğunu Türkler teşkil etmektedir.

Haritaya Bakalım mı…?

Samed Ağaoğlu girişte bahsettiğim kitabında şunları yazmaktadır: "…Bugünkü Sovyet Rusya İmparatorluğu'nun üç kurucusu ve yapıcısı Büyük Petro, Lenin ve Stalin' dir. Moskova Prensliği'nin hangi sınırlara varması gerektiğini sezerek büyük siyasi planı hazırlayan Petro!.. Petro'dan sonra gelen bütün çarlar, çarlardan sonra da Lenin ve Stalin bu siyasi plandan üslûb değişiklikleri dışında tek fedakarlık yapmış değiller… Kremlin'de Lenin'in çalışma odalarını gezerken bürosunun duvarlarını süslemiş büyük haritalara dikkatle baktık. Her biri Rusya'nın dört yandan varması gereken sınırları gösteriyor. Galiba soldaki harita bütün doğu illerimizi, Karadeniz kıyılarımızı bu sınırların içine almış."

1924'de Kafkasya ve Azerbaycan'da sınırları belirlerken Türk ve müslüman toprakları aleyhine Gürcistan ve Ermenistan'ın sınırlarını genişleten Türkiye ile hakimiyeti altındaki Türk toplulukları arasına gayrı-Türk ve hrıstiyan bloklar yerleştiren Lenin ile 1943-1944'te Kafkasya ve Kırım'daki Türk unsurları anavatanlarından kopararak Sovyetler Birliği'nin uzak bölgelerine serpiştiren ve 1945'te Kars-Ardahan'ı isterken çaktırmadan Türkiye sınırındaki Ahıska Türklerini Gürcistan'a süren Stalin'in harita üzerinde çok kafa yordukları anlaşılıyor.Harita karşısında çok düşünmüşler ve Sovyet Rusya İmparatorluğu'nun geleceğini garantiye almak için neyi gerekli görüyorlarsa acımasızca ve şovenist bir yaklaşımla yerine getirmişlerdir. Haritanın anlattığı budur…

" Bir Çıbandır Kaş ile Göz Arasında…"

Bugünkü Sovyet Ermenistan'ı, Türk Revan Hanlığı'nın toprakları üzerinde "imal" edilmiştir. 1917 Mayıs'ında toplanan I. Bütün Rusya Müslümanları Kongresi'nin aldığı her bölgede birer federe devlet kurulması kararına uygun olarak kongreye

katılan Türk topluluklarının lider kadroları, ortamın bağımsızlık ilanını kolaylaştıran şartlarından yararlanarak, 22 Nisan 1918'de Birleşik Kafkasya Cumhuriyeti'ni ve 28 Mayıs 1918'de Azerbaycan Cumhuriyeti'ni -özellikle Ermenilere karşı büyük mücadeleler vererek- kurdular. Ancak bu milli devletlerin kuruluşundan önce I. Bütün Rusya Müslümanları Kongresi'nin aldığı kararlardan ürken Lenin, bu faaliyetlerin oluşturacağı potansiyel tehlikeyi fark ederek, 18 Aralık 1917'de Kafkasya Komiserliği'ne tayin ettiği Ermeni asıllı Stepan Şaumyan'a, 30 Aralık 1917 tarihli kararname ile o sırada Rus işgali altında bulunan Güney Kafkasya topraklarında "Sovyetler Birliği'ne bağlı bir Ermenistan" kurma yetkisini vermişti. İşte bugünkü Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin imalatında bu yetki belgesi kullanılmıştır.

Tarihi Revan Hanlığı toprakları üzerine inşa edilen Ermenistan'ın başkenti "Erivan"ın adı bile Revan'dan bozmadır. Bölgede yüzyıllardır "Göğce Göl" diye bilinen, destanlara ve türkülere de bu adla geçmiş bulunan güzel gölün, güzelim ismi de, "Sevan"a çevrilerek 'Ermenileştirilmiş'tir.

Gerek 19. yüzyıl boyunca süren Osmanlı - Rus savaşlarında ve gerekse bolşevik devrim günlerinde, Güney Kafkasya'daki Türklere karşı kıtal de dahil her türlü düşmanlığı gösteren Ermeniler, 1920 yılında bolşevik güçlerle birlikte Azeri Türkleri'ne karşı harekete geçerek binlercesini katletmişler, sağ kalanları ise Hazar Denizi'ne doğru çekilmeğe mecbur bırakmışlardır. Ancak bundan sonradır ki Ermeniler, Güney Kafkasya'nın bir bölümündeki nüfusun içinde yer edinebilecek bir orana ulaşmışlardır. Bütün bunlara rağmen 1979 Sovyet resmi verilerine göre Ermenistan S.S. Cumhuriyeti'nde 2.982.000 Ermeni'ye karşılık, 294.000 Türk vardır ki nüfusun yaklaşık % 10'unu oluştururlar.

Bolşevikler, Rusya'daki iç savaşı galip olarak tamamladıktan sonra, Kafkasya'ya yönelerek, kurulmuş olan milli devlet-

leri ele geçirdiler. 27 Nisan 1920 tarihinde, Azerbaycan Cumhuriyeti bolşeviklerin eline geçti. Kafkasya'da bolşevik hakimiyetinin tesisinden sonra Kuzey Kafkasya'da otonom cumhuriyet ve özerk bölgeler; Güney Kafkasya'da ise Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan S.S. Cumhuriyetleri ve Nahcivan Özerk Cumhuriyeti ile Karabağ Özerk Bölgesi kuruldu. Kağıt üzerinde yapılan çizimlerle bu bölgelerin sınırları belirlendi. Yüzyıllardır Azerbaycan ile koparılamaz bir bütünlük gösteren Nahcivan ile Azerbaycan arasına 'bir yılan gibi' yapay bir Ermenistan kuşağı sokuldu.

1924'de Kafkasya ve Azerbaycan'da sınırlar belirlenirken, Türk ve müslüman toprakları aleyhine, Gürcistan ve Ermenistan'ın sınırlarını genişleten ; Türkiye ile hakimiyetleri altına aldıkları Türk toplulukları arasına gayrı - Türk ve hristiyan bloklar yerleştiren Lenin ile, 1943-1944'de Kafkasya ve Kınm'ın Türk sahiplerini anavatanlarından kopararak, Sovyetler Birliği'nin uzak bölgelerine serpiştiren ve 1945'de Kars ve Ardahan'ı talep ederken, Türkiye sınırındaki Misket-Ahıska-Türkleri'ni Türkistan'a süren Stalin'in, harita üzerinde uzun süre kafa yordukları anlaşılıyor.

Anadolu ile Kafkasya arasında Ermenilerin rol oynayacağı tampon bir bölge oluşturma fikri, Ruslardan önce Osmanlı imparatorluğu'nu çökertmek isteyen Batılı emperyalistler—başta İngilizler tarafından ortaya atılmıştır. Sultan II. Abdülhamid devrinde ingiltere hesabına çalışan ünlü Türkolog, musevi asıllı bilim adamı Prof. Arminius Vambery'nin İngiliz Dışişleri Bakanlığı için hazırladığı raporlar, Kafkasya'da bir "Ermenistan" oluşturulması fikrinin gelişimine ışık tutacak niteliktedir. Prof. Vambery, 1.7.1895 tarihli raporunda şunları belirtmektedir: "...En son Royal Geographical Society toplantısında coğrafi ve ırkı açıdan bir Ermenistan'ın mevcut olmadığı fikrini savunan Mr. Lynch'e de bütünüyle katılmaktan kendimi alamıyorum. Eğer Avrupa güçleri böyle bir eyalet yaratmak istiyor-

larsa işte o zaman işleri çok zordur. Çünkü Ermeniler Osmanlı İmparatorluğu'nun her taratma dağıldıkları için, sözüm ona, Ermenistan, en aşağı Erzurum, Doğu Beyazıt, güneyde Diyarbakır ve Batıda Edirne'ye kadar uzanmak zorundadır..." Prof. Vambery aynı konuyu işlemeğe devam ettiği, 1.11.1895 tarihli raporunda da, İngiltere'nin Osmanlı imparatorluğu uyruğundaki Ermenileri kışkırtma faaliyetlerinin niteliğine dikkat çekerek, "... Bugün kimse İngiltere'nin insancıl en-gellerine kanacak kadar saf değildir. Asıl amaç Anadolu ile Kafkasya arasında tampon bir bölge yaratmak olsa dahi bu proje, pratik bir çözüm olarak görülmemelidir. Bu projeyi gerçekleştirebilmek için herşeyden önce coğrafi bir Ermenistan yaratmak gereklidir. Oysa ki, etnik açıdan bölgedeki müslümanlar, Ermenilerden beş kat daha fazla nüfus yoğunluğuna sahiptirler..." demek suretiyle o günün gerçeklerini dile getirmektedir. Bu raporların yazılmasından 25 yıl sonra bir Ermenistan Devleti'ni Anadolu ile Kafkasya arasına tampon bir bölge olarak sokmayı başarabilen Rusların fikir babasının İngilizler olduğu anlaşılmaktadır. Böylece 25 yıl gibi bir sürede, bir devletin nasıl üretildiğini anlamamız, daha sonraki yıllarda Filistin'de üretilen İsrail Devleti'nin oluşumunu anlamamızı da kolaylaştıracak niteliktedir.

Dün dündür : Bugün Ermenistan

Tarihi arkaplanına kısmen işaret ettiğimiz Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki milli meselenin gündeme gelmesi de, Ermenilerin yeniden genişleme çabaları ile oldu. 1987 Ağustosunda 1920 yılında imzalanan Türkiye - S.S.C.B. Antlaşması ile Azerbaycan'dan başka bir ülkeye bağlanamayacağı kayıt altına alınmış olan Nahcivan Özerk Cumhuriyeti'ndeki % 10'lük Ermeni azınlığı, Sovyet Ermenistan'ına bağlanma isteği ve 75.000 imzalı dilekçeyle, S.S.C.B. Politbürosuna müracaat ederek dilekçelerini Mihail Gorbaçov'un danışmanı Ale-

xandre Yakovlev'e vermişlerdir. İmzalayıcıları arasında Ermenistan Komünist Partisi ileri gelenlerinin de bulunduğu bu dilekçe mektup, S.S.C.B. lideri Gorbaçov'un 'açıklık' politikasının bir yan ürünü olan ve rejim muhaliflerinin seslerini duyuran "Glastnost" dergisinde yayınlandı. Bu mektup - dilekçede, "Karabağ'ın dağlık kesimi, Zengezur ve Nahcivan bölgelerinin, Bolşevik devriminden sonra, Ermeni toprakları olarak kabul edildiği öne sürülüyor ve şu görüşler savunuluyordu : "Ancak bu karar Ermeni topraklarının Türkleştirilmesi hayalini güden Türkiye'nin baskısı ile kağıt üzerinde kaldı. Bugün Nahcivan'da Ermeni kalmadığı gibi Ermenilerin tarihi eserleri de barbarca yok edilmektedir. Karabağ'ın dağlık bölgesinde ise Ermenilerin nüfusu giderek azalmakta, buna karşı Azeri nüfusun oranı artmaktadır. Çağdaş psnislamizmin Türk savunucuları açıkça, 'imparatoriçe Katerina'nın bizden kopardığı toprakları, komünistler tek kurşun atmadan bize iade edecekler' diyorlar. Bunlar Nahcivan ve Karabağdaki Ermeni, Rus halklarını göçe zorlamakla kalmıyor, NATO'cu Türkiye'nin planlarını da gerçekleştirerek, Sovyet sınırları boyunca Türk köyleri de kuruyorlar. Hakkaniyet namına, Lenin'in vasiyeti namına size başvuruyor ve tarihi Ermeni toprakları olan Karabağ ve Zengezur ile Nahcivan'ın sosyalist Ermenistan'a ilhak edilmesini ısrarla rica ediyoruz..."

Bu sözlerle sona eren dilekçenin Ocak ayı sonunda yayınlanmasını, Ermenilerin Erivan başta olmak üzere bölgede düzenledikleri kitle gösterileri takip edecektir. Daha sonra Ekim ayında Ermenistan S.S.C.'nin başkenti Erivan'da yürüyen Ermeniler, Nahcivan ve Karabağ'ın Azerbaycan'dan ayrılarak Ermenistan'a bağlanmasını talep etmişlerdir. Son olarak 18-l9 Şubat 1988 tarihlerinde yine aynı maksatla kitle gösterileri düzenlenmiştir. Buna.karşılık Azerbaycan televizyonu "aşırı görüşlü Ermeniler"in isteklerinin kesinlikle dikkate alınmayacağını bildirmiştir. Öte yandan Ermeni kaynakları Azerbaycan'ın baş-

kenti Bakü'de Ermenilere karşı fiili saldırılar meydana geldiğini iddia etmişlerdir.

Resmi makamların bütün bu olanlar karşısındaki tutumu Karabağ Bölgesi komünist Partisi I. Sekreteri'ni görevinden almak şeklinde gerçekleşmiştir. Bölgeye gönderilen Komünist Parti Politbüro üyesi iki raportör,olayın Sovyetler Birliği için ciddi rahatsızlıklara yol açacak bir vasıf kazanmasından duydukları kaygıyı dile getirmişlerdir. Ermeni gösterilerinin giderek kitle çapında bir eylem boyutu kazanmasından sonra S.B.K.P. I. Sekreteri Mihail Gorbaçov, 25 Şubat l988'de bölgede bulunan Politbüro temsilcisi tarafından Ermenistan S.S.C. Radyo ve Televizyonu'nda okunan mesajında "meselenin geleneklerin ruhuna ve Leninist milliyetler teorisine uygun şekilde çözümleneceğini" ve yetkililere bunun için süre tanınması gerektiğini bildirmiştir. Gecikmeli olarak Sovyet resmi TASS ajansı tarafından dünyaya duyurulan bu mesaj, Azerbaycan S.S.C.Radyo ve Televizyonu'nda da yayınlanmıştır.

Ermenilerin kendi tarihi toprakları olduğunu iddia ettikleri Karabağ Özerk bölgesi Kuzey Azerbaycan'ın merkezinde yer almakta ve bölgedeki yerleşim yerleri olan; Terter (Mirbeşir), Agdam, Yevlak, Laçın, Kelbecer, Akçabedi, Berde, Askeran şehirlerinde nüfus çoğunluğu Türklerde iken sadece ; Suşa, Noraçin ve bölgenin idari merkezi Han-kendi (Stepanekert) şehirlerinde Ermeni nüfusu % 60'a ulaşmaktadır. Karabağ'daki Ermeniler de bölgenin yerli halkı olmayıp, çeşitli Ortadoğu ülkelerinden bolşevik ihtilalinden sonra bölgeye yerleştirilen göçmenlerdir. Bütün Karabağ bölgesindeki nüfusun % 75'ini teşkil eden Ermenilerin sayışı sadece, 123.076'dır. Ermenilerin hak iddia ettikleri bir diğer Türk diyarı olan Nahcivan'da ise 241.000 kişilik nüfusun % 14 kadarı Ermenilerden oluşmaktadır.

Toplu dilekçenin verilmesinden sonra 18 Ekim 1987'de Ermenistan'ın başkenti Erivan'da bin kadar gösterici, Karabağ'ın Ermenistan'a bağlanmasını talep ederek bir göste-

ri yaptılar. Bu sırada A.B.D.'de bulunan Mihail Gorbaçov'un eşi Raisa, A.B.D.'deki Ermeni lobisinin kendisine sunduğu "1915'te Ermenileri Türklerden Kurtaran Ruslara Şükran İfadesi" isimli hediyeyi teşekkürle kabul ediyordu. Gorbaçov'un Ekonomik İşler Başdanışmanı Ermeni asıllı Abel Agambegyan ise, Paris'te Fransız Komünist Partisi'nin Ermeni asıllı üyelerinin düzenlediği bir ziyafette, "Karabağ'ın mutlaka Ermenistan'a bağlanacağını" ilan ediyordu. Bu şekilde Sovyetler Birliği dışındaki Ermeniler de Karabağ konusunda tavır almağa, bulundukları ülkelerde kamuoyunu Karabağ'ın Ermenistan'a ait olduğuna ikna için çaba göstermeğe davet ediliyorlardı.

18 Şubat 1988'de Ermenistan'ın başkenti Erivan'da düzenlenen "çevre kirlenmesini protesto" mitingi; provakatör Ermeniler tarafından 'Karabağ Mitingi'ne dönüştürüldü. Bunu takiben Dağlık Karabağ Sovyeti, 30 Azeri, üyenin bulunmadığı bir oturumda yediye karşı 110 oyla Karabağ'ın Ermenistan'a bağlanması yönünde bir karar aldı ise de bu karar, SBKP Politbürosu tarafından geçersiz sayıldı. Bu karar karşısında, giderek daha fazla sayıda kişinin katılımıyla kitle gösterileri düzenleyen, grev ve boykotlar organize ederek protesto eylemlerini genişleten Ermeniler, Gorbaçov ile görüşen temsilcilerine verilen "çözüm". sözünün sonucunu alabilmek için bir ay süre tanıdılar.

Bu günlerde Batılı ülkelerdeki Ermeni lobileri de sürekli olarak Karabağ konusunun gündemde tutulmasına çalışıyorlar. Paris'teki Ermeniler, 26 Şubat 1988 günü Sovyet Büyükelçiliği önünde bir gösteri yaparak, Karabağ'ın Ermenistan'a bağlanması talebini tekrarlamışlardır. Ermenilerin oluşturduğu bir heyetin, Sovyetler Birliği'nin Fransa Büyükelçisi'ne sunduğu dilekçede, "Karabağ bölgesindeki Ermeni çoğunluğun yasal isteklerinin yerine getirilmesi" istenmekteydi. Bu ta-lebleri açıklayan Ermeni sözcüleri, düşmanlarının Sovyetler Birliği değil, Türkiye olduğunu vurgulamaktan da kaçınmamışlardır.

27 Şubat 1988 günü Erivan'da alınan gösteri yapmama kararına uymayan Ermenilerin, Karabağ'ın idari merkezi Hankendi'nde yaptıkları taşkınlıklar esnasında 2 Azeri Türk'ünün öldürüldüğünün Azerbaycan'da duyulması üzerine, Bakü'nün kuzeyindeki 234.000 nüfuslu endüstri şehri Şumgayt'ta, 26'sı Ermeni olmak üzere 32 kişinin ölümüyle sonuçlanan çatışmalar çıktı ve bunun üzerine şehirde sıkıyönetim ilan edildi. 8 Mart 1988'de Erivan'da bir araya gelen 300.000 kadar Ermeni, "Şumgayt Kurbanlarını Anma" adıyla bir toplantı düzenlediler. Daha sonraki günlerde gerginlik giderek tırmanırken Dağlık Karabağ Yerel Komünist Partisi, 17 Mart 1988'de bölgenin Ermenistan'a bağlanması yönünde bir karar aldıysa da, S.S.C.B. Yüksek Prezidyumu 23 Mart 1988 tarihli toplantısında "sınırları değiştirmek için bir toplumun devlete baskı yapması kabul edilemez" şeklinde bir karar alarak Ermeni taleplerinin kabul edilemeyeceğini ilan etti. Ancak bu sırada Karabağ Özerk bölgesiyle Ermenistan arasındaki ilişkilerin gelişmesi yolunda alınan kararlar ve Şuşa'daki bir Ermeni kilisesinin restorasyonuna izin verilmesi gibi tavizlerle Ermeniler yatıştırılmağa çalışıldı. Olayların kısmen yatışmasını takiben 2 Mayıs 1988'de Azerbaycan ve Ermenistan K.P. I. Sekreterleri değiştirildi. 15 Haziran 1988'de Ermenistan Yüksek Sovyeti'nin aldığı Karabağ'ın Ermenistan'a ilhakının kabul edildiği şeklindeki karar, Azerbaycan ve Sovyetler Birliği Yüksek Prezidyumu tarafından reddedilerek geçersiz sayıldı. 1988 Kasım sonlarına kadar kısmi bir sükunet kazanan konu, 25 Kasım 1988'de Ermenistan Yüksek Sovyeti'nin, yeniden Karabağ'ın Ermenistan'a bağlandığı şeklinde bir karar alması ile tekrar tırmanmağa başladı. Özellikle Nahcivan ve Gence şehirlerinde etnik gerilimin tırmanması sonunda yüzlerce kişi yaralanırken, Gence'de 6 kişinin hayatlarını kaybettiği öğrenildi. Azerbaycan'ın birçok yerleşim merkezinde sıkıyönetim ve gece sokağa çıkma yasağı uygulanmaya konur-

ken, Azerbaycan'da bulunan 300.000 civarındaki Ermeni'nin önemli bir kısmı Ermenistan'a göç ederken, Ermenistan sınırları içinde kalmış bulunan Azeriler de aksi yönde bir göç olayını başlatıyordu.

Öte yandan Şubat sonundaki Şumgayt olayları sanığı olarak yargılanan 97 Azeri Türk'ünden 38'inin mahkemesi sona ermiş ve cinayet suçundan 15'er yıl hapis cezasına çarptırılmışlardı; olayların elebaşıları oldukları gerekçesiyle Moskova'da yargılanan 3 kişiden Ahmed Ahmedoğlu adlı Azeri Türk'ü kurşuna dizilmek suretiyle idama mahkum edilmişti. Alınan sıkı tedbirlere rağmen Bakü'de binlerce Azeri Türk'ü düzenledikleri gösterilerde Ahmedoğlu'nun resimlerini taşıyor, ve yargılamanın Azerbaycan'da tekrarlanmasını talep ediyorlardı.

Bu şekilde giderek tırmanan ve alınan sıkı güvenlik tedbirlerine rağmen önlenemeyen Azeri Türkleri - Ermeniler arasındaki milli mesele Sovyetler Birliği içindeki dengeleri zorlayacak sınırlara ulaşıyordu. Konu bütün Sovyet kamuoyunu etkilerken, konuya ilişkin açıklamalarda bulunan rejim aleyhdarlığı ile tanınan Andrey Saharov, olaylardan dolayı açıkça Azeri Türklerini suçlayarak, Ermenilerin yanında yer alıyordu. Konunun Sovyetler Birliği içinde giderek dini bir yön aldığının bir işareti olan bu gelişmelerin ilginç bir örneği de, Türkistan'ın "Kazakistan" adıyla bölünen bölgesindeki bir yetkilinin II. Dünya savaşı yıllarında bölgeye sürülen birkaç yüz Ermeni'nin bölgeden çıkartılması için resmen Moskova'ya müracaatı ile ortaya çıkıyordu. Bu Kazak Türk'ü yetkili "ileride bu, birkaç yüz Ermeni'nin de yaşadıkları Türkistan bölgesinin Ermenistan'a bağlanmasını isteyebileceğini, böyle bir talebe muhatap olmadan önce konunun kökten çözümlenmesi için bu birkaç yüz Ermeni'nin derhal Ermenistan'a nakledilmesinin gerektiğini" açıkça ifade ederken, Azerbaycan'da meydana gelen olayların bütün Türk bölgelerinde dikkatle izlendiğini de göstermiş oluyordu.

Sovyetler Birliği'nin Rus hakimlerini zora sokan etkin gerilimin şimdilik sona ermesini sağlayan gelişme ise 7 Aralık 1988 günü, Ermenistan'da pek çok yerleşim merkezini etkileyerek, gayrıresmi rakamlara göre yüzbin Ermeni'nin ölümüne yol açan, Richter ölçeğine göre 8 şiddetindeki deprem oldu. Jeolojik depremin yıkıntıları kaldırıldıktan sonra etnik depremin nasıl sonuçlanacağı, Sovyetler Birliğindeki milliyetler meselesinin alacağı yeni yön 1989 yılının gündemindeki konular arasında ilk sıralarda yer alacağa benzer... Ba'de harab-ül Ermenistan...

Türkiye'nin "Ermeni Sorunu"

Sovyet Rusya'nın Azerbaycan bölgesinde izlediği milliyetler politikası, Türk-Rus ilişkilerine olduğu kadar günümüzde Türkiye'nin başına belâ edilmeğe çalışılan Ermeni meselesine de ışık tutmaktadır.

Şu günlerde hızı kesildiği için pek üzerinde duran yok ya, diplomatlarımıza karşı Ermeni saldırılarının yoğun olarak sürdüğü günlerde yetkili-yetkisiz ağızların söyledikleri arasında neler yoktu ki; Ermenilere geçmişte bir kötü muamele yapılmış olsa bile Osmanlı Devleti tarafından yapılmış olacağı için Türkiye'yi ilgilendirmeyeceğine varana kadar. Hatırlarsınız. Ama hiç kimsenin çıkıp "-Yahu bu Ermeni istekleri farz-ı muhal gerçekleşse bu işten kârlı çıkacak kim olur?.." diye kafa yorduğunu görmedik, duymadık, okumadık !..

Diyelim ki, Ermenilerin talep ettiği (Erzurum, Erzincan, Ağrı, Sivas, Elazığ, Diyarbakır, Bitlis, Siirt, Muş, Van, Hakkari illerimizi içine alan) 'Vilayet-i Sitte' üzerinde kurulması düşünülen ASALA Sovyeti gerçekleşti. Bu Sovyet hangi fonksiyonu yerine getirir?

Gelin haritaya bakın cevap vermeden önce! Böylesi bir suni oluşum, Türkiye ile Sovyetler Birliği'nin Türk halklarının "en muhayyel" fiziki birlikteliğini dahi, Kaf Dağı'nın ardın-

da bırakacaktır. Hatta bu durumda, Güney (İran)Azerbaycan ve Kerkük'teki Türk unsurların Türkiye ile oluşacak mesafeli durumu da açıkça görülmektedir. Lütfen haritanın fısıldadıklarına kulaklarımızı tıkamayalım. Yine bir gün Ermeni saldırıları baslarsa, aynı 'kanları yerde kalmayacak' aldatmacalarıyla vakit kaybetmeden olayın arkaplanına eğilelim.

Azerbaycan'ın "Ermeni Sorunu"

Tarihi perspektif içindeki yerini işaret ettiğimiz Azeri Türkleri-Ermeni meselesi, Ermenilerin atağı ile yeni bir safhaya girmiş bulunmaktadır.

1987 ortalarında başlayarak ve 1988 boyunca hiç gündemden inmeyen bir konu olarak, dünya kamuoyunun dikkatlerini çekmeğe devam eden Sovyetler Birliği'ndeki Ermenistan ve Azerbaycan S.S. Cumhuriyetleri arasındaki milli mesele, herkesten daha fazla bizi ilgilendirmektedir; Türkiye'nin 'Ermeni Sorunu' ile Ermenistan'ın, Azerbaycan'ın Karabağ üzerindeki hak talepleri aynı tarihi zemine yaslanan birer olgudur. Dünyanın her yerine dağılmış olan Ermeni topluluklarının, Sovyet Ermenistan'ındaki Ermeni eylemlerine açıkça destek vermesi ve Batılı ülkelerin bu meselede her türlü diplomatik kaygıyı bir yana bırakarak, Ermeni taleplerinin yanında yer almaşı son derecede dikkat çekicidir.

Öte yandan Sovyetler Birliği'ndeki Ermeni taleplerini destekler nitelikte faaliyetlerin Avrupa'da da boy göstermeğe başladığı görülmektedir. Paris'teki Ermeniler 26 Şubat 1988'de Sovyet Büyükelçiliği önünde gösteri yaparak Erivan'da ortaya atılan Karabağ'ın Ermenistan'a bağlanması talebini tekrarlamışlardır. Ermenilerin oluşturduğu bir heyet S.S.C.B.'nin Paris büyükelçisine verilen dilekçeyi sunmuşlardır. Dilekçede "Karabağ bölgesindeki Ermeni çoğunluğun yasal isteklerinin yerine getirilmesi" istenmektedir. Bu arada açıklama yapan Ermeni sözcüle-

ri, düşmanlarının Sovyetler Birliği değil, Türkiye olduğunu vurgulamaktan da kaçınmamışlardır. Henüz sıcaklığını koruyan bu olayların haritaya bakıldığında tarihi Türk aleyhdarı politikayı gözler önüne seren Nahcivan Özerk Eyaleti'nin Ermenistan'a bağlanarak bu tarihi Türk yurdunun tarihe karışmasıyla sonuçlanma ihtimali gözden uzak tutulmamalıdır.

Komünist olsun veya olmasın bütün Rusların -istisnalar mahfuz olmak kaydıyla- Türklük aleyhdarı uygulamaların taraftarı olduğunu gösteren son bir belge yakınlarda Sovyetler Birliği'nin komünist yönetimine karşı Batı Avrupa'da faaliyet gösteren Londra merkezli Europian Liasion Group (Avrupa İrtibat Grubu) adlı antikomünist bir teşkilatın yayınladığı broşürde yer alan haritadır. Bu haritada da vatanımızın doğu toprakları Ermenistan ve güneydoğu toprakları da Kürdistan olarak gösterilmiştir. Komünist de olsa, antikomünist de olsa bir Rus'un milli meseleler söz konusu olduğunda aynı Rus tavrı gösterebildiğini gösteren bu örnek bizi kızdırmamalı; sadece biraz olsun düşündürmelidir.

***

Dünya üzerindeki mesafelerin küçüldüğü günümüzde dünyadaki Türkler arasındaki mesafeleri her anlamda büyütmek isteyenlerin varlığını ve niyetlerini fark etmemiz zaten yeteri kadar açılmış olan mesafelerin kapatılması yolunda ciddi bir adım olacaktır.

9. Kafkasya Üzerine

Karadeniz'in kuzeydoğu kıyılarından Hazar Denizi'ne kadar uzanan bir kuşağın adı olan Kafkasya, ülkeyi kuzeybatıdan güneydoğuya doğru uzanarak baştanbaşa kateden ve ikiye bölen Kafkas dağları tarafından coğrafi ve etnik topoğrafyası çizilen bir dünya parçasıdır. Kafkas sıradağları Kafkasya'yı Kuzey (eski literatürde Şimali) ve Güney (eski literatürde Cenubi) Kafkasya'ya da Kafkasötesi (Mavera-i Kafkasya) olmak üzere iki kısma ayırır. Bu bölümlerden Batılı kaynaklarda Transkafkasya olarak gösterilen Kafkasötesi'nde Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan adı verilen ve hepsi Sovyetler Birliği sınırları içinde bulunan ülkeler yer almaktadır. Bugün Kafkasya adı -hemen daima-bölgenin Kafkas dağlarının kuzeyinde kalan bölümü olan Kuzey Kafkasya ile özdeşleşmiş gibidir. Biz de burada Kafkasya deyimini aynı özdeşlik içinde kullanacağız.

Kafkasya'nın kuzey bölgesi kendi içinde doğu ve batı bölümlerine ayrılır. Kuzeydoğu Kafkasya bugün genellikle kabul olunan deyimle Dağıstan olarak bilinirken Kuzeybatı Kafkasya ortak bir isim etrafında birleşememiş ve bölgenin önemli insan topluluklarının ad verdiği bazı bölümler ortaya çıkmıştır. Bölgeye hakim olan Sovyetler Birliği siyasetinin idari olarak da desteklediği bu bölünmüş yapı bugün de geçerlidir.

Kafkasya'nın insan coğrafyası da en az tabii coğrafyası kadar karmaşık bir yapı arz etmektedir. Bölge dünyanın bilinen en eski sürekli yerleşim yerlerinden birisi olarak tanınmakta, beyaz ırkın ilk kez ortaya çıktığı bölge olarak kabul edilmektedir. İnsanlık tarihi kadar eski toplumlara yurt olan Kafkasya, dünyanın bir geçiş noktası olması itibarıyla çeşitli insan

toplulukları ile tanışmıştır. Bugün Kafkasya'da yaşayan insan toplulukları bu uzun geçmişten bugüne kadar gelebilmeyi başarabilmiş köklü ve gelenekli toplumlardır.

Kafkasya'nın İnsan Coğrafyası

Bugün Kafkasya'da etnik varlığını yaşatan toplumlar arasında en önemlileri genellikle yanlış bir şekilde ülkemizde tamamı Çerkes olarak adlandırılan Adige, Kabardey, Abaza ve Oset adlarını taşıyan Kafkasya'nın otokton halkları, yine bugün ortaya çıkan verilere göre en az 1700 yıldır Kafkasya'nın asli unsurlarından olan Türk kökenli Kafkasyalı grubu teşkil eden Karaçay, Malkar, Nogay ve Kumuklar, yine bölgenin asli unsurlarından olan Çeçen ve İnguş halkları ile Dağıstan bölgesinde yer alan Dağlı halklar olarak kaydedilebilir. Bu halkların hemen hepsinin homojen bir yapı göstermeyen, daha küçük kabile ve aşiretlerin bir federasyonu şeklinde oluşmuş heterojen insan toplulukları olduğunu da bölgenin anlaşılması açısından mutlaka belirtmemiz gerekmektedir. Bu durum Kafkasya'nın toplum yapışma yabancı kişilerin bölgenin etnik yapısını anlayamamasına yol açtığı gibi, yaptıkları değerlendirmelerde de kaçınılmaz bir şekilde yanlışa düşmelerine sebep olmaktadır.

Bugün Kafkasya üzerine söz söylemek iddiasında olan herkesin - daha doğrusu buna cesaret edebilecek her babayiğitin - kavramak ve sebep ve sonuçlarını çözümlemek zorunda olduğu en büyük demografik sorun Kafkasya'daki Rus kolonisidir. 18. yüzyılın son çeyreğinden başlayıp günümüze kadar ulaşan bir koloni-leştirme politikası ile Kafkasya'da ortaya çıkan Rus me-selesi, bugün Kafkasya'nın hemen her idari bölümünde Rusların neredeyse bölgenin yerli halkı kadar bir nüfus oranına ulaşması ile doruk noktasına ulaşmıştır. Neredeyse iki yüz yılı aşan süredir Kafkasya'da bulunan Rus çizmesi, Sovyet ihtilali sonrasında Çarlık dönemiyle kıyaslanamayacak derecede Kafkasya'yı baskısı altına almış ve bugün Kafkasya'da bütün Kafkas halklarını ilgilendiren ciddi bir sosyolojik komplikasyon

ve bir yerde toplum dejenerasyonunun en önemli etkeni haline gelmiştir. 1989 Sovyet nüfus sayım sonuçlarının idari bölgelere göre tasnifi henüz bilgimiz dahilinde olmadığı için sunduğumuz 1979 nüfus sayımına göre Kuzey Kafkasya'daki özerk bölge ve cumhuriyetlerin nüfus bileşiminin etnik yapısını gösteren tablo incelendiğinde Kafkasya'daki Rus varlığının arz ettiği vahamet ortaya çıkmaktadır. 1979'dan bu yana verilen oranlarda olması muhtemel değişikliğin Kafkasya'daki Rus meselesinin ciddiyetini azaltmayacağı bellidir.

Kafkasya'daki nüfusun genel yapısı içinde Rusların oranına baktığımızda bölgelere göre değişmekle beraber bölgedeki Rus varlığının yıldan yıla daha ağırlıklı bir konum kazandığı görülmektedir. 1979 verilerine göre Kafkasya'nın çeşitli bölgelerindeki Rus nüfusun oranı, en az olduğu Dağıstan'daki % 11. 6 oranından başlayıp Adige Özerk bölgesinde % 70. 6 gibi korkunç bir rakama kadar ulaşmaktadır. Bütün Kafkasya geneli düşünüldüğünde bölgedeki Rus nüfusu % 35 kadar önemli bir oranı göstermektedir.

Öte yandan henüz bir sosyal problem haline gelmemiş olan Ruslarla evlilik sonucu doğan iki milliyetli çocukların yarının Kafkasyalı toplumları için ciddi bir tehdit haline gelmeyeceğini kim iddia edebilir ?

TABLO: KUZEY KAFKASYA'DAKİ İDARİ BÖLGELERİN NÜFUSU VE ETNİK BİLEŞİMİ (1000 kişi ve % olarak)

Yıllara Göre Nüfusu ve Etnisiteye Göre % Olarak Nüfusun Bileşimi					
Yıllar / Özerk Bölge	***1926***	***1939***	***1959***	***1970***	***1979***
Adige ÖB	**112,8**	**?**	**284,7**	**385,6**	**404,4**
Adige	45,0		23,1	21,1	21,4
Rus	25,8		70,4	71,7	70,6
Diğer	29,1		6,4	7,2	8,0
Karaçay-Çerkes ÖSSC	**101,5**		**278,0**	**344,7**	**367,1**
Çerkes	12,1		8,7	9,1	9,4
Abazin	13,5		6,5	6,6	6,6
Karaçay	51,7		24,4	28,2	29,7
Rus	2,6		51,0	47,1	45,0
Diğer	20,1		9,4	9,0	9,3

Kabardey-Balkar ÖSSC	**203,8**	**359,0**	**420,1**	**588,2**	**666,5**
Kabardey	60,1	53,7 1	45,3	45,0	45,6
Balkar	16,3		8,1	8,7	9,0
Oset	2,0		1,5	1,6	1,5
Rus	7,5	35,9	38,7	37,2	35,1
Diğer	14,1		6,4	7,5	8,9
Kuzey Oset ÖSSC	**152,3**	**329,0**	**450,6**	**552,6**	**592,0**
Oset	84,2	50,3	47,8	48,7	50,5
İnguş	0,0		1,4	3,3	4,0
Rus	6,6	37,7	39,7	36,6	33,9
Diğer	2,3		9,1	9,6	9,8
Güney Oset ÖB	**87,4**		**96,8**	**99,4**	**98,0**
Oset	69,1		65,8	66,5	66,4
Gürcü	26,9		27,5	28,3	28,8
Diğer	4,0		6,7	5,2	4,8
Çeçen-İnguş ÖSSC	**384,9**	**697,0**	**710,4**	**1064,5**	**1155,8**
Çeçen	76,3	64,8 2	34,3	47,8	52,9
İnguş	18,2		6,8	10,7	11,7
Dağıstanlılar	0,9		2,4	1,9	1,9
Rus	2,6	28,9	49,0	34,5	21,4
Diğer	2,0		7,4	5,2	12,1
Abbaz ÖSSC	**186,0**	**318,0**	**404,7**	**487,0**	**367,1**
Abhaz	30,1	18,0	15,1	15,9	9,4
Ermeni	13,8		15,9	15,4	6,6
Gürcü	36,3		39,1	41,0	29,7
Rus	6,8	19,3	21,4	19,1	45,0
Diğer	13,1		8,5	8,7	9,3
Dağıstan ÖSSC	**784,0**	**788,0**	**1062,5**	**1428,5**	**1666,5**
Avar	22,6	76,3 3	22,5	25,7	45,6
Dargin	16,0		13,9	14,5	
Kumuk	11,2		11,4	11,8	7,6
Lezgi	11,5		10,2	11,4	
Lak	5,1		5,0	5,1	
Tabasaran	4,1		3,2	3,7	
Rutul	1,3		0,6	0,8	
Agul	1,0		0,6	0,6	
Tsakhur	0,4		0,4	0,3	
Çeçen	2,8		1,2	2,8	4,0
Rus	12,5		20,1	14,7	33,9
Diğer	11,4		10,8	9,0	8,9

(1) Kabardey ve Balkarların toplamı (2) Çeçen ve İnguşlann toplamı.
(3) Bütün Dağıstan halklarının toplamı.

Kafkasya'daki Rus Kolonizasyonu

Bugün Kafkasya'nın yerli halklarının tabii gelişimi önündeki en büyük engel olarak gördüğümüz Kafkasya'nın Ruslaştırılması sürecinin önemini Karaçay bölgesinin nüfus değişimlerini Sovyet ihtilali sonrasında yapılan nüfus tesbitleri ile somut olarak ortaya koymak istiyorum.

Kafkasya üzerinde belirli bir düzeyde bilgi sahibi olabilmiş herkes, Kafkasya'nın son iki yüzyıldır yaşadığı nüfusun Ruslaştırılması olgusunun farkındadır. Ancak bu Rus kolonizasyononuna yol açan faktörler konusunda ve bu faktörlerin öncelikleri hakkında bazı görüş farklılıkları vardır. Bazı araştırmacılar geleneksel hale gelmiş olan Kafkasyalıların Rus aleyhtarlığını artırarak bugünkü Kafkasya üzerindeki Rus baskısının artması gibi bir sonuçtan çekinme içgüdüsüyle Kafkasya'nın Ruslaştırılmasına yol açan Rus yayılmacılığının sadece Rusların emperyalist arzuları ile oluşmadığını belirtmektedirler. Bu kişiler Kafkasya'daki Rus faktörünün kantitatif olarak ağırlık kazanmasında, Osmanlı - Rus savaşlarında Kafkasyalıların Osmanlılar tarafından kul-lanılması, sonuçta Kafkasya'dan göçe mecbur kalınması; hatta Şeyh Şamil'in kendilerine göre Kafkasya için hiçbir kazanç sağlamayan cihad hareketi ve cihad sırasında Rusların yaptığı saldırılar sonucunda uğranılan nüfus kaybının etkili olduğunu iddia etmektedirler. Bu iddiaların, tarihi bazı geçerlilikleri olmakla beraber hepsinin Kafkasya'ya giren Rusların milyonlarca Rus köylüsünü Kafkasya vadilerine adeta yerleştirmek zorunda bırakıldığını isbata yönelmesi dikkati çekmektedir.

Bir başka araştırıcı ise Çarlık dönemi olan 1897 yılında Kafkasya'da % 25 olan yerli nüfus oranının komünist işgalin 60. yılı olan 1979 yılında da yine % 25 olarak bulunduğunu, son yüzyıl içinde Kafkasya nüfusunun etnik kompozisyonunda önemli bir kalitatif değişiklik olmadığını ifade etmektedir. Ancak kabullenilen ve tartışılamaz bir tabu olarak baş eği-

len bir husus olan, bir ülkenin yerli halkının nasıl olup da o ülkenin nüfusunun ancak dörtte birini teşkil edebilecek kadar zayıf düşürüldüğünün net ve makul bir açıklaması hiç kimse tarafından yapılamamaktadır. Bizim görüşümüze göre ister Çarlık döneminde olsun, isterse komünist dönemde olsun Rusların Kafkasya'yı işgal etme ve sömürgeleştirme politikası her fırsat kullanılarak ısrarla uygulanmıştır. Bugün Kafkasya'nın yerli halklarının toplam nüfusu ancak 4 milyon civarında iken ve bu nüfus da hemen daima eşit miktarda Rus'un mevcut olduğu küçük idari bölümlere dağıtılmış halde bulunurken Sovyet Rus İmparatorluğu'nun hakimi olan Rus merkezi idaresine karşı Kafkasya'nın idari ve siyasi bağımsızlığının nasıl sağlanabileceği cevabı çok zor olan bir sorudur. Komünist dönemde de Kafkasya'nın Ruslaştırılması politikasının nasıl acımasızca sürdürüldüğünü Karaçay bölgesinin Sovyet dönemindeki nüfus yapısı içerisindeki Karaçay Türkleri ile Rusların nüfus oranlarının değişim grafiğinden rahatça çıkabiliriz.

TABLO: Sovyet döneminde Kuzey Kafkasya' da Nüfus ve Karaçay Bölgesinde nüfus yapısının yıllara göre değişim :

Yıl	*1926*	*1939*	*1959*	*1970*	*1979*
Kuzey Kafkasyalılar-sayı -	*787000*	*1593000*	*2379000*	*3294000*	*3393000*
Karaçay bölgesi - genel nüfus-	*64623*	*149925*	*214000*	*403572*	*496000*
Karaçay Türkleri-sayı-	*55124*	*105000*	*81000*	*113000*	*131000*
Karaçay Türkleri - oran -	*%81.3*	*%70*	*%37.8*	*%28.2*	*%26.4*
Ruslar-oran-	*% 2.6*	*% 11.4*	*%51*	*%47.1*	*%45*
Diğerleri - oran -	*% 16.1*	*% 18.6*	*%11.2*	*%24.7*	*%28.6*

Bu tabloda dikkati çeken en önemli husus 1939'a kadar Rus nüfus karşısında tartışılmaz bir çoğunluğa sahip olan Karaçay Türkleri'nin 1959 sayımından sonraki oranlarının kendi yurtlarında azınlık haline getirildiklerini göstermesidir. Bu tablo değerlendirilirken dikkati çeken 1939-1959 sayımları arasındaki

nüfus kompozis-yonunun Karaçay Türkleri aleyhindeki büyük değişimi, Karaçay Türkleri'nin 2. Dünya Savaşı yıllarında Stalin tarafından Almanlar ile işbirliği yapma suçlaması ile topyekün Kafkasya'dan sürülmesi ile ilgilidir. Ancak Karaçay bölgesindeki Rus nüfusunun oran olarak artışım sadece bölgedeki Karaçay nüfusun azalması ile izah etmek imkansızdır. Çünkü bölgedeki Rus nüfus hem oran, hem de sayı olarak artış göstermiştir. 1989 Sovyet nüfus sayımının bölgelere göre sonuçları henüz elimizde olmadığı için bölgenin son nüfus sayımındaki etnik kompozisyonunu çizemiyoruz. Ancak 1989 sayımında 156. 140 olarak belirlenen Karaçay nüfusu, bölgedeki Rus nüfusu 1979'dan bu yana hiç artış göstermese bile bölge nüfusunun en fazla % 30'unu teşkil edebilir. Yani bugün Karaçay bölgesinde yaşayan her yüz kişiden 70'i Karaçaylı değildir. Bu durumun Kuzey Kafkasya'daki hemen her özerk cumhuriyet ve bölgede aynı olduğunu konuyla ilgili olanlar bilmektedirler.

Bugün Kafkasya'daki en önemli nüfus problemi Kafkasya'nın yerli nüfusunun kendi yurtlarında azınlık haline düşürülmeleri ve bunun sonucu olarak Kafkasya'nın en büyük etnik grubu haline gelen Rus işgalcilerin ne olacağıdır. Yarının Kafkasyası üzerine kafa yoran her Kafkasyalı, bölgedeki Rusları hesabının bir yerinde ele almak zorunda kalacaktır. Bizim bu konuda ne düşündüğümüz sorusuna cevabımızı tek bir cümle ile özetlememiz mümkündür. Kafkasya Kafkasyalılarındır !. .

Kafkasya'da Dini İnançların Bugünü

Bugünkü Kafkasya'yı anlayabilmemiz için incelenmesi gereken önemli bir husus da bugünkü Kafkasya'da dinlerin durumudur. Bölgenin insanlarının manevi hayatını kontrol eden dini inanışlar en başta İslam olmak üzere daha çok Gürcistan üzerinden aktarılarak Kafkasya'yı etkileyen Hıristiyanlık ve bölgenin tarihi devirlerinde kökleri bulunan pagan ve naturalist bir putperestlik olarak sıralanabilir. Bu tasnifin bugün-

kü Kafkasya'daki dini durumdan daha çok yüzyıl başındaki Kafkasya'daki durumu yansıttığını belirtmemiz gerekir. Çünkü bölgeye 1920'lerden sonra tamamen hakim olan ateist materyalist devlet aygıtı, bütün dinlere karşı savaş açmış ve insanların manevi ve maddi hayatındaki tüm dini motifleri yok etmeği hedefleyen bir zorba sistem acımasızca hüküm sürmüştür. Bu sebeple - maalesef- bugün Kafkasya'daki dini inanç gruplarım sıralarken ataları müslüman olanlar, ataları hıristiyan olanlar ve ataları putperest olanlar şeklinde bir sınıflama yapmamız belki de gerçeğe daha uygun olacaktır. Bu gruplara bir de gerçekten komünist sistemin kurbanı ateistleri eklemek mümkündür.

Kafkasya'da İslam'ın bugünkü durumu değerlendirilirken bölgede İslam'ın yayılma ve yaşama şekillerini de hatırlamamız gerekiyor. Dünyanın diğer İslam topluluklarına görece daha geç olarak İslam ile müşerref olan Kafkasya'nın kuzeybatı bölgelerinde kıvamını bulmuş, halis bir İslami zihniyetin oluşmadığı genel bir kabuldür. Bununla beraber elbette Kafkasya'dan da kamil müslüman fertlerin gelip geçtiği muhakkaktır. Burada belirtmek istediğimiz husus bölgenin son derecede köklü ve güçlü olan toplum kurallarının İslam'ın getirdiği toplum şemasına aykırı düşen yanlarının Kuzeybatı Kafkasya'da hemen hiçbir zaman İslam ölçüleri çerçevesinde bir sosyal murakebeye tabi tutulamamış olduğudur. Bunun bugünkü Kafkasya'da yaşayan insanların İslam'ı algılamaları üzerinde olumsuz bir faktör olarak etkisini sürdürdüğü yapılan gözlemler ile de anlaşılmıştır. Buna karşılık İslam ile hem tarih olarak daha önceden tanışan, hem de bölgede yaygın olan sufi tarikatlar etrafında daha derinlikli bir İslami hayat geliştirmeyi başaran Dağıstan müslümanlarının bugünkü temsilcilerinin de İslam'ı kavrama ve yaşama noktalarında bölgenin diğer topluluklarından önde oldukları bilinmektedir. Tekrar ve önemine binaen hatırlatmak isterim ki söylediğimiz bu hükümlerin tek tek insanlar bazında mutlaka istisnaları vardır.

Kafkasyalı halklar bir kısım Abhaz, Kabardey ve Oset hariç olmak üzere, büyük çoğunluğu ile yukarıda belirttiğimiz sınırlar çerçevesinde kendisini müslüman olarak kabul etmektedir. Güney Kafkasya'da Gürcü ve Ermeni'lerin temsil ettiği Hıristiyanlık, Kuzey Kafkasya'da esas olarak bölgenin işgalcisi Ruslara dayanmaktadır. Dinî çalışma ve faaliyetlerin serbest bırakıldığı ve devletin din karşıtı politika ve propagandalarına son verdiği günümüz Sovyet ülkesinin dini politikaları, Kaf-kasya'daki toplumlar arasında dinî merkezli bir rekabeti körükleyebilecek potansiyele sahip olabilir.

Kafkasya'nın Ortak Paydaları

Dünyanın başka hiçbir yerinde rastlanamayacak bir etnik çeşitlilik ve diller etrafında örülmüş 'bir kabileler federasyonu' yapısı gösteren Kafkasyalı halkları birleştirecek şeylerin farklı dini inançlar ve İslam'ı farklı algılamalar da gözönüne alındığında pek az olacağı düşünülebilir. Ancak bütün Kafkasya halklarının binlerce yıldır aynı coğrafyada yaşama, aynı kaderi paylaşma ve benzer sosyal yapılanmaya dayanan bir kardeşliği ve Kafkasya'ya özgü bir birlikte yaşama felsefesini geliştirmeleri bu farklılıkların ötesine taşan bir şuurun temellerini oluşturabilmiştir. Bu şuurun kökleşmesinde bölgenin bütün halklarının sosyal hayatında büyük yeri olan benzer folklor, müzik ve geleneklerinin bugün de fonksiyonel olarak varlığını koruduğu bilinmektedir. Diğer yandan özellikle Kuzeybatı Kafkasya'da kısmi bir dirençle karşılaşmakla beraber bütün Kafkasya'yı etkisi altına alan sufi kardeşlik öğretisinin, 70 yıllık baskıya karşılık bölge halklarının davranışlarını bir derecede etkilemeğe devam ettiği de belirtilmesi gereken bir husustur.

Bugün Kafkasya'da birlik unsurlarını teşkil eden geleneğe karşı savaş açan Sovyet yönetiminin bölgedeki uygulamalarının Kafkasya halkları arasında sebebiyet verdiği çekişme ve ayrılıkların birer kan davası haline getirilme-

mesi son derece önem taşımaktadır. Bölge halkları aralarında ortaya çıkarılan ve iyice tahlil edildiğinde Sovyet sisteminin yol açtığı belirlenebilecek ihtilaftan kendileri halledebilecek olgunluğa dün olduğu gibi bugün de sahip olduklarını isbatlamak zorundadır. Aksi halde Kafkasya'ya yayılmış olan Büyük Kardeş'in kucağına düşmek kaçınılmazdır.

Bugün Kafkasya Üzerine Konuşurken

Bugün Türkiye'de kendini Kafkasya ile doğrudan ilgili gören insanların önemli bir sayıda olduğu bilinmektedir. Bu insanlar arasında Kafkasya üzerine tartışmalar devam etmektedir. Özellikle son yıllarda uygulanan Sovyet politikası Kafkasya'yı Kafdağı'nın ötesinde olmaktan çıkardığı için bu tartışmalar giderek daha değişik boyutlar kazanmakta ve daha somut konular etrafında gelişmektedir. Burada bu tartışmaları değerlendirmek niyetinde değiliz. Ancak dikkatimizi çeken birkaç hususu gelecekte yapılacak değerlendirmeler için birer ipucu olması sebebiyle kaydetmeden geçemiyoruz.

Kendini Kafkasya'daki bir etnik toplumun uzantısı olarak kabul eden kişilerde gözlemlediğimiz genel bir özellik, herkesin mensubu olduğu toplumu Kafkasya'nın gerçek temsilcisi olarak kabul etmesi ve tartışmaların bu çerçevede şekillendirilmesi (= etnosantrizm) dir. Bunun Kafkasya'nın bir bütün olarak değerlendirilmesi gereğini ve Kafkasya halklarının tarihi birlikteliğini zarara uğrattığı ve uğratabileceği kolayla gözardı edilmektedir.

Kafkasya üzerine yapılan tartışmalarda dikkatimizi çeken bir husus da bazı kişilerin günümüzde Kafkasya'da hakim bulunan sisteme prim yapmak kaygısı ile Kafkasya'nın tarihten gelen ve gerçekten de feodal bazı kalıntılar barındıran ve bizce İslami kriterlere göre tashihi gereken toplum yapısını değiştirmekteki katkısı sebebiyle Sovyet sistemini övmeğe yönelmele-

ridir. Bu kişilerin içinde bulundukları açmaz bugün Sovyet sisteminin çıkmaza girmesi ile iyice belirginleşmiştir. Yakın geçmişte Kafkasya üzerine Sovyet ideologlarının bile düşünemeyeceği sosyopolitik teoriler icad eden bu girişimler bugün anlamsız hale gelmiştir. Ancak aynı hayalî teoriler sebebiyle Kafkasya kökenli insanlar arasında Şeyh Şamil'in yanlış değerlendirilmesinden tutun, Kafkasya'yı Osmanlıların emperyalist yönelişleri yüzünden kaybettiğimize, hatta İslam'ı kabul etmekle Rusların düşmanı hale gelindiğine kadar pek çok anlamsız ve anakronik tartışmalar kırgınlıklar ve hatta düşmanlıklar ortaya çıkmıştır. Bunun ise yarının Kafkasya'sına kadar ulaşacak zararları olduğu bellidir.

Son olarak belirtmek istediğimiz husus bugünün dünyasında, Kafkasya'nın erişilmez bir masal ülkesi olmaktan çıkışı ile etkisini kaybetmeğe başlayan bir ütopyadır. Kafkasya hakkında doğru bilgilenmenin hemen hemen imkansız olduğu yıllarda gelişen bu ütopik tutum Kafkasya'nın idealize edilmesi ile sonuçlanıyor ve bir gün fırsat bulunabilse bütün Kafkasya kökenli insanların yüzyıllar önce terk edilen "vatan"a döneceği hayallerini besliyordu. Kafkasya'ya ulaşabilen insanların anlattığı ve elbette gözlem yapanın sübjektif değerlendirmelerinden soyutlanamıyacak gözlemler bu ütopik yaklaşımların hızını azaltmış bulunmaktadır.

'Yarın Kafkasya'

Bu yazıda Kafkasya'nın şimdiye kadar çok tartışılmış ve yazılmış tarihi meselelerine mümkün olduğu kadar girmeden ve ancak tarihi sürecin etkisini hep hesaba katarak bugün Kafkasya üzerine yapılacak tartışmalara bir çerçeve çizmeğe çalıştık. Burada işlenen konuların herbiri -diller, nüfus değişimleri, dinî durum vb.- tek tek birer araştırma konuşu olabilecek kadar girift taraflar içermektedir. Bu sebeple konuya yakın okuyucuların yazılan hususlardaki değerlendirmelerimi-

zi eksik bulması tabiidir. Kafkasya'nın bugün içinde bulunduğu sürecin yarınlarda ne yönde gelişeceğine ve hangi mecraları takiben nereye varabileceğine ve bu süreçte Kafkasya dışındaki Kafkasya kökenli insanların fonksiyonunun ne olabileceğine, ne olması gerektiğine ilişkin görüşlerimiz bir diğer araştırma konusu olarak önümüzde durmaktadır.

10. 1943-1944 Kafkasya ve Kırım'dan Sürgünler

Kırım Tatarları, Karaçaylılar,

Malkarlılar, Çeçenler, İnguşlar, Kalmuklar...

18 Mayıs 1944 Kırım Türk-Tatarları'nın binlerce yıllık atayurtlarından henüz şafak sökerken toptan sürgün edildikleri gündür; aynı zamanda o zulüm günü, 2 Kasım 1943 gecesi bütün Karaçay Türkleri'nin anavatanlarından sürgün 'edilmeleri ile başlayan bir sürecin, bir insanlıkdışı zulmün son halkalarından birisiydi. Ancak sürgün edilen kitlenin büyüklüğü açısından diğer tüm sürgün operasyonlarından daha kapsamlı olduğu için kamuoyunda 1943-1944 sürgünleri dendiğinde akla hemen Kırım Türk-Tatarları'nın Kırım'dan sürgünü gelmektedir.

2. Dünya Savaşı'nda zaferin Ruslar ve müttefikleri lehine gerçekleşeceği anlaşılınca tarihteki en kanlı dik-latörlerden biri ve sayıları pek çok olan "Türk Düşmanları" arasında birincisi olan Joseph Stalin, öteden beri "güvenilmez" olarak kabul ettiği Türk halkları Kırım ve Kafkasya'dan sürmek ve böylece Kırım-Kafkasya-Türkiye arasında oluşabilecek "en hayali" yakınlıkları ebediyyen ortadan kaldırmak için aradığı fırsatın eline geçtiğini düşündü. Henüz savaş sonuçlanmadan "düşmanla işbirliği yapmak" gibi ağır bir suçlama ile sırasıyla Kafkasya'daki Karaçaylılar, Çeçenler, İnguşlar, Malkarlılar, Kalmuklar ve Kırım Tatarları bütünüyle öz topraklarından koparılıp Sovyetler Birliği'nin binlerce kilometre ötelerine sürgün edildiler. Bu insanlık suçu, sadece ve sadece stratejik hesaplarla Türkiye sınırlarındaki Ahıska (Mesket) Türklerine karşı da işlendi.

Sadece birkaç saat içinde yurtlarından boşaltılan mazlum insanlar, toplama merkezlerinde bindirildikleri hayvan katarlarına tıka-basa doldurularak günlerce sürecek talihsiz bir yolculuğa çıkarıldılar. Bugün Azerbaycan'daki kardeşlerimizin tanklar altında ezilmesine "okey" diyen ve hatta Litvanya'yı bile Ruslar karşısında ortada bırakan A. B. D. Yönetimi, o gün de yine zalim Stalin'in baş destekçisi idi. Sen ey halkım bunu unutma: Atayurdundan sürülen kardeşlerimizi toplama kamplarına taşımakta kullanılan GMC ve Studebaker marka kamyonlar "Amerikan Yardımı" idi.

Bütünüyle bir halkın "hain" ilan edilerek soykırıma uğratılmasının tarihteki tek örneği olan bu vahşi terörizm, soykırım denildiğinde "Yahudi" den başka birşey aklına gelmeyen ve son yıllarda buna bir de "Ermeni" hikayesi eklemeğe çalışan ezeli ve ebedi düşman-larımız tarafından elbette gözardı edilecekti. Ancak Türkiye'de de 1943-1944 Kafkasya-Kırım Soykırımı'nın acısını yüreğinin derinliklerinde duyanların azlığı nasıl bir gafletin eseridir? Düşünülmesi gerek!. .

1943-1944 Soykırımı ile ilgili bilgiler ancak Sovyetler Birliği'nin arşivlerinden elde edilebileceğinden bu vahşi sürgün esnasında ne kadar soydaşımızın katledildiği Türkiye'deki herkes gibi bizler için de bir sırdı. Daha büyük bir kitleyi ilgilendirdiği için Kırım Türk-Tatarları'nın göçü hakkında daha fazla ayrıntının öğrenilebilmesi araştırıcılar için mümkün olabilmiştir.*

Sınırlı bilgilerimize göre 18 Mayıs 1944 günü şafakla başlatılan Kırım Türk-Tatarları'nın "Vatan-Kırım" dan sürgünü, 11-21 gün süren meşakkatli ve sefil bir yolculuktan sonra 29 Mayıs-8 Haziran 1944 tarihleri arasında bugün Özbekistan olarak bölünmüş olan Türkistan topraklarında son bulmuştur. Buna kıyasla Türkistan'ın uzak Kazak ve Kırgız bozkırlarına ve Sibirya içlerine sürülen Kırım Türk-Tatarları ve Kafkasyalı kardeşlerimizin yaklaşık bir ay süren bir tren yolculuğundan sonra

sürgün yerlerine ulaşabildiklerini tahmin edebiliyoruz. Sürgün edilen kardeşlerimizin yaşları hususunda da yine Kırım Türk-Tatarları örnek teşkil etmektedir. Sürgün esnasında henüz savaş sona ermediği için eli silah tutabilecek durumda olan erkek nüfus cephede ve yurtlarından uzakta bulunuyordu. Bu sebeple sürgün sırasında anavatanlarından çıkarılan kardeşlerimizin büyük kısmını bebekler, çocuklar, kadınlar ve askere alınamayacak kadar yaşlı olan ihtiyarlar ile sakat veya hasta erkekler oluşturuyordu. Kırım'dan sürülen kardeşlerimizin % 41,7 sini bebek ve çocuklar, % 39. 1'ini kadınlar % 5. 6'sını ihtiyarlar ve büyük bir kısmı hasta ve sakat olmak üzere ancak % 13. 6'sını ise erkekler teşkil ediyordu. Sürgüne tabi tutulan korumasız ve masum insanlarımızın bu nüfus yapısı iddia edilen "düşmanla işbirliği" suçlamasının ne kadar göstermelik olduğunu da gözler önüne sermektedir. Bu mazlum insanların çoğunun bünyeleri itibarıyla ağır tabiat şartlarına ve açlık, soğuk gibi faktörlere dayanıksızlığı bu sürgünün tam da Stalin'in istediği gibi bir "Türk Soykırımı" olmasını kolaylaştırmıştır. Sürgün esnasında vatanlarında olmayıp cephede bulundukları için ilk anda sürülemeyen erkekler ise savaş sonrasında diğer aile fertlerinin arkasından sürgün edilmekten kurtulamamışlardır.

1943-1944 Soykırımı esnasındaki acımasız yolculukta her türlü medeni imkandan mahrum iptidai sürgün kamplarında yüzbinlerce kardeşimizin hayatını kaybettiği bilinmektedir. Sürgün edilen soydaşlarımızın kesin sayısı bilinmediği ve hatta sürgün vahşeti dünya kamuoyundan yıllarca gizlendiği için Sürgün Katliamı'nda katledilen kardeşlerimizin kesin sayısı hakkında hiçbir rakam söylenemiyordu. Ancak yine Kırım Türk-Tatarları'nın belirlemesine göre sürgün yolculuğuna çıkarılan mazlum Kırım Türk-Tatarları'ndan % 46. 3'ü sürgün yolculuğu sırasında ve kamplarda hayatım kaybetmişti; buna kıyasla elimize 1939 sayımlarına göre nüfusları mevcut olan kardeşlerimizden yaklaşık % 40 kadarının vahşi 1943-1944

Sürgünü sebebiyle hayatını kaybettiklerini tahmin ediyorduk. Bu tahminimize göre sürgüne maruz bırakılan 1,5 milyon kardeşimizden en az 600. 000 (yazı ile altıyüz bin)'inin hayatını kaybetmesi ve adeta topyekün katledilmesi sözkonusudur. Sen ey halkım bu şehidlerini unutma!. .

Zalim Sovyet Rus Çarı Stalin, Ermeni yardakçısı Mikoyan ve Molotov'un kanlı ellerinin hazırladığı bir karar ile 2 Kasım 1943'te Karaçay Türkleri, 23 Şubat 1944'te Çeçenler ve İnguşlar, 8 Mart 1944'te Malkar Türkleri, 30 Mart 1944'te Kalmuklar Kafkasya'dan sürgün edildiler. 18 Mart 1944'te de Kırım Türk-Tatarları atayurtlarından çıkarıldılar. 2. Dünya Savaşı cepheleriyle uzaktan bile olsa hiçbir ilişkisi bulunmayan Ahıska (Mesket) Türkleri'nin de 15 Kasım 1944'de sürgün edilmeleri ile bu kanlı operasyon tamamlandı.

Yüzbinlerce insanın katledilmesi ile sonuçlanan bu soykırım vahşeti ile ilgili ilk resmi açıklama aradan 2 yıldan fazla bir süre geçtikten sonra 26 Haziran 1946 tarihli Pravda ve Izvestia adlı Rus gazetelerinde yer aldı. Stalin terörünün hüküm sürdüğü bir ülkede "normal" sayılması gereken bir gecikme ile yapılan bu resmi açıklamada "düşman ilc işbirliği yapma" suçları sabit görülen Kırım Tatarları, Çeçenler ve İnguşlar'ın tehcir cezasına çarptırıldıkları iddiası yer alıyordu. Bu açıklamada dikkati çeken bir husus da aynı sırada, aynı gerekçelerle Kafkasya'dan tamamen sürülen Karaçay-Malkar Türkleri ile ilgili hiçbir bilginin yer almamış olmasıydı.

Sürgün kararları ve gerekçelerinin ise 2. Dünya Savaşı'ndan sonra toplanan ve dünyanın bugünkü sınırlarının gözden geçirildiği Yalta konferansı'nda Rus-Amerikan-İngiliz işbirlikçiler olan Stalin, Roosevelt, Churchill arasında konuşulmuş ve Stalin'in sırtının "aferin" dercesine sıvazlanmış olduğundan ise hiç şüphemiz yoktur. Tıpkı bugün Azerbaycan'ın 19-20 Ocak 1990 gecesi kana boyanmasının Yalta'da konuşulduğundan ve A. B. D. Başkanı Bush tarafından günümüzdeki

Rus Çarı Gorbaçov'un sırtının sıvazlandığından şüphemiz olmadığı gibi...

Stalin'in ölümü ve 1956'da toplanan S.S.C.B. Komünist Partisi 20. Kongresi'nde lanetlenerek, devrin S.S.C.B. Devlet Başkanı Kruşçev tarafından 1943-1944 Soykırımı'nın "Stalin dönemi üzerindeki en koyu gölgeler" olarak ilan edilmesinden sonra S.S.C.B. Yüksek Sovyet Prezidyumunun 9 Ocak 1957 tarihli kararı ile Karaçay-Malkar, Çeçen-İnguş ve Kalmuk halklarının milli hakları ve otonom bölge oluşturma yetkileri iade edildi. Bu tarihten sonra tekrar Kafkasya'ya dönen kardeşlerimiz kısa süre geçmeden Rus şovenizminin yeni baskıları ile karşı karşıya kaldılar... Ancak bu defa 1957 kararnamesinde kendilerinden hiç sözedilmeyen Kırım Türk-Tatarları'nın ise milli haklarına -o da kağıt üzerinde- ancak 5 Eylül 1967 tarihli bir kararname ile kavuştular. Bu kararname ile Kırım Türk-Tatarları'nın anayasadaki haklarının tamamen iade edildiği belirtilmesine rağmen hala "Vatan=Kırım"a dönerek sürgün öncesinde var olan otonom Kırım Cumhuriye-ti'ni kurmalarına izin verilmediğini ve Vatan=Kırım mücadelesinin devam ettiğini biliyoruz.

Bugünkü Sovyet Devlet Başkanı Gorbaçov'un uyguladığı "açıklık" politikasının sağladığı imkanlar 1943-1944 Soykırımı hakkındaki gerçeklerin de yavaş yavaş ortaya çıkmasına yardım etmektedir. Son olarak şimdiye kadar hiçbir açıklama yapılmamış olan Kuzey Kafkasya'dan 1943-1944 yıllarında Ortaasya ve Sibirya'ya sürülen halkların sürgün esnasındaki kayıpları hakkında ilk resmi bilgiler tam 44 yıl sonra 17 Mayıs 1988 tarihli Literaturnaya Gazeta dergisinin 20. sayısında yayınlandı. Bu dergide yayınlanan bir makalede Stalin'in emriyle yapılan sürgün sırasında 200. 000 Çeçen ve İnguş'un, toplam Kalmuk nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturan 120 binden fazla Kalmuk'un, toplam Karaçaylı nüfusunun üçte birinden fazlasını teşkil eden 40 bin Karaçay ve yaklaşık Malkarlı nüfusunun yarısını teşkil eden 10 bin Malkar Türk'ünün hayatlarını kay-

bettiği açıklanıyordu. Bunlar birer rakam değil her biri bir insanın karşılığıdır. Sen ey halkım, bu sayıları da unutma!...

Bu açıklamada da Kırım Türk-Tatarları ile ilgili bir veri yer almamaktadır. Sadece bugün Özbekistan olarak bilinen Türkistan bölgesine 238. 000 Kırım Tatarı'nın yerleştirildiği göz önüne alınarak yaklaşık 500. 000 Kırım'lının sürgüne tabi tutulduğu ve bunların % 46. 3'ünün hayatlarını kaybettikleri hesaba katıldığında Kırım Türk-Tatarları'nın uğradığı insan kaybının 200 bin kişiyi geçtiği tahmin edilebilir.

Sovyet Yazarlar Birliği'nin resmi yayın organı olan Literaturnaya Gazeta'daki makalede 1943-1944 Sürgünü ile ilgili ilginç bir açıklama daha vardır: O zamanki Kabardin-Balkar Özerk Cumhuriyeti Komünist Partisi I. Sekreteri Beria'nın ifadesine göre özerk cumhuriyet sınırları içindeki Malkar Türkleri'nin sürgün edilmelerinden sonra Elbruz (Mingi Tav) Dağı'nın kuzey ve doğusundaki Karaçay-Malkar toprakları ile Çeçen-İnguş Özerk Cumhuriyeti'nin topraklarının tamamı, 1957 kararnamesi ile 1943-1944 sürgününe maruz kalan halkların milli haklarının iade edilmesine kadar Gürcistan'a bağlanmıştı.

Bugün Kafkasya'ya dönmelerine "izin" verilen Karaçay-Malkar Türkleri, Çeçen-İnguşlar ve Kalmuklar yurt-larına yerleştirilen Ruslar yüzünden azınlıkta bulunmalarına rağmen milli hayatlarına yeniden can vermek yolunda çalışıyor. Kırım Türk-Tatarları ve onların yiğit yolbaşçılarından Kırım'a dönebilenler Kırım'da, dönemeyenler bulundukları her yerde "Vatan = Kırım" mücadelesini sürdürüyorlar. Sen ey Milletim, onları unutma.

Stalin'in Sürgün ve Katliamları Hakkındaki Arşiv Verileri:

STALİN... SEN NE KANLI BİR KASAPMIŞSIN !. .

Sovyet tarihinin en acımasız lideri ve milyonlarca soydaşımızın katili Stalin'in bir emriyle 2. Dünya Savaşı'nda Kafkasya'nın müslüman halklarından Karaçay-Malkar Türkleri, Çeçenler, İnguşlar, Kırım Türk-Tatarları, Sovyet Almanları, Gürcistan'ın Ahıska yöresindeki Türkler ve Kalmuklar anayurtlarından Orta Asya'ya ve Kazakistan'a sürgün edildi ve sürgün yerlerinde acı muamelelere maruz kaldılar.

Stalin'in ölümünden sonra 1957 yılından itibaren uygulanan rehabilitasyon politikasına bağlı olarak bu insanların bazıları yurtlarına geri dönebildilerse de haklarını tam olarak alamadılar. Sürgün üzerinden geçen neredeyse yarım yüzyıla rağmen halen Kırım Tatarları ve Ahıska Türkleri'nin tarihi topraklarına dönüş izni resmen verilmemiştir. Son yıllarda uygulanan "açıklık" politikasının bir yansıması olarak, Sovyet basını Stalin'in sürgün olayını tartışmaya ve komünist rejimin bu suçu üzerine yeni ışıklar tutan arşiv materyallerini yayınlamaya başladı.

2. Dünya Savaşı sırasında Stalin'in çeşitli milletleri öz vatanlarından sürgün ettiğine dair delilleri içeren Merkezi Devlet Arşivleri'ndeki İçişleri Bakanlığı koleksiyonunda yer alan belgeler Sovyet tarihinde ilk defa sürgün katliamının nasıl düzenlendiğinin bilinmeyen ayrıntılarını ortaya çıkardı.

Sürgünlerin Arkaplanı

1917 Bolşevik Ekim ihtilalinden sonra yeni rejimin oturmasını takiben derhal insanlara sosyal orijinlerine göre zulmetmeye, karşıtlarını imha etmeğe başlayan Sovyet rejimi 1930'ların sonunda kendi vatandaşlarını silah zoruyla baskı altına alarak "temizlik" adı altında görülmemiş bir katliamı uygula-

dılar. Bu soykırımlara en belirgin misali yurtlarından sürülerek özellikle Orta Asya ve Kazakistan'a sürgün edilen milletlerin varlıklarını sürdürme mücadelesinden verebiliriz.

1941 Ağustos'unda Almanların Rusya'ya girişinden iki ay sonra Sovyet Hükümeti İdil boylarında yaşayan Almanların Özerk Cumhuriyeti'ni lağvetti. Cumhuriyetin içinde ve dışında yaşayan ne kadar Alman varsa Kazakistan ve Sibirya'ya sürülerek tehcir edildi. Bu hareket, Nazi ordularındaki Almanlar ile Sovyet Almanlarının bir işbirliği içinde oldukları iddia edilerek savunuldu. Bu sürgün olayları Sovyet tarihinde izah edilirken bugünkü yöneticiler tarafından "paranoyak" olduğu kabul edilen Stalin tarafından "düşmanla işbirliği yapması muhtemel unsurlar"ın etkisiz hale getirilmesi şeklinde değerlendirilmektedir.

2. Dünya Savaşı'nın ortalarında şansın Ruslara dönmesi ve Kızıl Ordu'nun, Almanları bütün Rus topraklarından çıkarmasıyla 1943-1944 yılları arasında yeni bir sürgün dalgası zuhur etti. Kesin olarak bilinen bir gerçektir ki bu sürgünler Stalin'in emriyle icra edilmiştir. Çeçenler, İnguşlar, Karaçay-Malkar Türkleri Kuzey Kafkasya'dan Kırım Tatarları Kırım'dan sürgün edildiler. Ahıska Türkleri, Azeriler ve bölgedeki müslüman unsurlar arasında yeralan Kürtler de Gürcistan'dan sürüldüler. Kalmuklar da aynı akıbete uğradılar. Halbuki daha önce bu insanların kendi idari birimleri mevcuttu. Sürgünle birlikte Kafkasyalı halkların ve Kalmukların özerk bölgeleri ve aynı şekilde Kırım Türk-Tatarlarının da Özerk Cumhuriyetleri lağvedildi.

Ani bir karar ile uygulanan bu büyük sürgünün ana sebebinin S.S.C.B.'nin güvenliği ile ilgili olduğu iddia edildi. Gerçekten de sürgün edilen topluluklarda yer alan bazı kişiler işgalci Alman birlikleri ile işbirliği yapmıştı, bu da Stalin'i kudurtmuştu. Bunu bahane ederek Stalin bütün bir halkı cezalandırdı. 1943-1944 sürgününde bu genel sürgün gerekçesinin tek istisnası olan ve savaş cephesiyle en ufak bir irtibatı olmayan Ahıs-

ka Türkleri ise, Nazilerle işbirliği ile suçlanamayacakları için, Türk İstihbaratı ile ilişkiye girmekle suçlandılar.

1956 yılında S.S.C.B. Komünist Partisi XX. Kongresi'nde Nikita Kruşçev, savaş dönemindeki sürgün vahşetini kınayarak gülünç düşen "düşmanla işbirliği" suçlamalarım reddetti ve Stalin devri zulmünün kapandığım ilan etti. Kruşçev bu işbirliği gerçek olsa bile bunun ancak şahsi sorumluluk gerektireceğini ve bu gerekçeyle bütün bir toplumun cezalandırılamayacağını belirtti. XX. Kongre sonucunda 1950'lerin sonuna doğru Kuzey Kafkasya'dan sürülen halkların ve Kalmukların yeniden milli hayata dönerek kendi yurtlarına geri dönmelerine izin verildi. Fakat Kırım Türk-Tatarları, Sovyet Almanları ve Ahıska Türkleri'nin az bir kısmı ancak 1964, 1967, 1968'de kağıt üzerinde kalan şekli bir izin alabildiler. Geriye anayurtlarına dönüş izni verilen milletlerin bütün mensuplarına da bu izin uygulanmadı.

Yurtlarına dönebilmelerine izin verilmeyen Kırım Tatarları daha sonra yıllar süren ve halen de devam eden bir "Kırım'a Dönüş" kampanyası başlattılar. Zaten sürgün sırasında çok acı ve zalimane işkenceler gören Kırım Tatarları bu kampanya sırasında da ağır baskılara maruz kaldılar. Perestroika politikalarının uygulanması ile beraber 1943-1944 sürgünlerinin gerekçesi ve sonuçları da tartışılmaya başlandı. Kasım 1989'da Yüksek Sovyet yöneticileri sürgün olayları üzerine "illegal ve suçlu ilan edilen insanların baskı ve zor kullanılarak sürgünü ve sürgüne ait gerçekler" adını taşıyan bir deklarasyon yayınladılar. Birkaç gün sonra bu deklarasyon ışığında harekete geçilerek Sovyet Parlamentosu konuyu ele alarak bir belge hazırladı.

Sürgün edilen halklara mensup insanlar özel sürgün yerlerindeki kolhozlarda sömürüldüler. Özel küçük yerleşimlerdeki bu sürgün yöreleri Sovyet topraklarında insanın hayatını sürdürmesi için gerekli olan her türlü imkan ve hürriyetlerden mahrum yerlerdi. Özel sürgün yerleri yönetim düzenine göre

sürgün edilen insanlar adına açılan sözde bir hesap vardı. Sürgünler bu özel yerleşim yerlerinde özel adreslerde yerleştirildi. İlk olarak bir ay süreyle bölgenin yerel yönetim kütük defterine kaydedildi ve bölgenin özel idare komutanına teslim edildiler. Sürgünler bölge kollektif çiftlikleri ve devlet işletmelerine çalıştırıldılar. Bu insanlar özel sürgün yerlerinin dışına hiç çıkarılmadılar; hatta komşularına dahi gidemezlerdi.

1940'ların sonunda özel küçük yerleşim bölgelerinde yönetim iyice katılaştı. 26 Kasım 1948'de Sovyet komünist yönetimi resmi bir genelge çıkararak sürgün edilen Almanlar, Karaçay-Malkar Türkleri, Çeçenler, İnguşlar, Kalmuklar, Kırım Tatarları, Kırım Rumları, Kırım Ermenileri, Ahıska Türkleri, Kürtler'in özel yerleşim bölgelerindeki hayatını yeniden düzenlediler. 20 yıl süren ilk sürgün döneminde herhangi bir iş kampından hiç kimse kaçmağa kalkışamadı. Çünkü böyle bir işe kalkışmanın cezası belliydi; böyle bir işe cüret eden olursa en iyi ihtimalle ebedi olarak kalmak üzere Sibirya'daki "çok çok özel" kamplara götürülürdü.

Son günlerde yayınlanan devlet arşivleri bilgilerine göre 2. 300. 223 sürgünün % 79. 8'i devamlı olarak özel sürgün yerlerinde, sadece % 20. 2'si diğer özel küçük yerleşim yerlerinde yerleşmeğe mecbur bırakılmıştı. 15 Temmuz 1949'da bu oran özel sürgün yerleştirme yerleri lehine artarak, özel sürgün yerleşim yerlerine hapsedilen sürgünlerin oranı % 82'ye ulaştı. l Kasım 1948'de özel küçük yerleşim yerleri için çıkarılan emirle, bu sürgün yerleri ve sürgünler ile ilgili asla yayın yapılamayacağı yeniden duyuruldu.

Arşivler Açıldıkça Stalin'in Kanlı Elleri Görünüyor

2. Dünya Savaşı esnasında bir takım insanların çeşitli sebeplerle Almanlarla işbirliği yaptığı doğruydu. Tahminlere göre l veya 2 milyon Sovyet vatandaşı savaş sırasında karşı kuvvet-

lere katılmıştı. Hatta sahte ismi Vlasovites gerçek ismi ile Andrei Vlasov olan Stalin'in en gözde generallerinden biri 1942 yılında Almanlara esir düştükten sonra yüksek rütbeli bir "işbirlikçi" oldu, Alman yardımları ile Rus liberal ordusunun kurucusu oldu ve Stalin rejimine karşı savaştı. Bu ordunun savaşın sonuna doğru Batılıların tahminlerine göre 700. 000 mevcudu vardı. Bu mevcudun bir kısmı "harb esiri" olarak Almanların eline geçmişti ve hayatlarını sürdürebilmek için başka yolları da yoktu. Sözü edilen işbirliğinin önemli bir sebebi buydu ve işbirliği şeklinde de olsa Stalin yönetimine karşı savaşmak için bu bazı kişiler için biricik fırsattı. Stalin yönetiminin canavarca bir eşitliğinden rahatsız olan müslüman olan veya olmayan bütün gayrı-Rus ırklar, hatta bir kısım Ruslar, Alman orduları ile karşılaştıklannda onların safına geçerek Nazilere hizmet ettiler.

Son günlerde basılan arşiv materyalleri Stalin'in bütün icraatını gözler önüne serdi. Bu belgelere göre Stalin keyfi olarak ve de şuuraltındaki düşmanlıkla savaş öncesinde ve sırasında Almanlarla hiçbir ilgisi bulunmayan bazı milletleri de yurtlarından sürdü. Sovyet komünist yönetimi 28 Ağustos 1941 yılında İdil-Ural bölgesi Almanlarının sürgününe ilişkin bir emir yayınladı. Bu emre göre bölgedeki Almanların binde onu işe yaramaz ve casustu. Son günlerde gün ışığına çıkarılan Sovyet arşivleri gösteriyor ki Almanların Rusya'yı istila ettikleri dönemde Rus hükümeti bu bildiriyi hazırlamıştı. Sovyet güvenlik teşkilatı iki sebeple Almanları suçlamaya başlamıştı. Bu sebeplerin birisi terörist hareket ve sabotajlar, diğeri ise Nazilerle işbirliği idi. Bütün bu suçlamalar açıkça ortaya çıkmıştır ki Stalin döneminde kafadan uydurulmuştu.

Benzer bir misali de, ifşa edilen 1943-1944 sürgünleri ile ilgili dokümanlar göstermektedir. NKVD şefi Lavrenti Beria, Stalin'e gönderilen ayrıntılı raporunda sürgünün genişletilmesini istedi. Beria'nın Kafkasya'dan sürgünün genişletilmesi-

ne dayanak yaptığı iddiasına göre Kuzey Kafkasya'da ve Kalmuk topraklarında "Almanlarla işbirliği" suçlaması ile insanlar yakalanıyordu. 2000 Çeçen ve İnguş da aynı suçlama ile yakalanıyordu. Bu insanların bölgelerine hiçbir zaman girmemiş Almanlar ile nasıl olup da Sovyet aleyhdarı bir harekete giriştikleri yani Almanlarla işbirliği yaptıkları anlaşılamaz bir suçlamadır. Önemli bir nokta da bu saçma suçlama fikrinin kimin aklına nasıl geldiği ve Beria'nın Kafkasya'nın yerli halklarını bölgeden uzaklaştırdıktan sonrasına ait düşüncelerinin neler olduğudur.

Stalin'in "1943-1944 Büyük Sürgün Projesi"ni Sovyet tarihçisi Aleksandr Nekrinh teklif etti ve gerekçe olarak Alman Nazileriyle Kalmukların ve Kuzey Kafkasya'daki milletlerin işbirliği yaptığını abartarak iddia eden bir rapor hazırlayıp bu "affedilmez suçu" mahalli partiye ve Moskova'daki merkezi hükümete ihbar etti. Parti liderlerini tahrik ederek harekete geçirip bütün bölge halklarının suçlanmasını sağladı. Bölge halkının kendi bölgelerinde işgalci Almanlara karşı yeterince direnmemelerine Stalin'in dikkatlerini çekti. Sürgün olayının planlanmasında NKVD çok önemli bir rol oynadı.

Son günlerde Beria'nın Stalin'e gönderdiği mektuplar birleştirilip yayınlanınca sürgünün tertipçisinin sadece NKVD olmadığı görüldü. Beria'nın da Stalin'i sürgün konusunda ve özellikle Karaçay-Malkar Türkleri'nin Kuzey Kafkasya'dan, aynı şekilde Kırımlıların Kırım'dan sürülmesi kararının verilmesinde ve uygulanmasında ikna etmeğe çalıştığı ve bu konuda başarılı olduğu görülüyor. Beria'nın Stalin'e yazdığı bir mektup da 24 Şubat 1944'te Çeçenlerin ülkesinden gönderilmişti. Konu NKVD şefinin nezaretinde Çeçen ve İnguşların kendi vatanlarından sürgününe ilişkin ayrıntılardı. Beria kendi kendine Malkar Türkleri'ni de bu sürgün listesine ekleyip Kuzey Kafkasya'dan sürdü. Beria'nın mektubunda açık olarak görülüyor ki sürgün projesinin ayrıntıları hazırlanırken Moskova'da Malkarların

sürülmesine ilişkin bir karara varılmamıştı. Beria'nın mektubunda teklif edildiği gibi Rus askerlerinin nezaretinde Çeçenlerin onların arkasından da Malkarları 15-20 Mart 1944 tarihleri arasında kendi topraklarından çok uzak yerlere sürüldü.

Beria, Stalin'e yazdığı mektubunda "Eğer izin verirseniz sürgün için gerekli hazırlıkları yapabiliriz. Malkarları Moskova'ya dönmeden başka bir yere sürebilirim. " diyordu. Beria'nın buna benzer başka bir mektubu da 29 Mayıs 1944 tarihli olup Kırımlıların Kırım'dan sürgünü kararının verilmesinde açık olarak rol oynayıp yardımcı olduğunu ortaya koyuyor. Beria yine Stalin'e yazdığı bir mektubunda Kırım Tatarlarını sürgünle cezalandırmayı teklif ediyor ve onun bu teklifi üzerine Stalin sürgün emrini veriyor. Beria, Kırım'ın yerlilerinin, özellikle Kırım Tatarları'nın düşmanla işbirliği yaparak düşmana önemli bilgiler aktardığını ve NKVD'nin Kırımlıların sürgününü gerekli gördüğünü ifade ediyor. Bunun üzerine bu topraklarda yaşayan Kırım Tatarları ve bölgedeki diğer milliyetlerden bazı azınlıklar sürülerek sürgün teklifi kabul görmüş oldu. Beria'ya göre Almanların Kırım'ı işgalleri esnasında Kırım'da yaşayan Rumlar onlarla özel ticaret ve alış-veriş yapmışlardı ve bu yüzden sürülmeleri gerekliydi. Böylece bir suçlamanın diğer hiçbir millet için yapılmamış olması ilgi çekicidir. Bu sürgünün planlaması ve uygulanmasının en ateşli taraftarı olan Beria, Stalin'in en büyük günah arkadaşıdır. Sürgün esnasında gösterdikleri başarı sebebiyle NKVD mensuplarının ödüllendirilmesi fikri de Beria'dan çıkmişu. 1944 yılında sadece Gürcistan'dan sürgünlerde yaptıkları hizmet için 413 NKVD üyesi çeşitli şekillerde mükafatlandırıldılar.

Sürgünlere İlişkin Rakamlar (*)

Son zamanlarda basına açıklanan arşiv materyalleri 2. Dünya Savaşı esnasında sürgün edilen insanların sayısını veriyor. Mevcut veriler sürgün operasyonu süresince hayatından

olan insanların sayısını ve özel sürgün yerleşim yerlerinde ilk beş yılda ölenlerin kaydını yansıtmaktadır.

Geçen yıl Sotsiologicheskie İssledovaniya gazetesinde yayınlanan rakamlar sürülenlerin sayısını gösteriyor.

Sürgüne Gönderilen Halkların Nüfusu

Sovyet Almanları: 948. 829 (Sadece 1945-1948 Dönemi: 446. 480)

Çeçenler: 362. 00
İnguşlar: 134. 178
Karaçay Türkleri: 68. 327
Malkar Türkleri: 37. 406
Kırım Tatarları: 183. 155
Diğer Kırımlılar: 45. 237
Ahıska Türkleri: 94. 555

Sözü edilen mektuplarda Beria'dan Stalin'e verilen bilgiler, Kırım Tatarları, Malkarlar ve Kalmuklardan sürgün yerlerine ulaşabilenlerin sayısını içermekte olup, gerçekte bu insanlardan daha fazlası sürgün edildi. Bu insanlar anayurtlarından sürgün yerlerine nakledilirken yolda ihmal sebebiyle veya kasdi olarak pek çoğu hayatını kaybetti.

Sürülen Halk	Toplam Sürülen	Ölen	Yüzdesi
Kırım Tatarları	191. 044	7. 889	%5
Malkarlar	40. 900	3. 494	%8
Kalmuklar	93. 139	1. 220	% 1. 3

Özel sürgün yerlerinde 1949 yılında kapsamlı bir yeniden nüfus sayımı yapılarak sürgünlerin durumunun belirlenmesini

yerel idare üstlendi. Yerel komünist yöneticiler sürülen insanlardan o güne kadar ne kadarının ölmüş olduğunu kaydettiler.

Kuzey Kafkasya'dan Sürülen Milletler Ölenler Yüzdesi
Çeçen, İnguş, Karaçay -Malkar Türkleri 144. 704 %24,7
Kınm'dan Sürülenler 44. 125 %19,3
Gürcistan'dan sürülenler 14. 895 %15. 7
Kalmuklar16. 017 %173

Sürgünler ilk beş sene özel sürgün yerlerindeki ağır şartlar altında çok kötü bir duruma düştüler ve aralarındaki ölüm oranı çok yükseldi. Ancak ilk beş yıldan sonra doğum sayısı ölenlerin sayısını geçmeye başladı.

Sürgünler arasındaki ölenlerin sayısı yukarıda görüldüğü gibi dehşet vericidir. Bu Sovyet ra-kamlarından ayrı olarak sürgün edilen halkların kendi tesbit ettikleri rakamlar da aynı derecede dehşet vericidir. Mesela Kırım Tatarları sürgün esnasında ölüm oranlarının % 46 olduğunu bildirmektedirler. Özellikle ilk yıl özel sürgün yerinde vahim olaylar yaşandı. Sürgün edilenlerin nüfus kaybına ilişkin benzer bir oran da MVD dairesi istatistiklerinde görülüyor. Haziran 1989'da Groznensky Rabochii isimli Çeçen ve İnguşlara ait bir günlük gazetede yayınlanan makalede V. Baulin şöyle diyor: "Sürgün süresince sadece Çeçen-İnguş'lardan ölenlerin sayısı 200. 000 Çeçen, 30. 000 İnguş olmak üzere 230 bin kişidir. "

Bu acı gerçekler Stalin döneminde sürgün edilen milletlerin durumuna ilişkin bilgilerden sadece bir bölümüdür. NKVD arşivlerinde gömülü durumda duran daha nice gerçek gün ışığına çıkacağı günü bekliyor.

Her geçen gün ortaya çıkartılan gerçekler sayesinde doğru ve gerçek Rus tarihinin çerçevesi çizilmekte ve hatta Türk

ve dünya tarihinin bir kesiti aydınlatılmaktadır. Gün ışığına çıkartılan bu bilgiler, Stalin gibi katillerin ve katilin başyardakçılığını bıkmadan yerine getirdikten sonra ortadan kaldırılan Beria gibi zalimlerin kanlı elleriyle boğazlanan milyonlarca kardeşimizin varlığından ancak şimdi haberdar olmamızı sağlıyor. Ne kötü kardeşleriz biz!. .

(*) Bu yazının istatistik verileri Vera Tolz tarafından hazırlanarak Report on The USSR, April 26,1991. S. 16-20'de yayınlanan makaleden alınmıştır.

11. Kanamaya Devam Eden Kırım Yaramız

18 Mayıs 1944'de anayurtları Kırım'dan Türkistan'ın uzak bozkırlarına sürülen ve bu vahşi sürgün sırasında nüfuslarının % 46,2'sini kaybeden Kırım Türkleri'nin sürgün edildikleri topraklarda sürdürdükleri mücadelenin adı olan "Vatan=Kırım'a dönme" kavgası zorlu bir seyir takip etmiştir. 18 Mayıs 1944'de Kırım Türkleri'nin anayurtlarından sürgününden önceki aylarda Kafkasya'dan Türkistan ve Yakutistan'a sürülen Kafkasya müslümanlarından Karaçay-Balkar Türkleri, Çeçen-İnguşlar ve Kalmukların anayurtlarına dönmelerine Stalin'in ölümünden sonra 1957 yılında izin verilmiş; aynı muameleye maruz kalan Kırım Türkleri'nin milli hakları ve uğradıkları zulüm 5 Eylül 1967 tarihli kararname ile kabul edilmesine rağmen Vatan Kırım'a dönüşlerine izin verilmemiştir.

Henüz "demirperde" kalkmamışken 1987 Temmuz'unda Moskova'da Kremlin Sarayı'nın önünde düzenledikleri bir seri gösteri ile dünya kamuoyuna mücadelelerini anlatma imkanı bulabilen Kırım Türkleri, kültürel varlıklarını geliştirme; milli benliklerini koruma çabalarını aralıksız olarak sürdürdüler. 1987 Temmuz ayı sonlarında Sovyetler Birliği'nin sembolü Kremlin sarayı önünde yaptıkları eylemlerle tüm dünyanın dikkatlerini üzerlerinde toplamayı başaran Sovyetler Birliği'nde yaşamak durumunda kalmış olan Kırım Türkleri bu eylemleriyle ne yapmak istiyorlardı? Hedefleri, dertleri neydi? Bu eylemler S.S.C.B. Dışişleri yetkililerinin iddia ettiği gibi A.B.D.'li ajitatörlerin bir provokasyonu muydu; yoksa olayın arka planında "uygarlık çağı" 20. asırda bir müslüman Türk toplulu-

ğa uygulanan acımasız genosidin döktüğü kanlar ve yol açtığı acılar mı yer alıyordu? Kısacası ne oluyordu 'demirperde' gerisinde?.. Vatandan sürgünün 44. yıldönümü olan 18 Mayıs 1988 günü Kırım Türkleri'nin bulunduğu her yerde gösteriler düzenlendi, vatana dönüş kararlığı dile getirildi. 22 Sovyet yerleşim biriminde toplam 25.000 Kırım Türk'ünün katılımıyla toplantılar organize edildi. Bu arada toplu halde kabristanlar ziyaret edilerek, sürgünde hayatını kaybedenler ve milli mücadele uğrunda ölenler anıldı.

Bir Ayrılık Türküsü

(ZAMAN, 4 Ağustos 1987)

2. Dünya Savaşı devam ederken, 22 Haziran 1941'de Alman-Rus cephesi açıldığında Kırım Türkleri ve Kafkasya müslümanları bu başlangıcın kendileri için yıllarca, nesiller boyu sürecek bir acının, bir kıyımın da başlangıcı olarak tarihe kaydedileceğinden habersizdirler. Rusya içlerine doğru ilerleyen başlayan Hitler Almanyası orduları bir koldan da Kuzey Kafkasya ve Kırım'ı işgal etmişlerdi. Bu sırada Almanlara esir düşen veya sığınan müslümanlardan teşkil edilen lejyon birlikleri de Alman orduları safına katılıyorlardı. Öte yandan Kırım ve Kafkasya'daki mahalli direnişçiler, hürriyet ve bağımsızlık umuduyla Kızılordu aleyhinde faaliyetlere girişmişlerdi. Almanların emperyalist planlarının anlaşılması zaman içinde müslümanlar ve liderlerini hayal kırıklığına uğrattı ise de iş artık geri dönülemez bir noktaya gelmiş bulunuyordu. 18. asırda Kırım'ın işgali sırasında Çarlık tarafından İdil(=Volga) havzasına sürülen ve bundan sonra "Volga Cermenleri" olarak anılan Almanlara Rusların uyguladığı sürgüne benzer bir yolla Kırım Türkleri'nin Kırım'dan sürülmesini öngören Alman planları daha 1941 sonbaharında ortaya çıkmıştı. Bu plana göre Kırım'a Kırım Türkleri'nin yerine

Güney Trollüler ve Filistin Cermenleri getirilerek yerleştirilecek-lerdi. Ancak bu planını tatbik etme fırsatı bulamayan Hitler'in Kırım'ı Kırım Türkleri'nin elinden alma fikri Stalin tarafından pratiğe aktarılacaktı ve çok geçmeden Kırım yüzlerce yıllık sakinleri olan Kırım Türkleri'nden koparılarak yerlerine Slav asıllılar yerleştirilecekti.

1942 sonbaharında Alman ordularının Stalingrad önlerinde bozguna uğramaları bağımsızlık düşleri kuran Kırım ve Kafkasya'lıların bütün hayallerini yıkmış ve tam bir soykırımı niteliği taşıyan sürgün harekatının başlatılmasını kolaylaştırmıştır. Rus yöneticiler tarafından "güvenilmez" olarak belirlenen halklar daha savaş devam ederken topyekün ihanetle suçlandılar; milli topluluk olma özelliklerinin ellerinden alındığı açıklandı ve tamamen Orta Asya ve Sibirya'ya sürüldüler. 2. Dünya Savaşı esnasında uygulanan sürgün ve imha harekatı Kuzey Kafkasya'da yaşayan Karaçay Türkleri'nin 2 Kasım 1943'de bir gecede Orta Asya'nın kuzey steplerine, Kazak ve Kırgız obalarına sürülmesi ile başladı. Bu harekat, Balkar Türkleri'nin 8 Mart 1944'de ve Kalmuklar'ın Çeçen-İnguşlar'ın 23 şubat 1944'de sürgün edilmeleriyle devam ettirildi. Kırım Türkleri ise Kızılordu'nun Kırım'ı yeniden ele geçirmesinden sadece üç gün sonra 18 Mayıs 1944'de yurtlarından çıkartılarak tamamen sürgüne gönderildiler. Böylece daha savaş sürerken müslüman halklarla olan hesaplaşma kanlı bir şekilde tamamlanmış oluyordu.

Bugünkü Avrupa ve kısmen Asya sırınlarının yeniden çizildiği, Sovyet Rus İmparatorluğunun tescil edildiği ve 4 Şubat 1945'te toplanan Yalta konferansı Stalin-Roosevelt-Churcill üçlüsünün 'dünyayı pay etme' toplantısı olarak değerlendirilmiştir. Stalin'in bütün şartlarının kabul edildiği bu konferansta Rusların izraatları arasındaki Genosid=1943-1944 Sürgün Faciaları da ibra ediliyordu.

Bu vahşi soykırımın gerekçesi tatbikinden iki yıl sonra 26 Haziran 1946 tarihli İzvestia ve Pravda gazetelerinde açıklanı-

yordu. Buna göre sürülen halklar "ajanların propagandalarına kapılarak faşist Alman çeteleriyle Kızılordu'ya karşı savaşmak", "bütün toplum üyeleri olarak vatan hainlerinin bu faaliyetlerine engel olmamak" suçlarını işlemişlerdi. 1943-1944 yıllarındaki korkunç sürgünde en iyimser rakamla 2-3 milyon insan yurdundan sürülmüş ve bunların %40 kadarı daha sürgün yerlerine ulaşamadan açlık, soğuk, hastalık vb. çeşitli sebeplerle hayatlarını kaybetmişlerdir.

Sovyet Rus yönetiminin 2. Dünya Savaşı esnasındaki milliyetler politikası Ermenistan, Gürcistan, gibi bölgelerde yumuşatılarak uzlaşma arayışları ortaya konarken Kırım Tatarları, Karaçay-Balkar Türkleri, Kalmuklar, Çeçen-İnguşlar gibi müslüman topluluklara karşı acımasız bir genoside dönüşmüştür.

Sürgün edilen müslümanların fabrikalarda çalışan soydaşları -hatta Kızılordu'da yer alanlar da dahil- tevkif edilerek kardeşlerinin ardısıra sürgün edildi. Öte yandan milyonlarca müslümanın yurtlarından sürülmeleri sırasında "toplama merkezi" haline getirilen tren istasyonlarına nakliyedekullanılan araçlar, -Studebaker ve G.M.C. (=Cemse) kamyonlar- A.B.D. tarafından Ruslara 'hediye' edilmişlerdi. 1943 sonundan başlamak üzere sürgün edilen müslüman halkların adları haritalar, turizm rehberleri, okul kitapları, ansiklopedilerden tamamen silinmiş ve gazete, dergilerde bu topluluklar hakkında yazı yazmak da yasaklanmıştı.

Sürgünden sonra da Kırım Türkleri'nin çilesi devam ediyor ve sürgün yerlerinde sürekli gözetim altında tutularak yer değiştirmelerine izin verilmiyor; bunun sonucunda çok sayıda parçalanmış aileler ortaya çıkıyordu. Kırım Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti de 25 Haziran 1946'da feshedilerek Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlaıyordu. Bundan sonra Kırım'a kitleler halinde Slav göçü başlatılarak 1000 yıllık İslam beldelerine Rus, Beyaz Rus ve Ukranlar yerleştiriliyordu.

Sürgün yerlerinde tutulan Kırım Türkleri bu tarihten sonra “Vatan-Kırım”a dönme yolundaki büyük gayretlerine başlayacaklardır. Bu yolda ilk adım olarak 1954’de binlerce Kırımlı’nın imzasını taşıyan “Anayurda Dönüş Dilekçesi”ni Moskova’ya götüren Kırımlılar olumlu bir cevap alamadılar, fakat davadan vazgeçmeyeceklerdi. 1960’lı yıllarda daha da güçlenen “Kırım Hareket” polisiye tedbirlerle önlenmeğe çalışılıyor ve mensubları iş bulmada, öğrenimlerini sürdürmede güçlüklerle karşılaştıkları gibi K.G.B.’nin yakın takibine alınıyorlardı.

Sürgün esnasında küçük bir bebek olan Mustafa Cemiloğlu bu sıkı takibin kurbanlarından biri olarak, 1965’te okuduğu Taşkent Ziraat Enstitüsü’nden çıkarılmakla kalmayıp ilk mahkumiyetini de alıyordu. Suçu, milli harekete katılmaktı. Bu mahkumiyetinden sonra defalarca mahkum edilecek olan Cemiloğlu, Kırım milli hareketinin sembolü haline geliyordu; artık kendi yanısıra ailesi de ağır maddi-manevi baskının muhatabı olarak sürekli gözetim altında bulunduruluyorlardı. Mustafa Cemiloğlu 17 Şubat 1984’te Taşsorgut’ta yapılan mahkemesinde “Sovyet siyasetine Kırım Tatarları’nın milli meselesi bahanesiyle kara çalmak”la suçlandı. Cemiloğlu’nun suçları arasında “Kırım Tatarları’nın Helsinki Konferansı’na katılan devlet başkanlarına ve İslam Konferansı’na müracaat metinlerinin hazırlanması”, “Rusya’da Müslümanların Durumu” başlıklı belgeyi bulundurma”, “Batılı radyo istasyonlarının dinlenmesi”, “Türkiye ile yazışarak şair Şükrü Elçin’in Bahçesaray Çeşmesi şiirini elde etmesi ve elle çoğaltarak dağıtması” gibi büyük (!) suçlar da zikredilmişti.

2. Dünya Savaşı sırasında Kırım Türkleri’ne haksızlık yapıldığı S.S.C.B. Prezidyumu’nun 5 Eylül 1967 tarihli kararnamesinde ilan edilerek Kırım Türkleri’nin bütün vatandaşlık hakları iade edildi. Ancak bu kararname Kırım Türkleri’ni “Kırım’da yaşamış ve milliyetleri Tatar olan vatandaşlar” olarak zikretmekle Kırım’a dönüş yolunda en ufak bir umut vermediği gibi aksine

vatandan ayrılığı tescil ediliyordu. Bu kararnamenin yayınlanmasından hemen sonra Kırım'a yerleşen 15 bin Kırımlı'dan ancak 5 bin kadarı zorlukla oturma izni alabildiler.

Kırım'a geri dönen ancak Kırım'da yerleşmelerine izin verilmeyen Kırım Türkleri mecburen Kuzey Kafkasya ve Ukrayna'ya yerleştiler. Sovyetler Birliği'nin diğer yerlerinde de Kırım Türkleri'nin de bu sırada hareketlenmesi neticesinde 17 Ağustos 1967'den itibaren S.B.K.P. merkez komitesi sürgün yerlerindeki Kırım Türkleri'nin milli duygularını okşamaya yönelik bazı göstermelik uygulamalara başvurdu.

Dış dünyanın Kırım Türkleri konusunda duyarlılığını azaltmağa ve daha önemlisi kitle halinde milli taleplerini dile getirmeğe başlayan Türk-Tatarları kandırmaya yönelik bu uygulamaların başlıcaları "Lenin Bayrağı" ve "Yıldız" adlı Tatar dilinde süreli yayınların neşri, "Kaytarma Asemblesi" adlı bir halk oyunları topluluğunun tesisi, sınırlı sayıda öğrenciye Tatar Türkçesi dersi verilmesi şeklinde özetlenebilir. "Lenin bayrağı" gazetesi 1957'den itibaren yayınını resmi otoritenin kontrolü altında sürdürmekteydi. "Yıldız" ise 1980 yılında yayına başlayan iki ay periyodlu bir edebiyat dergisiydi.

Bu yayınlarda tahmin edilebileceği üzere sürgün faciasından tek kelimeyle de olsa bahsedilmemektedir. Konular daha çok "Büyük Vatan Harbi" esnasında gösterilen kahramanlıklar, savaş hatıraları, içi sınıfının refahı(!) etrafında yoğunlaşmaktaydı. Bu arada genel Sovyet politikasının bir yansıması olarak ateizm, dinlerin yargılanması, bu cümleden olarak 'İslamiyet'in toplum gelişimine menfi tesiri' gibi temalar da sık sık işlenmiştir. Sovyetler Birliği'ndeki Kırım Türkleri'ne yönelik yayınların tirajı ise 10 bin rakamıyla sınırlandırılmıştı. Bir diğer önemli nokta da 1985'e kadar "Kırım Tatar Neşriyatı" olarak sürdürülen yayın faaliyetinin bu tarihten sonra Kırım adı çıkartılarak sürdürülmesidir. Bu bile Sovyet Rus yönetiminin Kırım Türkleri'nin taleblerine karşı ne kadar katı olduklarını göstermekteydi.

Kırım Türkleri'nin Temmuz 1987'deki Kremlin eyleminde topluluğun sözcüsü olarak ajans ve gazetelere açıklamalarda bulunan Sabriye Seyid(ova) Yıldız gazetesinin redaktörlerindendir. Yukarıda yayın politikasına değindiğimiz resmi organlarda çalışabilme imtiyazına sahip olabilmiş Kırım Türkleri'nin bile milli hareket içinde yer alması milli bilincin çözmek toplum içinde ne kadar kök saldığını göstermektedir. Sabriye Seyid(ova) 18 Temmuz 1983'te Özbekistan'ın Yangiyol (=Yeniyol) şehrinde evinde yapılan aramadan sonra mahkemeye verilen Mustafa Cemiloğlu aleyhine şahidlik yapması istenerek tehdit edilmiş, istenilen ifadeyi vermediği takdirde "Yıldız"daki görevine son verileceği ifade edilmiştir. Öğretmen Servet Seyidoğlu'nun kızı ve S.S.C.B. Gazeteciler Birliği üyesi olan Sabriye Hanım, 4 Ağustos 1983 günkü duruşmada işbirliğini reddetmekle kalmayıp 4 yıl sonra temmuz 1987'de Kırım Türkleri'nin sözcüsü olarak dünya kamuoyuna "Kırım Milli Meselesi"ni duyurma görevini de üstlenmiştir.

Kırım Türkleri'nin insafsız sürgün kararından sonraki mücadeleleri oldukça önemli boyutlara ulaşmış ve bugün artık dünya kamuoyundan gizlenemez hale gelmiştir. Bugün Mustafa Cemiloğlu önderliğinde Ukrayna Cumhuriyeti sınırları içerisinde bırakılmış olan Kırım'da milli varoluş mücadelesini sürdüren Kırım Türkleri, tüm Sovyetler'deki Türklerin en çileli insanları olarak mücadelelerine devam etmektedirler. **(22)**

(**22** Bu mücadelenin tüm ayrıntıları ile ilgili belgeler Türkiye'de yerleşik Kırım Türkleri'nin neşretiği EMEL dergisinde yer almaktadır.)

Öte yandan ülkemizde 1988'de ölümünün 400. yılında anılan Mimar Sinan'ın, Kırım'daki eseri olan Gözleve Cuma Camii'ne yapılan ideolojik saldırı da gündeme geldi. Kırım'ın sahil şehri Gözleve'deki Cuma Camii, Kırım Hanlarının daveti üzerine Kırım'a gelen Mimar Sinan tarafından inşa edilmiş ve inşaından itibaren tahta çıkan bütün Kırım Hanları, ilk Cuma namazını

bu camide kıldıkları için Han Camii olarak da adlandırılmıştır. Kırım tarihi için son derece önemli olan bu Sinan yadigarı Cami, Kırım'daki en büyük dini yapı olma özelliğine de sahiptir.

18 Mayıs 1944 sürgününden sonra benzeri bütün yapılar yerle bir edilirken, Cuma Camii, dünya çapında tanınmış bir eser olma niteliğiyle yıkımdan kurtulabilmiştir. Bununla birlikte Kırım'daki İslami mirasın muhteşem bir abidesi olma özelliğini taşıdığından, her türlü korumadan uzak tutulduğu gibi, turistik rehberlerden bile adı çıkarılarak bir depo halinde kullanılmıştır. Son olarak, iki yıl kadar önce, daha önce Türkistan'daki Ahmed Yesevi Türbesi ve benzeri birçok kutsal makama uygulanan muamelenin aynısı, Gözleve Cuma Camii'ne de uygulanarak cami bir "Ateizm Müzesi" haline getirilerek tahkir edilmiştir. Sovyetler Birliği'nde Ortodoks Kilisesi'nin kuruluşunun 1000. yılı kutlanıp, pek çok kilise restore edilirken, İslami mirasın muhteşem belgeleri olan tarihi eserlerin asli fonksiyonlarından sıyrılarak, açık hakaretlere uğratılması, Sovyetler Birliği'nde Marksizm'in giderek bir hristiyan mezhebi haline getirildiğini düşündürmekteydi.

Kırım Türkleri'nin bir türküsü vardır, ki yazıyı yazarken hep kulağımda çınladı durdu; şöyleydi son mısraları:

"...

Vatan diye ağlaşırlar

Garib Kırım balaları!. . "

Birgün güleceklerdir inşaallah!.

Kırım / Lionnes – Cemiloğlu / Hilton

-Aykırılıklara Dair-

(Yeni Düşünce, 15. 5. 1987)

Bu yazı aykırı bir yazıdır, başlığından da anlaşılacağı üzere. Gayemiz zihinlerimizdeki kargaşa ummanına birkaç katre eklemek değil aksine elimizden geldiğince, dilimiz döndüğünce doğrularımız etrafındaki ayrık otlarını temizlemektir.

İstanbul'da o sisli, ıslak, soğuk Nisan günlerinden biri: 12 Nisan 1987. Türkistanlı birkaç aziz soydaşla beraber Kırım Türkleri'nin toplantısına katılmak üzere yola çıkıyoruz. Arabamızı Hilton Hotels International'ın parkına bırakıp toplantının yapıldığı salona yöneliyoruz. Resepsiyondaki çoğu yabancı kişilerin arasından Kırım kızlarının yol göstericiliğinde salonda yerimizi alıyoruz. Mekanın yabancılığı çevreye karşı duyarlılığımızı arttırıyor. Toplantıya katılan -Kırımlı olduklarını hemen anladığımız- insanları değerlendirerek salonun havasına nüfuz etmeğe gayret ediyoruz.

Misafir ve ev sahiplerinin çoğunluğu orta yaş ve orta gelir grubunun üzerinde insanlar izlenimini veriyor. Bilhassa kadın kıyafetlerinin Hilton'da sık sık düzenlenen toplantı ve müdavimlerininkilerden pek de farkı yok. Kadınların -çoğu geçkince- kıyafetlerindeki dekolte göze batıyor. Aykırı düşünceler sökün etmeğe başlıyor zihnimizde; kovalamağa çalışıyoruz:

...

Program akıp gidiyor. Folklor gösterileri, şiirler ve Zafer Karatay'ın esprimsi espriler vs... Türkistanlı kardeşim M. Sabir Karger'in sunduğu bir şarkının salondaki etkisini kavramağa çalışıyorum:

"...

Özbek, Türkmen, Uygur, Tatar, Azer bir boydur;

Karakalpak, Kırgız, Kazak... Bunlar bir soydur. "

Ancak salonda bu sözlerin mazrufunu kavrayabilenlerin sayısının çok az olduğunu hissediyorum, herkes birbiriyle konuşuyor daha çok. Türkistanlı arkadaşlar programlarını bitirip sahneden ayrılıyorlar. Tekrar sohbeti koyulaştırıyoruz. Birden sahnede allı-morlu kıyafetlerle bandajlı, yanakları allıklı bir 'ekip' zuhur ediyor. Afallıyoruz: Doğu'dan Batı'ya hemen bütün Türk dünyasının müzik ve folkloru konusunda uzman sayılabilecek arkadaşlarla bu müzik ve kıyafetlerin "Türk olup olmadığını" konuşurken tertip heyetinden Ünver Sel izahatta bulunmak ihtiyacını hissediyor: "- Bunlar" diyor, "bizim çingenelerimizin oyunları ve ilk defa sunuluyor... " İçimden 'Allah, Allah...' diyorum, 'hiç Türklerin çingenesi olduğunu da işitmemiştim. Hadi Tatar lehçesini öğrenmişler ya, bu toplantıda çingene folklorunun ne işi var?' diye sormaktan da kendimi alamıyorum...

Bu arada şiirler okunuyor; Cemiloğlu'nun sayısını unuttuğumuz mahkumiyetlerinden birine gerekçe yapılan "Bahçesaray çeşmesi" de okunan şiirler arasında. Derken sıra bu tür toplantıların mutad bir bölümünü oluşturan açık arttırmaya geliyor. Çeşitli kişi ve kuruluşlar açık arttırmaya katılıyorlar ama, rağbet ve miktarlar toplantıyı şereflendirenlerin zahiri 'havası' ile pek de mütenasip değil. Birden irkiliyorum, açık arttırmaya katılan bir bayan adına şunlar anosn ediliyor: "Kırımlıları seven Lionnessler adına..." Beynimden vurulmuşa dönüyorum. Aykırı düşüncelerimi artık zaptedemiyorum, başlarını alıp gidiyorlar...

... 28 Mart 1987'deki Türk Dünyası sempozyumunda Kırım temsilcisinin konuşmasını hatırlıyorum: "Kırım davasının batılı dostları da vardır..." dediği zaman konuşmacı dostuma, 'Ey menim aziz karnaşım! Senin Kırımlı amcalarını, teyzelerini; benim Karaçaylı dayılarımı, halalarımı; yeğenlerimizi, babalarımızı yurtlarından sürerken Rusların soydaşlarımızı doldurdukları araçalr Amerikan malı G.M.C. ve Studebaker kamyonlar değil miydi? Eğer Stalin değil de Hitler kazansaydı savaşı yine Kırım'ı boşaltıp 'Vatan Kırım'a Cermen asıllıları yerleştirmeyi planla-

mamış mıydı? Bunlar mı bizim davamızın dostları?!...” diye sormak istediğim aklıma geliyor. Dalıp gidiyorum...

Toplantıya gönderilen “rüşvet kabilinden” telgraflar arasında tek siyasi nitelikli olan mesaj T.C. tarihinin totalde en uzun süreli Başbakanlığını üstlenmiş ‘Beyefendi’ye ait. Oldukça da alkış topluyor; ancak bu alkışlar da benim aykırı düşüncelerime engel olamıyor; ‘Beyefendi’nin bir süre önce kendisiyle yapılan bir mülakatta “Ben beş bin yıllık Türk tarihinin sorumluluğunu burada kaldıramam... “Onlar” ayrı şeyler. Çin’deki Türkler hiçbir zaman Anadolu’yla beraber olmamıştır... (1)” dediğini okuduğumda hissettiğim öfke ve giderek yerini alan hüznü yeniden yaşıyorum; ‘o ayrı birşeyler’ olanlardan birisi olarak... Osman Batur’un Doğu Türkistan’daki kabrinde sızlayan kemiklerinin uğultusu kulaklarımı istila ediyor.

Kulaklarımdaki uğultunun giderek azalması yeni bir şokla karşı karşıya bırakıyor beni: O da nesi?. . “Bessame mouchou...” Julio İglesias taklidçisi Hilton şantörü söylemeğe başlıyor ve Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği toplantısında ‘Kırım’ın yetimleri’ partnerler pistte sarmaş-dolaş!. . Repertuar “Natalie” ile devam ediyor; sarmaş-dolaş dans şimdi daha ‘slow’dur. Artık vurgun yemiş durumdayım. Herşey siliniyor gözlerimden. Dışarıdaki İstanbul sisinden daha koyu ve karanlık bir sistir ortalığı kaplayan. Kırım’ın Han-Sarayı’nda Stanlin’i Roosevelt’le, Churchill’i Hitler’le “Natalie” eşliğinde dansederken görür gibi oluyorum; daha ötelerde Reagan-Gorbaçov çifti de kendi havalarında dansetmektedir. Birden salona insanlar sökün ediyorlar: Kimi 18 Mayıs 1944’ün hayvan katarlarından, kimi prevantoryumlardan, kimi zindanlarından boşalmış; bir ağızdan haykırıyorlar: “Nasıl olur bu, nasıl?!...” “Allah’ım nedir bu halimiz?” Bu sorular karşısında ben utancımdan yerine geçiyorum; ama Hilton-İstanbul salonundaki slow-dans devam ediyor...

***

Ey benim aziz kardeşlerim, Kırım'lı dostlarım!. . Siz de benim kadar utanç duydunuz mu? Yoksa Bilge Kağan'ın dediği mi oldu? "Altta yer mi yarıldı, üstte gök mü çöktü?" Nerede bizim ilimiz, töremiz?..."

...

Bu yazıyı yazıp yazmamak hususunda elim kaleme gitti-gitti, geldi. Dostluktan öte kardeşliğimizdir bu yazıda dile getirilen; ortak kaderimizdir acı şeyler söyleten... Hem bir ortak ata sözümüz de söyle değil mi?

"Adamnı amanı arttan aytadı..." **(22)**

12. Güney Türkistan'ın "Afganistan Vatandaşı" Türkleri

Bu noktada daha fazla geciktirmememiz gereken bir borcumuza dikkatinizi çekiyorum. Bu borç Hindikuş sırtlarında, Amuderya boylarında dilinde Kelime-i Tevhid 'bir gül bahçesine girercesine' toprağa düşen soydaşlarımızın vasiyeti olarak üzerimizde duruyor. Şu anda Afganistan'ın kuzey bölgesinde Güney Türkistan'da Türklüğünün en faal unsuru olarak düşman istilasına karşı cihad eden soydaşlarımıza olan borcumuzun bir kısmını yerine getirebilirsek ne mutlu bize...

Afganistan'ın 1979 yılı sonlarında, 27 Aralık 1979 gecesi başlayan Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmesi olayı, ardından gelen cihad yılları; mücahid hükümetlerinden sonra dış destekli olarak Afganistan'da etkin hale getirilen Taliban yönetimi ve nihayet A.B.D.'nin Afganistan'ı işgali sonrasında kurulan Karzai hükümetinin politikaları Türk dünyasını hem Afganistan uyruğunda yaşayan Türkler yönünden hem de Türk yurtlarının her tarafındaki soydaşlarımız bakımından yakından ilgilendirmektedir.

Afganistan ülkesinin Hindikuş dağlarıyla ayrılmış olan Kuzey bölgesi Türklerle meskundur ve Güney Türkistan -veya yanlış bir tabirle Afgan Türkistan'ı- olarak bilinir. Güney Türkistan'da çoğunluğu Özbek boyundan olmak üzere Türkmen, Kırgız ve diğer boylardan değişik kaynaklara göre 5-7 milyon Türk yaşamaktadır. Ayrıca Afganistan'ın İran'ın komşu orta bölgelerinde de 3 milyon kadar -diğer Türk boylarından farklı ola-

rak Caferiyye mezhebine mensub- Hazara Türklerinin mevcudiyeti bilinmektedir. Ayrıca yüzyıllar boyunca Afganistan idaresini ellerinde bulunduran Türk soyundan bazı boyların dillerini kaybetmeleri neticesi Afganlılaştıkları da bütün tarihçilerin kabul ettiği bir olgudur. Genelde Afganistan nüfusunun en az yarısını Türk soyluların teşkil ettiği kabul edilmektedir.

İşgal öncesi yıllarda idareyi elinde bulunduran Afgan(=Peştun) asıllıların Türk soylu vatandaşlarına ikinci sınıf muamelesi yaptıkları bilinmektedir. Bu konuda çeşitli misaller vermek mümkünse de bugün için bir faydası olmıyacağına inanıyorum.

Sovyet işgalinden sonra başlayan ve yaklaşık olarak 10 yıl süreyle kıran kırana devam eden İslami direniş Afganistan'daki Türkler için milli bir cephe anlamını da taşımaktadır. Afganistan'daki ve hatta kısmen Pakistan da dahil bölgedeki Türklerin önemli bir kısmı Rusların Türkistan'ı işgali sonrasında Batı Türkistan'daki Basmacı ayaklanmalarının yenilgiye uğramasıyla yurtlarından hicret edenlerin çocuklarıdır. Dolayısıyle Afgansitan'daki cihad -doğru bir şekilde- Türk-Rus mücadelesinin yeni bir raundu şeklinde de değerlendirilmiştir.

Afganistan'daki Türklerin mücadelesinin Türkistan için milli bir dava haline gelmesinde en büyük pay, Afgansitan'daki Türkleri "Afganistan Kuzey Vilayetleri İslami İttihadı" adlı bir teşkilat altında bir araya getirmeği başaran Türk mücahidlerin lideri ise Azad Beg adlı soydaşımız ve silah arkadaşları olmuştur.

Sovyet işgaline karşı direnişin en önemli sahası olan Kuzey Afganistan: Güney Türkistan'daki mücadele konusunda Türkiye kamuoyunun bilgisi bugün artık tüm vecheleri ile ortaya çıkan dezenformasyon çalışmalarının bzoguncu tesiri ile yok denilecek düzeyde kalmıştır. Cihadın sıcak günlerinde Türkiye'de Hizb-i İslami lideri Gülbeddin Hikmetyar, Cemaat-i İslami lideri Burhaneddin Rabbani kısmen de olsa bilinmekte ancak Azad

Beg ve Türk mücahid grubları hiç bilinmemekte idi. Oysa cihadın en kanlı çarpışmalarına Güney Türkistan sahne olmaktaydı.

Bu bölge Rus işgalindeki Türkistan'dan tüm sınırlar boyunca kontrolu çok zor olan Amu Derya nehri ile ayrıldığı için Türkistan'ın işgalcisi Rusları rahatsız etmekteydi. Bu sebeple işgalci Rusların Peştun işbirlikçilerine dayatmasıyla Kuzey Afganistan bölgesine beş yüzbin Peştun yerleştirilmesi ve böylece Türkistan'ın kuzey ve güney olarak tanımalanan iki Türk bölgesi arasına fiziki bir engel konulması planlanmış ancak Türk mücahidlerin engellemesi neticesinde kuklaAfganistan yönetimi bu emiri icra edememiştir.

Bölgenin sert bir mücadeleye sahne olması sebebiyle yönetimin de katkısıyla olabilecek göç hareketleri mücahidler tarafından yasaklanmıştır.

Afganistan İşgalinin Sovyetlerdeki Tesiri

Afganistan'ın işgali Sovyetler Birliği'nde yaşayan Türkler yönünden de son derece önemli tesirlere yolaçmıştır. İşgalin ilk yıllarında Sovyet ordusunda yer alan Türk soylular işgal edilen bölgede kendi soylarından, bazen boylarından mücahidlerle temas ettikçe olayın mahiyetini kavramışlardır. Bu ise Sovyet harekatının başarısızlık sebeplerinden birini oluşturmuştur.

Ayrıca mücahidlerden alınan Kur'an-ı Kerim'lerin S.S.C.B.'ye sokulmasına ve bu Kur'an-ı Kerim'lerin Rus işgalindeki Türkistan'da rağbet görmesine engel olamayan Sovyet idaresi çareyi Afganistan'dan resmen Kur'an-ı Kerim ithalinde bulmuştur. Öte yandan işgal esnasında Sovyet ordusunda yer aldığı için ölen Türk soylular da Ruslar için bir mesele haline gelmişler ve 1982 yılında Kazak Türkleri'nden Afganistan'da ölenlerin cenaze töreni çeşitli toplum çalkantılarına yol açmıştır. Kazak Türkleri ölülerinin İslam ahkamına uygun şekilde ve Türk mezarlığına gömülmesini taleb ederek başkaldırmışlardır.

Afganistan'ı işgal ederek bu gibi hiç beklemedikleri ve hesapta olmayan yüzlerce meseleyle karşılaşan Ruslar daha sonra Afganistan işgal birliklerindeki Türk soyluları geri çekmek zorunda kalmışlardır. Ancak geri çekilen Türk asıllı Sovyet vatandaşlarının cihadın tesirlerini beraberlerinde obalarına, yurtlarına götürdükleri de muhakkaktır.

Sovyetler Birliği'nin "yenilmez" Kızılordusunun Afganistan'ın işini bir türlü bitirememesinin yol açtığı sorunlar Kremlin yöneticilerinin başını çok ağrıttı. Rus Kızılordusunun Afganistan macerasını başlatan Sovyet Politbüro Başkanı Brejnev o günkü dünyanın ikinci süper gücü olan Sovyetler Birliği'ni Afganistan'da bekleyen günleri tahmin edebilseydi işgal senaryosunun çekimi için düğmeye herhalde o kadar rahatlıkla basamazdı. Gerçekten de işgalin başlamasından sonraki ilk 3 ay içinde Afganistan'daki işgal ve direnişçileri "temizlik" harekatının tamamlanacağını planlayan Kızılordu kurmayları, Afganistan'da uğradıkları kayıptan daha önemli olarak Sovyetler Birliği'nde yaşamak durumunda kalmış bulunan Türk kökenli halkların bilincinde meydana gelen derinleşme ile sistemin zorlanmasına yol açacak çelişmelere sağlam bir zemin de oluşturmuşlardır.

Dış etkilenmelerden uzak tutulmasına özen gösterilen Sovyet müslümanları olan Türklerin Afganistan cihadında oynadığı kritik rol, Sovyetler Birliği'nin İslam ülkeleri ile olan ilişkilerini etkileyecek kadar önemli sonuçlara yol açmıştır.

Afganistan'a ilk olarak giren 150.000 kişilik Sovyet ordusu içinde % 30-40'lık bir oran oluşturdukları bilinen Sovyetlerde yaşayan müslüman kökenli Türk askerler işgalin başladığı günden itibaren 2,5 ay gibi kısa bir sürede hızla geri çekilmişlerdir. 50.000 kişiye varan bu kitlenin geri çekiliş sebepleri incelendiğinde çok önemli gerçeklerle karşılaşılmaktadır.

"Emperyalizmin saldırısına uğrayan mazlum bir ülkenin insanlarını kurtarmak için" gönderildiklerine inandırılmağa

çalışılarak Afganistan'a gönderilen bu Türk kökenli genç askerler, orada kendileriyle aynı inançları paylaşan ve önemli bir kısmı kendileriyle aynı dili konuşan insanlarla karşılaşınca işgalin gerçeğini kavramağa başlamışlardır. Gerçek emperyalistin Kızılordu olduğunu gören -Sovyet sisteminin eğitim çarkından geçirilmiş- bu Türk çocukları dedelerinin Türkistan'ın işgali yıllarına ait anlattıkları hikayelerin aynısını görmüşler ve dün Türkistan'ı işgal eden Rus'un bugün Afganistan'ı işgal eden Rus ile aynı olduğunu müşahede etmişlerdir.

Bu bilinçlenmenin etkisiyle Afganistan müslümanlarına silah çekmekten imtina eden müslüman kökenli -ve zorunlu- Kızılordu mensubu Türk askerlerin bir kısmı mücahidlere iltihak ederek Kızılordu'ya karşı fiilen savaşa başlarken önemli bir kısmı da silah ve mühimmatlarını mücahid kardeşlerine teslim edip elde ettikleri Kur'an-ı Kerim ve İslamî risaleleri beraberlerinde birliklerine ve oradan da obalarına ve yurtlarına taşımağa başlamışlardır.

Bu gelişmelerin dış dünyadan soyutlanmış Sovyet İslâmı için ne kadar büyük bir tehlike oluşturmağa başladığını kısa sürede anlayan Kremlin'in Rus hakimleri, Afganistan'daki Türk asıllı askerlerinin hemen hepsini geri çekmişlerdir. Ancak bu tedbir de meydana gelen kitle hareketinin Sovyetler'deki müslüman kamuoyunu etkileyip yönlendirmesini engelleyememiştir.

Obalarına, yurtlarına, kentlerine dönen "Afganistan gazileri" çeşitli Türk boylarından genç müslümanlar Afganistan'da gördüklerini bir-bir anlatmışlar ve adeta "cihadın birer propagandisti" olarak sistem içine sızmışlardır. Onların anlattığı şeyler iki-üç nesildir Rusların "büyük ağabey" olduğu, "medeniyet dağıtıcısı" olduğu yalanları ezberletilmeğe çalışılan müslüman Türklerin, Rus'un kim olduğunu tekrar hatırlamalarını sağlamıştır. Rus dün Türkistan'da yaptığından daha vahşice , hem de gelişkin silahlarla müslümanları öldürmektedir; insanları genç, yaşlı, kadın, çocuk demeden yok etmektedir; köyleri ya-

kıp yıkmaktadır; insanların ülkeyi terketmesi için buğday tarlalarını hasat zamanı ateşe vermektedir; hatta çocukları katletmek için oyuncak şeklinde bubi tuzaklarını yerleştirmektedir... İşte bu Rus'tur. Dün Fergana Vadisini kana boyayan Rus, işte bu Rus'tur, Ahmed Yesevi makamını ateizm müzesi haline getirerek tahkir eden Rus... Bütün bunlar bütün bir Türk ülkesinde anlatılır olmuştur.

Cihadın Sovyetler Birliği'ni nasıl sarstığını farkeden mücahid teşkilatları sürdürdükleri cephe cihadı yanında, Sovyetler Birliği'nde yaşamak durumunda kalmış olan kardeşlerine yönelik olarak sürdürdükleri psikolojik savaş sonucunda Sovyet sisteminin Rus patronlarını köşeye sıkıştırabilmeği başarmışlardır. Afganistan nüfusunun üçte birini teşkil eden Özbek ve Türkmen boyundan kardeşlerimiz Afganistan'a sınır olan Türkmenistan ve Özbekistan Sovyet Cumhuriyetleri'ne, Afganistan nüfusunun yine bir diğer üçte birini teşkil eden Tacik kardeşlerimiz ise Tacikistan Sovyet Cumhuriyeti'ne yönelik İslamî propagandayı başarı ile sürdürmüşler, hatta S.S.C.B. sınırları dahilinde silahlı operasyonlar düzenledikleri gibi "Şebname" adını verdikleri bültenlerinde S.S.C.B. içinde dağıtımını sağlamışlardır.

Batılı kaynakların bildirdiğine göre Burhaneddin Rabbani liderliğindeki -genelde bir Tacik organizasyonu olan- 'Cemiyet-i İslami'nin Tacikistan Sovyet Cumhuriyeti'nde kayıtlı 10.000 üyesi vardır. 'Hizb-i İslamî Afganistan', 'Cemiyet-i İslamî' ve 'İttihad-ı İslami Vilayat-ı Şimali Afganistan' adlı mücahid teşkilatları bünyesinde yer alan Afganistan'da yaşayan Türk soylu mücahidlerin Sovyet sisteminde açtıkları onarılmaz gedikler, Sovyetler Birliği gibi bir süper gücü bugün, daha düne kadar "haydut", "basmacı" olarak nitelendirdiği mücahidlerle görüşme masasına oturmağa mecbur etmiştir.

İngiliz emperyalizminin Afganistan'dan çıkarken gerisinde bıraktığı feodal ve bağımlı, aynı zamanda gayriislami düzenin yol açtığı meseleler, Afganistan müslümanlarının karşısına

çıkan en büyük engellerin kaynağı olarak görünmektedir. Zahir Şah, Davud Han gibi gerici ve Peştun ırkçısı kukla yönetimlerin Peştun olmayan vatandaşlarına -Türk, Hazara, Nuristani vd- uyguladığı politikaları sürdürmek isteyen gelenekçilerin müstakbel Afganistan İslam Devleti'nin politikasında etkinlik sağlamalarına izin vermemek, olmazsa olmaz bir şarttır. Afganistanlı mücahid liderler Afganistan'dan Türkistan'a açılan bir kapı olduklarını unutmadıkları oranda başarılı olabilirdi.Cihadın en sıcak yıllarında gönüllerimizi ısıtan "Önce Afganistan sonra Türkistan" şiarının zaferdeki payının unutulması cihad sonrasındaki kargaşanın ve nihayetinde gündeme gelen A.B.D. işgalinin en öenmli nedenlerinden birisi olmuştur.

Afganistan-Türkiye Bağlamında 'Bazı Başka Gerçekler'

(Yeni Düşünce - 19 Mayıs 1989)

Türkiye'nin milliyetçi ve İslami duyarlık taşıyan kesimleri Afganistan'da son yıllarda meydana gelen gelişmelerin yabancısı sayılmaz. Afganistan nüfusunun üçte birini teşkil eden Kazak, Türkmen ve Özbek kökenli soydaşlarımızın cihad cephesi olan "Kuzey Afganistan Vilayetleri İslami İttihadı" teşkilatı ve cephenin lideri Azad Beg Kerimi de artık Türkiye'nin Afganistan cihadına ilgi duyan bütün kesimlerinde biliniyor. Özellikle 1989 Mayıs ayında Azad Beg Kerimi'nin tarihi Türkiye ziyaretinden sonra yapılan yayınlar bu konuda olumlu-olumsuz bir çok yoruma yol açtı. Bu yorumları izlemeyen kişilere yapacağımız bazı hatırlatmalar bugün ortaya çıkan oluşumlar sonunda çok daha anlamlı hale gelecektir.

Afganistan'daki Türkler ve teşkilatlarının cihaddaki yeri hakkında Türkiye'de ilk bilgilenen kişilerden biri olarak Temmuz 1985'te -artık ne yazık ki yayınlanmayan- TÖRE dergi-

mizde “Afganistan’da Cihad Sürerken Bilmediklerimiz” başlıklı bir haber mektubu yayınlamış ve Türkiye kamuoyunun dikkatine Afganistan’daki Türk mücahidlerin meselelerini ve durumlarını kısmen yansıtmıştık. O yazıda bugün herkesin bildiği Şii Hazaralardan tutun, “Pençşir Aslanı” Şah Ahmed Mesud’a; Türklerin mücadelesinin dünyaya yansıtılmama gayretlerinden Peştun’ların yönetimindeki mücahid örgütlerine A.B.D. (ve tabii ki C.I.A.) ve Suudi Arabistan’ın her ay 100 milyon dolar yaptığına dair -doğrusunu söylersek önce bizi de şaşırtan, ama bugün herkesin kabul etmek zorunda kaldığı- pek çok gerçek yer almıştı.

Daha sonra yine Oğuz Karaçay imzasıyla kurucu yayın kurulunun sorumluluğundaki ZAMAN’da (Sayın Nabi Avcı’nın Genel Müdürü olduğu ZAMAN’lar) “Sultanahmed’de Bir Bayram Sabahı” başlıklı ve 1987 Ramazan Bayramı’nın ilk günü yayınlanan 29 Mayıs 1987 tarihli yazımızda “Afganistan’ın kuzeyinde Güney Türkistan’da cihadı sürdüren Azad Beg ve arkadaşları”nı zikretmiştik. Bu yazımızın yayınından bir yıl kadar sonra değerli ağabeyimiz A.Ahad Andican’ın ‘şahsi’ davetiyle Türkiye’ye gelen Azad Beg Kerimi ve “Afganistan’daki Türk Mücahidler” konusu Türkiye’nin ‘müslüman kamuoyu’nda -biraz da T.R.T.’nin yayınladığı iki program vesilesi ile sürekli yer aldı.

Türkiye’ye geldiğinde o zamanın devlet yetkilileri olarak Başbakan Turgut Özal, Milli Eğitim Bakanı Hasan Celal Güzel ve Devlet Bakanı Cemil Çiçek ile görüşmesi sağlanan Azad Beg Kerimi Afganistan Türkleri’nin meselelerini ve Türkiye’den beklediklerini ‘Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin en yetkili kişilerine olanca açıklığı ile iletti.

O günlerde Türkiye basınına da yansıyan bu görüşmeler hakkında yapılan yorumlar arasında son derece ilgi çeken bir tanesi vardı ki bahsetmemek olmaz: Fehmi Koru 12 Mayıs 1988 tarihli Zaman gazetesindeki “Beklenmeyen Misafir” başlıklı yazısında Afganistan cihadının Rusların Afganistan’dan bir sü-

reç sonunda çekilmesini öngören Cenevre Anlaşması'ndan sonra yeni bir boyut daha kazanmasına çalışıldığını ve T.R.T.'de yayınlanan Panorama programı ile bu yeni boyutun gündemimize girdiğini belirtiyordu. Sayın Koru adını T.R.T.'den öğrendiği Azad Beg'in varlığını o gün için dokuz yıllık olan cihad sürerken hiç duymadığı gibi aynen kendi ifadesiyle 15 Şubat 1988'de "Cenevre Anlaşması imzalandıktan sonra birdenbire ortaya çıkan Azad Beg'in anlattıkları da mantığı zorlayan şeyler"di.

Fehmi Koru bir nebze fehmedip 29 Mayıs 1987 tarihli ve 10. sayfasındaki künyede "Genel Yayın Yönetmeni: Fehmi Koru" ibaresi basılı ZAMAN'ın ikinci sayfasındaki yukarıda bahsettiğim Oğuz Karaçay imzalı yazıyı okumuş olsaydı, her halde o zamana kadar adını duymadığı Azad Beg'in adını -duymasa da- görmüş olacaktı.

Bu konuda hala tereddütü olanlar için Almanya'da yayınlanmış olan Ocak-Şubat 1984 tarihli "Türkistan Sesi" bülteninin birinci sayfasında yer alan bir haberi de verelim: Bu habere göre Afganistan'ın kuzeyindeki vilayetlerde yaşayan Tacik, Özbek, Türkmen, Hazara, Kazak ve Kırgızlar'ın temsilcileri kendi aralarında "Afganistan Şimal Vilayetlerinin İslami Birleşmesi" adlı bir teşkilat kurmuşlardı. Bu teşkilat 1983 yılının yaz aylarından itibaren Pakistanj'ın Peşaver şehrinde "Vatan" adlıbir gazete çıkarmağa başladı. Vatan gazetesinin 6 Ağustos 1983 tarihli sayısından bir fotoğraf ve bir şiir de bültende yer almaktaydı. (Vatan gazetesi geçtiğimiz günlerde teşkilat karargahının Afganistan'a nakledilmesi sebebiyle yayınına son vermiş olup 1983-1987 yıllarında yayınlanan sayılarının tamamını ihtiva eden bir koleksiyonu Ocak 1989'da Peşaver'e giden Türk Ocağı Ankara Şubesi başkanı Orhan Kavuncu'ya emanet edilmiştir. Fehmi Koru dahil ilgilenenlerin yararlanabileceği bilgilerin yer aldığı bu koleksiyonun tıpkıbasımını yayınlamanın Türk Ocağı'nın boynuna borç olduğunu hatırlatırım.)

Azad Beg'in Türkiye'de yaptığı görüşmelerden sonra Prof. Dr. A. Ahad Andican ve Prof. Dr. Orhan Kavuncu'nun öncülüğünde gerçekleştirilen "Afganistan'lı Kardeşlerimize Yardım Kampanyası" sonunda Türkiye genelinde toplanabilen 31.500 dolar tutarındaki yardım Ocak 1989 ayında karargahı Afganistan içine nakletmekte olan Azad Beg Kerimi ve mücahid yoldaşlarına teslim edildi...

Komplo teorileri üzerine oldukça fazla kafa yorduğunu tahmin ettiğimiz bir kardeşimiz tarafından "Afgan Özbekleri Şimali Afganistan Müslümanları İttihadı Cemiyeti ile Türkiye arasında direkt bağlantıyı kuran kimsedir, bu koordinasyon kurulunun başındadır" şeklinde gayet tutarlı (!) bir tanımlamayla taltif edilen A. Ahad Andican'ın yardım kampanyasına ilişkin olarak Türkistan dergisinin 6. sayısında yayınlanan izlenimleri arasında kendilerine bazı mesajlar gönderildiğini düşünenler yanılmadıklarını bilsinler. Aynen öyledir.

Bu arada 1989 başlarından bu yana Afganistan'ın Güney Türkistan diye bilinen Kuzey bölgesine karargahını nakleden ve şu sıralarda Samangan şehri yakınlarında olduğunu öğrendiğimiz Azad Beg Kerimi Güney Türkistan şehirlerinde çalışmalarına devam etmektedir. Yusuf Yazar, Afganistan'daki son gelişmeleri yerinde tesbit etmek üzere gittiği bölgeden döndükten sonra yazdığı ve Nisan 1989 tarihli İslam dergisinin 68. sayısında yayınlanan incelemesinde "Afganistan Mücadelesinde Gruplar" başlığı altında Azad Beg kardeşimizi ve teşkilatın Cüzcan (Jouzcan diye yazan Amerikan güdümlüler umulur ki doğrusunu öğrenirler) vilayeti kumandanı Aşur Pehlivan'ı kaydederek düzen koridırlarında kola-kravatlı, Hicaz toprağında entarili-serpuşlu gezen ve bundan bile utanmadan mübarek mücahidlere iftira edenlerle aynı safa düşmemekle Afganistan'daki Türk asıllı mücahidler gerçeğini teslim etmekteydi.

"Allah Biz Bilen" şiarıyla yola çıkıp ardına bakmadan devam eden ve aşka geldikçe "nara-i tekbir" ile "biraz korku, biraz açlık

ve biraz mallardan, canlardan, ürünlerden eksiltme" imtihanını veren ve halen de vermekte olan mücahit kardeşlerin himmeti üzerimize olsun. Bu himmetin öyle 31.500 dolar ile dengelenebildiğini sanacak kadar gafil yoktur aramızda inşaallah...

Afganistan Aynasından Yansıyanlar

*Düzenin "sağcı" **Yamak**'ı, "Danışma Meclisi"nin en kahraman "antikomünist", "güvenilir" müslümanına ithaf olunmuştur.

Geçtiğimiz günlerde 10. yılına giren şanlı Afganistan cihadı, Allah'ın izni ile işgalci Ruslar da dahil bütün cihana kendini kabul ettirme başarısına erdi. Bu olgu "gün gibi" ortaya çıkarken ülkemizde de çeşitli yönlerle "Afganistan Cihadı" üzerinde konuşuldu-yazıldı. Aslında Türkiye'de Afganistan cihadı üzerinde yapılan değerlendirmeler iyi tahlil edilecek olursa, Afganistan'daki mücahidlerin durumunu yansıtmaktan çok, sahibinin niyet ve yapısını ortaya serecek nitelikte olduğu görülmektedir. Adeta bir "Afganistan Edebiyatı" oluşmuştur ve Türkiye'nin fikri yapısında kendi ismine bir yer açmak isteyen "muhteris" ve "riyakarlar" bile hiç utanmadan, sıkılmadan, Şehid mücahidlerin kanı henüz kurumamışken, Allah'tan korkmadan, "düzen karargahlarındaki koltukları"nda sıcaklıkları soğumamışken, elleri titremeden "Afganistan Cihadı", "Afganlı Mücahidler" diye yazılar yazmışlardır.

Hatta "düzenin sağcısı" olduğu tescilli bir **Yamak** daha da ileri giderek "Afganistan Kuzey Vilayetleri İslami İttihadı" bünyesinde yer alan mücahidler ve teşkilatın lideri Azad Beg Kerimi hakkında en olmadık yalanları yazarak Türkiye'nin müslümanları nezdinde itibar kazanma hesaplarına soyunmuştur. Oysa şimdi Allah Teala'nın engin rahmetine garkolmuş bulunan Seyyid Ahmed Arvasi gibi tertemiz müslümanlar "Afganistan'da Allah adını yüceltme, İslam ile izzetlenme yolunda gayret göste-

ren bütün müslümanlar için dua ediyorlar; Hindikuş dağlarında, Şıbırgan sahrasında, Andhoy bağlarında, Amuderya boylarında" bir gül bahçesine girercesine toprakla hemhal olan mübarek şehidlerin feyziyle bütün bir İslam ümmetinin içinde bulunduğu zilletten kurtuluşunu, İmam İsmail Buhari, Şah-ı Nakşbend Bahaeddin Buhari, Hâce Yusuf Hemedani, İmam Fahruddin Razi, Hoca Ahmed Yesevi soyunun mazlum çocuklarının yurdunda , Türkistan'da İslami dirilişi ümid ediyorlardı.

"Afganistan Aynasında" başlığını seçişimiz bu yüzdendir. Çünkü bu aynada herkes kendi içini, içinin gülistanını veya kuburunu seyreylemektedir. Veyl Afganistan aynasında gördüğü kendi zavallılığını faş eden zavallılara...

Afganistan toprağına karışan kanları ile yüzümüzü ağartan Bilal Yaldızcı, Tayfur Tekiner, Dr. Sadık Murad gibi kardeşlerimizin aziz ruhlarını incitmesinden sakındığımız şu yukarıdaki satırları yazmak istemezdim. ancak "yazmamızın bir zorunluluk olması" ile yazdığımız bu "uyarı"dan sonra 10. yılını yaşayan Afganistan Cihadı'nın tarihin akışı içindeki yeri cihad sürecinin yöneltilmek istediği mecralar ve en önemlisi dumura uğratmak gayretlerine geçmek istiyorum.

1988 sonlarında Afganistan meselesinin Sovyetler Birliği için arzettiği tehlikeyi sona erdirmek yolunda "diplomatik" bir atağa geçen ve Afganistan cihadının 10 yıl boyunca Sovyet sistemi içindeki müslümanlar üzerinde meydana getirdiği olumlu değişiklik ve İslami Dirilişi nötralize etmek, en azından dondurmak isteyen Sovyetler'in Rus hakimlerinin yeni bir planı uygulamaya çalıştıkları dikkati çekmiştir. Bu plan Afganistan'ın geleceğinin belirlenmesi çabalarında hesaba katılmayarak , etkinliklerinin sınırlandırılması temeline dayandırılmaktadır. Afganistan Cihadı içinde Türkler'in yerini Türkiye'deki müslümanlardan çok daha iyi bilen Ruslar, Afganistan'daki diğer halklara verecekleri tavizlerle "sömürgeleştirdikleri" Türkistan topraklarını güvenlik içinde tutabilme hesabına girmişlerdi. Bu hesabın

tutmaması, bırakın Afganistan'I sovyetleştirilen Türkistan topraklarındaki Rus kolonizasyonunu nerdeyse yüzyıldır yerleştiği Türk yurtlarından ayrılmağa mecbur bırakmıştır. Bir kez daha ortay çıkmıştır ki; siz bazı hesaplar yapabilirsinzi ancak, "elbette Allah'ın da bir hesabı vardır."

13. Türkçü-Müslüman-Sosyalist : Özgün Bir Örnek: Sultan Galiyev Ve Turan Devleti

Türk dünyası tarihi ve Türk yurtlarının bugünkü durumu konusuna ilgisi olanların şimdiye kadar en azından adını işittikleri [bu konuda Attila İlhan'ın çabası övgüye değerdir] ve son yıllarda "ulusalcılık" "Avrasyacılık" söylemleri ile tekrar adı işitilmeğe , tezleri değişik çevrelerde tartışılmağa,adına internet siteleri oluşturulmağa başlanan "Sultan Galiyev" ve "Sultangaliyevcilik" konusuna bir "sağlam açı" ile yaklaşılabilmesine yardımcı olmak için bu inceleme kaleme alınmıştır.

1917 Bolşevik ihtilalinin Lenin, Stalin, Troçki ile birlikte önde gelen dört isminden biri olan Sultan Galiyev, Kazanlı bir Tatar Türk'ü ve Müslüman kökenli bir marksisttir. Tam adıyla Mir Seyyid Sultan Galiyev, 13 Temmuz 1882 tarihinde bugünkü özerk Başkırdistan sınırları içinde Sterlitamak bölgesindeki Kırımsakal kasabasına bağlı Elimbetova köyünde dünyaya geldi. İlk eğitimini öğretmen olan babasından aldıktan sonra Kazan'daki Tatar Pedagoji Enstitüsü'ne girdi. Sultan Galiyev, bu okulu bitirdikten sonra bir süre öğretmenlik yaptı Bir süre de Ufa Belediye Kütüphanesi'nde çalıştı. Buradaki görevinden ayrıldıktan sonra çeşitli gazetelerde görev alan Galiyev, 1915'te öğretmenliğe geri döndü. Devrimin hemen öncesindeki yıllarda Bakü'de bulunan Galiyev, Azerbaycan Ulusal Hareketine katıldı.

1917 Şubat Devrimi esnasında Bakü'de bulunan Galiyev, Müslüman Kongresi Yürütme Komitesi Sekreterliği için çağrıl-

mış olduğu Moskova'ya gitti ve kongrenin bitiminden sonra aktif siyasi hareketinin merkezi olan Kazan'a geçti.

Komünist devrimin başlangıcındaki en önemli figürlerden birisi olan Sultan Galiyev, Lenin sonrasında Stalin terörü yıllarında önce 1925'de "Parti"den çıkarılacak, 1929 yılında Sibirya'da çalışma kamplarında mahkumiyete çarptırılana dek "karşı-devrimci" çalışmalarını sürdürecek ve nihayetinde bir toplama kampında maceralı hayatı sona erecektir. Yakın zaman kadar nerede ve nasıl öldüğü/öldürüldüğü bilinmiyordu. Son yıllarda günyüzüne çıkan KGB arşiv belgelerinin tetkikinden 28 Ocak 1940 sabahı, bulunduğu hapishanede, Stalin'in emriyle infazı için gelen Ermeni asıllı KGB şefi Beria tarafından bir iskemleye bağlı iken öldürüldüğü anlaşılmıştır.

Stalin'in zulmü sadece Sultangaliyev'in kendisini hedef almakla kalmamış, ikinci eşi Fatıma, oğlu Murat, Kızı Gülnar ve ilk eşi Ravza'dan olan kızı Reşide ve hatta kızkardeşi Züleyha da, K.G.B. takibatından ve zulmünden paylarına düşeni almışlardır.

'Sultangaliyevcilik' olarak bilinen tezleri ise, sistematik bir şekilde bilim dünyasına hiçbir zaman sunulmamış olup temelleri, 1917-1925 yılları arasında Lenin döneminde "Milliyetler Komiserliği" gibi önemli bir postun sahibi olan komünist yöneticilerden Tatar kökenli Sultan Galiyev'in siyasal ve toplumsal düşüncelerinden oluşmaktadır.

Sultan Galiyev'in temel tezi, Türk, Arap, Fars, Moğol gibi Doğu'nun ezilen halklarının Avrupa, Amerika ve Rusya emperyalizminden korunmak için milli ve İslami değerlerini korumak ve emperyalizmin talanından korunmak için birleşmelerinin gerekliliğidir. Sultan Galiyev, ezilen ve büyük çoğunluğu Türk kökenli ve müslüman olan Doğu halklarının Ruslardan daha farklı bir yoldan, bağımsızlıklarını Ruslara karşı da koruyarak, emperyalizme karşı birleşmelerinin önemini vurguluyor, ancak bu şekilde sosyalizme ulaşılacağını ve Doğu'nun zengin kaynaklarını emperyalizmin talanına kapatarak, kuracakları "Sömürgeler

Enternasyonali" ile dünyada sosyalist devrimi zorlayabileceğini öngörüyordu.

Orta Asya ve İdil-Ural Türkleri arasındaki "**müslüman milliyetçiliği**"nin tarih içerisindeki öncü ismi olan Mir Seyyid Sultan Galiyev'in bu özgün çizgisi; başlangıcında hedef ve sınırları belirlenmiş statik bir doktrin olmayıp zaman içinde gelişen dinamik süreçte yaşanan somut olguların ortaya çıkardığı fonksiyonel bir sentezdir. Bu sentezin ülkemiz aydınları ve özellikle milliyetçi kamuoyunda yeniden ele alınmasında ve emperyalizmin Türkiye'nin dört bir çevresinde konuşlandığı günümüz dünyasında anlaşılmasında sonsuz denebilecek kadar çok ve pratik faydaları olacaktır.

"Sultan Galiyev Tezleri"nin Oluşum Süreci :

1917 Ekim Devrimi'nden sonra kurulan yeni "Sovyetler" federasyonunda halkların eşitliğinin bir ütopya olduğu ortaya çıktı. Yeni rejim bir "Rus" rejimi olarak şekilleniyordu. "Komünist" idarenin aynı muhalefet cephesinde birleşme ihtimali bulunan Türk azınlıklara karşı beslediği kuşku, Türk asıllı toplumların yeni özerk "Devlet"ler bünyesinde "yönetimde azınlık" olarak kaldığı ayrı ayrı cumhuriyetlerin kurulmasıyla kendini gösterdi.

1552 yılında Kazan Hanlığı'nın çöküşünden Ekim Devrimi'ne kadar Ruslarla Türk-Tatarlar arasındaki ilişkiler çatışmalar ekseninde oluşmuştu. Ruslar'ın asırlarca değişmeyen hedefi,çeşitli yöntemlerle ele geçirdikleri Asya steplerindeki Müslümanları önce pasifize ve sonra assimile etmek olmuştu. Burada ve Sultan Galiyev tezlerinde geçirilen Türk-Tatar deyimi sadece Sultan Galiyev'in kendi etnisitesine değil tüm Türk kökenli halklara işaret eder. Örnek olsun için, Azerbaycan Türklerine Kafkasötesi (=Transkafkasya) Tatarları, Karaçay-Balkar Türkleri'ne de Kafkasya Tatarları deniliyordu. Ruslarla asırlarca süren milli mücadele esnasında Tatarlar yalnız ayakta kalabilmekle yetin-

memişler, 19. yüzyıl sonuyla 20. yüzyıl başlarında gerçek bir ekonomik ve kültürel yeniden doğuşu gerçekleştirerek, Rus yayılmacılığına karşılık Türkbirlikçilik (=Pantürkizm) tezlerini geliştirmişlerdi. Sultan Galiyev işte bu asırlık mücadelenin ortasına doğmuştur. Komünist ideolojinin de etkisiyle 1917'den 1921'e kadar Lenin ile ittifak yapan Tatar milliyetçiliği, 1921 yılından sonra "Parti" çizgisinden sapma gösterdi ve gelişen süreç içerisinde 1925-1928 yıllarında Sovyetler Birliği'ndeki tüm Müslüman halkların üzerinde derin etkisi olan bir muhalefet hareketine dönüştü. Bu "müslüman-milliyetçi-toplumcu" muhalefet hareketine "Sultan Galiyevizm" adı Mir Said Sultan Galiyev'den esinlenerek sonraki yıllarda verildi.

Tarihi Arkaplan:

Yirminci yüzyıla kadar Rus-Tatar ilişkileri :

l. ERİTİLME DÖNEMİ: Altınordu Devleti'nin varisi Tatar Hanlığı'nın merkezi Kazan'ın düştüğü 1552 yılında başlayan bu dönemde ülkenin en verimli toprakları "Rusların eski efendisi" olan Tatarlardan alınmış, bölgeye ya kendi arzularıyla gelen ya da IV. İvan tarafından sürgün edilen Rus "soylu"lara verilmişti. **Bunlardan Tolstoy ailesinin 14 köyü ve 2585 ırgatı vardı.** Tatarlardan alınan toprakların bir kısmı da 1555'te kurulan ve Asya steplerinde sayısız manastıra kavuşan Kazan Piskoposluğu 'na verildi; öyle ki 18. yüzyılın ortalarında Piskoposluk 400'den fazla köy sahibiydi. Hızlanarak devam eden Rus sömürgeciliği 18. yüzyılın ilk yarısında, özellikle I. Petro ve kraliçe Anna çağında doruğa ulaştı. 18. yüzyıl sonunda bugünkü Tataristan'ın yer aldığı topraklar üzerinde Ruslar nüfusca çoğunluğa ulaşmıştı. Bu özel nüfus durumu Tatar millî hareketinin tarihinde derin izler bırakacak ve Tatar milliyetçiliği gelenek olarak , her fırsattan yararlanarak Tataristan'ın dar çevresini aşarak Türkistan'a ulaşmaya çalışacak, Panislamizm ya da Pantürkizm hareketleriyle kolayca ilişki kuracaktır.

Ülkeyi ellerine geçiren Rusların çabaları iki noktada toplanmıştı:

a. 16. yüzyılda Millî direnişi örgütlemiş olan Tatar toprak feodalitesinin ortadan kaldırılması: 1715'de I. Petro'nun fermanı Kazan ve Azak Müslüman köylülerine 6 aylık bir süre tanıyor ve bu zaman içinde Hrıstiyanlığa girmezlerse topraklarının ellerinden alınacağını belirtiyordu. Daha önce de 1668 Çarlık fermanıyla toprak sahibi olmayan köylüler Rus feodallerinin emri altına alınmıştı.

b. Müslümanların Ortodoks Hrıstiyanlaştırma : Kazan'ın ilk "başpiskopos"unca 1555'te başlatılan Hrıstiyanlaştırma kampanyası I. Petro devrinde hızlandırıldı. l707'de Kazan başpiskoposu tarafından din değiştirenlerin çocukları için oluşturulan ilk eğitim kuruluşunda yetişen gençlerin Tatarca'yı çok iyi konuşan Hrıstiyan Misyonerleri olmaları hedeflenmişti.

"Zorla yola getirilmiş" sadece 32 öğrencisi olan okul l709'da kapatıldı. 1725'te yeni bir dinî okul daha açıldı ve 'nihayet' 1728'de Tatar kökenli ilk "yerli papaz" göreve başladı. Bu arada din değiştirmeleri hızlandırmak için 1720'de din değiştirenlerin 5 yıl her türlü vergi yükünden muaf tutulması,1722'de askere alınmamaları,1728'de Hristiyan olduktan sonra yeniden İslam'a dönenlere ölüm cezası verilmesi ve camilerin yıktırılması tatbikatlarına girişildi.

1751'de Kraliçe Anna'nın fermanıyla tedbirler daha da ağırlaştırıldı. "Hrıstiyanlaştırılmış Tatar"larla Müslüman Tatarların her türlü ilişkilerini kesmeyi amaçlayan yönetim 'yeni hrıstiyanların imanlarını korumak' bahanesiyle bir grup hrıstiyanlaşmış Tatar'ın bulunduğu her köyden Müslüman Tatarları sürüp çıkartıyor ve bunları Uralların en uzak köşelerine sürgün ediyordu.

Aynı yıllarda Kazan başpiskoposu monsenyör Lucas Konaseviç Kazan hükümetinin elinde bulunan 556 camiin 418'ini yıktırdı.

Bu baskılara rağmen bütün Rus ve Sovyet tarihçilerinin ortak olarak belirttiklerine göre 18. yüzyılda Müslümanlığı bırakarak hrıstiyanlığa geçen Tatarların sayısı çok düşük bir düzeyde kalmıştır.

2. İŞBİRLİĞİ DÖNEMİ: "Dinî hoşgörü"ye dayanan yeni politika 1764'de uygulanmaya başlandı. Müslümanların "din değiştiren kardeşleri"nin yerine vergi ödeme yükümlülüğü kaldırıldı. l767'de Çariçe Katerina Kazan'a giderek Müslümanların iki cami inşa etmelerine izin verdi ve müslümanların Kazan merkezinde oturmalarını yasaklayan kanunu kaldırdı. 1775'de Rusya'nın bütün müslümanlarına camiler ve dini mektebler inşa etmek hakkı verildi. 1782'de Müftülük ve 1788'de "Müslümanlar Dinî Kurulu" teşkil edildi.

Tüm 19. yüzyılın ilk yarısı boyunca Asya steplerinde Hrıstiyanlık açıkça geriledi. Bu sırada pek çok "hristiyanlaştırılmış Tatar"ın İslam'a döndüğü görülüyordu.

1853-1859 arasında Kazan Üniversitesi'nin tek baskı makinasında özellikle Türkistan için 326.700 adet Kur'an ve dinî içerikli kitap basılmıştır. 1854-1864 arasında Kazan'da Tatarlar tarafından bir milyondan fazla kitap yayınlanmıştı.

17. yüzyılın başlarında meydana gelmiş, dini baskılardan arda kalan anılar ve Rus görüntüsü taşıyan herşeye karşı beslenen kin, hrıstiyan ve liberal fikirlerin itişine karşı duyulan tepki hiç kuşkusuz bu "dinî muhafazakarlığa dönüş" olgusunun etkenlerindendir. Bu dönemde varlıklı Tatar babalar, çocuklarını daha iyi yetiştirilmesi amacıyla Buhara Medreselerine gönderme alışkanlığı edinmişlerdi. l844'de Kazan'da 4 medrese, 408 mekteb vardı; bölgedeki 1859 mekteb Buhara modelinden esinlenmişti ve çoğunun müderrisleri Türkistanlı idi.

3. REKABET DÖNEMİ: 1860-1905: 1876'da Hokand Hanlığı'nın ilhakıyla tamamlanan Türkistan'ın askeri işgali Rusya'ya geçmişte 'yasaklanmış' olan toprakların kapısının so-

nuna kadar açılmasını sağladı. 1886'da yayınlanan bir kararname Kazan Tatarlarının Ortaasya'da taşınmaz mal sahibi olmalarını ve şirketler kurmalarını yasaklıyordu. Ayrıca Tatarların kültürel yayılmalarını önlemek amacıyla çıkarılan ve 1906'da Kazak, Başkurdlara 1911'de de Türkistan'a teşmil edilen bir genelge yerli okullarda vazife gören öğretmenlerin aynı ulustan olmaları gereğini getiriyor veya bu öğretmenlerin Rus olmalarını şart koşuyordu.

Rus Çarları, 1860'tan sonra tekrar II. Katerina tarafından bir kenara bırakılan 'kadim Hrıstiyanlaştırma' politikasını canlandırdılar. 1870'de "Yerli hrıstiyanların eğitimi ile ilgili Genelge"de kabul edilen sistem iki hedefe yönelik bulunuyordu:

1. Avrupa ölçülerine göre yetiştirilmiş ama tümüyle "İslam'dan dönme"lerden kurulu bir "yerli aydınlar sınıfı" yaratılacaktı. "İslam Karşıtı Politika"yı yeniden gündeme getirenler "Rusya için eğitilmiş bir müslümandan daha tehlikeli hiç kimsenin bulunmadığı"nı ileri sürüyorlardı.

2. Rusya'nın "müslüman halkları" için Rus harfleri ile yazılan edebî diller ortaya çıkarmak ikinci hedefti. Böylece 'öteki' halklar Tatarların etkisinden kurtulacaklar ve müslüman geleneklerinden uzaklaşacaklardı.

Rus çarlarının bu ikinci hedefine ancak "yüzyıllık gecikme" ile 1950'larda ulaşabilen Sovyetler Birliği'nin Rus elitleri, bu noktadan daha da ileri giderek Rus harfleri ile yazılan edebi diller yarattıktan sonra Türk dilinin lehçe farklılıklarını ileri sürerek "her lehçeden bir ulus" diye özetlenen bir anlayışla 'tek' Türk milletinden 24 "ulusçuk" çıkartmayı da başararak 19. yüzyıldaki "Pan-Rusçu" çarları geride bırakmışlardır!..

1955'te yayınlanan "Sovyetler'in Ulusal Haritası" bu "ulusçuk"ları şöyle sıralamaktadır: Gagavuz, Çuvaş, Tatar, Başkurd, Azeri, Kumuk, Nogay, Karaçay, Balkar, Kırım, Orta, İdil, Türkmen, Özbek, Kazak, Karakalpak, Kırgız, Altaylı, Uygur,

Hakas, Şor, Tuva, Yakut, Dolgan. (S.S.C.B. Halkları Haritası, S.S.C.B. Haritacılık Dairesi, Moskova, 1955)

19. yüzyıl boyunca 200.000(ikiyüzbin)e yakın Tatar, Hrıstiyan dinine girmiştir. Müslüman Tatarlarla, hrıstiyan Tatarlar arasında aşılmaz bir uçurum meydana geliyor, hrıstiyanlaşanlar müslüman Tatarlardan ayrılarak değişik ve çok farklı bir "ulus" oluşturuyorlardı.

1926 sayımı birbirinden ayrı adacıklar halinde 101.447 hrıstiyan Tatar yaşadığını gösteriyordu. Bunlardan 16. yüzyılda din değiştirmiş olan "eski dönmeler" daha çok Rus'laşmışlar, 18-19. yüzyıllarda din değiştirmiş olan "yeni dönmeler" daha az Ruslaşmışlardır. "Yeni dönmeler" henüz İslam dinine yakın bulunuyorlar ve üzerlerindeki "karşıt, İslami propaganda" tüm etkinliği ile devam ediyordu. Bu yüzden Rus otoriteleri 1866'dan sonra "müslüman fanatikler"e karşı polisiye tedbirler almak zorunda kalmışlardır. Sovyet öncesi ve Sovyet devri tarihçilerinin tümü 1926'dan sonra hrıstiyan Tatarların Müslüman Tatar Ulusu içinde eridiğini, tekrardan "İslamlaştığı"nı belirtmektedirler.

1860'dan 1905'e kadar uygulanan dinî ve kültürel eritme politikasının yol açtığı Ruslaşma tehdidi Tatar ulusu için ölümcül bir tehdide dönüşerek tüm Türk aydınlarını Rusya'ya karşı ayaklanmaya yöneltiyordu.

Tatarlar, Rus rakibiyleriyle baş edebilmek için -herşeyden önce- aralarındaki kültürel ve entellektüel gecikmenin ortadan kaldırılması gerektiğini anlamışlardı. "**Ortaasya arabası bırakılmalı, Avrupa makinasına sarılınmalıydı.**" Kesin biçimde yön, Batı'ya çevrilmeli, Batı'nın tekniğiyle donanarak "hayat, yeni bir temel üzerinde yeniden kurulmalı"ydı. Aşılması gereken engel, İslam'ın kendisi değil ; 1860'a kadar Tatar-Türk yurtlarında hüküm süren, Buhara modelinden esinlenmiş "kadim eğitim düzeni" ve dogmatik kültür çerçevesiydi. 19. yüzyılın sonunda Tatar yazarları tarafından yüzlerce kez tekrarlanmış bir cümle bu hareketin uzak hedeflerini ortaya koyuyordu:

“Atalarımızın kölelerine biz nasıl köle olduk? Bu kölelikten nasıl kurtulacağız?..”

Çağdaşlaşma hareketinin başarıları 1880'de Gaspıralı İsmail (1851-1914) tarafından düşünülen İslami eğitim reformuyla taçlanacaktı. Gaspıralı İsmail, sadece Kırım Tatarları ile değil Rusya'nın tüm müslüman dünyasıyla ilgilenen, inanmış bir Türkbirlikçi (=Pantürkist) idi. l885'den sonra 25 yıl boyunca Kırım'ın Bahçesaray'ında yayınlanan “Tercüman” gazetesinde “Dilde, Fikirde-İşde Birlik” sloganıyla özetlenen bir eylemin savunucusu oldu. Rusya müslümanlarının Türkiye'nin manevi liderliği altında ve ortak bir dil çerçevesinde bir araya gelmelerini isteyen Gaspıralı İsmail, tüm çabalarını “Cedid” okulları açılmasına yöneltmişti.Hareketi kısa sürede başarıya ulaşmış ve l916'da Rusya esaretindeki Türk yurtlarındaki “Cedid” okullarının sayısı binlere ulaşmıştı. “Tercüman” gaztesi de ilk sayılarından itibaren 1890'dan sonra Ortaasya'da, Türkistan'ın hemen her köşesinde okunuyordu.

1901'de Buhara'da ilk “Cedid mektebi” kuruldu. Taşkend, Semerkand, Hokand ve Andican'da organize edilmiş olan 35 Cedid okulunun öğretmenlerinin çoğu, Tatar asıllıydı. 1912'de sadece Taşkend'de 12 Cedid okulu bulunuyordu. Müslüman tepkisinin Rus baskısına karşı bir savunma silahı olan eğitim reformu kısa zamanda okulların dar kadrolarını aştı. Tatar aydınları 1880'li yıllardan sonra Türkbirliği (=Pantürkizm) idealinin tüm Rusya müslümanları arasında yayılması için yoğun propaganda çalışmalarına girişecek ve her yörede “İslam Rönesansı”nı ayağa kaldırmaya uğraşacaktı.

Sultan Galiyev'in Politik Hayatının Başlangıc Yılları:

Yirminci yüzyıl başlarında Tatar toplumu, bir “ulus” oluşturuyor ama “ulusal” bir toprağa sahib bulunmuyordu. Ekim 1917

Devrimi esnasında "aynı dili konuşan ve aynı edebiyatı okuyan Tatarların sayısı 4.200.000 kadardı.

Bu sırada Tatar topraklarında ilk siyasal hareketler ortaya çıkıyordu. Devrimci gruplaşmalar, liberal ya da sosyalist müslüman partilerinin tüm yöneticilerini yetiştiren "Cedid" medreseleri ve 1876'da kurulan Tatar Öğretmen Okulu'ndan filiz veriyordu. "İslahist Hareket" 1904 yılında "Muhammediye" Medresesi'nin öğrencileri arasında doğdu. İslahistler kültürel reform için verilecek mücadelenin siyasal hürriyet savaşlarından ayrılamayacağına inanıyorlardı. "Cedid" hareketinin mirasçısı olan bu kişilerin 1917'den sonra kabullendikleri "Marksist~Leninist fikirler, kafalarındaki Türk Milliyetçiliği'nin izlerini hiçbir zaman silip götürememiştir.

Tatarlar arasında daha ılımlı gruplaşmalar da vardı ; 1905 yılı Ağustos ayında toplanan ilk "Müslüman Kongresi"nin oluşturduğu birliğin amacı, sosyal sınıfı ne olursa olsun tüm Rusya Müslümanlarını bir araya getirmek ve reformları gerçekleştirmekti. II. Müslüman Kongresi Ocak 1906'da, üçüncüsü -resmen de izinli olarak- aynı yılın Ağustos'unda toplandı. Son kongre, 3 ana nokta üzerinde görüş birliğine varmıştı: l. Rus misyonerlerinin anti-müslüman propagandalarının kınanması, 2. Okul reformu, 3. Dinî yönetimin yeniden örgütlenmesi.

Şubat 1917 Komünist Devrimi ile Çarlık rejiminin yıkılışı Rusya müslümanlarının durumunu temelinden değiştirmişti. 1917 Nisan ayından sonra "Rusya Müslümanları Geçici Merkez Bürosu" sözcüsünün "Rusya müslümanları yıllarca Rus emperyalizminin kurbanları olmuşlardır ve bugün aynı emperyalizmin savunuculuğunu üstlenmeye razı değillerdir." Sözleri çok dikkat çekici idi. 1917 Mayıs'ında Moskova'da "Rusya Müslümanları Kongresi" toplandı. Bir araya gelen 900 delege arasında din adamları sınıfından 500 kişi bulunması dikkat çekicidir. Kongre kararlarında askeri, kültürel ve dinî örgütlenmede Türkbirlikçi (=Pan-Türkist) ve İslambirlikçi (=Pan-İslamist) ideale saygı deklare edilmişti.

Kazan Müslüman Sosyalist Komitesi: Mart 1917'de seçilen ilk Kazan Bolşevik Komitesi'nde görevlendirilen 16 üyenin tümü Rus'tu. Böylece yerel bolşevik seksiyonu daha kurulduğu andan itibaren bir Rus görünümü kazanıyordu. 1917 Şubat'ında Tatarların kurduğu "İşçiler Komitesi" ise Nisan 1917'de "Müslüman Sosyalist Komitesi" adını aldı. Bu komitenin ana amaçları üç noktada toplanabilir: l. Tatar "feodalitesi"ne ve gelenekçiliğe karşı savaş, 2. Müslüman toplumların Ruslara karşı milli kurtuluş savaşları, 3. Sosyalizmin tüm İslam dünyasına yayılması.

Gerçekte Müslüman Sosyalist Komitesi sosyalist olmaktan çok "nasyonalist" idi. Komite yöneticileri ileride "Sultangaliyevizm"e şekil verecek ve parti açısından 'ihanet' sayılacak olan şu teorileri de savunuyordu: l. Her İslam ülkesinin özel şartlarına uydurulmuş 'Milli Sosyalizm' kurma isteği ve sonra bu sosyalizmin sadece müslüman emekçilerin gücüyle (Rus ya da Batı proleteryası değil) Avrupa emperyalizminden kurtulacak "Darü'l-İslam"ın öteki ülkelerine taşınması. 2. Rus işgali altındaki Müslüman topraklarının bağımsızlığı arzusu.

Temmuz 1917 Müslüman Kongresi: 200 Tatar, Kuzey Kafkasyalı ve Türkistanlı'nın katılmasıyla toplandı. Kongrede bütün politik eğilimler görülmemiş bir şekilde biraraya gelmiştir.

Ekim Devrimi ve Sovyet Rejiminin Kuruluşu: Kazan'da Ekim Devrimi sırasında çarpışan gruplar her iki tarafta da Ruslardan ibaretti. Aktif şekilde eylemlere katılan tek örgütlü Tatar grubu "Veysi tarikatı" mensublarıydı. Tarikatın lideri ve kurucusunun oğlu olan İnan Veysov "Bolşevik" örgütünden aldığı silahlarla vuruşurken Şubat 1918'de Transbulak savaşında Tatar halk yığınları tarafından öldürülecektir. Kazan'da "bolşevik" zaferin ertesinde kurulan ilk "Devrimci Komite"nin 20 üyesinin tamamı Rus'tu. 1917 Kasım'ında ilan edilen Kazan Cumhuriyeti'nin Halk Komiserleri Konseyi'nin 11 üyesinden ise 10'u Rus, birisi Tatar'dı: Sultan Galiyev, Milli Eğitim Halk Komiseri.

Bu sırada Moskova yöneticileri müslümanların işleriyle doğrudan doğruya uğraşamayacak kadar başka işlerle meşguldüler. Rusya'daki iç savaşı sona erdirebilmek için yandaş arıyorlar ve herkese aşırı vaadlerde bulunuyorlardı. Bu çerçevede müslümanlara da en geniş anlamda din hürriyeti vaad ediliyor, Müslümanların millî hayatlarını hür olarak hiçbir engele uğramadan düzenleyebilecekleri belirtiliyordu. Bu arada Petrograd Milli Kütüphanesi'nde bulunan "Hazret-i Osman'ın Kur'an-ı Kerim'i" 'Müslüman Toprakları Kongresi'ne devrediliyor, Tatar Milliyetçiliği'nin simgesi olan Kazan 'daki "Süyüm Bike Kulesi" müslümanlara iade ediliyordu.

1918 başlarında Kazan'da toplanan Rusya Müslümanları 2. Askeri Kongresi'nde delegeler büyük bir çoğunlukla bir "İdil-Ural Devleti" kurulmasını savundular. Marksistler bu isteği protesto ederek "İslam Demokrasi'siyle Ruslar arasında kanlı bir savaşı kışkırtmak"la suçlayarak kongreyi terk ettiler. Bunu takiben 21 Şubat 1918'de Kazan Sovyet İdaresi yedi üyesinden ikisi Tatar (biri Sultan Galiyev) olan Kazan Müslüman Komiserliği'ni kurdu. Aynı gün 2. Askeri Kongre ileri gelenleri tutuklandı. Bir kısım milliyetçi liderler Kazan'ın Tatar Mahallelerine sığındılar ve burada Bulak nehrinin ötesinde "Transbulak Cumhuriyeti"ni ilan ettiler. Tatar milliyetçileri ile Kazan "Sovyeti" arasındaki anlaşmazlık artık geri dönülmez bir noktaya gelmişti. 28 Mart 1918'de 500 Cronstadt denizcisiyle takviye edilen Kazan Sovyeti ertesi sabah Rusya'daki son müslüman kalesini ele geçirdi. Transbulak Cumhuriyeti yedi gün içinde tarihe karışmış, Rus Devleti'nden ayrılmak için Tatar milliyetçilerinin giriştiği tek hareket de sonuçsuz kalmıştı. Hareketin bir kısım yöneticileri Türkiye ve Almanya'ya göç ederken, bazıları da sonraki yıllarda "temizlik" sırasında hayatlarını kaybettiler.

O tarihten sonra Müslüman Tatar Milliyetçiliği ve Moskova'nın merkezi otoritesine karşı direniş ihtimali sadece Komünist Parti'nin içinde kendini gösterebilecekti.

"Komünist Parti İçinde Tatar Milliyetçiliği"

(Mir Said Sultan Galiyev'in biyografisine ilişkin kısa bilgiler).

1917 Ekim'i ile 1918 Ağustos'u arasındaki dönem ***Aktif İşbirliği Dönemi*** olarak nitelendirilir. Yeni rejimin ilk yıllarında Sovyet Rusya'da İslam'ın kaderi "burjuva" kökenli, sosyalizme az ya da çok içtenlikle inanmış olmakla beraber henüz "Cedid" milliyetçiliği duygularından 'kurtulamamış' bir grup aydın kişinin ellerinde bulunuyordu. Bunların sözcüsü Sultan Galiyev'di.

Sultan Galiyev üç ana problemi hedef almıştı: l. Henüz düşman sınıflara ayrılmamış olan kapitalizm öncesi İslam toplumuna sosyalist sistemi getirmek: Sultan Galiyev ve arkadaşları Ekim Devrimi'nin aynı zamanda hem bir "sosyal" devrim ve hem de yabancı egemenliğine karşı direnen bir "ulusal" devrim olduğuna inanıyorlardı. Kesin öncelik "millî kurtuluş" olduğuna göre "sosyal devrim" saati henüz gelmemişti. Orta halli bir Rus ya da Alman köylüsünün Tatar Kulak(=toprak ağası)'ından daha zengin ve daha varlıklı olduğunu biliyorlar, dolayısıyla 'kulak'ların öbür köylüler üzerindeki baskılarından söz açmak yerine Tatar köylüsünün genel geriliğini ele almayı uygun buluyorlardı.

Sultan Galiyevciler'e göre Tatarlar ya siyasî yönetimin tüm kilit noktalarını gerçek bir proleter sınıfına sahip tek ulus olarak Ruslara bırakacak, ya da aynı kilit noktalarının 'az gelişmiş' yerli işçilerle doldurulduğunu görerek bunların Rusların elinde basit kuklalar haline geldiklerine tanık olacaklardı. Her iki durumda da Ekim Devrimi yerli komünistlerin başlıca amacı olan "Milli Kurtuluş" kavramından uzaklaşacak ve geriye sadece "Sosyal Devrim" kalacaktı. Yine her iki durumda Rus politik kadroları "Moskova'nın boyunduruğu"nu Tatarların üzerinden eksik etmeyeceklerdi.

Sultan Galiyev 1918'de farklı fikirlerini bolşevik Rus yöneticilerine kabul ettirebilmek için bunları Marksizme daha yakın

bir tezle güçlendiriyordu. "Ezilmişlerin Ezenlerden İntikamı" adını verdiği yeni tezini ilk kez 1918 Mart'ında Rus(bolşevik) Komünist Partisi (=R. b. K. P) Kazan Bölgesi Kongresi'nde savundu: "Müslüman toplumun hemen tüm sınıfları bir zamanlar sömürgeciler tarafından fark gözetilmeden ezildiği için sömürgeleştirilmiş tüm müslüman halkları proleter topluluklardır. Hepsi 'proleter' olarak anılmağa layıktır. Müslüman halkları proleter halklardır. Mesela, İngiliz ya da Fransız proleteriyle Afgan yahut Fas proleteri arasında büyük bir ekonomik fark vardır. Dolayısıyla denebilir ki, Müslüman ülkelerde millî kurtuluş savaşları tam bir sosyalist nitelik taşırlar."

2. Sosyalist Dünya İçinde İslam'ın Yeri: Sultan Galiyev sosyalizmin ilk aşamada İslam'ı kollaması gerektiğine işaret ediyordu. Bu yüzden düşmanları onu her zaman bir Panislamist olmakla suçlayacaklar ve sosyalist dünya içinde İslam Dini'ni korumağa kalkışmakla itham edeceklerdi.

3.Sömürge dünyasının Kom-intern'in stratejisi içinde yeri: Sadece Tatar milliyetçiliği'nin bayrağını taşıdıklarına değil, aynı zamanda Panislamizm ideolojisinin de öncüsü olduklarına inanan Sultangaliyevciler Rus devriminin "İslam milliyetçiliği"nden daha sağlam bir dost bulamayacağını iddia ediyorlardı. Devrimin Asya'ya yöneltilmesi Müslüman halkları Avrupa (kafalarında yatan fikre göre aynı zamanda Rus) hakimiyetinden kurtaracaktı.

Müslüman Merkez Komiserliği'nin Faaliyetleri: Görevi müslüman yığınları uyandırarak politik hayata hazırlamak ve devrimin amacına aktif şekilde katılmalarını sağlamak olan Komiserlik, Rusya Müslümanlarının yararına gerçek bir "Devlet içinde Devlet" görünümü kazanmanın yollarını arayacak ve devrim öncesi tüm Panislamist ve Pantürkist ideallerine bağlı milliyetçi hareketlere ilişkin isteklerine cevap verebilecek bir durum kazanacaktı.

Yönetimde Özerklik Tasarıları:

Bu konudaki çalışmalar iki noktaya yönelmişti: l. Müslüman yığınların politikleştirilmesinde önemli bir rol oynayacak olan Müslüman Komiserliklerinin kurulması. 2. R(b)K. P. 'den organik olarak ayrı bir Müslüman komünist örgütü kurulması: Sultan Galiyev 1918'lerde yakın arkadaşlarını şoven ve emperyalist bulduğu Rus komünist örgütlerinden ayrılarak müslümanlara özgü bağımsız "Doğu Komünist Partisi"ni kurmağa davet etti.

Haziran 1918'de Kazan'da Müslüman Merkez Komiserliği'nin topladığı Müslüman Komünistleri Birinci Konferansı'nda Müslüman Komünistleri Bolşevik Partisi adıyla yeni bir örgüt kurulması kararlaştırıldı. Böylece devrimin ilk aylarında hüküm süren kargaşadan faydalanan Sultan Galiyev ve arkadaşları bir mevzi kazanmayı başarmışlardı.

Müslüman Merkez Komiserliği 1918'in ilk on ayında Tatar, Kırgız ve Türkmen lehçelerinde 4 milyondan fazla gazete yayınladı. Bu rakama çeşitli broşür, çağrı ve bildiri olarak çıkarılan 229.500 yazılı belge dahil değildir. Moskova'da Tatar dilinde iki gazete yayınlanıyordu. Bunlardan biri olan ÇOLPAN(Sabah yıldızı) **ellibin** baskı yapıyordu.

Bölgesel Özerklik İçin Savaş:

Sultan Galiyev ve arkadaşları eski 'İdil-Ural Devleti' projelerini yeni bir görüş açısından ele alıyorlardı. Bu devlet tüm Doğu'nun gerçek bir kültür merkezi ve komünizmi Asya'nın en ücra köşelerine kadar yayabilecek bir örgüt olmalıydı. 25 Mart 1918'de yayınlanan Rus Sovyet Sosyalist Federasyonu Tatar-Başkurd Cumhuriyeti üzerine bildiri ile % 5-6 milyon nüfusuyla Orta Volga ve Kuzey Uralların dev topraklarına yayılacak bir "Müslüman Millî Cumhuriyeti" vaadi Tatar komünistleri için büyük bir zafer sayılıyordu. Bu kararname öte yandan Volga ve Ural Rus komünist yöneticilerinin hemen tümünü ayağa kaldırıyordu.

Mayıs 1918'de müstakbel Tatar-Başkurd Cumhuriyeti'nin Kurucu Meclisi'ni hazırlamak üzere toplanan komisyonun görevlendirdiği heyet bu sırada patlak veren iç savaş sebebiyle görevlerini 1919 sonbaharına kadar ertelemek zorunda kalmıştı.

Başta Osmanlı toprakları olmak üzere dışarıdaki müslüman dünyada komünizmin yayılması ise hep ertelenen, ütopik olmaktan öteye gidemeyen bir amaç olarak kalacaktır.

Sultangaliyevistlerin Müslüman Merkez Komiserliği içindeki çalışmalarının bilançosu: Merkezi iktidarın zayıflığından yararlanarak Tatar-Başkurt Devleti için söz almış ve özellikle Müslüman Komünist Partisi adını taşıyan idari ve politik bir örgüte kavuşmuş bulunuyorlardı.

Ağustos 1918'de Kazan, iç savaştaki taraflardan Çarlık yanlısı kuvvetlerin saldırısına uğradı ve Sultan Galiyev'in en büyük destekçisi konumundaki Molla Nur Vahidov yakalanarak idam edildi. Bu Sultan Galiyev'i en güçlü dayanağından yoksun bırakmıştı. Artık Stalin'in karşısında tek başına idi.

Stalin ile İlk Anlaşmazlık: "Sultan Galiyev Tasarımı"nın Başarısızlığı: Kasım 1918-Mart 1921:

Sultan Galiyev ile Stalin arasında ilk anlaşmazlık Ekim 1918'de kendini gösterdi. Stalin de Galiyev gibi Komünist Partisi'nin proleter kökenli olmayan devrimcilerle de işbirliği yapması gerektiği ilkesini savunuyor, ancak bu işbirliğinin geçici olabileceğini düşünmekle Sultan Galiyev'den ayrılıyordu. Ruslardan başkasına güvenemeyen Stalin "kendilerinden emin olunabilecek" müslüman komünist kadrolar yetişene kadar tek ve gerçek proleter sınıfına sahip olan Rusların yönetici kademelerde görev alması gerektiğine inanıyordu. Kasım 1918'de toplanan ilk Müslüman Komünistleri Kongresi'nde Tatarlar, Kuzey Kafkasyalılar, bir kısım Başkurdlar ve Kırımlılar tarafın-

dan desteklenen Sultan Galiyev müslüman komünist partisinin özerkliğinin tanınması için çaba harcıyordu.

Stalin isteklerin tümünü şiddetle geri çevirince netice-de Müslüman Komünist Partisi, R(b)KP'ne sıkıca bağlandı. Bu bağlılık öylesine içli-dışlıydı ki R(b)KP Müslüman Örgütleri Merkez Bürosu başkanlığı'na bile Stalin seçildi. Sultan Galiyev ilk defa başarısızlığa uğramıştı. Sultan Galiyev komüniz-min Doğu'da yayılması üzerinde müslümanların ve özellikle Türklerin rolleri konusunda ilk kez kendi Pantürkist adı verile-bilecek fikirlerini 9.4.1920'de yayınlanan Ermenilere çok karşı ve Türkiye yanlısı bir makalesinde yayınladı. Bu makale Ermeni komünistleri arasında büyük bir tepki uyandırdı. Uzun süren ve Türklerle Ermenileri karşı karşıya getiren bir tartışmaya yol açtı. Sözkonusu kavga Stalin tarafından yazdırılan ve her iki ta-rafı da milliyetçilikle suçlayan bir başmakale ile sona erdirildi.

Sultan Galiyev'in hedeflerinden olan Tatar-Başkurd devleti kurma fikri de aynı şekilde komünist otoritelerin direnişiyle kar-şılaştı. 21 Kasım 1919'da Lenin, Stalin ve Kalinin'in başkanlık et-tikleri Doğu Halkları komünist örgütleri II. Kongresi'nin hazırlık toplantısında Sultan Galiyev 23 Mart 1918 tarihli Kararnamenin uygulanmasını ve hemen bir Tatar-Başkurd Devleti'nin kurul-masını istedi. Lenin bu isteği göz önüne almayı reddetti.

Kısa bir süre sonra Tatar komünistleri Orta Volga (İdil) üze-rinde büyük bir müslüman devleti ilkesini kurtarmak için bir kez daha harekete geçtiler. Sultan Galiyev'in de dahil bulunduğu üç kişilik bir delegasyon 22 Mart 1920'de Lenin'e çıkarak onu ikna etmeğe çalıştı. Lenin bu isteği bir kez daha reddetti ve Tatarları "emperyalist şovenizm" ile suçlayarak "geri kalmış" kardeş halk-lardan Baskurdlar üzerinde hakimiyet kurmağa çalıştıklarını ileri sürdü.

Böylece iki yıl içinde Sultan Galiyev tüm tasarımlarının çök-tüğünü gördü. Etkinlik ve merkeziyet; bahanesiyle müslüman komünistleri tüm özerk kuruluşlarından yoksun bırakılmış!ardı.

Sonunda Türk Birliği'nden çekinen Moskova hükümeti Volga-Ural Tatar-Başkurdlarını büyük bir müslüman devlet yerine Tataristan ve Başkurdistan Özerk Sovyet Cumhuriyeti olarak iki küçük yapıya bölüyordu.

Sultan Galiyev, Rusya'nın müslüman topraklarını ve özellikle Kazan'ı Asya'daki devrimci gelişme için sıçrama tahtası olarak kullanmak istiyordu. Bu sebeple komünist olmaktan çok milliyetçi duygular taşıyan pek çok müslümanın böylesine heyecanla yeni komünist rejime bağlanmalarının gerçek nedenini bulup çıkarmak, anlayabilmek zor değildi. Moskova yöneticilerinin ve bilhassa Stalin'in Sultan Galiyev tarafından ileri sürülen teorileri neden alelacele geri çevirdiği sorusunun cevabı burada aranmalıdır.

1921-1923 yılları artık, Galiyev'in komünist parti merkez yönetimine ve özellikle Stalin'e muhalefet döneminin ilk periyodu olacaktır.

Stalin komünist rejimi "sağlamlaştırma"nın daha çok sayıda ve daha güvenilir Rus ile yürütülmesinin gerekliliğine gittikçe daha fazla inanıyordu. Artık "yarı-kuşkulular" listesine girmiş bulunan Sultan Galiev ise giderek, yakın geçmişte düşmanları olan milliyetçi Tatar gruplara yaklaşıyordu. Artık tüm çabalarını "Büyük Rusya şovenizmi" adını verdiği fikirlerle her yerde ve her köşede savaş vermeğe harcayacaktı.

Önemli başarılara ulaşmış olduğu anlaşılan Sultan Galiyev'in bu çabalarının sonuçlarını sadece dolaylı yollardan öğrenebiliyoruz: Devrimden sonra Kazan yeniden bir Türkbirliği fikir merkezi olmuş ve ülkenin her yöresinden müslüman öğrencileri kendisine çeken önemli bir üniversite merkezi şeklini almıştı. 1923'te Kazan Üniversitesi öğrencilerinin sadece % 35'i Tatar cumhuriyetindendi. % 65 oranında öğrenci diğer Türk ve müslüman cumhuriyetlerinden gelmişti.

Bu sıralarda Kazan'da yayınlanan 5 gündelik gazete ve 7 dergi büyük ölçüde Tataristan sınırları dışına da yayılıyordu. Yayın organlarının dışa açılma oranı Maarif gazetesi için % 40, mizah dergisi Çiyan için % 62, kadın dergisi Azad Kadın için %55 idi. Aynı şekilde Kazan'da basılan kitapların % 62'si öteki müslüman cumhuriyetlere gönderiliyordu.

Tatarlar bu yollarla Orta Asya'nın diğer müslüman topraklarında da "milliyetçilik ocakları"nı tutuşturuyorlardı. Sultangaliyevcilere göre Kazan, birgün Moskova'nın yerini alarak "Doğu komünizminin merkezi" olabilirdi: "Tataristan cumhuriyetinin merkezi olan Kazan, aynı zamanda Volga'dan Pasifik'e kadar Rusya'nın tüm Doğusu'nun da merkezidir, çünkü bütün bu doğuda **Türkler** yaşamaktadır."

Sultan Galiyev ve yoldaşlarına göre Tataristan, Tatar milliyetçiliğinin kalesi olmalıydı. Tatar cumhuriyetinin kuruluşu olan 25 Haziran 1920 günü yapılan törende bir konuşmacı tarafından bu istek şöyle dile getiriliyordu: "Beyler, Tatar Halkı yüzyıllardan beri Rusya evinde yaşadı. Sonunda bu evden ayrılma zamanı geldi..." Tatar Sovyet Cumhuriyeti'nin kuruluşu böylece eski Kazan Hanlığı'na geri dönüş şekline sokulmuştur. Bir Sultangaliyevci kültürel politika konusunda "Moskova'ya yönelme' sloganını kabul etmiyoruz." dedikten sonra sözlerini "Tatar kültüründen söz ettiğimiz sırada bunu öteki Türk-Tatar halklarından ayıramayız, çünkü Türk-Tatar halkları çok sıkı bağlarla birbirlerine bağlanmışlardır." diye tamamlıyordu. Sultangaliyevciler'in iktidar sahibi oldukları kısa dönem içinde Tataristan Adalet Komiserliği bünyesinde özel bir "İslam Hukuku" komisyonu kurulmuştu. 1930'da Militan Allahsızlar Birliği'ne sunulan bir raporda şu şikayetler yer alıyordu: "Tatar eğitim ve öğretim görevlileri genellikle İslam diniyle bağlarını sıkıca sürdüren eski din adamları sınıfından kişilerdir. Bu durumda dine karşı hiçbir çalışma yapma imkanı yoktur. Çünkü, bu kişiler 'Anayasaya göre dinin özel bir konu olduğunu ve onunla uğraşmağa hiç kimsenin hakkı bulunmadığını' iddia etmektedirler."

Öte yandan Tatar dilinin bir kararname ile "resmi dil" olarak zorunlu kılındığına ve geliştiğine tanık olunuyordu. Arap harfleriyle yazılan Tatar dili önemli ölçüde basitleştiriliyor ve Tatarlar bundan sonra "latinleştirme" tasarılarına karşı eski Arap alfabesinin katı savunucuları kesiliyorlardı. Şubat-Mart 1926'da Bakü Türkoloji kongresinde Tatar delegasyonu Pantürkist deliller ileri sürerek Arap alfabesini savunan tek gruptu. 1930'da Rusya'nın tüm öteki halklarının "latin" alfabesini kabul ettikleri bir sırada 82 Tatar yazar ve profesörü Moskova'ya yönelttikleri bir istek mektubunda Arap alfabesinin Tataristan'da resmi alfabe olarak kabul edilmesi gerektiğini ileri sürüyorlardı.

Tatar edebiyatı 1924'e kadar "cedid"lere özgü geleneksel tezlerini geliştirmeğe çaba gösterdi. Bunların arasında Türk ve müslüman halkların manevi beraberlikleri, geçmiş millî tarihin ve özellikle Moskovalıların istilalarına karşı direnişin kadın kahramanı olan "Süyün Bike"nin kişiliğinde sembolleşen 'Kazan Hanlığı'nın Altın Çağı'nın kıvançla anılması, İslam tasavvufu başlıca konuları oluşturuyordu. Sultangaliyevizm'in düşmanlarından biri edebi durumu incelerken şunları yazmıştı: "1922-1923'te yazılan satırlar arasında Bulgar Hanlığı, Cengizhan, Süyün Bike ve Korkunç İvan yer alıyor ama, proleter devrimiyle ilgili tek bir kelime göze çarpmıyordu. Durum sadece Tatarların Rus emekçilerine karşı kinlenmelerine yol açıyor, onların milliyetçi duygularını kışkırtıyordu."

Tataristan'da Sultangaliyevci yönetimin çalışmalarının bilançosunu çıkaran tarihçiler, bu yönetimin milliyetçi duyguları kışkırtıp güçlendirerek kaçınılmaz biçimde Rus yöneticilerin direnişleriyle karşılaştığını belirtmektedirler. Ruslar, Tatarları milliyetçilikte çok ileri varmakla suçluyorlar ve herşeyde "Rus şovenizmi"ni görmeyi adet edindiklerini iddia ediyorlardı. Bu politika sonuçta müslümanları Moskova'ya karşı ayağa kaldırıyordu. Tatarlar da kendi yönlerinden Moskova'yı 'bir eliyle verdiğini öteki eliyle almak'la suçluyorlardı. Bazı Tatarlar daha da

ileriye gidip Ekim Devrimi'nin kendilerine hiçbir şey getirmediğini bile iddia ediyorlardı.

1923'te Stalin, Sultan Galiyev'in "sapmacı" bir muhalif olduğunu 1919'dan beri bildiğini ima etti. Yine Stalin, Ocak 1921'de müslüman komünistlere ilk uyarıda bulunmuş ve "Türk halkları içinde komünizmin teorik zayıflığı"nı kınayarak, onları Doğu'da komünizmin gelişmesine engel olan milliyetçiliğe karşı dikkatli olmağa çağırmıştı. Sultan Galiyev'in politika hayatı 1921 ilkbaharında ciddi bir değişikliğe uğradı. Kongreye R(b) KP'ne göre milliyetçi sapmalar, Doğu cumhuriyetlerinde çoğu kez Panislamist ve Pantürkist bir görünüm kazanmakta idi.

O günden sonra Stalin'in 'uluslar politikası'na ters düşen Sultan Galiyev için tek çıkış yolu vardı: Muhalefet yapmak ve bunu yasal zeminde açık olarak yapamayacağı için de yeraltı çalışmalarına yönelmek.

R(b)KP Merkez Komitesi, Haziran 1923'te Moskova'da Sultan Galiyev'i resmen mahkum etmek üzere toplandı. Stalin'in raporuna göre Sultan Galiyev, 1920'den sonra bir "oportünist" olmuştu. Panislamist ve Pantürkist davranışlarıyla Parti'deki öbür arkadaşlarının dikkatini çekmişti. O'nun asıl suçu ihanetti. Galiyev, diğer müslüman komünist liderlerle yasadışı mektuplaşarak müslüman komünistler ve "partisizler"le birlikte 'Parti'nin uluslar politikası'na karşı çıkarak gizli bir örgüt kurmayı planlamıştı. Bir mektubunda Sovyet hükümetinin müslüman topluluklara karşı yürüttüğü siyasetin devrim öncesi emperyalistlerin siyasetine benzediğini ileri sürüyor ve 1917'de verilen sözlerin hiçbirinin yerine getirilmediğinden şikayet ediyordu, ayrıca partinin ileride yapacağı kongrelerde birlikte hareket edebilmek için Kazaklarla Türkmenlere anlaşma teklif ediyordu.

Stalin'in raporu ve Komünist Parti, Sultan Galiyev'in örgütünü "cani","karşı-devrimci" ve "Rus proleteryasının düşmanı" olarak tanımlıyordu. Hatta O'nu aynı dönemde elde silah, Türkistan'da Kızıl Ordu'ya karşı savaşan "Basmacı" hareketiyle

sıkı işbirliği yaparak Sovyet rejimini devirmeğe çalışmakla bile suçladılar. Sultan Galiyev'in Türkiye ve İran'a yerleşmiş bulunan Anti-Sovyet gruplarla elele verip "sömürgelerin emperyalist boyunduruğundan kurtulmak için verdikleri savaşları" baltaladığını bile ileri sürenler oldu.

Sultan Galiyev'in ilk tutuklanması, Nisan-Mayıs 1923'te Troçki'nin tanıklığına göre, Stalin'in kişisel girişimiyle gerçekleşti. [Trotsky, "Staline", Paris, Grasset 1948 sahife:577, : Kamenev birgün bana dedi ki: '1923'te Halk Komiserleri Tatar Konseyi eski Başkanı Sultan Galiyev'in tutuklanmasını hatırlıyor musunuz? Bu olay Stalin'in emriyle ilk kez Parti'nin saygıdeğer bir üyesinin tutuklanışıydı. Ne yazık ki, Zinoviev ve ben buna göz yumduk...] Sultan Galiyev suçlarını(!) kabul etmiş, bunları tekrarlamayacağına da söz vermişti. Yakup Canısev'in naklettiğine göre sadece suçlarını(!) sonuna kadar itiraf edişi ve tutum değiştireceği konusunda verdiği sözler Galiyev'i idam cezasından kurtarabilmişti. Sultan Galiyev tutuklandıktan bir süre sonra salıverilmekle birlikte Parti'den çıkarılmıştı.

Sultan Galiyev'in gözden düşmesi R(b)KP'nin tarihinde bir dönüm noktasıdır. Bu dikkat çekici karar, Stalin'in milli komünistlere karşı uzun yıllar sürdüreceği saldırıların başlangıcı olarak sembolik bir değer taşıyordu. Böylece Sultan Galiyev'in şahsiyetinin ötesinde geçmiş-gelecek tüm Pantürkist ve Panislamist sapmalar(!) bir anlamda, Galiyev ile birlikte mahkum edilmişti...

1925'ten sonra Sultan Galiyev'in konumu köklü bir şekilde değişmiş ve Sultangaliyevizm yeni bir evreye girmiştir. Cezaevinden salıverildikten bir süre sonra Haziran 1923'te Gürcistan'a gönderilen Sultan Galiyev 1924'te yeniden tutuklanarak Moskova'ya geri getirildi. Sekiz ay hapis yattıktan sonra "devrime yaptığı hizmetler göz önüne alınarak" tekrar salıverildi.

Sultan Galiyev yoğun bir gözetim altında bulunduğu 1925-1928 yılları arasında büyük bir doktriner arayış ve örgüt çalışması içine girmiştir. Bu beş yıl içinde sömürgelerde devrim üze-

rine “yeni bir teori”nin temellerini atmış ve gizli bir “anti-Rus karşıdevrimci örgüt” meydana getirmişti. Bu çalışmaların tarih için önemli yanı, 1925-1928 yılları arasında millî duygularla ve İslam’ı her türlü dış etkenden korumak amacıyla komünizmle -bir şekilde- işbirliği yapmış müslüman ve çoğunlukla eski “cedid” olan kişilerin devrimi yönlendirebilmekten umutsuzluğa düşerek sonradan “Sultangaliyevizm” adıyla anılacak bir ideolojiye bağlanmış olmalarıdır. Bu ideoloji 1956’ya kadar ve hatta daha sonraları Moskova’nın merkeziyetçiliğine karşı tüm müslüman direnişin doktriner silahı olmuştur.

Bir Doktrin Olarak Sultangaliyevizm : Sultan Galiyev’in doktrinini, 1923 sonbaharından itibaren hazırlanarak 1923-1928 arasında bilinmeyen bir tarihte Tatar dilinde kağıda dökülen “Türk halklarının sosyopolitik, ekonomik ve kültürel temel gelişmeleri üzerine düşünceler” adlı programdan ziyade, Sultangaliyevistlerin stratejileri ortaya koymaktadır. Sultangaliyevistler, Rusya’da Rusbirlikçi yeni bir komünist yönetici sınıfın işbaşında olduğunu haber veriyorlardı. Bu yeni sınıf komünist partisini Ruslardan kurulu ve Rusların egemen olduğu bir parti haline getireceklerdi ve parti bir Pan-Rus Partisi olacaktı.

Millî cumhuriyetlerin kuruluşuna düşman bazı Rus yöneticilerin azınlıklara karşı tutumunu ve R(b)KP’nin bu şovenizme karşı çıkmayı reddeden durumunu bahane eden Sultangaliyevistler artık herşeyde “saf Rus emperyalizmi”nin izlerini görüyorlardı.

Parti ‘kızıl emperyalistlerin genelkurmayı’ müslüman emekçilerin düşmanıydı. Bu parti tek ve bölünmez Rusya’yı yaratabilmek için Türk-Müslüman halkları kendince çeşitli “ulusal” gruplara ayırıyor ve böylece onların politik, kültürel ve ekonomik gelişmelerini engelliyordu. Sultan Galiyev “Sömürgeler Enternasyonali” planını hazırlarken herşeyden önce kendi soydaşlarını, Rusya müslümanlarını düşünüyordu.

Bunun ilk aşaması Rusya'da büyük bir 'Milli Türk Devleti' kurulmasıydı: "Turan Cumhuriyeti". Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne ve kapitalist güçlere karşı bağımsız, egemen bir devlet şeklinde örgütlenecek olan "Turan" devlet kapitalizmi üzerine kurulu **federatif, demokratik, halkçı ve sosyalist** bir cumhuriyet olacaktı. Bu cumhuriyetin içinde tüm iktidar başta Tatarlar olmak üzere Müslümanların ellerinde bulunacaktı.

"Turan Teorisi"ni şekillendirmekle yetinmeyen Sultan Galiyev, Doğu Sosyalist Partisi'nin çekirdeği olarak düşündüğü gizli bir örgüt kurarak Turan Devleti'nin doğuşuna hazırlanıyordu. Sultangaliyevci örgüt, O'nun 1928'deki ikinci tutuklanmasından sonra da gizli kalabilmeyi başardı. Üstelik 1929'da davası devam ederken arkadaşları onu "ordusuz bir general" olarak göstererek önemini ve gücünü küçültmeğe çalışmışlardı.

Sultangaliyevci -gizli- parti örgütleri Kırım, Moskova ve Kazan'da zaman zaman bölge konferansları düzenliyorlardı. 1929'da Kırım'da yapılacak gizli kongre Sultan Galiyev'in tutuklanması yüzünden gerçekleşemeyecekti. Bilhassa Tataristan ve Başkurdistan'da çok güçlü olan Sultangaliyevci bölge örgütleri, Azerbaycan,Türkistan ve Kuzey Kafkasya'da da mevcuttu. Örgütün Türkistan'daki 'Basmacılar' ile Sovyet iktidarına karşı açıkça savaşa girişebilmek için bir blok oluşturmağa çalıştığı ve onlarla devamlı haberleşerek mesajlar gönderdiği de ileri sürülmüştür.

Sultangaliyevci örgüt, Millî Türk cumhuriyetleriyle Moskova arasındaki bağı koparabilmek için yoğun bir Rus düşmanı propaganda kampanyasına girişmiş bulunuyordu. Sultangaliyevistler bir süre Taşkend yakınlarındaki bir köyde basılan ve Müslüman cumhuriyetler hatta Moskova'da geniş çapta dağıtılan bir gazete çıkarmışlar ve komünistlere göre "yıkıcı bir edebiyat" geliştirmişlerdi.

1929 ilkbaharında Kazan Üniversite öğrencilerine dağıtılan bir "çağrı"da şu cümleler göze çarpıyordu: "Birbuçuk milyondan

az nüfusa sahip küçük Belçika halkı kendi bağımsız devletine sahiptir. Daha 11 yıl öncesine kadar Rus boyunduruğu altında yaşayan Polonyalılar, Letonlar, Estonlar ve Finlandiyalılar şimdi ülkelerinin sahibi olmuşlar ve dünyaya örnek olacak rejimler kurmuşlardır. Onları kendinize örnek alınız. Gücümüz birliğimizdedir. ‘ Proleterya’ ya da ‘Sınıflar Savaşı’ gibi sözcüklerin büyüsüne kapılmayın. Bu sözcükler sadece Rus bolşeviklerinin çıkarlarına hizmet eder...”

1926’dan sonra önceleri sağ ve sol olmak üzere iki fraksiyona ayrılmış olan Tatar komünistleri Rus yoldaşları(!)na karşı artık tek bir “milliyetçi cephe”de toplanıyorlardı. Tatar komünist yöneticilerinin biraraya gelmelerini izleyen 1927 baharında 10 Tatar halk komiserinin grevi ve Rusları “Tataristan’ın millî çıkarlarına aykırı, emperyalist bir siyaset” gütmekle suçlama girişimi, doğrudan Sultangaliyevist merkezle bağlantılı bulunuyordu. Bu yüzden Sultan Galiyev Kasım 1928’de yeniden tutuklandı.

Sultan Galiyev, 1929’da Moskova’da yargılanarak 49 yaşında 10 yıl cebren çalışma cezasına çarptırıldı ve cezasını çekmek üzere kuzeydeki toplam kamplarından birisine gönderildi. Sultan Galiyev 1939’da salıverildi, ama Kazan’da ve öteki cumhuriyet merkezlerinde oturması yasaktı. Bu nedenle Kuybişev’e yerleştiğini bildiğimiz Galiyev’in izini 1940’dan sonra kaybediyoruz.

“Sultangaliyevizm” konusu, Ruslar açısından Sultan Galiyev’in susturulması ile çözümlenemedi. Sultan Galiyev’in fikirleri, milliyetçi tavır ile eş anlamlı olduğu için , etkileri derin ve sürekli oldu. Merkezdeki Rus yöneticiler sonunda az-çok Sultangaliyevizm’den esinlendiği belirlenen çeşitli “sapma”lara karşı sürekli bir kampanya açmak durumunda kaldılar. “Temizlik” Tataristan ve Kırım’da başladı, Başkurdistan’a yayıldı; Azerbaycan ve Türkistan’a vardı.

İlk kurbanlar olan mahalli komünist yöneticiler, Sultan Galiyev’in yönetiminde yasadışı, karşıdevrimci, antisovyet, anti-

komünist ve önemli olarak anti-Rus bir örgüt kurmakla suçlanıyorlardı. Komünist yöneticilerinin bu şekilde mahkum edilmelerini Sultangaliyevciliğe karşı çok daha sert ve sistemli bir saldırı izledi:1929 Kasım'ında milliyetçiliğin önemli merkezlerinden Tataroloji Derneği -1930 ilkbaharında Kazan Doğu Pedagoji Enstitüsü, 1950 sonbaharında milliyetçi yazarları bir araya getiren Cidigân (=Büyük Ayı) örgütü kapatıldı. Cidigân üyesi milliyetçi yazarların Tatar halkının manevi ve kültürel özgünlüğünü yücelterek S.S.C.B.'nin tüm müslüman halklarının bir araya gelmesini istedikleri, tek bir "Müslüman imparatorluğu" kurulmasına çalıştıkları iddia edildi.

1933'e gelindiğinde örgütlü Sultangaliyevizm'in varlığı artık sona ermişti. Ancak Sultangaliyevizm ideolojisi özellikle gençlik kesimiyle, ilim ve edebiyat çevrelerinde henüz etkilerini koruyordu. Tatar ve Başkurd milliyetçi aydınlarının temizlenmesi 1939'a kadar sürmüştür.

Böylece müslümanların kültürel ya da siyasal bağımsızlıklarını doğrudan ya da dolaylı yoldan savunmuş; herkes bu kampanyadan zarar görecek, Tatar dilini Ruslaştıracağı gerekçesiyle Latin alfabesine karşı çıkmış dil bilginleri, eserleri millî duygu ve fikirlerden esinlenmiş bütün yazarlar kısa bir sürede, kayıplara karışacaktı.

"Sultangaliyevizm'den Bugüne Ulaşanlar"

Bir edebi dil ve ortak bir kültür çevresinde yeryüzünün bütün Türk toplumlarını tek bir devlet bünyesinde birleştirmeyi amaçlayan ve gerçekleşmesinin neredeyse imkansız olduğu 20. yüzyılda yaşanan gelişmelerle anlaşılan "Pantürkizm" ülküsü bugün bile, olsa olsa bir "ütopya"dır.

l917'de Rusya Müslümanları arasında sadece Kazan Tatarları, Bakü Tatarları ve bir ölçüde Kırım Tatarları ile Kazaklar "çağdaş" bir aydın sınıfına ve dolayısıyla gerçek millî duygulara sa-

hip bulunuyorlardı. Henüz feodal ilişkilerin hakim olduğu diğer müslüman topluluklar, kabile veya aşiret dönemini aşamamışlardı. Bugün ise eski Sovyetler Birliği'nin tüm Müslüman-Türk halkları ya "ulus" olarak sağlamlaşmışlar ya da "uluslaşma" yolunda sağlam, sarsılmaz bir millî şuur oluşturmuşlardır. Tüm Türkistan halkları, milli geçmişlerini yüceltmekte , tarihi kahramanlarına sahip çıkmaktadırlar.

1917'den bu yana gerçekleştirilen millî gelişim, daha önce geleneksel biçimde yetişmiş ufak bir aydınlar grubuna sahip olan halkları bir anda ileriye götürmüş; hızlı bir kültürel gelişmeye yol açmıştır.

Bugün tüm müslüman halkların, özellikle Türkistan ve Kafkasya'lıların kendi üniversite kadroları,yöneticileri ve siyasetçileri vardır. Orta Asya'daki müslümanların siyasi özerklikleri artık bağımsız ülkeler olarak ifadesini bulmuştur. Sultangaliyevizm'in öteki temeli olan kültürel özerklik yolunda da tartışılmaz bir şekilde önemli bir ilerleme kaydedilmiştir.

Bugünkü Türkistan cumhuriyetleri ve Tataristan aydınları Sultan Galiyev gibi hatta ondan da ileriye giderek sadece şekilde değil, içerikte de millî bir kültürün peşindedir. İslam dinine karşı saygılı davranmaya çalışarak onu geleneksel bir "millî değer" olarak görmektedirler, bu değer içine doğdukları proleter kültürle bağdaşmasa bile...

Sultan Galiyev tecrübesi şunu göstermiştir ki **köklü bir milli miras bir süre gözlerden kaçırılabilir ; ancak ebediyen asla...**

B. TÜRK DÜNYASI EDEBİYATINDAN

1.Bir Türk Klasiği : Cengiz Aytmat-ov- [1]

Çağdaş dünya edebiyatının en önde gelen isimlerinden birisi olan Cengiz Aytmat-ov- [doğrusu Aymuhammedoğlu], 1928 yılında Sovyet yönetimi altında bulunan Türkistan'ın Kırgız ülkesinde dünyaya geldi. Küçük yaşta hayatın katı gerçekleriyle yüz yüze gelen Aytmat-ov-, 9 yaşında iken 1937 yılı Stalin Terör Kampanyası'nda babası Törekul Aytmat-ov-'u kaybetti. Daha çocuk denebilecek yaşta iken 2. Dünya Savaşı'nın yol açtığı faciaları yakından gözledi. Bu yaşadıklarının Aytmat-ov-'un bilincine silinmez bir şekilde kazındığı eserleri incelendiği zaman kolayca fark edilebilir.

1956-1958 yılları arasında Gorki Edebiyat Enstitüsü'nde çalışan ve Moskova Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni de bitiren "Kırgız çobanı Cengiz" bu yıllarda kaleme aldığı hikayeleriyle artık Rus edebiyatçıları tarafından bilinen bir yazar konumuna ulaştı. Hızla ünlenen Aytmat-ov-, 1963 yılında Sovyetlerin en büyük edebiyat ödülü olan Lenin ödülünü aldı. Bugün 90'a yakın dilde okunan Cengiz Aytmat-ov-, 1960'lı yıllardan itibaren dünyanın tanıdığı bir isim haline geldi.[2]

Beyaz Gemi, Toprak Ana, İlk Öğretmenim (Öğretmen Duyşen), Erken Gelen Turnalar, Cemile, Gül-sarı gibi ilk ustalık ürünleri, ancak birçok Batı dilme çevrildikten sonra ülkemizde yayınlanan Aytmat-ov-, "Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek" ve özellikle "Gün Uzar Yüzyıl Olur" adlı eserlerinin yayınlanmasından sonra ülkemizde de geniş ölçüde tanındı. Aytmat-ov-'un ülkemizde tanınmasında eserlerinden uyarlanan "Kopar Zincirlerini Gülsarı", "Beyaz Gemi" ve "Cemile" filmlerinin de kat-

kılarını unutmamamız gerekir. Son olarak kaleme aldığı "Kıyamet" adlı eseri 1987 Frankfurt Kitap Fuarı'nda 'Yılın Kitabı' seçilen Aytmat-ov-'un Almanya'da "İdam Yeri", Azerbaycan'da "Cellad Kütüğü", Özbekistan'da "Künde", Fransa'da "Dişi Kurdun Rüyaları" adıyla yayınlanan bu eseri geçtiğimiz günlerde Fransızca tercümesi esas alınarak aynı adla "ÖTÜKEN" yayınları tarafından ülkemizde de neşredildi.

Cengiz Aytmat-ov-, halen Benelux ülkeleri nezdinde Kırgızistan'ın Brüksel büyükelçisi olarak görev yapmaktadır.

Cengiz Aytmat-ov-'un Eserlerindeki Arkaplan

Cengiz Aytmat-ov-, eserlerinde Türkistan'ın manevi coğrafyasını ana çerçeve olarak kullanırken kimileri ideolojik bulunabilecek çağdaş temaları da ustalıkla bu çerçeve içerisinde işlemektedir. Ancak hiçbir eserinde basit ideolojik yönlendirmelerin öne geçtiği iddia edilemez.

Cengiz Aytmat-ov-'un anlaşılmasında ve edebî kişiliğinin çözümlenmesinde Beyaz Gemi [3], Deniz Kıyısında Koşan Alaköpek[4] ve Gün Uzar Yüzyıl Olur[5] 'un özel bir yeri, ayrı bir önemi vardır. Yazarın özellikle bu üç eseri üzerinde durarak Cengiz Aytmat-ov-'un edebi kişiliğini daha anlaşılır hale getirebilmek istiyorum. Konuyu daha iyi kavramak isteyen okurların bu eserleri temin etmeğe çalışmalarını ve okumalarını tavsiye ederim. Bu eserler Aytmat-ov-'un Türk Edebiyatındaki önemini ve son eseri "'Dişi Kurdun Rüyaları" ile nasıl kendi tabiî gelişimini dumura uğrattığını fazla derinlemesine inilmesine gerek kalmadan gösterecektir.

"Beyaz Gemi" ve "Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek"

Cengiz Aytmat-ov-'un eserleri arasında benim için ayrıcalıklı bir yere sahip olan Beyaz Gemi'de yazar, bir çocuğun düşle

karışık dünyasında iyilik-kötülük, hayr-şer kavramlarını tartışıyor[6]. Bu romanda dikkati çeken en önemli özellik Türk tarihinden alınan motiflerin iyilik, hayr yönünde idealize edilerek verilmesi ve açıkça Rus isbirlikçilerinin kötülük, şer odakları olarak lanet-lenmesinde kendini göstermekledir. Yazar bu sembolist anlatımını kendini ele verircesine eserin iyi ve mazlum karakterine Mümin Dede[7], kötü ve zalim karakterine ise Oruskul [8] (yani Rus'un kulu) adlarını vererek daha açık hale getirmiştir. Yazar bu eseriyle neyi vermek istediğini eser yayınladıktan sonra kendisine yöneltilen eleştirilere cevabını içeren bir yazısında şöyle açıklamaktadır: "Eserde olay ne olursa olsun, zaferi kim kazanırsa kazansın, yenilen kim olursa olsun gerçek zafer okuyucuda oluşan sonuçtadır. Hikaye okuru etkilemiş, onun adalet duygularını ayağa kaldırmışsa, hikayede iyi kötüye yenilmiş olsa bile sonuç olumludur... "Burada yazar öğünerek Beyaz Gemi'yi okuyan okurun iyinin, hakkın ve adaletin zaferini temenni ettiğini ve eserinin bu etkisinin kendisi için önemli olduğunu ifade etmektedir ki; eserdeki iyi ve doğru kavramlarının Türk kültüründen motifler etrafında işlendiği hatırlandığında bunun anlamı açıkça ortaya çıkmaktadır.

Aytmat-ov-'un daha sonra yazdığı eserlerinden Deniz Kıyısında Koşan Alaköpek adlı uzun hikayesinin Beyaz Gemi ile olan ilişkisi sadece bizim farkettiğimiz bir durum olmadığı anlaşılmaktadır. Victor Levchenko adlı bir Rus yazarı da bu eserin Beyaz Gemi'nin bir uzantısı olduğunu net olarak ifade etmiştir [9]. 'Deniz' ve 'Gemi' nesnelerinin çağrıştırdığı fizikî yakınlık dışında bir yakınlık taşımayan bu öykülerin ortak noktaları kurgu ve iç yapılarındaki benzerliklere dayanmaktadır.

Bu ikinci önemli eserinde Aytmat-ov- bir kayıkla okyanusta kaybolmak üzere olan dört kişinin, hayat tecrübelerini ve yaşama umutlarını aralarındaki en genç kişi olan çocuğa aktarmalarını ve adeta soylarına yaptıkları vasiyetleri emanet ettikleri çocuğun yaşama ümidi için kendilerini feda etmelerini dile

getirmektedir. Burada soyun devamının ve bu devamlılık arzu edilirken yaşanmış ve yaşanan geleneğin yeni nesillere aktarılmasının önemi vurgulanmaktadır. Bu kavramların ne derecede önemli olduğu şu ülkede yaşayan herkes için malumdur herhalde... Levchenko, derin anlamlı bir felsefe ürünü olduğunu sezinlediği bu hikayenin en önemli unsurunun insanoğlunu insanlaştırmanın kendini feda eden bir "özgecilik" pahasına elde edilebileceğini vurgulaması olduğunu isabetle kaydetmektedir. O'na göre Deniz Kıyısında Koşan Alaköpck coşkusu, insanlık adına yılmaz savaşını, ahlak yasalarının sarsılmazlığını pekiştirmesi bakımlarından Beyaz Gemi'ye çok benzemektedir. Atsız'ın Bozkurtlar adlı eserini dikkatlice okumuş olanlar, Aytmat-ov-'un bu eserlerindeki birçok temanın Atsız'ınkilerle nasıl da benzeştiğini hayretle göreceklerdir[10]. Umarız böyle bir karşılaştırma yapma önceliğini de yine bir yabancı, Türk bilim adamlarından kapmamış olsun!..

Beyaz Gemi ve Deniz Kenarında Koşan Alaköpek adlı eserlerinde ancak dikkatli okuyucuların farkedebileceği incelikli mesajlarla günümüzdeki ve Sovyet sistemi içinde yaşamak durumundaki insanlara göndermelerde bulunan Aytmat-ov-, Gün Uzar Yüzyıl Olur adlı şaheserinde (demek ki bazen son yazılan eser yazarın şaheseri olamıyormuş!) bu sembolik ifade tarzını ve usulden kaynaklanan ihtiyatı bir kenara bırakarak Sovyet sisteminin temellerini açıkça bombardımana tutması bir adım daha öne çıkıyordu. Henüz Gorbaçov piyasada yokken kaleme aldığı bu eser Sovyetler'deki değişimin kökenlerinin daha derinlerde yattığının da habercisi oluyordu.

'Cengiz Aytmat-ov- Geleneği'

Diğer bütün eserleri bir kenara bırakılsa bile Aytmat-ov-'un Beyaz Gemi, Deniz Kenarında Koşan Alaköpek ve Gün Uzar Yüzyıl Olur adlı eserleriyle bir edebî geleneğin öncüsü olabile-

ceği tartışılmaz bir gerçektir. Bu yönüyle Aytmat-ov- Çağdaş Türk Edebiyatı'nın en büyük yazarı olarak adlandırılsa yeridir ve bundan sonraki Türk Edebiyatı'nda bir Aytmat-ov- Geleneği var olacaktır. Bu geleneğin başlıca özelliklerini yazarın kendi ifadeleri ve eserlerindeki ortak özellikler etrafında tasnif etmek de mümkündür.

Yazar eserini millî gelenek ve törelerini kaynak alarak zenginleştirecektir, ancak ilgisini sadece böylesi bir çerçeve ile sınırlandırmamak ve insanı ilgilendiren her türlü meseleye gönlünü ve kafasını açmalı, ufkunu mahallî olanın ötesine taşırmalıdır[11]. Sanat insanı derin düşüncelere sürüklemeli, insanı sarsmalı, gerekiyorsa hüzünlendirmeli, öfkelendirmelidir; yani insana insan olduğunu her an hissettirmelidir. Ayrıca sanat, hayatın ayak altına alınan, küçük düşürülen, giderek yok edilen değerli yönlerini yeni baştan kurmak, korumak ve kurtarmak aşkı uyandırmalıdır[12]. Toplumların gelecek kuşaklarına birer vasiyeti olan gelenek ve töreler etrafında örülmüş destanlar ve millî eserler fantastik birer masal değil, yüzlerce yıllık mirasın özünü taşıyan hafıza olarak görülmeli ve değerlendirilerek fonksiyonel hale getirilmeli, modern insan için destanların yörüngesine oturtulmuş modern destanlar üretilmelidir. Evrenin merkezi olan insanın insanî özellikleri titizlikle yaşatılmalı, yeni boyutlarla derinleşmesi yolundaki millî birikimlere yeni katkılar sağlanması göz ardı edilmemelidir. Aytmat-ov- geleneğinde sevginin özel bir yeri vardır. O'na göre yazar insanlara nefreti değil sevgiyi hatırlatmalı, eseri okuyan okuyucuda oluşacak nihai duygu sevgi ekseni etrafında şekillenmelidir[13]. Bütün bu özelliklerin bir eserde verilebilmesi elbette ki zordur ve büyük sanatçılık bu zoru başarabilmektedir.

Ve bunun imkansız olmadığını Cengiz Aytmat-ov- eserleriyle isbat etmeyi başarmıştır.

"Gün Uzar Yüzyıl Olur"

Cengiz Aytmat-ov-'un eserleri arasında birçok yönden ayrıcalıklı bir yeri olan "Gün Uzar Yüzyıl Olur" romanında kültür değişmelerinin dünkü ve bugünkü yönelişlerinden tutun, en girift sosyal psikolojik tahlillere kadar pek çok olgu olağanüstü bir sentez gücüyle ifade edilmiştir.

"Gün Uzar Yüzyıl Olur" adlı eserde Türkistan'ın Kazak bölgesindeki 8 hanelik bir tren yolu bakım istasyonunda yaşayan Aral bölgesi Kazak Türklerinden Kazangap adlı yaşlı işçinin ölümü ve vasiyeti üzerine düzenlenen cenaze törenini anlatan ana eksen etrafında, Türklerin destanî devrine dönüşler ile uzay kolonileri arasındaki ilişkilerin sınırladığı geniş bir açılım sergilenmekte ve tek bir günün anlatıldığı roman böylece ismine uygun olarak 'yüzyıldan uzun bir gün'ün hikayesi olarak şekillenmektedir. Romanda Türk geleneği temsil eden Kazangap'ın en yakın dostu Yedigey ile Sovyet devrinin yenik insanı Kazangap'ın oğlu Sa-bitcan arasındaki çelişki ortaya konularak, Türk insanı' ile 'Sovyet insanı' karşılaştırılmakta ve açıkça 'Türk insanı'ndan yana tavır alınmaktadır. Yazar bu trajik karşılaştırmasını sağlam bir zemine oturtabilmek için destanî geleneğe yaslanarak Yedigey'e Nayman Ana Destanı'nı anlattırmaktadır.

Nayman Ana Destanı

Göçebe Türk oymaklarının düşmanı olan Juanjuan'lar -Türklerin tarihi düşmanları olarak sembolize edilmektedir- savaşlarda ele geçirdikleri tutsakları ya uzak yerlerde satmakta veya güçlü-kuvvetli olanları ayırarak korkunç işkencelerle "Mankurt"laştırdıktan sonra köle olarak kullanmaktadırlar.

Juanjuanlarla girişilen bir savaşta babasını kaybeden ve babasının öcünü almak için Juanjuanlara karşı düzenlenen bir akına katılan Nayman Ana'nın oğlu Colaman akından geri dö-

nemez. Cenk meydanında oğlunun cesedini arayan ancak bulamayan Nayman Ana hep oğlunun bir gün çıkıp geleceği ümidiyle yaşamaktadır.

Bir gün kervancılardan yakınlarda bir mankurt'un deve güttüğünü işiten Nayman Ana analık sezgisiyle bu mankurtun oğlu olabileceği hissine kapılır. Bu fikrini, hiç kimseye açamayan Nayman Ana, kitaptaki ifadeyle "torkunlarına (kızlık akrabalarına) uğrayacağını, onlarda bir süre konuk kaldıktan sonra eğer kendisi gibi istekliler çıkarsa Kıpçak ülkesine erenlerden Yesevi Dede'nin türbesine gideceğini" söyleyerek ve yine yazarın ifadesiyle "Eşhedüen la ilahe illAllah" deyip devesine binerek yola çıkar. Nihayet deve güden mankurtu bulan Nayman Ana önsezisinde yanılmamıştır. Bu mankurt onun sevgili oğlu Colaman'dır. "İki gözüm benim!" diye oğluna atılan Nayman Ana oğlunun kendisini tanımaması ve adını "Mankurt" olarak bildirmesi üzerine kahrolur ve şunları söyler: "Bir insanın dinden malı-mülkü, tüm zenginliği, gerekiyorsa yaşamı alınabilir. Ama belleğini köreltmeğe, beynini sakatlamaya kim cüret edebilir?" Ağlayarak oğluyla konuşan Nayman Ana sözlerine devam eder: "-Senin adın Colaman. işitiyor musun beni? Colaman senin adın. Babanın adı Dönenbay. Öldü baban. Anımsamıyor musun babanı? Sana ok atmayı o öğretti. Ben senin ananım. Sen de benim oğlum. Göçebe oymaklarındansın sen. Bizim oymağa Naymanlar denir. Sen de Nayman'sın."

Oğluna bu şekilde kim olduğunu, nereden geldiğini anlatmaya, hatırlatmaya çalışan Nayman Ana onun hafızasını tamamen yitirdiğini acıyla fark eder ; buna rağmen yine de onu obalarına götürmek ister. Ana yüreği onun bir gün aklının başına geleceğine inandırmıştır. Bu sırada yanlarına yaklaşan efendi Juanjuan, Nayman Ana'yı görür ve kaçan Nayman Ana'nın mankurtuna anlattıklarını öğrenince Colaman'a anasının ona işkence yapmak istediğini ve bu yüzden Nayman Ana'yı öldürmesi gerektiğini söyler. Romanda belirtildiği üzere "..oğ-

lunu alıp götürerek göçebe Naymanlara istilacıların tutsakları nasıl sakatladıklarını, akıldan yoksun bırakarak nasıl alçalttıklarını göstermek isteyen ve böylece onların düşmana diş bileyerek silaha sarılmalarını" sağlamayı düşünen Nayman Ana Juanjuanlar oğlunun yanından ayrılınca tekrar oğlunun yanına döner. Ancak anasının kendisine kötülük yapmak istediği "öğretilen" oğlu, Nayman Ana'sını dinlemez bile ! Kitapta bu hazin öykü şöyle bitiriliyor:

"Nayman Ana son anda oğlunun okunu ona çevirdiğini gördü; deveyi dehleyip ileri fırlamağa fırsat bulamadan kısa bir vınlama duydu, yaydan fırlayan ok sol böğrüne saplandı. Öldürücü bir saplanmaydı bu. Nayman Ana yavaş yavaş aşağı eğildi, yıkılmamak için devesinin boynuna sarıldıysa da yere düşmeye başladı. Fakat ondan önce başından ak yazması kaydı, bir kuş olup havalanırken; "-Adın ne senin? Kimin oğlusun? Anımsa adını! Senin baban Dönenbay! Dönenbay! Dönenbay!" diye çığlık attı.

İşte o günden beri Sarı-Özek bozkırında geceleri Dönenbay kuşu uçarmıs. Bir yolcuya rastlarsa yanına yaklaşır: "Adın ne senin? Kimin oğlusun? Anımsa adını! Senin baban Dönenbay! Dönenbay, Dönenbay, Dönenbay, Dönenbay!" diye bağırırmış..

Nayman ananın gömüldüğü yer Sarı-Özek bozkırında Ana-Beyit Gömütlüğü, ananın yattığı yer olarak adlandırılmış."

Nayman Ana Kabristanı - Baykonur Uzay Üssü

Nayman Ana'nın oğlu tarafından öldürüldüğü yer daha sonra Kazak Türkleri arasında kutsal bir makam olarak kabul edilerek ölülerin toprağa verildiği bir anıt-kabristan haline gelir yüzyıllar içinde. Romandaki kahramanlardan Kazangap da arkadaşı Yedigey'e öldüğünde 'Nayman Ana Kabristan'ına gömülmesini vasiyet eder. Bu vasiyeti yerine getirmek üzere bir araya gelen altı kişi arasında Kazangap'ın oğlu Sabitcan

da vardır. Sabitcan yatılı Sovyet okullarında okumuş, Sovyet normları benimsetilmiş bir Kazak Türk'üdür. Gördüğü ateistik eğitimin yönlendirmesiyle atalarının inanç ve geleneklerini küçümsemekte., anlamsız bulmaktadır. Okumuş biri ve yerel hükümet binasında odacı olan Sabitcan'ın karşı çıkmasına rağmen cenaze İslami usullerle teçhiz edildikten sonra Nayman Ana Kabristanı'na gömülmek üzere yola çıkarılır. Nayman Ana Kabristanı'na geldiklerinde Yedigey şoke olur: Yüzyıllardır Nayman soyunun ölülerinin toprağına karıştığı yerler dikenli tellerle çevrilmiş ve bir uzay üssü haline getirilmiştir. (Bu uzay üssünün Sovyet uzay çalışmalarının yürütüldüğü Türkistan'ın Kazak bölgesindeki Baykonur uzay üssü olduğu fikri akla gelmektedir.)

Cenazeyi getiren grubun lideri konumundaki Yedigey'in bütün ısrarlarına rağmen resmi makamlar ölünün içeri alınıp Ana-Beyit'te toprağa verilmesine izin vermezler. Çaresiz kalan kafile cenazeyi dikenli tellerin dibinde toprağa vermek zorunda kalır. Bu "zorunda kalışı" vurgulayan yazar, sömürgecilik, ölüm, Tanrı, resmi cenaze törenlerinin kofluğu, iman, kader gibi konulardaki ve açıkça İslami mesajlar taşıyan fikirlerini Yedigey'in diliyle belirtmektedir.

Çağdaş Mankurtlar

Babası Kazangap'ın Nayman Ana Kabristanı'na gömülmesi vasiyetine karşı çıkarak bir an önce cenazeyi toprağa gömüp şehre dönmek isteyen Sabitcan, dikenli tellerle yolları kesilince "Ben ta başında söylemiştim. Ölüyü ta buralara taşımanın ne gereği vardı?

İşiniz-gücünüz boş inançlarla uğraşmak! Bu masallara kendi inandığınız yetmiyormuş gibi bir de başkalarını inandırmağa çalışıyorsunuz." diye tavrını ortaya koyar. "Nasılmış? Kapıdan geriye dönersiniz değil mi? Bunun böyle olacağını ben

size baştan söylemiştim! "Ana-Beyit, Ana-Beyit!" diye tutturmanın sonu budur. Sopa yemiş köpeğe dönersiniz işte böyle!.. Adamlar "Plana göre gömütlük yerinden kaldırılacak" diyorlar. Karar kesin. Daha fazla uzatmağa gerek var mı? Eski masallara fazla kapılmışsın, sen, Yedike. Adamlar burada dünya çapında uzay işleriyle uğraşıyorlar, sen de tutturmuşsun "Ana-Beyit'imiz, Ana-Beyit'imiz!" diyorsun. Kim dinler seni? Kimin işine yarar senin Ana-Beyit'in?.. İhtiyar ıvır zıvır işlerle kimsenin kafasını şişirmeye kalkma. Hele böyle bir konuda bana hiç güvenme. Senin Ana-Beyit'in bana vız gelir, tırıs gider." şeklindeki sözleriyle inançları alaya alan "okumuş-eğitilmiş" Sabitcan sözlerini şöyle tamamlar: "..Başka isim gücüm yok da o işlere mi koşacağım? Hem de ne için? Bak ihtiyar, benim ailem, çocuklarım, iyi de bir işim var. Ne diye durup dururken rüzgara karşı işeyeyim? Bir telefondan sonra kıçıma bir tekme atsınlar diye mi?.."

Atalarının yattığı Nayman Ana Kabristanı'nın ortadan kaldırılacağını öğrenince "birşeyler" yapmayı teklif eden Yedigey'e işbirlikçi aydınların sembolü Sabitcan'ın verdiği bu cevaplarla Cengiz Aytmat-ov-'un sistemi sorguladığı açıktır. Yazar bu türden bir teslimiyeti bir tür Mankurtlaşma olarak değerlendirerek şunları yazmıştır: "Yedigey düşündükçe incinmişliği artıyor, durumu daha da içinden çıkılmaz bir hal alıyordu. Buna gencecik adama (Sabitcan) bir yandan kızarak, bir yandan acıyarak, bir yandan da ondan iğrenerek; "-Mankurtsun sen! Gerçek bir mankurt! diye mırıldandı..."

Cengiz Aytmat-ov-'un eserinin ana ekseni olan "mankurtlaştırma" olayının bu yönü son derecede enteresandır. Çağdaş mankurt olan Sabitcan'ın kafasına hiç kimse deve derisi sarıp güneşin altında bırakmamıştır ama işte o tam bir mankurt olarak ortadadır! Bu mankurtlaştırma metodu henüz tam olarak açıklığa kavuşmamıştır, ancak eldeki veriler bu işlemin Sovyetleştirilen eğitim sistemi ile ilişkisini fısıldamaktadır.

Günümüzde Mankurtizm

Cengiz Aytmat-ov- Gün Uzar Yüzyıl Olur'u 1980'de tamamladıktan sonra, eser hızla yaygınlaşmış pek çok Batı diline ve Türk lehçelerine çevrilmiştir. Romandaki "mankurtlaştırma" ve "mankurt" temaları tartışılmış ve konu üzerinde akademik çalışmalar ortaya konmuştur. Bunlardan birkaç örneği belirtelim: Çağdaş Sovyet Şairlerinden Kazak Türk'ü Muhtar Şahanov "Yenilen Galip ya da Cengiz Hanın Halası" konulu Otrar manzumesi'nin doğuşunu anlatırken şunları söylemektedir: "Eserimizde kültür tarihimize derin kökler salmanın bizler için pek önemli olduğunu anlatmak istiyordum. Her insanın doğduğu yere sıkı sıkıya bağlı olması gerekir. Bunsuz büyük çaplı yazar olmaz. Köksüz insanlar ortaya çıkınca "mankurtizm" hali olur.[14] Bu ifadeler Sovyetler Birliği'ndeki Türkler arasında mankurt deyiminin tam tamına yerini bulduğunu göstermektedir. Fransa'da V.Lackhine tarafından "yılın kitabı" olarak gösterilen bu eserden yapılan iktibasla "Mankurtizm" sosyal değişme ve köküne yabancılaşma temalarını karşılayan bir terim olarak sosyal psikoloji literatüründe yerini almıştır.

Cengiz Aytmat-ov-'un Mankurt kavramını sosyal psikoloji literatürüne katmasından 10 yıl sonra tam anlamıyla yerli yerine oturduğunu gösteren yeni bir örneği ünlü Azerbaycan şairi Bahtiyar Vahabzade vermiştir. Bahtiyar Vahabzade Azerbaycan Parlamentosu'nun Karabağ konusunda yaptığı olağanüstü oturumunda yaptığı ve Bakü'de 13 Ekim 1989 tarihli Edebiyat ve İnce San'at gazetesinde yayınlandıktan sonra Ahmed Schmide tarafından Türkiye Türkçesi'ne aktarılarak Türk Edebiyatı dergisi, Yeni Düşünce ve Zaman gazetelerinde yayınlanan konuşmasında Azerbaycan'ı yıllardır hoyratça sömüren Ruslarla işbirliği yapan bazı yöneticileri "mankurt" olarak tanımlamaktadır. Vahabzade Mankurtluğun günümüzde de sürüp gittiğini ortaya koyan, kendi soyuna, kültürüne yabancılaşmış ve kelimenin tam anlamıyla şahsiyetsiz bu uşakları şöyle vasıflan-

dırmaktadır: "Toprağına, halkına değil oturduğu koltuğa, makama bağlı olan mankurtların önüne ne atsalar "Eyvallah..!" diyecekler... Vatan ve millet duygusundan nasibsiz bu buyrukçular ne Moskova'da ne de Azerbaycan'da halkının meselelerini bilenlerin yetki sahibi olmasına fırsat vermemişlerdir. Bugünkü feci vaziyetin önemli sebeplerinden birisi de içimizden çıkartılan bu mankurtlardır..."

Azerbaycan Halk Cephesi'nin yolbaşçısı, öncüsü Ebulfez Elçibey'in Kasım 1989'da görüştüğü Taha Akyol'a biraz sitem kokan bir ifadeyle belirttiğine göre Karabağ konusu Sovyet Halk Temsilcileri Meclisi'nde görüşülürken Karabağ meselesine karışmamağa ve "nötral" kalmağa çalıştığı bildirilen Cengiz Aytmat-ov- hakkında yine bir Azerbaycan aydını olan Nizami Caferoğlu'nun değerlendirmesi ise şöyleydi: "...Cengiz Aytmat-ov-'un büyük sanatçı olmasının sebebi binlerce yıllık zengin Türk medeniyetini tarihi gelişim mantığıyla özüne sindirmesi, tefekkür yolunu çizerken her zaman Türk medeniyetinin idrak ölçülerini esas almasıdır. Bu yönüyle Cengiz Aytmat-ov- medeniyet tarihindeki köklü varlığımızın başlangıç devirlerinden çıkıp gelmiştir diyebiliriz... Cengiz Aytmat-ov-, Gün Uzar Yüzyıl Olur ve son olarak yayınlanan Kıyamet romanları ile felsefi arayışlarını tamamladı; çağdaş Türklüğün bu iki şaheser tefekkür anıtı karşısında dünya lal kesildi.... Gün Uzar Yüzyıl Olur romanında tarihi arkaplan, tarihi değerler milli varlığın yaşama sebebi olarak belirtilir ve tarihini yitiren bir halkın benliğini yitirmiş gibi, dününü unutan bir toplumun bugününden bile mahrum edilmiş gibi olacağını vurgular. Böylece aynı zamanda vatan duygusunu yitiren kişinin insanlığını yitirmiş geleceğinden mahrum edilmiş olacağı da belirtilir. Buna göre bir milletin millet oluşunun sebebi tarihinin, insanın varoluşunun sebebi ise vatanının varoluşudur..."

Nizami Caferoğlu'nun yine Aytmat-ov-'un bu eserinden ilham alarak dile getirdiği bir çağrıda şöyle demektedir: "Doğudan batıya, batıdan da doğuya koşan Hun atlarının ayak sesle-

rini duyuyor musunuz?.. İnin içinizdeki kadimliğe, inin ve dinleyin: o sesleri mutlaka duyacaksınız... İnin içinizdeki kadimliğe... İnin ve dinleyin, tarihin sesi her yerden kesilse de insanın içinden kesilmez... İnin içinizdeki kadimliğe; inin içinizdeki gerçeğe, inin ve dinleyin: gerçek insanla başlamaz, insan gerçekle başlar..."

Gün Uzar Yüzyıl Olur'dan:

Boranlı Yedigey (Edige)'in Duası

"Şimdi yüzümüzü kutsal Kabe'ye dönelim, ellerimizi önümüze açalım. Böyle bir saatte dualarımızı, aklımızdan geçenleri duysun anlasın diye Tanrıyı düşünün... "... Böylece insanoğlunun bir rastlantı sonucu geldiği, fakat günlerle gecelerin izlemesi gibi aynı şaşmazlıkla günü gelince bırakıp gideceği bir dünya, kendi düzeni içinde değişmez bir dünya yarattığı için Yaradan'a selam vermiş oluyordu... O anda coşkuyla kendinden geçercesine dua etmekte haklıydı, çünkü insanoğlu dünyada boşuna yaşamıyordu. "Ey Tanrım, dedelerimizin ezberledikleri kitaplardan okuduğum duaları gerçekten işitiyorsan beni de işit. O'nun vasiyet ettiği gömütlüğe gömmeyi başaramadık... Biz kullarını bağışla ve Kazangap kulunu toprağa kabul et... Biz kulların sana yakarmaktan başka birşey beceremediğimiz için acı, esirge bizi, yardımını eksik etme. Biz kulların doğru olsun, yanlış olsun, herşeyi Sen'den bekleriz. Bir kaatil bile Sen'i kendi yanında görmek ister... Nayman Ana'nın yattığı kutsal gömütlüğe bundan böyle gelemeyecek oluşumuza çok üzgünüm... Vasiyetimi benimle buraya gelen gençlere bırakıyorum, beni buraya gömmek onların boynunun borcu olsun; ancak aralarında dua edecek birini göremiyorum ne Tanrı'ya inanıyor, ne de dua biliyorlar... Duaları küçümsüyorlar. Bu duruma göre ecel saati gelince kendilerine, başkalarına ne diyecekler? Acıyorum hepsine... Kutsal varlığına saygısızlık ettiğim için bağışla beni Tanrı'ml.. Eğer yaramaz bir şey söylediysem bağışla beni. Ben

basit bir insanım, ancak bu kadar düşünebiliyorum... Bağışını üzerimizden eksik etme... Amin." (s. 335-338)

Mankurt Kimdir - Nasıl Mankurt Olunur?..

"...Önce tutsağın kafasını kazırlar, kesilen bir devenin boyun bölgesinden yüzülen bir deri parçası tutsağın kafasına bir başlık gibi geçirilir. Kafasına deri geçirilen tutsak başını yere sürtmesin diye boyuna tahta kalıp takılır, yürek paralayıcı çığlıklarını kimse duymasın diye ıssız bir yere götürülürdü. Kolları, bacakları bağlı tutsak orada güneşin alnacında, aç-susuz birkaç gün kalırdı. Başına deri geçirilenlerden çoğu acıya dayanamayıp ölür, sağ kalanlarsa belleklerini yitirerek geçmişlerini anımsamayan birer "mankurt" -köle- olurlardı. Tutsakların ölüm nedeni açlık, susuzluk değildi. Zavallılar başlarına geçirilen taze deve derisinin güneş altında kuruyarak büzülmesi sonucu acıya dayanamadıkları için ölürlerdi. Sımsıkı sarılan deri kurudukça tutsağın kazınmış başını mengene gibi sıkıştırırdı. Bütün bu acılar sonunda tutsak aklını yitirmeye başlardı. Juanjuanlar işkencenin beşinci gününde sağ kalan var mı diye bakmaya gelirlerdi. İşkenceye tutulanlardan biri bile sağ kalsa amaçlarına ulaşmış sayarlardı kendilerini... "Mankurt" kim olduğunu, soyunun-sopunun nereden geldiğini, adını, çocukluğunu, anasını-babasını bilmezdi kısacası insan olduğunun bile farkında değildi. Benlik bilincini yitirdiği için efendisine iktisadi açıdan büyük avantajlar sağlardı... Herhangi bir köle sahibi için en büyük tehlike, kölesinin başkaldırmasıdır. Her köle fırsat bulunca isyan eder; oysa mankurt köleler arasında kaçmayı, karşı koymayı, başkaldırmayı düşünmeyen, alışılmışın dışında tek varlıktı. Köpeklerin sahiplerini dinlemeleri gibi mankurt ta efendisinin sözünden dışarı çıkmazdı. Efendisinden başkasının sözünü dinlemez, bedeninin gereksinmelerinden başkasını düşünmezdi.... En kirli, en ağır işler mankurtlara verilir, sonsuz sabır isteyen bıktırıcı, sıkıcı, sinir törpüleyici işler onlara yaptırılırdı."...(s. 125-127)

2. Çİngİz, Üyüngge Kayt !.. [Evİne Dön Cengİz!..]

“Dişi Kurdun Rüyaları” ya da
Aytmat-ov-’un Aşkın Bir Dil Arayışı

“Dişi Kurdun Rüyaları Üzerine” yazdığı bir yazıda Nizami Caferoğlu adlı Azerbaycan yazarı şöyle diyor: “...Gün Uzar Yüzyıl Olur’da mankurtluğun mitolojik ve gerçek planda takdimi arasına bir mesafe koyan yazar, bu son eserinde o mesafeyi de ortadan kaldırmıştır. Bu noktadan itibaren Cengiz, artık bir yazar olarak değil bir filozof olarak düşünmektedir: O’nun izahına göre insan, tarih boyu bütün varlığını toplum içinde ve özünde taşıyagelmiştir, Bu sebeple insan kendini keşfettikçe, toplumuna yabancılaşmak söyle dursun, varlık sebebi olan köklerini idrak edecektir...”

(Nizami Caferoğlu, Edebiyat ve İnce San’at.
30 Aralık 1988. Bakü - AZERBAYCAN)

Kelimenin tam anlamıyla ‘Bir Türk Klasiği’ olarak vasıflandırdığımız[1] Cengiz Aytmat-ov-’un son eseri bizi hiç de istemeyerek bu yazıyı yazmağa mecbur bıraktı. Cengiz Aytmat-ov-’un son eseri olan ve şanssız bir şekilde Fransızca tercümesi esas alınarak ‘Dişi Kurdun Rüyaları’ adıyla çevrilen[2] eseri Aytmat-ov-’un milli romantizmin doruklarında gezinen kalemi için bir duraklamayı işaret etmektedir.

Cengiz Aytmat-ov-’un onlarca eseri arasında özellikle üç tanesi -ki 1970 yılında yayınlanan “Beyaz Gemi” , 1977’de yayınlanan “Deniz Kıyısında Koşan Alaköpek” ve 1980 yılında yazdı-

ğı "Gün Uzar Yüzyıl Olur" - nitelikleri ve adeta biri bir sonrakinin haberlerini verir havası ile dikkati çekiyordu. Bu kitapları okumuş olan okuyucular hafızalarını şöyle bir yokladıklarında bu sözlerimizin anlamını kolayca kavrayacaklardır. Aytmat-ov-'un yazı serüvenini[3] çeviri gecikmelerinden kaynaklanan etkenlerle biraz zaman farkıyla izleyen bir okuyucu ve özellikle bir Türk okuyucu olarak Aytmat-ov-'un Gün Uzar Yüzyıl Olur'dan sonra yeni bir romanının yayınlandığını öğrenince çok heyecanlanmıştım. Çünkü yukarıda adı geçen üç eseri etrafında kendisini ve kendine has bir söylemi[4] giderek geliştiren ve Gün Uzar Yüzyıl Olur'da mükemmel bir teknik ve anlatım gücüne ulaşan Cengiz Aytmat-ov-'un yazacağı yeni eser mutlaka bir şaheser olmalıydı ve daha da önemlisi S.S.C.B. Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov'un beş danışmanından birisi konumuna ulaşan bu Türk yazarı, bu konumunun getirdiği ve zaten uluslararası şöhretinin sağlamış olduğu dokunulmazlığı ile yıkılmaz sanılan tabuların yerle bir olduğu günümüzde 70 yıllık diktatörlüğün Sovyetler Birliği'nin Türk ve müslüman halklarına reva gördüğü zulümleri artık mecazlara bile sığınmağa gerek kalmadan anlatıyor olmalıydı. Romanın Türkiye'den önce yayınlandığı Batı ülkelerinden ülkemize yansıyan seslerden anladığımız kadarıyla "din", "Tanrı", "kader" temaları[5] etrafında örüldüğünü duyduğumuzda Cengiz Aytmat-ov-'un bu tartışmada ustalıkla kullanabileceği verileri engin İslam medeniyetinin tarihi içerisinde tartışılmaz bir yeri olan Türkistan kültüründen -mesela bir Ahmed Yesevi'den, bir Necmüddin Kübra'dan, bir Yusuf Has Hacib'den- elde edebilecek formasyona sahip olabildiğini ve kullandığını düşünmüştük. Ve nihayet son kitabını okuyunca gördük ki yanılmışız...

"Kıyamet" yahud Cengiz'in İntiharı

Beyaz Gemi ile açıldığı Deniz Kenarında Koşan Alaköpek ile bizi soluk soluğa bıraktıktan sonra Yüzyıldan Uzun Bir Gün'de

dinlendiren ve kendimize gelmemizi sağlayan Cengiz Aytmat-ov-'dan gelecek çağrıya kulak kesilmiş olarak yıllarca bekledikten sonra karşımıza çıkan Dişi Kurdun Rüyaları'nda ne o beklediğimiz bizi heyecanlandıracak renkler ve sesler ve ne de o alıştığımız Aytmat-ov-'dan bir eser vardı. Yer yer Kırgız çobanı Cengiz'in kokusuna rastladığımız bu vadide kurtlar bile Bozkurt'a benzemiyordu.

Gün Uzar Yüzyıl Olur'dan sonra Kıyamet adı ile yazdığı son eserinin 1986 yılında yayınlandığını ve bu yıllarda Sovyetler Birliği'ndeki yönetim kadrosu ile Cengiz Aytmat-ov-'un girdiği ilişkiyi de göz önüne aldığımızda Cengiz Aytmat-ov-'a bu eserini yazarken etki eden dış faktörleri sıralayabilmemiz mümkündür. Azerbaycan Türkleri'nin Karabağ Meselesi konusunda Ermeniler ile aralarında ortaya çıkartılan ihtilaftaki tutumundan dolayı kırgın oldukları Cengiz Aytmat-ov-'un niçin üst düzeydeki bütün Türk kökenli ve "sadık" yöneticiler tasfiye edilir ve Politbüro'da bir tane bile müslüman bırakılmazken Azerbaycan'da akıttığı kanların vebalinden tarih boyu kurtulamayacak olan Mihail Gorbaçov tarafından danışmanlıkla taltif edildiği sorusunun cevabı bu faktörlerle yakından ilişkilidir. Ve bütün bunlar söz konusu iken Cengiz Aytmat-ov-, kendi tabiî gelişim seyrini nasıl sürdürebilirdi? Bu elbette mümkün değildi, ideoloji ve pragmatizm bir kere daha sanatı ve Cengiz Aytmat-ov- gibi bir sanatçının sanatını deforme etmiş; hatta Cengiz Aytmat-ov-'u Aytmat-ov- Geleneği'ne yabancılaştırmıştı...

Bu soyut ifadelerin daha anlamlı hale gelebilmesi için Aytmat-ov-'un son yayınlanan eserindeki temaları irdelememiz yararlı olacaktır. Bu son romanında Aytmat-ov- ağırlıklı olarak insanın çevreye olan zararını, Allah'ın kanunlarına muhalefetin yarattığı bunalımları, uyuşturucunun kişileri ve toplumu çürütücü etkisini işlemektedir. Aytmat-ov-'un yukarıda anahtarlarını özetlediğimiz yazı geleneğinde yadırganmadan yer alabilecek bu konuların işlenmesi elbette ki güzel ve tartışmasız

yararlıdır. Cenigz Aytmat-ov-'un Aytmat-ov- Geleneği'nden kopuşu ele aldığı konular yönünden değil bu konuları işlerken kullandığı motifler ve olumladığı tiplemelerde ortaya çıkmaktadır. Bu kitabında yazar kendisini Sovyet Edebiyatı'na yabancı olmayanların aşina olduğu deyimle 'Sovyet ülkesinin çıkarlarına adamış' biri olarak göstermektedir ve bu çabası hali hazırdaki konumuyla da gayet mütenasip bir görünüm arzetmektedir. Hatta Aytmat-ov-, ruh, kader, doğrunun tebliği, ilahî adalet gibi doğrudan doğruya dinî karakterli temaları Hristiyanî unsurlarla ifade etmeğe çalışmaktadır[6]. Sovyetler Birliği gibi ateist bir ülkede hiçbir İslami eğitim almamış bir yazardan bu gibi girift konulara "Ehl-i Sünnet vel Cemaat"ın görüşlerine muvafık fetvalar irad etmesini beklemediğimiz açıktır; ancak aynı konuları bizim sevdiğimiz Ayt-matov'un mutlaka ve mutlaka millî gelenek içinde işleyebileceğinden de eminiz: bunun en büyük delili Aytmat-ov-'un bu eserlerinden önce verdiği eserleri ve Gün Uzar Yüzyıl Olur adlı şaheseridir.

Bir şanssız değerlendirme ile Aytmat-ov-'un inandığı din etrafında gereksiz bir suizanda bulunulduğunu da üzülerek gördüğümüz için konuyu daha serinkanlılıkla düşünülebilecek bir tarata kaydıralım: Romanda önemli temalardan birisi olarak uyuşturucu ve uyuşturucu kaçakçılarının toplumda yol açtıkları tahribatın sorgulanması öne çıkmaktadır. Bugün Sovyetler Birliği'nde bir uyuşturucu meselesinin var olduğu ve Sovyet toplumunu tehdit edecek bir çapa ulaştığı gerek uluslar arası basından takip edebildiğimiz kadarıyla gerekse Sovyetler Birliği ile ilgili yerinde yapılmış gözlemlerin tanıklığı ile bilinmektedir. Ancak Sovyetler Birliği'ndeki uyuşturucu meselesinin o ülkenin Slav kökenli insanlarının ve başta Rusların gençliği için söz konusu olduğu da net olarak bilinmektedir. Sovyetler Birliği'ndeki bütün Türkler için herhangi bir konudaki tavrı çok önemli olan Cengiz Aytmat-ov- gibi artık dokunulamaz bir Türk ve müslüman kökenli bir Sovyet vatandaşının kafa yora-

cağı o kadar çok mesele arasında uyuşturucu herhalde pek sonlarda kalmalıydı.

Onlarca yıldır yağmalanan Türkistan topraklarında Rus sömürgecilerin yol açtığı tabii ve tarihî çevrenin yok edilmesinin ortaya çıkardığı yüzlerce yara -Aral Gölü'nün kuruma tehlikesi, yapılan nükleer denemelerin yol açtığı radyasyonun sonucu olan sakat ve ölü doğumlar, kadınların analık yeteneğini kaybetmesi, milyonlara varan sürgün kurbanları, Rus şovenistlerin aydın kıyımları, sömürgeleştirilen Türkistan'da oluşturulan yapay duvarların ardına sığınılarak işlenen cinayetler ve yüzlerce kardeşimizin katline çanak tutan provokasyonlar, Afganistan'ın işgali ve daha yüzlercesi -elbette ki Aytmat-ov-'un cahili olmadığı konulardır ve en az uyuşturucu kadar önemlidir ve elbette daha çok Türkleri ilgilendirmektedir, nasıl ki uyuşturucu Rusları ilgilendiriyorsa. ..

Bugün Moskova'da Mihail Gorbaçov'un danışmanı olarak hayatım sürdüren Cengiz Aytmat-ov-, Türk kimliği ile geldiği zirveden üzülerek ve içimiz yanarak izlediğimiz kadarıyla hızla iniş yolundadır ve millî olmanın en güzel örnekleri ile dünyanın tanıdığı bu büyük Türk yazarı milliyetsiz bir Sovyet yazarı ve sonuçta "homo sovieticus"lardan birisi olma yolunda maddî kazanımlarla ilerlerken, başta herşeyi olan sanatı ve hiçbir şeyle bedeli ödenemeyecek 'kardeş sevgisi' olmak üzere pek çok insanî zenginliğini yitirmektedir. Azerbaycan Türklüğü'nün gökte uçan turnadan medet umduğu karanlık günlerde kardeş feryadını işitmemesi bu yolda epey de yol aldığının göstergelerinden birisiydi denilse yeridir mi?..

"Obana dön Cengiz!..."

Cengiz Aytmat-ov- bizim için hala yaşayan en büyük Türk yazarlarından biridir. Üzerimizde hakkı olan kalemlerden biridir O, Türkistan lafzını kullanmanın en büyük cürüm oldu-

ğu devirlerde bu kutlu cürmü işleyenlerin başındadır O, mankurtlaştırılan oğluna yanan Nayman Ana'nın çığlığıdır O, Manas'ın obasından bugüne kalan sestir O, yokolup gideyazken Ergenekon'u hatırlatandır O, Kür-Şad'ın kırk yoldaşı gibi kendini yokedip soyunu diriltmeyi kutsayandır O, bir Beyaz Gemi ile bizi zulmün olmadığı diyarlara götürendir O, Kırgız Anası'nın ak sütünü helal ettiren, Töreli babasının kemiklerini incitmeyendir O, Aymuhammed oğlu Cengiz'dir O...

Heyy Aymuhammedoğlu Cengiz!..

Bu sözleri duysan da, duymasan da; duymazdan gelsen de sen bizimlesin! Bizdesin, bizdensin!.. Vallahi bunu o seni pek çok seven Gorbaçov da biliyor...

Hem daha yazacağın o kadar çok şey var ki...

3.“Kopar’dı “Zincirlerini Gülsarı”

Aytmat-ov-’un Eserinden Epik Bir Filme…

“Kopar Zincirlerini Gülsarı” ünlü Kırgız Türk Yazarı Cengiz Aytmat-ov-’un uzun hikayeleri arasında dikkati çeken bir eseriydi. Aytmat-ov-’un bu güzel hikayesinden yola çıkarak hazırlanan ve Kazak Türkleri’nden bir ekibin çektiği film ülkemizde de gösterime sunuldu. 2. Dünya Savaşı’nın bitiminden yirmi yıl kadar sonrasının soğuk bir kış akşamı bir yaşlanmış arık at ile bir ihtiyar adamın düşe kalka yürüdükleri bir yolda başlayan film geriye dönüşler şeklinde kurgulanmış. Bu anlatım tarzının tersine kronolojil bir seyirle konuyu özetleyip mühim gördüğümüz hususlarda “bir çift kelam” etmeyi tercih ettik.

2. dünya Savaşı bittikten sonra “bir savaş gazisi” olarak yurduna dönen bir Kırgız olan Tanabay obasında demirciliğe başlamıştır. ancak yerel “parti” teşkilatı kararıyla bir süre sonra obanın at sürüsü (=yılkı) çobanlığı ile görevlendirilir. Tüm soydaşları gibi atın ve atçılığın yabancısı olmayan Tanabay usta bir yılkı çobanı (=eğiticisi) olur.Bu arada Gülsarı adını verdiği bir tayı yetiştirerek alımlı bir aygır haline getirmeyi de başarır.

Bu arada gülsarı obanın geleneksel oğlak kapma yarışını da yörenin tüm ünlü atlarını geride bırakarak Tanabay’a kazandırmıştır. Böylece Gülsarı artık iyice ünlenmiştir; ancak bu giderek artan ün Tanabay’ı dramatik bir ayrılıkla karşı karşıya bırakır. Sonunda Tanabay’ın Gülsarı’sı yerel “parti” başkanının olacaktır; çünkü obadaki herşey, sözde halkın olmakla beraber “parti”ye ve açıkcası “parti yetkilileri”ne aittir. Ancak Gülsarı defalarca obasına kaçarak yılkısına ve Tanabay’a döner. Nihayet

-Anadolu'da "örük" denilen tarzda - ayakları zincirlerle bağlanan Gülsarı yine de obasına dönmekten engellenemez. Tanabay'dan, obasından, hürriyetinden kopartılamaz. Zincirlerine rağmen obaya dönen Gülsarıj'nın ayaklarına prangaların açtığı yaraları gören Tanabay'ın yüreğinde de öyle yaralar açılır...Ancak ' yöneticilere başkaldırmak ne büyük bir suçtur!.. Dolayısıyla Gülsarı tekrar "parti yetkilisi"n,n ahırına götürülür ve uslanması için o alımlı aygır "iğdiş" edilir.İğdiş edildikten sonra Gülsarı'nın perişan halini gören Tanabay kahrolur. Artık yılkı terbiyeciliğini de bırakmış olan Tanabay o hırsla sığındığı demirci ocağında eline aldığı balyozla örsü döver de döver; görünürde dövdüğü tavlanmış demirdir, ancak balyozun hedefi başka şeylerdşir gerçekte, böylece Aytmat-ov- da Tanabay'ın eline verdiği balyozla pek çok şeyin kafasına balyozlar indirmektedir. İğdiş edilmiş Gülsarı bir daha zincirlerini koparmağa teşebbüs etmez; o artık 'ıslah' edilmiştir.

...Yıllar sonra yaşlandığı için çaptan düşen Gülsarı, obasına geri gönderilir. Artık yaşlı bir adam haline gelen Tanabay'ın at arabasının 'baytal' beygiridir. Tanabay Gülsarı'sına kavuştuğu için yine de mutludur; çünkü ellerinde büyüttüğü , nice yolları ve yılları beraber tükettiği sevgili atına kavuşmuştur. Varsın ikisinin de belleri bükülmüş olsun; yürekleri yine de o eski yüreklerdir.

Ancak Gülsarı artık yolların sonundadır. Bir kış akşamı, uzun bir yoldan dönerken son takati de tükenir, ayakta güçlükle durabilmektedir. Tanabay Gülsarı'nın koşumlarını çözer; gemini, kolanlarını gevşetir, çıkarır. Gülsarı yere yıkılıverir. Bir ateş yakan Tanabay, sırtındaki paltoyu (ki savaştaki kaputudur) da Gülsarı'ya sarar. Yolların sonunda veya sonuncusunun başında olan Gülsarı'ya sadece birkaç kelimecik söyleyebilecek gücü bulabilir Tanabay ancak: "Elveda dostum...Elveda biricik dostum!...

Filmde senaryonun ana ekseni böyle.Bu ana eksen etrafında bazı çarpraz ilişkiler filmde bir çeşni olmaktan öte gitmiyor; bunun da özellikle böyle yapıldığı kanısındayız.

* * *

Bu yalın konu usta bir sinema diliyle anlatılarak seyircinin ilgisi diri tutuluyor. Yönetmenin bunu başarırken kullandığı bazı yöntemler - özellikle Türkiye sinema seyircisi için - oldukça ilginç. Kameranın bazı sahnelerde başdöndürüce bir hıza ulaşması filmin izlenmesinigüçleştiriyor; kameranın farklı düzlemlerde ustaca kullanılması ise övgüye ve kayda değer bir husus. kameraman tarfından renk efektlerinin de yardımıyla beyazperde de oluşturulan tablolar usta bir ressam elindençıkmış zannı veriyor. Ayrıca ünlü Kırgız Türk'ü romancı Cengiz Aytmatov-'un filme konu teşkil eden hikayesinin, zorun başarılarak iyi bir senaryo haline getirildiğini eseri okumuş olan seyirciler teslim edecektir.

* * *

Konunun önemli kısmının cereyan ettiği 1945-1950 yıllarında Sovyet yönetimindeki Kırgız obalarının yaşayışını yansıtan sahneler 'bakir' bir Türk Kültürünün örnekleri olarak görülüyordu. Oba göçü, harman, ata eğer vurulma töreni, oğlak yarışı gibi sahnelerde 'komünist kolhoz' (=kollektif çiftlik) yönetimindeki yaylalarda ne kadar etkili -daha doğrusu etkisiz- olunduğuna dair veriler pek çoktu. Aynı sahnelerde bunun yanında Anadolu Türklüğü ile kolayca kurulabilecek paralellikler de farkedebilenler için ne kadar çoktu.

İğdiş edilen Gülsarı'yı görünce Tanabay'ın ortaya koyduğu muhalefetten harketle sisteme ilişkin sorgulayıcı ve hatta mahkum edici soyutlamalar yapmak bir zorlama olmayacaktır.

Filmin en özenle çekilen sahnelerinden biri olan "oğlak yarışı" ise başlı başına bir destan gibidir. Filmin alt yazılarını yazanlar yarışın başındaki dua törenine "Omin Töreni" adını yakıştırmışlarsa da yarışçıların dua sonundaki "Amin"leri kulaklardan gizlenemiyordu.Yarışı Gülsarı ve Tanabay kazandıktan sonra perdeye düşen bir teşekkür ise yorum gerektirmeyecek kadar açıktı: " Bizlere bu gelenekleri miras bıraktığınız için minnettarız ey ecdadımız!..."

Ne diyelim?..Bizim de şöyle demeğe hakkımız var mı acaba:

“Eline sağlık böyle bir eseri yazdığın için ey Cengiz Aytmatov-; kalemine kuvvet!..Ve ceddinize rahmet ey filmin görünen ve görünmeyen kahramanları, ceddinize rahmet; ki bizim de ecdadımızdır onlar!...

4. Aytmat-ov-'un Dilinden Bilinç Koordinatları (*)

Fikirlerimin Kaynakları

"...Çocukluk ve gençlik anılarım mevcut sanat becerimin temeli olmuştur. Ergenlik günlerim İkinci Dünya Savaşı'yla aynı zamana rastlar. Gençlik düşlerim etrafımı kuşatan gerçeklerle şekillenmeye başladı. Cephedeki askerleri beslemeye çalışırken, yoksulluk ve açlığın etrafımızı kuşattığını gördüm. İnsanlar Parti'nin yaptığı hataları görüyor ve giderek hükümete karşı tavır alıyorlardı. Yaptığımız bütün fedakarlığa rağmen düşman Moskova'ya yaklaşıyordu. Savaşın bize sinemalarda ve kitaplarda anlatıldığı gibi kahramanlık işi değil, fakat daha karmaşık ve problematik bir eylem olduğunu anlamaya başladım. İlk defa olayların ve olguların çok yönlülüğünü, gerçeğin görünüşü ve hakiki özü arasındaki farkı algılamaya başladım. Hiç hata yapmayacağını öğrendiğimiz Parti'nin yanılabileceğini anlamam büyük bir şoktu... Belki de çalışmaya çok erken başladığımdan hayatı bir çocuğun gözünden çok, bir yetişkinin gözüyle gördüm."

Halk ve Devlet

"...Halkın savaş hakkındaki görüşleri değişti. Bahsettiğim şüphelere rağmen önceden halk, devlet otoritesine sorgusuz itaat etmek üzere yetiştirildi. Özellikle Afganistan savaşından sonra şahsiyetlerin savaşda oynadığı rol konusunda daha büyük bir anlayış başladı. Şimdi halk devletin önceliklerini sorgulamaya başladı."

"İnsan" meselesi

"...Manevi restorasyona doğru tek yol, insan ruhu için hürriyetin öneminin tanınmasından geçer. Bu hürriyet devrim veya ani değişikliklerle değil barışçı yollarla kazanılmalıdır. İnsan hayatında ruhun önemini anlayan insanlar, manevi bir yeniden doğuş arzusuyla karşılaşacaklardır."

Milli Gelenek ve Sanatçı

"...Şuna kesinlikle inanıyorum ki yazarlar eserlerini milli gelenek ve törelerini kaynak alarak zenginleştirirler. Fakat edebiyatçıların ilgilerini sadece bu çerçeveyle sınırlandırmamaları gerekir. Daha kapsamlı amaçları vardır ve sanatçı ufkunu mahalli olanın ötesine doğru genişletme gayreti, içerisindedir. Benim ilgim hızla insan doğasının özünün anlaşılmasına kaymıştır... Bunu, milliyetçiliğin veya evrenselciliğin sınırlayıcı zorlamalarını dikkate almadan bulabileceğim her yerde aramaktayım. Mazinin unutulmasına karşı uyarıda bulunurken statükoculuğu da tasvip etmiyorum..."

Sovyetler'deki Milliyetler Meselesi

"...Milliyetler meselesininin Sovyetler Birliği'nde uzun süre yanlış anlaşıldığına inanıyorum. Uzun süre Sovyet ideolojisinin herşeyden önce geldiği düşünüldü, diğer bütün düşünceler bu kıstasa göre değerlendirildi ve herşey etkin bir biçimde sosyalist bir toplum yaratılması amacıyla kullanıldı. Buna katkıda bulunacak her şeye izin verilirken, buna engel olarak görülenler yasaklandı, reddedildi veya basitçe görmezlikten gelindi. Bu ikinci kategoriyi din, milli özellikler ve diller oluşturmuştur. Bu tür bir politika ciddi bir hataydı. İnsan hayatının, kültürel farklılıkların dile getirilmesi dahil olmak üzere bütün kompleksliğiyle gelişmesine izin vermek yerine siyasal hedefler esas alındı... Perestroika ve Glasnost'un gelişiyle insanlar geçmişte yapılan hatalar konusunda açıkça konuşmaya ve yıllarca içerisinde sakladıkları acı ve kırgınlıkları ifade etmeye başladılar."

Etnik Karışıklıklar

"...Benim düşünceme göre Sovyetlerdeki son karışıklıklar Perestroika ve Glasnost ile hiç ilgili değildir. Aksine, Perestroika ve Glasnost halklara, insanlara, herkese serbestlik vererek yeni bir çağ başlatmıştır, fakat bunları doğru kullanmalıyız. Tekrar ediyorum, bu etnik karışıklıkların Perestroika ve Glasnost ile bir ilgisi yoktur. Bunlar geçmişte kalan eski politikaların çözülmemiş problemleridir. Şimdi Perestroika sayesinde bu çözülememiş problemler su yüzüne çıktı. Stalin'in hayatı boyunca, hiç bir milletin tabii bir şekilde gelişmesine izin verilmedi, baskı ve zulme maruz kaldılar, Özbekistan'daki karmaşık sosyal problemlerin sorumluluğu, Ahıska Türkleri'ni zaten oldukça yoğun nüfusa sahip bir bölgeye süren geçmişteki liderlere aittir."

Milli Dillerin Gelişimi

"... Stalin zamanında Rusçayı Sovyetlerin tü-münde egemen dil yapma teşebbüsünden bu yana devletin resmi dil politikasında önemli değişmeler görülmüştür, en büyük değişiklikler son iki yılda olmuştur ve bu değişiklikler çerçevesinde Cumhuriyetlerde önceliği milli dillere vermek devlet politikasıdır. Cumhuriyetler milli dillerini resmi dil olarak kullanma hakkına sahiptirler. Rusça ortak dil olarak kalacak ve fakat cumhuriyetlerde güçlenen milli dillerle birlikte işlev görecektir.

Kırgız Türkleri'nin de aralarında olduğu Orta Asya'nın geri kalmış halklarının, bağımsızlıklarını kazandıktan sonra 1917 Devrimi ile getirilen imkanlardan tam anlamıyla yararlanabildiklerini söyleyemem. Edebi dil söz konusu olduğunda, Kırgız yazı dili tarihin çok eski dönemlerine kadar uzanır, fakat bir süre için ortadan kalkmıştır. Altıncı ve yedinci yüzyıldan kalan runik yazılar bunun bir delilidir. Bundan başka, 17. yüzyılın ikinci yansında, meşhur Kırgız Hanı Atake – kendisi yalnız kahramanlığından değil, bilgisinden ötürü de Batur Atake (Kahraman Atake) adıyla tanmırdı- Rus çarına Kırgızca bir

mektup yazmıştır. Arada, biz Arap harflerini de kullandık ve çok sayıda eğitim görmüş insanımız vardı.

Söylemeye çalıştığım şey, biz bir çok yeteneklere sahip olduk ve bu kapasiteyi mümkün olduğu kadar kullandık. Sovyet hakimiyeti döneminde bu yetenekleri tekrar kazanabilmek için büyük güç harcadık. Bu süreç 1950'lerin basında tamamlandı ve ben inanıyorum ki biz tam anlamıyla olgunlaşmış bir edebi dile sahip olduk. Şimdi her şey değişik. Tarihi bir dönemdeyiz. Bütün bunları başarmış olmakla, biz günlük hayatta dilimizin karşılıklı konuşma vasıtası haline geldiğini görmek isterdik. Sadece Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhu-riyeti'nde değil, bütün milli cumhuriyetlerde bu yönde hareketler vardır. Ben şahsen bunun doğru olduğuna inanıyorum ve bu konuda Halk Temsilcileri Meclisinin oturumunda konuştum. Eğer bir milletin dili ölürse, bu milletin de ortadan kalktığını düşünmemiz gerekir. Bir dil, yalnızca insanlar söyledi diye, bir gecede resmi dil haline gelmez. Milli diller okullar açarak, hayatın her sahasını bunlarla doldurarak kademeli bir gelişmeyle resmi dillerin seviyesine yükseltilebilir."

Çevre ve İnsan

"...İnsan bilincinde gittikçe önemli bir konu haline gelen çevre olgusu derinliğine ilgilendiğim bir konudur. Görmezlikten gelindiğinde oldukça tehlikeli olabileceğini kanıtlayan sorunlarla uğraşmak isabetli bir gelişmedir. İnsan hayatıyla ayrılmaz bir ilişki içinde bulunan hayvanlar aleminin de aynı yok edici güçlerin elinde olduğunu görüyorum. Doğa dengesi geçmişte, insanın doğaya bağımlılığı üzerine kurulmuş olan kır geleneklerince korunmuştu. Bugün şartlar değişti, insanlar doğayı kendi amaçlarına hizmet ettirecek gücü ulaştılar. Fakat insanların doğa hakkındaki bilinçlerinin de arttırılmasına ihtiyaç vardır.

Ancak bugün çevre terimi çok sıradan bir terim haline geldi. Nereye giderseniz gidin toprağın yağmalandığını ve orman-

ların öldüğünü görürsünüz. Aynı zamanda, üretim endüstrileri de aşırı derecede büyümekte. Kırgızistan'da aşırı otlatma yüzünden otlaklarımızın çoğu tahrip oldu. Sonunda kendi teknolojimizle tamamen yok mu olacağız?

...Aral denizi ve Issık-Köl'ün mahvolma sebepleri pamuk tarımıdır. Halk Temsilcileri Meclisi'nde bu mesele hakkında açıkça konuştum. Geçmişte pamuk tarımını teşvik politikası aşırı kazanç sağlamak amacıyla tasarlanmıştı. Şöhret kazanmak için keyfi planlar uygulayan, hedefler belirleyen Sovyet liderleri olmuştur. Bu planları gerçekleştirmek için mümkün olan bütün vasıtaları zorlamışlar, çevreye de zarar vermişlerdir. Pamuk tarımının bir sonucu olarak, biz dünya yaratıldığından beri var olan bir denizi, Aral Gölü'nü kaybettik ve bu zarar insan tarafından yapıldı.

İnsan ve ekoloji uzun süredir bir arada mevcuttur, fakat şimdiye kadar hiçbir zaman ekoloji insan varlığı için bu kadar can alıcı bir konu olmamıştır. Ekoloji tehlikeye düştüğünde siyasetin hiç bir anlamı yoktur. Ekoloji öncelik kazanır. Hangi siyasi sistem, hangi ülke, hangi millet olursa onların tek amaç çevreyi kurtarmak ve ondan doğru şekilde yararlanmaktır. Eğer biz sadece kendi bencil siyasi menfaatlerimize önem verip, birbirimize yardım etmezsek, bu çevreyi er geç kaybedeceğiz. "

Çevre ve Teknolojik Gelişme

"...Gelişmekte olan ülkeleri teknolojik gelişmeden mahrum edecek teşebbüslere şüphe ile bakıyorum. Azgelişmişlik durumunun korunmasının ekoloji davasına katkıda bulunacağı düşüncesi bir mit'dir; çoğu zaman azgelişmişlik ekolojik çevrenin yok edilmesine neden olur.

Fakat hatırlamalıyız ki çevre konusu dar siyasi veya mahalli çıkarlardan daha yüksek bir davadır. Bütün insanlık paylaştığımız çevrenin yok olması ihtimaliyle eşit bir şekilde tehdit altındadır...."

Cengiz Aytmat-ov-'un Oş Hadiseleri Hakkındaki Çağrısı (2)

"Özbek Halkı! Kırgız Ulusu! Aziz Oş Sakinleri! Biz ezelden beri Oş bölgesinde yaşamakta olan bir halkız. Kanı da, dili de bir olan Türk atanın evlatlarıyız. Şimdi Kırgızlarla Özbekler arasında bir düşmanlık tehlikesi var. Kan dökülüyor, insanlara zarar veriliyor. Yarınımızı, çocuklarımızın kaderini düşünün. Bunların geleceği ne olacak? Düşünün ve sabırlı olun. Özbek halkına, Özbek kardeşlerine el kaldıran Kırgızlar aslında kendi yurtlarına, Kırgızlara da el kaldırıyorlar. Ben sizlerden rica ediyorum. Kırgız da Özbek de benim öz milletimdir. Çok geç olmadan birbirinize el uzatın ve meseleleri akıl yoluyla çözün. Güç akıldadır. Zorbalık halka hiçbir zaman iyilik getirmez." [Leninçil Caş Gazetesi, 9.6.1990, s.l'den naklen (Bugünkü Türkistan, 10.7.1990, Sayı:3)]

5. Muhammed Salih [1] : "Yitiklere Ağıt" [2]

Yitiklere Ağıt
Biz, şimdiye dek, kimseyi öldürmedik ki,
Lakin, niye bizim ellerimizde kan?
Günah kuşu daima döner başımız üzre
Yanmakta olan evliya gibi çırpınır vicdan?..

İhtiras kamçısı altında tir-tir
Titreyip duran deve gibi, ayakta;
Yürüyüşe mecburuz, yürümeğe mecbur,
Bilmeden batı nerede, doğu ne yanda...

Bizi fanilik hissi dehşete salar,
Dertler usandırır, unutur hayat.
Herkesin dilinde uzun bir feryad;
Herkesin göğsünde kalbi, *sanki ölüdür.*

Aciz güçlenip bir merd gibi başını
Merdlik yoluna koymayı ister.
Güçlü acizlenip döküp gözyaşını
Bir merdin yiğitliğine kanmayı ister.

Lakin gökler uzak, yer ise katı
Bizlerden razı değil bütün bu âlem
Gerçeğin yüzüne bakamıyoruz dik-dik
Ama istemiyoruz baş eğmeği de hem...

Bazen de göklere bakıyoruz hasretle :
Sanki gökte var gibi yerde olmayan şey...
Nerede değer isteyen şerefli insan
İnsanlar sevmese bile Tanrı sever !..

Lakin Tanrı sevse olur ya, eğer
Fakat bir kişiyi sevip bırakmaz,
Kendine yaraşır gibi derinden sever,
O bütün bir milleti sever, ayırmaz...

Şunun gibi, lânetlese Mâlik-i yevmiddin
Usanç gösterip onu bırakmaz asla
İnsanı ayırmaz kendi kavminden
Bütün bir milleti de katar lânetlese.

Lânetlenmiş halkı öküz gibi koşuşturup
Rahmetin yerine kuşatır mihnet,
Bütün düşmanları dünya payından çıkarıp
“Haydut” diye namlanır lânetli millet.

Lânetli milletin karadır istikbali,
Nehirleri kuruyup çatlar yerleri;
Lânetli milletin kul olur evladı
Kadınları köle, namussuz erkekleri.

Lânetli milletin kadısı konuşur durur
Âlimi tüccar olup, ilmini satıp yaşar,
Şairleri ise sonunda aklını yitirip
Düşmandan ödül aldığına şaşar...

Lânet kendisine yaraşmakta gerçekten
Düşse ne kadar yeri yakar - eyvâh, eyvâhh...-
Tahminen söylense say ki Aral yüzeyi
Acıyla kaplanır, lânet düşen ülkenin...

(1983-1987)[3]

6. Türk Dünyasında Yesevi Etkisi ve Murat Bardakçı

- Hz. Pîr Yesevi'nin dervişi Murat Bardakçı'yı Çarparsa ... -

Dr. Hayati BİCE

Yiğit Bulut'un Habertürk TV'de "Türk İslam Tarihi Tartışılıyor" başlığı ile yayınlanan ve Kültür eski Bakanı Namık Kemal Zeybek, Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk ve gazeteci-tarihçi Murat Bardakçı katıldığı "Sansürsüz" adlı tartışma programında* "Türklerin İslamlaşması" hakkında ilginç görüşler ileri sürüldü.

Tartışma esnasında Rasulullah Efendimiz (s.a.v.)'in Türk olup olmadığından; 1600'lerde İstanbul'u yağmalayan Rus Cossack (kozak)'larının bugün Kaza-kistan'da yaşayan Kazak Türkleri ile ilgisi olup olmadığına; latinize Türk alfabesinde kaf ile kef harflerinin farklı olarak belirtilip belirtilmemesi tartışmalarından Türkiye'de yaşayan halkın gen haritasına kadar alâkalı-alâkasız konularda daldan dala dolaşıldı.

Bu yazıyı yazmaktaki kasdım yukarıda işaret edilen ve çoğunun tashihi gereken anakronik -ve bence tümüyle anlamsız- tartışmalara katkıda bulunmak değil; programda ortaya çıkan -bilhassa Murat Bardakçı'nın sergilediği- Ahmed Yesevi'nin Türk dünyasının manevi hayatındaki belirleyici etkiyi küçümseyici tavrı irdelemektir.

Murat Bardakçı, -her zaman olduğu gibi- genellikle TV programlarında kendisine muhatabı olanların tarihi konular hakkındaki yetersizliklerinin alabildiğine kabarttığı “şişkince bir ego” ile hükümler verirken o kadar fahiş hatalara düştü ki değil bir tarihçinin sıradan bir tarih meraklısının bile hayret etmemesi mümkün değildi.

Ahmed Yesevi’nin Türk tarihindeki yerinin kısmen farkında olan Murat Bardakçı; Yesevi’nin Türk coğrafyasının Doğu bölgesinde büyük önemi olduğunu –mecburen- kabul ederken Türkiye topraklarının da dahil olduğu Türk coğrafyasının “Batı tarafında önemli bir etkisi olmadığı”nı gerine-gerine iddia ediyordu. Murat Bardakçı’ya göre Ahmed Yesevi’nin Anadolu tasavvuf geleneğinin öncü isimleri üzerinde değil etkisi olmak bu konuda “bahsi bile edilemez”di. Yine Bardakçı’nın ifadesine göre “Osmanlı kültür çevrelerinde hiçbir şekilde bilinmeyen bir isim” olan “Ahmed Yesevi sadece Doğu’daki Türkistan Türkleri için önemli birisi”dir.

Evliya Çelebi’den habersiz bir “büyük” tarihçi !

Oysa sadece Evliya Çelebi seyahatnamesinden haberdar olan bir kişi bile Hz. Pir Yesevi’nin Osmanlı coğrafyasındaki etkisinden habersiz olamazdı. Ünlü Osmanlı gezgini Evliya Çelebi (d.1611) ünlü seyahatnamesinin ilk cildinden itibaren “Türk-i Türkân” (=Türklerin Türkü), “Pirân-ı Türkistan” (=Türkistan’ın mürşidi) olarak saygı ile andığı Hoca Ahmed Yesevî’nin soyundan geldiğini birçok yerde iftiharla belirtir. Burada sorulması gereken soru şudur: Evliya Çelebi, nasıl olmuş ta Osmanlı kültür çevrelerinde “hiç bilinmeyen ve önemsenmeyen” Ahmed Yesevi’den bahisle O’nun evladından olmayı bir itibar referansı olarak kaydetmektedir? Bakalım Murat Bardakçı; Evliya Çelebi’nin Ahmed Yesevi evladından olduğu ile övünmesini nasıl tevil edecek?

Evliya Çelebi'nin Hz. Ali'ye uzanan Hoca Ahmed Yesevi şeceresinden haberdar olduğunu gösteren ve Göynük'te Akşemseddin türbesi civarında medfun Bıçakçı (Sikkini) Ömer Dede'den bahsederken yazdıkları son derecede dikkat çekicidir: "...İslambol zindanında medfun Baba Cafer oğlıdır. Anlar Muhammed Hanefi evladıdır kim bizim ceddimiz Ahmed Yesevi bin Muhammed Hanefi'ye müntehi olduğında şecerelerimizde böyle tahrir olmağıla hasib ve nesibleri ile malumumuzdur..." ibaresiyle Hoca Ahmed Yesevi'nin Hz. Ali'nin oğlu olan Muhammed Hanefi soyundan geldiğini açıklıkla ortaya koyar. (1)

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin geçtiğimiz yıllarda Orhan Şaik Gökyay tarafından yayına hazırlanan ve Yapı-Kredi Yayınları arasında neşredilen transkribe tam metninde birçok yerde Yesevi etkisinin Osmanlı coğrafyasındaki derinliğini gösteren veriler sunulmaktadır. Birkaç örnek verelim:

Evliya Çelebi, Osmanlı'nın kuruluş yıllarının Orhan Gazi dönemini anlatırken Horasan'dan gelerek Anadolu'da irşad postuna oturan Hacı Bektaş Veli hakkında şunları yazar: Orhan Gazi'nin "zaman-ı hilafetinde cedd-i izâmımız Türk-i Türkan Hoca Ahmed-i Yesevi hazretleri Horasan'dan halifesi olan Hacı Bektaş-ı Veli'yi üçyüz fukarasıyla sahib-i seccade idüp deff ve kudüm ve alem saraf virüp "Var Orhan Beğ ile Rûm fatihi ol yâ Bektaş" diyü nefes idüp Hacı Bektaş-ı Veli üçyüz er ile Horasan'dan Orhan Gazi'ye gelüp mülakat olduğı gibi Bursa üstüne gelüp feth itdiler..." (2)

Evliya Çelebi'nin bugünkü Romanya'da bulunan türbesinde ziyaret ettiği Sarı Saltuk'dan bahsettiği şu satırları da vermek istiyorum: Sarı Saltuk "...Sâdât-ı kirâmdan bir ulu sultan idi. Bu hakirün ecdâdı Türk-i Türkan Hoca Ahmed-i Yesevi hazretlerinin halifesidür kim ism-i şerifleri Muhammed Neccâr'dur kim hasib ve nesib ırk-ı tâhirdendür." Evliya Çelebi "Bir mücâhid-i fisebilullah bir sultan idi.." diye övdüğü Sarı Saltuk'a Ahmed

Yesevi tarafından Rumeli'nin fethinin hedef gösterildiği rivayetini anlatırken "ceddimiz pirân-ı Türkistan Hoca Ahmed Yesevi ibn Muhammed Hanefi, Hacı Bektaş-ı Veli'ye imdat içün, yedi yüz âdem Horasan erenlerinden virüp" "Makedonya ve Dobruca ve yedi krallık yerde nam ve nişan sahibi ol" talimatı ile yönlendirildiğini belirtir. (3)

Evliya Çelebi'nin bu satırları Ahmed Yesevi'nin Osmanlı'nın kuruluş döneminde etkili olan Hacı Bektaş-ı Veli; Sarı Saltuk gibi seçkin dervişleri beraberinde gönderdiği belirtilen ve sayıları "üçyüz" ve "yediyüz" olarak kaydedilen Horasan erenleri vasıtasıyla icra ettiği fonksiyonu kanıtlamaktadır.

Bunlar da Evliya Çelebi'nin, İstanbul fethini anlatırken İstanbul Unkapanı'nda medfun Horoz Dede hakkında yazdıklarından: İstanbul'un fatihlerinden "... Horos Dede ceddimiz Türk-i Türkan Hoca Ahmed-i Yesevi hazretlerinin fukaralarından bir pir-i fâni olup asâkir-i İslam içre yigirmidört saatde yigirmidört kere bank-i horos urup "Kum yâ Gafilûn" diyü guzât-ı müslimîni agâh itdiğiçün Horos Dede dirlermiş..." (4)

Osmanlı Coğrafyasındaki Bazı Yesevi Dervişleri

Evliya Çelebi, ayrıca Osmanlı'nın Anadolu ve Rumeli topraklarını gezerken rastladığı Yesevî dervişlerine ait türbe ve makamlar ile buralarda Yesevî dervişleri ile ilgili olarak anlatılan menkıbeleri de eserine tek tek ve ayrıntıları ile kaydetmiştir.

Evliya Çelebi'nin gezdiği Osmanlı beldelerinde izlerini tesbit edebildiği Yesevî derviş-gazileri arasında Bursa'daki Geyikli Baba Sultan (5) ve Dâvûd Baba (6), Bursa'daki Abdal Musa (7), Tokat il merkezindeki Gıj-Gıj Dede (8) ve yine Tokat'ın Zile ilçesindeki Şeyh Nusret (9) Amasya Merzifon'daki Pir Dede (10), Aksaray'da Pertevi Sultan (11), Bozok Sancak merkezi Yozgat'taki Emir-i Çin Osman (12), isimlerini sıralar ve çok önemli olarak buralarda tasavvufi bir hayatın gereklerini Yeseviyye tarikatı adâbına göre yaşayan Yesevi fukarası ile sohbetlerinden bahseder.

Evliya Çelebi'nin Balkanlar'daki seyahatlerinde tesrilerine tanık olduğu ve türbeleri ile karşılaştığı Yesevi izdaşları ise ise Deliorman'daki Demirci Baba, Varna yakınındaki adına tekke ihdas olunmuş Batova'daki Akyazılı Sultan (13) olarak Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde yer almaktadır. Azerbaycan'ın kuzey bölgesindeki Şirvan Hanlığı sahasındaki Avşar Baba (14) âsitânesi de Evliya Çelebi'nin Yesevi dervişleri ile karşılaştığı yerlerdendir.

Topkapı Sarayındaki Yesevî Şair : Hazinî

Osmanlılar ile Yesevi ilişkisinde önemli bir isim ise bir Yesevi şeyhi olarak 16. yüzyılda İstanbul'u ziyaret eden ve devrin hükümdarı olan III. Murad tarafından ağırlanan Yesevi şeyhi Hazini'dir. Günümüzde Tacikistan sınırları içerisinde kalmış bulunan Hisar kentinde doğmuş olan ve eserinde Yesevî'nin ilk halefi Mansur Ata'nın torunlarından olduğunu belirten Sultan Ahmed Hazini adlı Yesevî dervişinin Kanuni Sultan Süleyman'ın torunu olan Osmanlı Sultanı III. Murad'a 1593 yılında sunmak üzere kaleme aldığı "Cevâhiru'l-Ebrâr Min Emvâc-ı Bihâr" Yesevilik çalışmalarının bilinen en önemli kaynağıdır.

Bu değerli eserde Yeseviyye'nin Türkistan coğrafyasındaki etkileri ve Yesevilik'in esasları hakkında önemli veriler yer almaktadır. Eserde Hz. Pir-i Türkistan Ahmed Yesevî hakkında ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. (15)

Kitabda yer alan Farsça bölümdeki manzum silsilede Rasûlullah (s.a.v.)'den eserin müellifi Hazini'ye kadar uzanan Yeseviyye ve Nakşbendiyye silsilelerine işaret edilmektedir. Bu 312 beyitlik mesnevi tarzı Farsça şiirde Yusuf Hemedanî'nin halifeleri olarak Ahmed Yesevî ve Abdulhalık Gücdüvanî zikredilir. Hazinî'ye göre "Yesi, Maveraünnehr ve Yemen'de kadın-erkek herkes" Ahmed Yesevî'nin manevi tasarrufu altındadır.

Hazinî, Ahmed Yesevî hakkında “Türklerin piri”, “Türklerin sultanı”, “kutubların kutbu”, “din sultanı”, “takva eri” gibi oldukça dikkat çekici ibareler kullanır:

Dünya kutublarının kutbu, Türklerin (mânâ) sultanı, Yesili ulu şeyh Hoca Ahmed.

Ki O’nun kapısında nice bin evliya fakr makamını elde etti ve yokluk yolunu tamamladı.

Hakk erleri O’nun dergahında hizmet kemerini kuşandı, kutbların kutbu O’nun ayağına baş koydu.

Hakk yolunda yola girmişlerin başı, ayağının toprağı meliklerin tacının incisi.

O Hazret’in naibleri de ulu kişilerdir; evliya arasında her biri zamanın kutbudur.

İlk kez Sultan II. Selim zamanında İstanbul’a gelen Hazini Hacc yaptıktan sonra yeniden İstanbul’a döner. Bu sırada Osmanlı tahtına Kanuni’nin torunu III. Murad geçmişti. Hazini’nin İstanbul’da Osmanlı Sultanı ile görüştüğü, sultana kaleme aldığı “Cevâhiru’l-Ebrâr Min Emvâc-ı Bihâr” adlı eserini takdim etme fırsatı bulmuştur. Hazini’nin yazdığı değerli eseri ile başta Hz. Pir Hoca Ahmed Yesevî olmak üzere Yeseviyye yolunun önderlerini efsanelere karışmış bir konu olmaktan kurtarmış hem de kendi adını ebedileştirmiştir.

Hazinî’nin ne kadar önemli bir görevi ifa ettiği işte böyle ortaya çıktı. Bugün “tarihçi pozu ile” ahkam kesenlere haddini bildirme konusunda sağladığı lojistik destek için de Hazini’ye minnet borçluyuz. Bırakın Hz. Pir-i Yesevi’yi bir yana; “fukarasından bir aciz” olan dervişi Hazini; Murat Bardakçı’yı işte böyle utandırır.

***

Hazret Sultan Hoca Ahmed yesevî’nin Türk yurtlarının doğu ve batı bölgelerindeki tesirinden söz etmişken kuzey ve güneyi de ihmal etmeyelim. Türk dünyasının kuzey kuşağını teşkil eden

Başkırdistan ve Tataristan'da da Ahmed Yesevi'nin kalıcı tesirlerinin izine bugün bile rastlanılmaktadır. Bunun en somut kanıtı Türklük aleminin en kuzeyindeki kültür merkezi Kazan'da komünizmin egemen olduğu dönemdeki katı yasak günlerinden önceki yüzyılda defalarca basılmış olan Divân-ı Hikmet'tir. Ayrıca bir örneği elimde bulunan halka İslâm'ı öğretmeğe yönelik olarak 1894 tarihinde Kazan'da Arab ve Kiril harfleri ile Kazan Tatarcası ve Rusça olarak basılmış olan risaledeki ifade bile tek başına Ahmed Yesevi'nin Türk yurtlarının kuzey alanındaki etkisini kanıtlamağa yeterlidir. Şerâitu'l-İman (İmanın Şartları) adlı bu risalede iman esasları ezberlenmek üzere tek tek sıralanan "Kimin kuluyuz ?", "Kitabımız hangisidir" , "Kimin ümmetindeniz?" gibi temel soruların hemen ardından sıralanırken şu soru ve cevabı verilmektedir (16): "Kimin silsilesindeniz ?" (cevab) "Hoca Ahmed Yesevi r.a. silsilesindeniz."

Daha fazla bir söze hacet var mı?

Geçenlerde karşılaştığım Suriye kökenli ve aynı zamanda Nakşbendi tarikatına mensub bir hukukçu, ziyaret ettiği Türk cumhuriyetleri'ndeki manevi etkisine hayran olarak Hz. Pir Ahmed Yesevi'nin bütün dünyadaki Nakşbendi silsilelerine Yusuf Hemedani'yi takiben eklenmesi gerektiğinden bahsederken (17) Sayın Murat Bardakçı "iddialı bir tarihçi olarak" Hz. Pir-i Türkistan Ahmed Yesevi'nin doğusu ile batısı ile bütün Türk coğrafyasında bugün de devam eden öneminin farkında değil ise bu kendi sorunudur. (18)

Konunun Ahmed Yesevi'nin ölümsüz eseri Divân-ı Hikmet'in tarihi değerine ilişkin bir yönü daha var ki -Allah nasib eylerse- başka bir vesile ile günü gelir o da ele alınır. (19)

7. Süleyman Hakîm Ata'dan[1] Hazret Sultan Yesevî'ye Mersiye

ŞEYHİM AHMED YESEVÎ

Sübhan Allah'ın özü, O Mustafa buyurdu
Babam Arslan[2] büyüttü Şeyhim Ahmed Yesevi

Mustafa'nın hırkasını giydi yedi lokmasını
Tuttu Kabe halkasını Şeyhim Ahmed Yesevi

Baksa Kabe görülen bassa yerler dürülen[3]
Ledün ilmi verilen Şeyhim Ahmed Yesevi

Aslıdır necib soylu bilmez çoğu cahil O'nu
Bilir O'nu Hakk Teala Şeyhim Ahmed Yesevi

İshak Baba'nın ışığı Şeyh İbrahim balası
Şeyhlerin ulusu Şeyhim Ahmed Yesevi

Yesi - Sayram arası yatar mücevher parçası
Şeyhlerin başbuğu Şeyhim Ahmet Yesevi

Göklere kanat açan; şahin, doğan yakalayan
Sayısız mürid yetiştiren Şeyhim Ahmed Yesevi

Şeriatı dosdoğru, tarikatı benzersiz
Hakikatde pek yüce Şeyhim Ahmed Yesevi

Şeriatı söyleyen tarikatı arayan
Hakikati bildiren Şeyhim Ahmed Yesevi

Gün doğumundan batana her milletten insana
Kulluk eyleyip kurtarmağa Şeyhim Ahmed Yesevi

On sekiz bin alemde adı ünlü kelamda
Makamı Darü's-selam'da Şeyhim Ahmed Yesevi

Babalar babası Horasan; sayısız tümen Hindistan
Babalar başı Arslan Baba Şeyhim Ahmed Yesevi

Babam adını alan, fırtına olup tozan
İki cihan aynası Şeyhim Ahmed Yesevi

Hızır ile sohbetli İlyas ile ülfetli
Hakk karşısında hürmetli Şeyhim Ahmed Yesevi

Türkistan'a gidelim hizmetinde olalım
Pay verirse alalım Şeyhim Ahmed Yesevi

Baba Maçin o sultan mürid oldu şüphesiz
Hakim Hace Süleyman Şeyhim Ahmed Yesevi

Süleyman Hakim Ata

8. Şeybani Han[1] : "Hoca Ahmed Yesevi'ye Gazel"

[Türkistan 'daki Şeybaniler devletinin kurucusu ve divan sahibi bir şair olan Şeybani Han sizlere sunduğumuz bu gazeli Türkistan 'in ulu piri Hoca Ahmed Yesevi için yazmıştır. [2] 1451-1510 yılları arasında yaşayan ve taht şehri Semerkand'dan Yesi'ye Hoca Ahmed Yesevi'nin türbesini ziyarete gitmesine hayret eden kişilere cevaben yazdığı bu şiirde Şeybani Han, bu ziyaretinin gerekçelerini çok güzel bir şekilde izah etmektedir. Bu izah aynı zamanda Hoca Ahmed Yesevi'nin Türkistan'daki itibarının kendisinden yaklaşık 4 asır sonra yaşayan bir hükümdarın dilinden seslendirilmesi yönünden dikkat çekicidir.]

GAZEL[3]
Evliyalar serveri ol Şah-ı Türkistan emiş
Yer yüzini nurı tutkan mah-ı Türkistan emiş.

Yol yanılğanlarğa dermin baralın Say ram sarı,
Kılma ömrün emdi zayi rah-ı Türkistan emiş.

Aytayın anın suyının vasfıdın bir şem'ei,
Ab-ı zemzem kim deyürler çah-ı Türkistan emiş.

Könlüme deyürmen ol Semerkand arzulab,
Bilmemişsen ey könül dilhah-ı Türkistan emiş.

Hüsn evsafında nazik dilrübalar anda bar
Bil barı kim laf urarlar dah-ı Türkistan emiş.

Aytayın men ey yiğitler uşbu sırnı tinlengiz,
Server bolurga layık yer cah-ı Türkistan emiş.

Dediler kayda barursın köp Semerkandda veli.
Bu Şeybani arzusu dergah-ı Türkistan emiş.

Evliyalar başbuğu o Türkistan şahı [3] imiş
Yeryüzünü nuru tutan Türkistan'ın ayı imiş

Yol yanılanlara derim gidelim Sayram [4] yönüne
Kılma ömrünü şimdi ziyan Türkistan'ın yolu imiş

Söyleyeyim onun suyunun vasfından bir noktayı
Zemzem suyu ki derler Türkistan'ın kuyusu imiş.

Gönlüme derim, o Semerkand'ı arzuluyor
Bilmemişsin ey gönül Türkistan'ın sevdalısı imiş

Güzellik vasfında nazik gönül çelenler orada var
Bil hepsi ki söz söylerler Türkistan'a sevdalı imiş

Söyleyeyim ben ey yiğitler bu sırrı dinleyiniz
Başbuğ olmağa layık yer Türkistan yurdu imiş

Dediler nereye gidersin çok Semerkand'da veli
Bu Şeybani arzusu Türkistan'ın dergahı [5] imiş,

Şeybani Han

9. Harezmli Mutasavvif: Pehlivan Mahmud Ve Rubaileri

Pehlivan Mahmud 1247 yılında rivayete göre Hive şehri kapısında babasının arabasında doğmuştur. Babası Moğolların tamamen tahrip ettikleri Harezm ülkesinin eski başkenti Köhne Ürgenç'dendir. Mahmud babasından dericilik ve kürk sanatını öğrendi. Aynı zamanda usta bir pehlivandı. Bir rivayete göre Pehlivan Mahmud güreş tutmak için Hindistan'a kadar gitmişti. Bu O'nun güreşteki derecesini gösteren bir delildir. Hindistan'da yaptığı müsabakaları kazandıktan sonra armağan olarak ülkenin hükümdarından Harezmli esirleri azad etmesini istedi. Diğer bir rivayete göre muhasara altındaki Hive şehri zor bir durumdayken halkın başına geçerek düşmana karşı çıktı ve düşmanı püskürttü. Bu sebeplerden dolayı Pehlivan Mahmud ismiyle Harezm bölgesinde tanındı, Hive şehrine yaptığı hizmetlerden dolayı halk arasında yüzyıllarca hayırla anıldı. Aral gölüne ulaşan Harezm su kanallarının da O'nun tarafından yapıldığı sanılıyor ve ismiyle anılıyordu. Hive'deki şehidliğin de Pehlivan Mahmud tarafından yapıldığı rivayet edilir. Pehlivan Mahmud 1326 yılında vefat etmiştir. Ölümünden sonra sanatını icra ettiği yerde gömüldüğü söylenmektedir. Bugün türbesinin bulunduğu kabri Hiveliler ve hatta bütün Harezm halkı için yüzyıllarca kutlu bir ziyaret yeriydi. l9.asnn başında Harezm'de hakim olan ve Pehlivan Mahmud'u ve O'nun şiirlerini çok seven Muhammed Rahim Han'ın emriyle kabri üzerinde görkemli bir türbe yaptırıldı. Muhammed Rahim Han kendisinin de ölümünden sonra bu türbede toprağa verilmesini

vasiyet etmişti. Bugün tarihi Hive şehrini ziyaret edenler Pehlivan Mahmud ile yanyana yatmakta olan Muhammed Rahim Han'a da dua etmektedirler.

İslam alimleri Pehlivan Mahmud'un Allah'ın veli kullanndan olduğunu eserlerinde belirtmişlerdir. Kendisinin Buhara'ya giderek Şah-ı Nakşbend Muhammed Bahaüddin Bin Muhammed'e intisab ettiği ve yanında uzun süre eğitim gördüğü bilinmektedir. Bugün bile Hive halkı, Pehlivan Mahmud'u Hive'nin koruyucusu sayar. Tarihi belgelere göre Pehlivan Mahmud fütüvvet, tasavvuf yani "ermişlik mesleği"ni icra eden ve çevresine öğreten köklü ve yaygın bir tarikatın lideridir ve Nakşbendiyye tarikatı diye bilinen bu teşkilatın bir hizmeti de bölgeyi Moğol işgalcilerinden kurtarmak oldu. Bu bilgiler Pehlivan Mahmud'un sosyal bir önder olarak çok ünlü olduğunu açıklıyor. Bu ününe rağmen Pehlivan Mahmud resmi bir görev ve ünvana sahip değildir. Eski Türkistan antolojilerinde yer alan bazı şiirlerinde Pehlivan Mahmud. Pureyvalli mahlasını da kullanmıştır. Bugüne kadar ulaşan birkaç gazeli ve yüzden fazla rubaisi bilinmektedir. Ahenkli bir vezinle oluşturduğu rubailer, güzel ve zor günlerle dolu insan hayatını anlatır.

Bu yazıda okuyacağınız rubailer Türkiye Türkçesi'ne orijinal lehçesinden aktarıldığı Rusça'dan çevrilmiştir. Çeviriyi yapan Dağıstanlı dostumuz Muhammed Gökbörü'nün Türkiye Türkçesi'ne hakimiyeti derecesinde anlam olarak çevrilen bu şiirlerin orijinalindeki tadı vermesi elbette imkansızdır. Bu haliyle bile şiiriyetini hissettiren bu rubaileri ülkemizde hiç tanınmayan Pehlivan Mahmud'un tanınmasına yardım edeceği düşüncesiyle yayınlamayı uygun gördük. Dileğimiz Pehlivan Mahmud'un tarihi ve edebi kişiliğinin üniversitelerimiz ve bilim dünyamız tarafından araştırılması yanında şiirlerinin de aslı olan Özbek Türkçesi'nden dilimize doğrudan aktarılmasıdır.

RUBAİLER

Yüz kere böyle bir andı tekrarlarım:
Bir etkafaya (budalaya) hakikati yorumlamaktan
Bir zindanda yüzyıl hasret çekmeye,
Yüz defa merdanede ezilmeye razıyım.

Ah yüreğim ! İpekten elbiseler hayal etme
Ve üzerinde olan abayı boş hayaller kurarak yırtma
Mutlu yaşamak istersen , ihtişama göz dikme
İnsanların heves ve istekleri sınırsızdır...

Biz safa ehliyiz ve hiçbir gün bize dert getirmiyor,
Bir şey alıp sonra bir diğerini almağa hırslanmayız
Daha sabahtan alnımızı "öğle yemeği ne?" diye buruşturmayız
Kimseden bir şey rica etmeyiz ve herşey cömertlik eliyle bize verilir.

Telaşsız bir hayat sürmek ya da daima telaş etmek
İpekten cüppe giymek veya hep bir çuha elbiseyi taşımak
Arasında bir fark mı var? Akılsız kısa bir süre bilge sayılabilir
Fakat ne talihsizliktir bir temiz insanın çamura bulanması !..

Vaktin var ise bilge ile ya da bir piyale ile otur
Çok güzel çehreli, şirinden şirin bir güzelle otur
Birisi de yok ikisi de yok diye vaktini hoşa geçirme
Yeter ki akılsız olma ! Tek başına piyalenle otur.

Dostlarım bize yüksekten bakıyor
Dalından koparılmış bir bukete inat tek yaban çiçeği gibi
Yalnız başıma gölgemle sohbet ederim
Bir çocuk aynayla konuşup nehir kıyısıyla oynaştığı gibi

Gözyaşlarım binlerce kuşak için yeterlidir.
Zaman binlerce gözyaşı deresi akıtmıştır!
Nuh Peygamber bin yıl yaşamış da bir kez tufan görmüş.
Ben ise ömrümde binlerce tufan görmüşümdür!

Gökkubbeyi yaratmış, Ebedi mimar,
Gündüzü yaratırken geceye doğru yıktığı gibi
Cami kubbeleri ve koyduğunuz kurallar katarını
Zaman hemen ardınızdan bozup tahrip edecektir.

Suç suçtur; çaresi ise affedilmesidir.
Haksızlık cinayetten daha beterdir.
Hırsız çalıyorsa sadece kendisi suçlu değil
Kötülük böyle yaygın ve buna sabır tiksinti vericidir.

Ateşte ve alevli bir ocakda yanıp kül olmak
Altın ya da altın kaplama altındaki hakir bakır değilim.
Güneşin parlak ışığıyım, ayın soluk parlaklığı değilim.
Hizmetçi tarafından temizlenmiş lekeli bir tas değilim.

Yabancı adımların tozu kalbime uğramaz.
Kimseyi gücendirmem ve öfkelenmekte acele etmem
Boş gururu kader benden uzaklaştırdı:
Gönlümde utanılacak hiçbir şey yok !..

Gerçek hükümdar olmak istersen herkese kul ol!..
Eğil önlerinde .yürü arkadan adım adım bir gölge gibi!
Alında taç olmak için ellere su, ayaklar altında toprak ol!
Tahtta han, evde ise erkek ol...Ve namusunu çiğnetme...

Bir dal bir kere bile duvardan eğilse kolların hepsi meyvene uzanır
Bir madrabazla oturup konuşma, dost maskesini taşıyorsa bile
Çevrene bir bak, tuzağı kuran onların arasında
İkiyüzlülerden kaç doğru görünse de; doğru okun eğri yaydan çıkışı gibi.

Cebren bu dünyayı düzenleyebilsek
Kötülüğün kirlerinin hepsini iyilik yıkardı!
Fakat dünya tavlaya benzer, bir zar atım hakkın var,
Ve boşa büyüklenmeyi, gerçek mezarla tehdit ediyor.

Başkasının kazanındaki pilava göz dikme
Davetle gidilen görkemli "toy'a" davetsiz gelmek olmaz
Kendi bayat ekmeğinden bir lokma kendi suyundan yudum bile
Başkalarının başa kakılan ziyafetinden yüz misli makbuldür.

Ruhum bir ateş, etrafındaki her şeyi eritti.
Irmaklar ise ateşimi söndüren gözyaşları
Şu gözyaşlarıyla yoğrulmuş balçık: bedenim.
Ben balçıkçıyım gururlanmak hakkım var...

Senin için canımda yara yara üzerinde kanıyor.
Alaylar sürüsü cennette bile beni takip edecek!
Kim sayılı günlerin boyunduruğu altında rahat yaşayabilir?
Sen bu dünyaya erken geldin, ya dünya bizi erken bıraktı.

"-Hayat nedir?" diye sormuştum. Bir bilge cevap verdi:
"Çınar ile yıldırım, mum ile pervane..."
"-Ah aldatıcı oyun...Kim bu bahse para koyar?"
"Deli-divane olan ya da sarhoş yahud saf bir adamcağız"

Bu dünyada herşey fani, gece girer, aydınlığı silerek
Günün canlı renklerini, zifiri karanlık yer.
Yaşa, gözlerini kırpıştırarak ışığa bakarken
Ölüm eski kabir taşları arasından seni seyrederken...

İhtişamınla mı gururlanıyorsun? Dön de bir kendi iç yüzünü gör.
Acı bir şey varsa altın bir kap içinde bile acıdır!
Zenginlik ebedi değil.. Ölüm atına binse, Azrail tetiktedir.
Ve O insanlara elbiselerine göre davranmaz...

Bir çift siyah göz, duyun komşular;
Beni sormuş: "Kimin ağı seni yakaladı?"
Yanıt yerine bir aynayı göstermişim.
Avcı bunlar,bu dünyanın en kurnaz malı bunlar.

Uzaktan tebessüm eden dudaklarında alay gördüm
Ve kulun oldum, "özgürlük" derken mahvoldum
Mutluluk cenneti özgür insanlar içinmiş,
Kulluktan memnunum henüz.. Ne ki yanımda bir Allah'ın kulu yok.

Gözlerimde bütün dünyayı büyüleyici gözlerin sihri
Şevk müziğinde onları büyületen saz gibi
Ve kalp kuşları çevik oltada balıklar gibi
Zülflerinin saçında defalarca asılıp mahvoldular

10. Rüstem Behrudi : Emir'in Makamında Yazılan Şiir : "Selam Darağacı"

- Şiiri Okumadan Önce -

Azerbaycan gazetesinin Ekim/1989 tarihli ilk sayısında Kuzey Azerbaycan'ın genç ve coşkulu şairlerinden Rüstem Behrudi'nin "Selam Darağacı" başlıklı güzel bir şiiri neşredildi. Türkiye'deki çeşitli yayın organlarında kısmen Hazar dergisinin 8. sayısında ise tamamı yayınlanan bu şiir ülkemizde oldukça sevildi. Ancak şairin bu şiiri, Özbekistan olarak bölünen Türkistan'ın tarihi şehri Semerkand'da bulunan ünlü Türk Hanı Emir Timur'un kabrinin başucunda yazdığı bilinmediğinden; bu şiirde şairi hüzünlendiren, sitemlendiren, kızdıran, coşturan ve kendinden geçiren duygularının sebebini anlayabilenler sayıca çok azdı. Bu sebeple, hem Emir Timur'u bu vesileyle yad etmek, hem de Rüstem Behrudi'nin şiirinin anlaşılmasına yardımcı olmak için bazı hususları belirtmeği gerekli gördük.

Türk tarihinin en büyük hanlarından birisi olan Emir Timur, 69 yıllık ömrüne bütün Türk yurtlarını fiilen zaptederek, trajik yönleri olsa da, tarihte ilk kez, ' Doğu ve Batı Türklüğü'nü hükmü altında birleştirme başarısını sığdırdı. 9 Nisan 1336'da Türkistan'ın Hoca Ilgar kentinde başlayan hayatı 69 yaşını yaşarken çıktığı Çin seferi yolunda Otrar'da 18 Şubat 1405 tarihinde şanına yakışır bir tarzda son buldu. 1370 - 1405 yılları arasındaki 35 yıl boyunca bütün Türklüğün en büyük lideri olan Emir Timur, bu yönüyle bütün Türklerin saygısına hak kazandı. Bu tarihi gerçekleri önceleri gizlice, şimdi açıktan ifade eden bütün Doğu Türklüğü, özellikle Türkistan, Emir Timur'u büyük ve bağımsız Türkistan'ın, Türk Birliği'nin sembolü olarak görmek-

tedir. Azerbaycan Türkleri'nden olan ve Nahçıvan'da 1957 yılında doğan genç şair Rüstem Behrudi'nin şiiri de Emir Timur'a seslenişi ile aynı duyguların Azerbaycan Türkleri'nde de yaşadığını sanatkarca ifade etmektedir.

Emir Timur'un 'Doğu Türklüğü'nün Rönesansı' adıyla anılan bir kültür ve medeniyet zirvesi olan devrinde ilim, san'at ve din alimlerinin samimi bir himaye gördükleri bilinmektedir. İhlaslı bir müslüman olan Emir Timur'un, başta Şah-ı Nakşbend Muhammed Bahaeddin Buhari (K.S.) olmak üzere çağdaşı olan bütün İslam alimlerine büyük bir saygı ve bağlılık gösterdiği tarihi kaynakların şahidliği ile sabittir. Emir Timur'un bu saygı ve bağlılığı bütün Timur hanedanına örnek olmuş, daha sonraki torunları da aynı hassasiyeti göstererek tarihe geçmişlerdir. Türkistan'ın manevi hayatını yoğuran Nakşbendiyye tarikatı büyüklerinden Hoca Ubeydullah Ahrar (K.S.), İmam-ı Rabbani (K.S.) ve daha birçok İslam büyüğüne karşı Timur soyundan gelen hanların sergilediği asalet destanları, yüzyılları aşarak günümüze kadar ulaşabilmiştir.

Hazret-i Türkistan Pir Hoca Ahmed Yesevi(k.s.)'ye duyduğu bağlılık menkıbe kitaplarına kadar geçen Emir Timur, Batı seferinden döndükten sonra Yesi'ye gelerek Ahmed Yesevi'nin makamı olan kabrini ve dergahını ziyaret ederek bugün hala Türkistan'ın en büyük manevi merkezi ve sanat şaheseri olan türbenin yapımını başlatmıştır. 1308 tarihinde Taşkent'te kaleme alınan Vakıat-ı Timur adlı eserde Emir Timur'un "Batı seferine yöneldiğimde Hazret-i Şeyh Yesevî Makamat'ından dörtlük şeklinde bir şiiri ezberledim. Savaşta bu şiiri yetmiş defa okuduktan sonra zafer hasıl oldu. Her ne zaman zorlukla karşılaşırsanız bu şiiri okuyunuz." dediği rivayet edilmektedir.

Allah dostlarına gösterdiği bu bağlılık ve muhabbet, tarihi zaferleri kadar, - hatta daha fazlasıyla - Emir Timur'un bütün Türkistan halkının gönlünde erişilmez bir mevki kazanmasına vesile olmuştur. Sovyet işgali yıllarında Emir Timur'un bütün

Türkistan için birleştirici manevi bir otorite olduğunu farkeden Ruslar, Emir'in bu manevi otoritesini sarsabilmek için türlü yollar denemişlerdir. Halk arasında halen de kutlu bir ziyaretgah olarak görülen Semerkand'daki Emir Timur Türbesi [Türkistan'da yaygın namıyla: Gor-ı Emir] de bu saldırılardan nasibini almıştır. Halkın bir taşı bile alınıp götürülürse götürenin büyük bir felakete uğrayacağına temiz kalblilikle inandığı Emir Timur Türbesi, Stalin terör kampanyası esnasında tahribata uğramıştır. Emir Timur adı etrafında oluşan manevi atmosferi yıkmak için, "tarihe bir sefer esnasında ayağından yararlanarak 'Aksak Temir' diye de geçen Emir'in gerçekten 'aksak' olup olmadığını anlamak üzere kemiklerinin incelenmesi" bahanesiyle 1939 yılında Emir Timur'un kabri üzerindeki mermer kırılarak kabri açılmış ve Rus araştırmacılar tarafından kemikleri ölçülmüştür. Böylece Emir Timur'un kabrine dokunmakla hiçbir şey olmayacağı, Emir Timur'un hiç bir manevi güce sahip olmadığı isbat edilerek Emir Timur'un Türkistan Türkleri arasındaki itibarı yokedilmek istenmiştir. Fakat Allah'ın işine bakın ki, aynı yıl bütün dünya için bir yıkım olan İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması bütün Türkistan'da Emir Timur'un kabrine dokunulduğu için harekete geçen Allah'ın gazabı olarak değerlendirilmiştir. Büyük bir hikmet sonucu. Emir Timur'un manevi gücünü sıfırlamağa yönelik bu hareket, tam tersine Türkistan halkı arasındaki Emir Timur sevgisinin ve bağlılığının artması ile sonuçlanmıştır.

İşte Rüstem Behrudi okuyacağınız şiiri Emir Timur'un huzurunda, Emir'in makamında, çirkin Rus ellerinin uzanmağa cüret ettiği kabir taşının başında yazmıştır.

Şah-ı Nakşbend'e hürmette kusur etmeyen Emir Timur'a 'Bütün Türklerin Hanı' olma şerefini takdir eden irade, aynı şekilde Ak Şemseddin'e hürmette kusur etmeyen Fatih Mehmed'e İstanbul'un fethini nasib etmişti. Görelim aynı irade; kimlere hürmette kusur etmeyecek kimlere neleri nasip edecek? Ömrü olan görür... Siz şimdilik Rüstem Behrudi'nin şiirini okuyadurun!...

“Selam Darağacı” [1]

Yolumu gözledin her seher ahşam,
Selâm dar ağacı.
- Aleyküm selam!
Ecelle ölmeye doğulmamışam...
Selam, dar ağacı.

O hansı milletdir, taleyi sırdı?!
Yüz adla bölündü... Yene de birdi!
Meni huzuruna bu derd getirdi,
Selam, dar ağacı...

Hazar‘ı Baykal‘ı, Aral‘ı gördüm
Gördüm can üstedir, yaralı gördüm,
Tann‘nı bendeden aralı gördüm.
Selam, dar ağacı...

Çarhı ters fırlanır felek garının,
Turan kölgesinde budaglarının,
Rengi bayrağımda yarpaglarının,
Selam, dar ağacı...

Evvelin ahiri, sonun evveli,
Buymuş, bilmemişsem bunu men deli,
Gorhum yoh, ne olsun boyun göy delir!
Selam, dar ağacı...

Eli yağmalanan, bölünen, bölen,
Çayları guruyan, gölleri ölen[2].
Hakk-hesap çekmeye gelen menem, men.
Selam, dar ağacı...

Danış, Emir Timur, bu son neydi be?!
Boynumda ağ kefen, dilimde tövbe,
Dersini ters bilen, menimdi növbe,
Selam, dar ağacı.

Seni men ekmişem... Mene sen ganim,
Seni savurmağa helaldir ganım.
Yarpağın reng alsın ganımdan menim,
Selam, dar ağacı.

Ey darın ağacı! Kimden kemem?... Kem?
Ya seni yendirrem, ya sene yennem,
Ya da budağında yarpağa dönnem.
Selam, dar ağacı.

Gırgız'am, Özbek'em, Gazak, Türkmen'em,
Başgırd'am, Kerkük'em, ele görk menem.
Senin gözlediğin garip Türk menem,
Selam, dar ağacı.

Gabul et, növbeti gurbanın menem,
Menim canım sende, bil, canın menem,
Ele gurrelenme... Her yanın menem.
Selam, dar ağacı.

Aleyküm selam!

Rüstem BEHRUDİ

NOTLAR

GİRİŞ

1.Türklerin %42,07'si (48. 849. 650 kişi) Sovyetler Birliği'ndedir, ve bunlar Sovyet nüfusunun (1978'de 258. 950. 000 kişi) %18,86'sını teşkil eder. Türklerin %10,6'sı (12. 310. 000 kişi) Çin Halk Cumhuriyeti'ndedir ve bu ülke nüfusunun (1978'de 865. 000. 000 kişi) %1,46'sını karşılar. Bu ikisi dışında ve başka yabancı ülkelerdeki Türkler 11. 310. 000 kişidir ve bütün dünya nüfusunun %9,74'üdür. Buna göre Türklerin ancak %37,6'sı kendi egemen topraklarında yaşamaktadır. Pratik bir hesapla her 10 Türk'ten 4'ü Türkiye ve KKTC'de, 4'ü S.S.C.B.'nde, 1'i Çin HC'nde ve 1'i de başka bir diğer ülkenin yönetiminde yaşamaktadır.

Türklerin üzerinde yaşadığı toprakların %75,55'i (8.279.000 km2) Sovyetler Birliği; %15,08'i (1. 651. 800 km2) Çin HC; %2,2'si (243. 040 km2) başka devletlerin yönetiminde ve yalnız %7. 55'i (784. 000 km2) Türklerin kendi yönetimindedir. Sovyetler Birliği'nin (22. 402. 200 km2) %36,96'sı; Çin HC'nin (9. 596. 952 km2) %17,21'i, Türklerin yaşadığı yerlerdir. Pratik bir hesapla üzerinde Türklerin yaşadığı topraklardan her 20 km2'sinin 15'i Sovyet, 3'ü Çin, 0,5'i başka yabancı devletler ve ancak 1,5'u Türklerin kendi yönetimleri altındadır. Bkz.: Dr. Osman Nedim Tuna, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Ağustos 1983, Sayı: 25, Sahife:1-6

A. TÜRK YURTLARI ETNOGRAFYASI

1.Türk Yurtları Terminolojisi

1.1.Şimal Türkleri deyimi Kazan Tatarları ile Başkırd Türkleri'ni kapsasa bile gerek Tuva, Hakas gibi Sibirya bölgesi Türk halkları, gerekse Kafkasya'nın Karaçay, Malkar, Kumuk, Nogay gibi Türk halkları için kullanım alanı bulması imkansız ve gereksizdir.

1.2.Türk yurtları ismini burada ifade edilen anlama uygun olarak ilk kullananlardan birisi de Yavuz Bülent Bakiler'dir. Bakiler Türk yurtları terimini "Türkistan-Türkistan" adlı eserinin birçok yerinde "Türkçe konuşulan topraklar" anlamında kullanmıştır.

1.3. Türk Yurtları dergisi Dr. Hayati Bice öncülüğünde Kafkasya Karaçay Türkleri'nden oluşan bir yayın kurulu tarafından üç aylık bir periyod ile yayınlanmıştı. Türk Yurtları dergisi 1990 ve 1993 yıllarında yayınlanan 8 sayısı ile ciddi bir ilgiye mazhar olmuş ve dergide yayınlanan birçok makale ve araştırma Türk yurtları literatüründe referans kaynağı haline gelmiştir. İletişim yayınları arasında Tanıl Bora / Kemal Can imzası ile yayınlanan "Devlet, Ocak, Dergah -12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket- adıyla yayınlanan inceleme kitablarının "Sağduyulu Pan-Türkizm ve İslam" başlıklı bölümünde Türk Yurtları dergisi yayın çizgisini yansıtır şekilde şu şekilde değerlendirilmişti:

"... Mart 1990'da yayınına başlayan ve pan-Türkist etmenlerle İslamcı ideolojiyi bağdaştırma doğrultusunda tavır alan *Türk Yurtları* dergisi; hedef aldığı Batıcı/"Amerikancı" devletlü entelejensiyanın Türk dünyasına bakışındaki İslam karşıtı etmenlerin saiklerini aydınlatıcı biçimde ortaya koymuştur. *Türk* Yurtları'nın[36] ayrıca, cepheden karşısına almamakla birlikte, söz konusu kesimle aynı zeminde hareket eden milliyetçi-faşizan entelejensiyayı da eleştirerek kendi doğrultusunda etkilemeyi gözettiği söylenebilir... Türk Yurtları, dış Türkler meselesini mes-

lek tutanların İslam karşıtlığını, ünlü stratejist Brzezinski'nin "İslam dost ülkelerde baskı ve denetim altında tutulmalı, düşman ülkelerde desteklenmeli" sözlerinde ifadesini bulan ABD politikasına bağlıyor. (...) *Türk Yurtları,* 1990'lara girilirken ABD odaklı emperyalizmin yeni stratejisinin, İslam'ın ayrım yapılmaksızın her yerde dizginlenmesi doğrultusunda değiştiğini vurgulamakta. Hayati Bice, *Türk* Yurtları'nın Temmuz-Ağustos-Eylül 1990 sayısında "İslami hiçbir kaygıları olmadığı halde 'Sovyet Müslümanları' ile 'yakından' ilgilenen Amerikan patentli düşüncelerin gönüllü müşterisi bazı kişi ve kuruluşlara" taş atarak; Batı'nın son bir-iki yıldır "Sovyet Müslümanları"nı düşmana karşı kullanılabilecek bir güç olarak değil, artık statüko için potansiyel bir tehdit olarak gördüklerin! ortaya koydu. ABD'de ve Batı'da şimdi, Sovyetler'deki Müslüman halkların kendilerini dünya çapındaki İslam ümmetinin parçası olarak algılamalarını engelleme çabası gündemdeydi. Bu çerçevede, "İslam'ın hürriyet ve bağımsızlık mücadelesindeki ağırlığını yitirdiği, Türk halkların ortak milli mirasının öne çıktığı" vurgulanıyor; yorumların ve gelişmelerin bu yönde olması işleniyordu. Buna karşı Bice, bütün Türk yurtlarının "en mümeyyiz" ve "onlarca etnik mensubiyete bölünmelerini engelleyebilecek" tek vasfın İslam olduğunu savundu. Kafkasya ve Türkistan'da Türklük ile Müslümanlığın özdeşleşmiş olması, İslam bilincinin büyük bir coğrafya ve nüfus çapında güçlenmesine elverişli bir zemin yaratıyordu. Hayati Bice, uzun yıllar Sovyetler Birliği'ne karşı kullanmak istediği Türk kökenli halklar konusunda yaptığı araştırmalar ile ciddi verilere sahip olan" ABD ve Batı'nın, bu potansiyeli engellemek için Türkiye'ye önemli misyon yüklediğini yazdı. Tek "laik" ve "en" Batı yanlısı İslam ülkesi olan ve Sovyetler Birliği'ndeki Müslüman-Türk halklar nezdinde büyük sempatiye sahip bulunan Türkiye; "Türklük" değerlerinin İslami değerlerin önüne çıkması ve İslam'ın "laik" bir yorumla talileştirilmesi doğrultusunda Kafkasya ve Türkistan'ı etkilemeliydi. Bice,

bu misyonu "Batı için, Atatürkçüler tarafından Pantürkizm" diye özetledi. ([36] Yayın kadrosunda Kafkasya kökenli Karaçay-Malkar Türklerinin ağırlıklı olduğu *Türk* Yurtları'nın temel tutumu, dergiyi yöneten Hayati Bice'nin yazılarında belirgindir. Bice, *Türk* Yurtları'ndan önce de Oğuz Karaçay müstear adı altında yazdığı yazılarla, dış Türkler literatürünün bilinen yazarlarından birisi idi.)

Tanıl Bora / Kemal Can , "Devlet, Ocak, Dergah -12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket- 6. Baskı, s. 522-526, İletişim yayınları, Ankara, 2000.

2.Türk Yurtlarının İnanç Haritası Direnen Mühür: Rus'un Kazıyamadığı Mühürümüzdürler...

2.1. Bu yazılar ilk kez Zaman gazetesi ve Türk Yurdu dergisinde yayınlanmıştır.

2.2.Yusuf bin Kuseyr Kümbedi: Azerbaycan'ın Nahcivan bölgesinde 1162 tarihinde Atabek Şemseddin İldeniz devrinde yaptırılmıştır. Şimdi Ermenilerin kendilerinden gasbedildiğini iddia ettikleri Nahcivan'a vurulmuş silinmez bir mührümüzdür.

2.3..Mü'mine Hatun Kümbedi: Azerbaycan'da Nahcivan bölgesinde bulunan kümbed Atabek Şemseddin İldeniz'in hanımı Mü'mine Hatun için oğlu Kızılarslan tarafından 1186 yılında yaptırılmıştır. 1000 yıldır dimdik ayakta duran Mü'mine Hatun türbesinin anlatacağı çok şey olsa gerektir. Hayırlı bir evladın yüzyıllar sonraki torunlarına bıraktığı en hayırlı miras olduğunu Ermeniler anlayabilir mi acaba?

2.4.Gülistan Kümbedi: Nahcivan' daki bu kümbet 12-13 .yüzyıldan kalmadır.

2.5.Karabağlar Kümbedi: Azerbaycan'ın Karabağlar yöresinde 14. yüzyıldan kalmış bir eserdir. Bütün gövdeyi kaplayan

sırlı tuğla süslemelerde iri kufi harflerle "Allah","Muhammed" ve "Ali" adları tekrarlanmıştır. İslam'ın en güzel şahidi olan bu isimleri silmeğe Ermenilerin dilekçe ve gösterileri yetmez.

2.6.Kazakistan'ın bugün Türkistan ismiyle anılan Yesi şehrindeki Ahmed Yesevi Türbesi, 1989 yılında başlayıp idari-teknik sorunlar nedeniyle ancak 2000 yılında tamamlanabilen ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından gerçekleştirilen restorasyon çalışması ile adeta zamanın tahribatından kurtarıldı. Ekim 2000 tarihinde yapılan ve Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbay-ev- ile Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in de katıldığı bir törenle türbe ziyarete açıldı. Yesi şehrinde kurulmuş olan Türkiye-Kazakistan Ahmed Yesevi Üniversitesi yanında Yesevi külliyesinin Türkiye tarafından restorasyonu iki ülke arasındaki kardeşliğin güçlenmesinde büyük bir çaba olarak değerlendirilmelidir.

3.Bloklar Satrançındaki Açmaz:Batı – Türkiye – İslam – Sovyetler "Sovyetler" Diriltilebilir mi ?..

3.1. Bu yazılar ilk kez Türk Yurtları dergisinin 1990 yılı cildinde ve Yeni Hafta dergisinde yayınlanmıştır.

3.2. Adnan Karatnycky, Orta-Asya'yı Birleştiren Sadece İslamiyet mi?, Wall Street Journal, 28 Temmuz 1989.

3.3. Daniel, Pipes Moskova'nın Yeni Endişesi: Türk Azınlıklar, The New York Times, 13 Şubat 1990.

3.4. Martin Steff, Orta Asya'da Bir Fitil Yanıyor, The Washington Times, 15 Şubat 1990.

3.5 Bkz. Nakleden: İlter Sağırsoy, A. B. D. 'nin Yeni Umudu: Patrik ve Türkçülük, Nokta Dergisi. 8: 29. 22-24 s. , 22 Temmuz 1990.

4.Türk Asrına Kaç Var?

4.1. Bu yazı ilk kez Türk Yurtları dergisinin 1993 yılı cildinde yayınlanmıştır.

5.Türk Dünyası'na Türkiye'den Bakışlar Dışardaki Türkler- İçerdeki Türkler Esaretin İki Boyutu

5.1. Bu yazılar ilk kez Yeni Düşünce dergisinin , 24 Temmuz 1987 ve 7 Ağustos 1987 tarihli, 299. ve 301. sayılı nüshalarında yayınlanmıştır.

5.2. Ufuk Güldemir, Çevik Kuvvetin Gölgesinde, s. 83-84'den naklen YAZI dergisi, Sayı:11-12.

5.3. Henze B. Paul, Kafkaslarda Ateş ve Kılıç, 19. Yüzyılda Kuzey Kafkasya Dağ Köylülerinin Direnişi, Central Asian Survey 1:4(Nisan 1983) s. 41-58'den Çev. Akın Kösetorunu, O. D. T. Ü. Asya-Afrika Araştırmaları Grubu Yayın no:18, ankara-1985 (Aynı seride 12 yayın no. su ile yazarın "Marks'ın Ruslar ve Müslümanlar Hakkında Yazdıklarından Seçmeleré adlı araştırması da çıktı.)

5.4. Patrik von zur Mühlen, Gamalı Haç ile Kızıl Yıldız Arasında, Çev. Eşref B. Özbilen, Mavi yayınlar, Ankara 1984. Sözkonusu enstitü 1951 yılında faaliyete başlamıştı.

5.5. M. Nazif Şehrani ile röportaj: "Afganistan'da Cihad Bir Halk Üniversitesidir! " TÖRE Dergisi, Nisan 1987.

5.6. İsmet Özel, Rus Politikası Üzerine, İslam Dergisi, Sayı:30, Şubat 1986.

6.Yeni Stratejiler: Bugün Turancılık "Bugünün Turancısı"

6.1. Bu yazılar ilk kez Yeni Hafta dergisinde yayınlanmıştır.

7.Demografik Asimilasyon: Doğu Türkistan Nasıl Mahvedildi?

7.1. Dillion Michael, Doğu Türkistan; (Çeviri: Dr. Hayati Aktaş) ; İstanbul, 2001.

7.2. Kürşad Gürkanli; Doğu Türkistan'in Nüfusu; http://www.hurgokbayrak.com/yeni_sayfa_3.htm

1.3. Genel Kaynaklar http://www.uygur.org/

1.4. Güncel Türkçe Sözlük : http://www.tdk.gov.tr

1.5. Google'da "demographic assimilation" konulu bir arama yapıldığında ulaşılan kaynakların hemen hepsinin Çin'in Tibet bölgesinde uyguladığı nüfus politikaları ile ilgili olduğu görülmektedir.

1.6. Tibet'te uygulanan "Demografik Asimilasyon" bu konuyu dile getiren batılı yayınlarda 1959 yılında 1.273.969 kişi olan Tibet'in yerli nüfusunun yaklaşık %20'lik bir azalma ile 2000 yılında 1.000.000 kişi civarına düşmüş olması; buna karşılık aynı süreçte bölgedeki Çinli nüfusunun üç misline çıkartılarak 1.600.000'e ulaşması olgusunda işlenmektedir. Çin yönetimi Tibet'teki bu nüfus azalmasını Tibet'ten diğer bölgelere gerçekleşen "gönüllü göçler" ile izah etme eğilimindedir. Bu resmi rakamların Doğu Türkistanlı Uygur Türkleri için 1949'da 6.750.000 ve 2000 yılında 8.345.622 ve Doğu Türkistan'daki Çinli sayısının ise 7.489.919 olduğu dikkate alınırsa Tibet ve Doğu Türkistan'da yaşanan trajedinin boyutlarını kıyas imkanı bulunur. Buna karşılık Çin'in asimilasyon politikasını kınayan yayınlarda sürekli olarak Tibet'in ön plana çıkartılması dünya kamuoyunun nasıl yönlendirildiği konusunda ilginç bir örnektir.

1.7. Batılı kamuoyunun Tibet sorununa ilgisinin temelinde Richard Gere, Brad Pitt gibi popüler Holywood yıldızlarının Budist eğilimlerini ilan etmeleri ve rol aldıkları "Tibette Yedi Yıl" gibi filmlerin büyük etkisi olduğu genellikle kabul edilen bir gerçekliktir. Bununla beraber bölgenin ruhani önderi ve sür-

gündeki Tibet Hükümeti başkanı Dalay Lama'nın uluslararası kimlik kazandırılmış "bir teokratik figür olarak geniş bir kabule mazhar kılınması" da Doğu Türkistan'a kıyasla lokal bir konu olan Tibet sorununun gündemde tutulması da dikkat çekici bir haldir.

1.8. Çinli Göçmen Yerleştirilmesi; http://www.uygur.org/doguturkistan/ih/gocmen.html

1.9. Mecburi Kürtaj ve Doğum Kontrolu http://www.uygur.org/doguturkistan/ih/kurtaj.html

1.10. Bu bölümün güncellenen bir özeti "Doğu Türkistan'da Demografik Asimilasyon" başlığı ile Türk Yurdu Dergisi'nin , Eylül-2009 tarihli 265.sayısının , 32-35. sayfalarında yayınlanmıştır.

8.Türk Yurtları, Azerbaycan ve Türklerin 'Ermeni' Sorunu

8.1.Harita:1.Sovyet döneminde Azerbaycan aleyhine Ermenistan'ın genişlemesini ve ayrıca ‚vilayet-i sitte' olarak bilinen ve Ermenilerin toprak talep ettikleri bölgelerimizi göstermektedir.

8.2.Harita:2.Bugünkü Kafkasya'da Lenin'in belirlediği sınırlar.

8.3.Harita:3.Milli Azerbaycan Cumhuriyeti'nin sınırları.

8.4.Harita:4.Antikomünist Rusların da komünist kardeşleri gibi Türklük düşmanlığı taşıdığını gösteren belge.

9. Kafkasya Üzerine

9.1. Bu yazı ilk kez Türk Yurtları dergisinin 1990 yılı cildinde yayınlanmıştır.

9.2.Yazıda yer alan istatistiki bilgiler sovyet dönemi verilerinin dönemin komünist yönetimi tarafından "sır gibi saklan-

ması" nedeniyle ülkemize yansımaması yüzünden bazı yanlışlar içerebilir. Ancak bu yanlışlıklar demografik açıdan yapılan değerlendirmeleri etkileyecek düzeyde değildir. Bu verilerde elden geldiğince Sovyet Ansiklopedisi esas alınmıştır.

10.1943-1944: Kafkasya ve Kırım'dan Sürgün : Hesaba Sığmaz Acılar , Ayrıntılar…

10.1. Bu yazı ilk kez Türk Yurtları dergisinin 1990 yılı cildinde yayınlanmıştır.

11.Bir Ayrılık Türküsü

Kırım/Lionnes-Cemiloğlu/Hilton-

Aykırılıklara Dair-

11.1. Bu yazılar ilk kez Zaman gazetesi ve Yeni Düşünce dergisinde yayınlanmıştır.

12. Afganistan-Türkiye Bağlamında' Bazı Başka Gerçekler'

Afganistan Aynasından Yansıyanlar

12.1. Bu yazılar ilk kez Yeni Düşünce dergisinde yayınlanmıştır.

Özgün Bir Örnek Olarak Sultan Galiev ve Turan Devleti

13.1. Bu yazı ilk kez TÖRE dergisinde "Sultan Galiev ve Sovyet Müslümanları" başlığı ile yayınlanmıştır.

13.2. Bu incelememizde temel kaynak olarak Hürriyet Yayınları Tarih Dizisi'nin 20. kitabı olan Sovyetler Birliği'ndeki Milliyetler Meselesi'nin ünlü uzmanları Alexandre Bennigsen ve Chantal Quelquejay'in imzasını taşıyan "Sultan Galiyev ve

Sovyet Müslümanları" adlı eserlerinden yararlanılmıştır. Bu önemli araştırma eseri Nezih UZEL'in tercümesiyle ilk baskısını Haziran 1981'de yaptı. 256 sahifelik bu kitap, küçük sayılması gereken hacmi içerisinde çok yoğun bir bilgi aktarımı yapmaktadır; bunu ayrıntılı olarak düzenlenmiş 490 dipnotunun varlığı bile göstermektedir.

13.3. İncelememiz esnasında Sultan Galiyev hakkındaki en ciddi biyografik eser olan Renad Muhammedi imzalı ve Türkiye Türkçesi'ne Mustafa Öner tarafından çevrilen "Sırat Köprüsü" adlı Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı yayını da temel kaynaklardan birisi olarak kullanılmıştır. (Yayın yılı ve yeri : 1993-İstanbul, 445 sahife) Bkz. http://www.turan.org/yayinlar/kitap/90.HTM

B. TÜRK DÜNYASI EDEBİYATINDAN

1.1 Bir Türk Klasiği :Cengiz Aytmat-ov-

1.1.İlk kez Türk Yurtları dergisinin 1990 cildinde yayınlanan bu inceleme Cengiz Aytmat-ov- romanları üzerine Türkiye'de yapılan değerlendirmelerin öncüsü olarak bir kısmı kitap halinde de yayınlanan Aytmat-ov- incelemelerinde önemli bir yer kazanmıştır.

1.2.Cengiz Aytmat-ov-'un yazı serüvenini takipte kılavuz olabilecek nitelikte Bütün Eserleri'ni içine alan ciddi bir bibliyografya çalışması, Mustafa Çetin tarafından hazırlanarak Nilüfer Edebiyat Dergisi'nin 3. sayısında yayınlanmıştır. Bu çalışmada Aytmat-ov-'un eserlerinin Türkiye'de ve dünyada yapılan neşirleri hakkında en geniş literatür taraması mevcut olup Aytmat-ov- hakkında çalışma yapacakların asla ihmal edemeyeceği nitelikle bir kaynaktır. Aytmat-ov- yazı serüvenin nitelik ve nicelik yönünden kronolojik takibi içinde bu çalışmanın ülkemizde yapılan tek araştırma olduğunu da belirtmeden geçemiyorum. Cengiz Aytmat-ov- hakkında daha sonra sayısı ve nite-

liği yükselen akademik incelemelerden kitap halinde yayınlanmış birkaçı şunlardır: Orhan Söylemez: Cengiz Aytmat-ov- ; Ali İhsan Kolcu, Aytmatov ve Milli Romantizm

1.3. Cengiz Aytmat-ov-, Beyaz Gemi, Çev. Güneş Bozkaya-Kollontay, Yeni Dünya Yayınları, 164 s., İstanbul, 1980. Bu eser kısa süre sonra Cem Yayınevi tarafından Mehmet Özgül'ün tercümesi ile de yayınlanmıştır.

1.4. Cengiz Aytmat-ov-, Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek, Çev.: Mehmet Özgül, Cem Yayınevi, 96 s., İstanbul, 1983. (Yazarın Erken Gelen Turnalar ve Fujiyama adlı eserleriyle bir arada basılmıştır). "Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek" hikayesi üzerine tasarlanan senaryonun. Cengiz Aytmat-ov-'u tanıyan, önemini bilen Namık Kemal Zeybek'in yönetimindeki Kültür Bakanlığı bünyesinde oluşturulan "Sinema Danışma Kurulu"nca film yapılmağa değmez olarak değerlendirildiğini üzülerek kaydetmiştik.

1.5.Cengiz Aytmat-ov-, Gün Uzar Yüzyıl Olur, Çev.: Mehmet özgül. Cem Yayınevi, 347 s., İstanbul 1985.

1.6.Elif Su Akdemir, Bir Dünya, Bir Çocuk ve "Beyaz Gemi", Nilüfer Edebiyat Dergisi, 3:35-38, 1985.

1.7. Çeviri yanlışlarının güzel bir örneği olarak bu isim Cem Yayınevi tarafından yapılan basımda Rusça'dan Momun Dede olarak aktarılmış. Bu durumda yazarın isme yüklediği anlam tabii ki uçup gidiyor. Yeni Dünya Yayınları'ndaki çeviride aslına uygun olarak kullanılmıştır.

1.8. Oruskul ismi ise bu defa Yeni Dünya Yayınevi çevirisinde Urazkul olarak geçiriliyor. Cem Yayınevi'nin basımında doğru olarak kullanılan bu ismin "Rus'un kulu" anlamına geldiği göz önüne alınırsa semboller etrafında hikayesin! derinleştiren yazarın vermek istediği mesajların okuyucuya ulaşamaması mutlak hale geliyor. Bu nedenle özellikle Sovyetler Birliği'nden ve hatta genel anlamda diğer dillerden yapılan ter-

cümelerde mutlaka titiz davranılması gerektiği de bu iki örnek ile açıkça ortaya çıkıyor.

1.9. Victor Levchenko, Uçsuz Bucaksız Okyanusta Dört Kişi Üzerine, Bkz. Dipnot: 4'de belirtilen eser, 181-185. s.

1.10. Krş. Atsız, Bozkurtlar, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1977.

1.11. Aytmat-ov-'un Dilinden, Türk Yurtları, 2:50-52, 1990.

1.12. Cengiz Aytmat-ov-, "Beyaz Gemi" Üzerine Gerekli Açıklamalar (Beyaz Gemi Romanına Ek), Yeni Dünya Yayınları, İstanbul, 1980.

1.13. Bilge Ercilasun, a.g.m.

1.14. Sanat Olayı, Aralık 1986, Sayı: 55

2. Cengiz Üyyünge Kayt : Evine Dön Cengiz !…

1.1. Hayati Bice, Bir Türk Klasiği: Cengiz Aytmat-ov-, Türk Yurtları, 2:49-55, 1990.

2.2.Cengiz Aytmat-ov-, Dişi Kurdun Rüyaları, Çev. Refik Özdek, Ötüken Yay., 350 s., İstanbul 1990. Cengiz Aytmat-ov-, Güner Yüreklik isimli bir gazetecinin yaptığı ve 17.11.1987 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan röportajında Rusça yazdığı son kitabinin Kırgız Türkçesi adının "Kıyamet" olduğunu ve Türkiye'de yayınlandığında da aynı adın kullanılmasını uygun bulduğunu belirtmiştir. Ötüken Yayınevi herhalde yazarın bu temennisinden haberdar olamadığı için Fransızca tercümenin adı ile yayınlanmasını tercih etmiştir.

2.3. Cengiz Aytmat-ov-'un yazı serüvenini takipte kılavuz olabilecek nitelikte Bütün Eserleri'ni içine alan ciddi bir bibliyografya çalışması, Mustafa Çetin tarafından hazırlanarak Nilüfer Edebiyat Dergisi'nin 3. sayısında yayınlanmıştır. Bu çalışmada Aytmat-ov-'un eserlerinin Türkiye'de ve dünyada yapılan neşirleri hakkında en geniş literatür taraması mevcut olup

Aytmat-ov- hakkında çalışma yapacakların asla ihmal edemeyeceği nitelikle bir kaynaktır. Aytmat-ov- yazı serüvenin nitelik ve nicelik yönünden kronolojik takibi içinde bu çalışmanın ülkemizde yapılan tek araştırma olduğunu da belirtmeden geçemiyorum.

2.4. Bilge Ercilasun, Cengiz Aytmat-ov- Hakkında Bir İnceleme, Türk Kültürü, 325: 31-38, 1990. Bu incelemede yazarın fikri yönelişleri ve eserlerinin ortak noktaları vukufla işlenmektedir.

2.5. Güner Yüreklik, Aytmat-ov- tanrısını arıyor, (Röportaj) Cumhuriyet Gazetesi ,17 Kasım 1987.

2.6. Yazar, Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan röportajında 'Kıyamet' romanında "bugünün insanlarına bir mesaj iletebilmek için İsa'yı ve Hıristiyanlığı kendine ana konu" olarak seçtiğini, "bunu yaparken de dünyanın sonunun İsa'yı çarmıha geren her türlü iyiliği yok etmeğe çalışan biz insanların kendi elinde olduğunu göstermeğe " çalıştığını ifade etmektedir. Aytmat-ov-, yeni romanını diğerlerinden ayıran en önemli farkın bu romanında "din"i konu edinmesi olduğunu belirtirken gazetecinin İslam kültüründen gelen bir yazar olarak niçin İslam'ı değil de Hıristiyanlığı ele alışma cevaben romanında anlatmak istediği konu için en iyi malzemeyi "Hz.İsa'nın çarmıha gerilişi" kıssasından temin edebileceğine inandığını söylemektedir.

3. "Kopar'dı "Zincirlerini Gülsarı"

3.1. Bu değerlendirme ilk kez 3 Nisan 1987 tarihli Tercüman Gazetesi'nin Kültür-Sanat sayfasında yayınlanmıştır.

1.2. Cengiz Aytmat-ov-'un Kopar Zincirlerini Gülsarı adı ile Cem yayınevi tarafından yayınlanan hikayesinden alınan senaryo üzerine çekilen film Türkiye'de Sovyet Filmleri Haftası

vesilesiyle gösterilmişti.Film içerdiği sovyet sistemi eleştirisinin kamera diliyle yansıtılması yönünden takdire değerdir. Politik sinemanın saldırgan üslubu yerine değerlendirmeyi seyirciye bırakan yönetmenin başarısı en az senaryonun alındığı eserin yazarın Aytmat-ov- kadar övgüye değerdir.

4. Aytmat-ov-'un Dilinden

1.2. Aytmat-ov-'un bu görüşleri, Report on USSR adlı bültende yayınlanan Radio Liberty muhabiri Abdulhakim Özgen ile yaptığı 25.6.1989 tarihli konuşma ve Third World Quarterly adlı derginin Ocak 1990 tarihli sayısından İhsan Turan tarafından çevrilerek Yeni Forum Dergisi'nin Mart 1990 sayısında neşredilen röportajından derlenmiştir.

1.3. Leninçil Caş [Leninci Genç] Gazetesi, 9.6.1990, s.l'den naklen (Bugünkü Türkistan, 10.7.1990, Sayı:3)

5. Muhammed Salih : "Yitiklere Ağıt"

1.1. Şiirin orijinal başlığı "Adaşganlar Koşığı"dır. Halen Özbekistan milli muhalefetinin lideri olarak Özbekistan dışında sürgün hayatı yaşayan Muhammed Salih'in Arzu Fukarası adıyla 1990 yılında Taşkent'te 35.000 tirajla basılan kitabının 279-281. sayfalarında yayınlanmıştır.

1.2. Muhammed Salih'in bu şiiri Türkiye'de ilk kez 1993 yılında Türk Yurtları dergisinde 1993 yılı 5. sayısının 29. sayfasında Yitikler Türküsü adı ile ve tarafımdan yapılan çevirisi ile yayınlanmıştır. Bu defa yayınlarken başlığını "Yitiklere Ağıt" olarak değiştirirken şiir metninde de anlamı etkilemeyen birkaç değişiklik yapmayı uygun buldum.

5.3.Kaynak gösterilerek ve şairi Muhammed Salih ismi ve Özbek Türkçesi ile yayınlanma tarihi verilerek iktibas edilmesinde ve yayınlanmasında bir sakınca yoktur.

6. Osmanlı ve Türk Yurtlarında Yesevi Etkisi

6.1. Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 1. Kitap, s. 38, Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul-1996. Tâ ecdâd-ı izâmımız Türk-i Türkân Hoca Ahmed-i Yesevî ibn Muhammed Mehdi'den berü ecdâdlarımızdan şarâb [u] mükeyyefât yemiş içmiş yokdur. Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 2. Kitap, s. 130 , Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul-1999

...Horasan'dan yediyüz Horasan erenleri ile Hacı Bektaş-ı Veli ceddimiz Türk-i Türkân Hoca Ahmed-i Yesevi hazretlerinden Rûm'a gelmek içün mezun olup doğru bu Âsitâne-i Seyyid Battal Gazi'ye gelüp niçe zaman anda ikâmet edüp Bursa'dan Orhan Gazi Hacı Bektaş-ı Veli'yi görmeğe bu Seyyid Battal âsitânesine gelüp Bektaş-ı Veli ile müşerref olup Bektaş-ı veli ricasıyla bu âsitâne-yi Battal'ı Koca Orhan Gazi eyle imar edüp gûya bir kal'a-yı metîn edüp bin adet hâne halkın iskân etdirüp şehr imar eder.

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 3. Kitap, s. 12, Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul-1999

...evvela tarik-i Hoca Ahmed-i Yesevî'den fukara-yı Bektaşiyânız ve üstâdımız Derviş Alî Nâdimi'dir... (İstanbul, Kağıthane'de Derviş Sünnetî dilinden) Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 3. Kitap, s. 280 , Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul-1999

Evliya Çelebi'nin "cedd-i izâmımız Türk-i Türkan Hoca Ahmed-i Yesevi hazretleri" ibaresini diğer kullanımları için bkz: Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 3. Kitap, s.229, 5. Kitap, s. 33, 154, 165, 314 ; Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul-1999, 2001.

6.2. Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 1. Kitap, s. 34, Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul-1996.

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde ismine sık sık yer verilen Hacı Bektaş-ı Veli'nin Ahmed Yesevi ile ilişkili olarak kullanıldığı diğer yerlerden birkaçı:

Türk-i Türkân Hoca Ahmed-i Yesevî'nin halifelerinden Şeyh Lokmân ki Horasan erenlerindendir. Vâlid-i büzürgvârı Hacı Bektaş'ı Şeyh Lokmân'a tilâmizliğe verüp Hacı Bektaş anlardan ulûm-ı zâhire ve bâtımayı tahsîl eyledi. Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 2. Kitap, s. 25, Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul-1999.

...devletleri müebbed ola deyü yetmiş aded kibâr-ı evliyaullah Horasan'da Yesu şehrinde Türk-i Türkan Hoca Ahmed Yesevi hazretleri huzurunda hayr dua ve senâlar edüp yedi yüz fukarasıyla Hacı Bektaş-ı Veli'yi Devlet-i Âl-i Osman'a mûin ü zâhir ola deyü gönderüp...

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 3. Kitap, s. 17 , Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul-1999

Amma (Hacı Bektaş) irşadı Hoca Yesevî'den görüp Rûm erenlerinden olmağla izin taleb edüp yedi yüz fukarâ ile Seyyid Muhammed-i Buhari-i Saltık ile Hacı Bektaş'ı Rûm'da Osmancığa gönderüp Mevlânâ-yı Rûmi ve Hacı Bektaş-ı veli ve Şems-i Tebrizi ve Muhyiddin-i Arabi ve Karaca Ahmed Sultan ve gayrı yetmiş kibâr-ı evliyaullahların bin yirde haşrolup sohbet-i has edüp Orhan Gazi asrında Hacı Bektaş-ı Veli iştihar bulup yeniden çeri yani yeni-çeri peyda edüpRûm diyârların Orhan ile maan feth edüp yedi yüz fukarâlarınnın cümlesin feth olunan şehirlerde sâhib-i seccade edüp Muhammed Buhari Sarı Saltık Bay'ı Kafiristan'a gönderüp Dobruca ve Eflak ve Boğdan ve Leh ve Moskov'da çok gazâlar edüp "Saltık" namıyla iştihâr verdi. Anınçünhâlâ Rûm'da yedi yüz âsitâne-i Bektaşiyân vardır. Ba'dehû Hacı Bektaş-ı Veli sene (----) tarihinde yine Orhan hilafetinde mehûm olup Orhan, cenâze-i Sultan'a hazır olup Kırşehri'nde defn etdiler. Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 2. Kitap, s. 26, Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul-1999.

6.3. Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 1. Kitap, s. 312, Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul-1996. Sarı Saltık Sultan Menkıbesi'ne Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin değişik yerlerinde de yer verilmiştir:

Hakkâ ki Belh [ü] Buhara'da hazretleri Hacı Bektaş-ı Veli'yi Rûm'a Sarı Saltuk yani Muhammed Buharî hazretlerin gönderdikte.... Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 3. Kitap, s. 175 , Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul-1999

Der sitâyiş-i Tekye-i Keliğra Sultan yani Sarı Saltık Sultan

... sene (---) tarihinde bizzat Muhammed Hacı Bektaş-ı Veli Yesev şehrinde Türk-i Türkân Hoca Ahmed Yesevi'den cihâz-ı fakrı kabul edüp diyâr-ı Rûm'da sahib-i seccâde olmağa mezun olup üç yüz yetmiş fukara ve bu Keliğra Sultan cümle fukarâlara ser-çeşme olup...

... Niçe zaman bu hal ile Sarı Saltık namıyla seyahat etdi. Ve kendülerinde alâ-sûret-i asfaru'l levn olmağıla Şeyh Ahmed Yesevi hazretleri kendülere Saltık Bây namıyla künye demişler idi. (...)

Lisân-ı Latinde Keliğra ejder-i heft-sere derler. ... Anınçün yedi kralda medfûn olup âsitâne-i saadetleri vardır. Üçü Âl-i Osman hükmünde ulu âsitânelerdir. Ve her diyarda birer ismiyle müsemmâdır. Amma Rûm'da Baba Sultan ve Sarı Saltık Sultan ve Kaliğra Sultan derler. Amma kâfiristan-ı Hıristiyanistan'da İsvet-i Nikola derler.

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 2. Kitap, s. 73-75, Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul-1999

6.4. Horos Dede: Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 1. Kitap, s. 38, Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul-1996

6.5. Geyikli Baba Sultan : Fukarâ-yı Yesevi'den olup Azerbaycan şehirlerinden Hoy-ı hüsn-hûydandır. Kûh-ı azîmlerde vahşi sığınlara süvâr olup Orhan Gâzi ile sefer eşüp at tavlası gibi bir tavla sığınları var idi, barhanasın bile vahşi gazâllara yükledirdi. (...) Kabr-i şerifi Bursa şehri içre (---) mahallesinde bir tekye-i azîmdir kim Orhan Gâzî binâsıdır.Kuddise sırruhu.

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 2. Kitap, s. 31 , Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul-1999

6.6. *Dâvûd Baba: Fukarâ-yı Yesevidir.* Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 2. Kitap, s. 34 , Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul-1999

6.7. eş-Şeyh Hazret-i Abdal Musa: Bu dahi Hoca Ahmed Yesevi fukarâsı idi.Horasan'dan Hacı Bektaş ile Rûm'a geldi.Niçe yüz keşf [u] kerametleri zâhir olmuşdu.Cümleden biri Geyikli Baba'ya kor olmuş âteşi pembe içine sarup hedâyâ-yı rumûz gönderi.Geyikli Baba dahi anlara süd gönderir. Rûmûz oldur kim "Sen ateşle pembeyi imtizâc ettirdinse ben dahi leben-i hâlis hâsıl olan vahşî gazâlları teshir edüp at gibi binüp ve südün yiyüp kullnaırım rumûzun etdi.Hakkâ ki ol asrın ikisi de gerçek erleridir.Bursa içre (---) mahallesinde bir tekye-i ma'mûrda âsûdedir. Bunlar dahi Bursa fethinde bulunmuşlardır. Kuddise sırruhu.

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 2. Kitap, s. 31 , Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul-1999

6.8. Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 5. Kitap, s. 36, Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul-2001. Benim için özel anılara konu olmuş olan Tokat'taki GıjGıj Dede Sultan'dan bahsedilen satırlarını nakledelim: "..Şehre hâil bir cihan-nümâ püşte üzere tekye-i Gıjgıj Dede Sultan tarik-i Yesevî'de bir ulu sultan imiş. Hacı Bektaş Velî-i Horasanî'yle diyâr-ı Horasan'dan gelüp izn-i Bektaş Velî ile bu kûh-ı bülend üzere sâkin olur. Kaçan kim celâl sıfat olduklarında ejderha gibi gıjıldadığından Gıjgıj Dede derlermiş. Himmeti hâzır ü nâzır ola. Sâhib-i kanâat birkaç fukaraları vardır."

Çocukluğumun geçtiği Tokat'ta Gıjgıj Tepesi yakınındaki bağ evimiz gidip gelirken hep bu garip ismin nereden geldiğini merak etmiştim. Gerek aile çevrem, gerekse okuduğum ilk ve orta dereceli okullarda hiç kimsenin bu ismin menşei hakkında bilgisi olmadığını hatırlıyorum. Nihayet *Prof. Dr. Fuad Köprülü'nün "Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar" kitabından bu "ilginç" ismin nereden geldiğini öğrendikten karşılaştığım*

birçok Tokat'lıyı da bilgilendirdim. Danışmanlığını yaptığım Türk Cumhuriyetleri ile ilişkilerden sorumlu Devlet Bakanı'na –üstelik Tokat milletvekili idi- ismini ve yerini çok iyi bildiği ve bugün ağaçlandırılarak güzel bir mesire yeri haline getirilmiş olan "Gıygıj Dede Sultan" zaviyesi önüne bir Ahmed Yesevi Parkı yapılması ve park içerisinde Kazakistan'ın Yesi (bugünkü Türkistan) şehrindeki görkemli Yesevi Türbesinin küçültülmüş -fakat içerisinde namaz kılınabilecek bir ölçekte- bir tıpkı-yapımının inşa edilmesi teklifim ilgili bakanlık raflarında kalmış olmalı.

6.9. Şeyh Nusret: Sahrâ-yı Zile'de menzil-i tekye-i Şeyh Nusret: Hacı Bektaş ile diyâr-ı horasan'dan gelmiş ceddimiz Hâce Ahmed-i Yesevi halifelerinden Horasan erenleridir. Zile vadisinde mamûr u âbâdan imaret ve mescid ve misafirhaneli bir tekye-i muazzamdır pâ-bürehne ser-bürehne yetmiş adet fukaraları vardır.Bu diyarın ahalisi azîz Şeyh Nusret'e gâyet mutekidlerdir…

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 3. Kitap, s. 146 , Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul-1999

6.10. eş-Şeyh Hazret-i Pir Dede: Hazret-i Hacı Bektaş-ı Veli ile Horasan'dan Türk-i Türkân Hoca Ahmed-i Yesevî izniyle Rûm'a gelüp şehr-i Merzifon'un cânib-i şim3alisi haricinde şehre nâzır bir mürtefi zeminde sâkin olup kâhice hammâmlarda yatup meczûb-u Hüda bir ârif-i billâh kimesne idi kim Orhan Gazi asrından tâ Ebul-Feth'e ermiş bir zât-ı şerif idi. (…) Hâla âsitânesi Osmancık'ta Koyun Baba Tekyesinden ziyade binâ-yı azîm kibâb-ı âliler ile ârâste ve ve müteaddid meydanlar ve matbah u kilâr ve dervişân hücreleriyle pîraste olmuş, her şeb iki yüz ve üç yüz âdem konup göçer mihmân-sarây-ı Bektaşiyân'dır.

… cümle fukarâların izniyle azîz Pîr Dede Sultan'ın bozdoğanî (---) tereklü keçe külah Tâcını tekbir ile tekye-nîşin Memi Dede Can başımıza koyup cümle dervişân gülbâng-ı Muhammedî çeküp hakîre hayr dua etdiler.

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 2. Kitap, s. 207-208 , Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul-1999

*6.11. eş-Şeyh Pertevi Sultan: Aksaray'da " ...Dâr-ı Ervah nâm mekân-ı ruhanide ...eş-Şeyh Pertevi Sultan:bunlar tarîk-i Yeseviyye'de ulu erdir...*Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 3. Kitap, s. 118 , Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul-1999

6.12. Emir-i Çin Osman Evliya Çelebi Seyahatnâmesinde şöyle anlatılır: ...Ve Kazâ-yı Hüseyinova kutb-ı âfâk-ı cihân eş-Şeyh Çin Osman hazretleri bu mahallerde bir ma'mûr kurâda medfûndur kim, Bozok sancağı kurâlarında Kürkçükıran karyesinde âsitâne-i azîmi Osman Paşa tekyesinde medfûndur kim Türk-i Türkân Hâce Ahmed-i Yesevî ceddimizin yedinci halifesidir. Çin diyârında bir tahta kılıç ile bir ejder-i heftser katl etmeğile Emîr-i Çin Osman deyü nâm etdiler. Kuddise sırruhu'l azîz. Hâlâ ziyâretgâh-ı hâss [u] âmmdır.

Rivayete göre birgün Ahmed Yesevi dergahına Çinli tüccarlar gelip ülkelerinde emsali görülmemiş yedibaşlı bir ejderha türediğini ve insanları öldürdüğünü söyleyerek yardım isterler. Ahmed Yesevi yardım için gözüpek müridlerinden Osman'ı Çin'e gönderir. Ejderhayı öldürüp geri dönen Osman, canavarı nasıl öldürdüğünü anlatınca Hoca Ahmed Yesevi bu yiğid müride "Emir-i Çin" ünvanını verir ve artık 'Emir-i Çin Osman' olarak tanınır. Yozgat yöresinde *Emirci Sultan olarak da bilinir. Adına inşa edilen türbe ve zaviye bugün Yozgat'ın merkez ilçesinin Osman Paşa köyünde bulunmaktadır. Türbenin ne zaman bina edildiği bilinmemektedir, türbenin yanında inşa edilen zaviyenin ise 1204' te kurulduğu bilinmektedir.* Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 3. Kitap, s. 146 , Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul-1999.

6.13. Akyazılı Sultan: Evliya Çelebi Balkanlardaki Özi eyaleti seyahatini anlatırken "Menzil-i sahrâ-yı âsitâne-i Batova, yani Akyazılı Sultan" başlığı altında bu Yesevi dervişinden bahseder: "... Der sitâyiş-i âsitâne-i Akyazılı Sultan: İsm-i şerifleri (....) (...)

Belh [u] Buhara ve Horasan'da cedd-i izâmımız Türk-i Türkân Hoca Ahmed-i Yesevi halîfelerindendir. Hatta Hacı Bektaş-ı Veli Horasan'dan Rûm'a teveccüh etdiklerinde yetmiş aded kibâr-ı kümelin erenler ile Bektaş-ı Veli Bursa gazâsına Orhan Gâzi'ye geldiklerinde Hazret-i Sarı Saltık Bay ki ism-i şerifi Muhammed Buhari'dir, anlar ve Keligra Sultan ve bu Akyazılı Sultan Bursa'ya bile gelüp ba'del-feth mezkûr erenler Rûm diyârında Bektaş-ı Veli izniyle post sahibi olurlar."

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 3. Kitap, s. 197 , Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul-1999

6.14. Ziyaret-i Avşar Baba: Cedd-i izâmımız Türk-i Türkân Hoca Ahmed-i Yesevî hazretlerinin halifelerindendir. Tarik-i Yesevî, Acem'de makbul olmağıla yüz aded fukarâ Yesevî âsitânesinde taat [u] ibadete meşgûllerdir.

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 2. Kitap, s. 147 , Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul-1999

6.15. Tesbit edilen tek yazma nüshası İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nde bulunan "Cevâhiru'l-Ebrâr Min Emvâc-ı Bihâr" adlı bu "Yesevî Menâkıbnamesi" Prof. Dr. Cihan Okuyucu tarafından yayına hazırlanarak 1995 yılında Kayseri'de yayınlandı.)

6.16. Şerâitu'l-İman (İmanın Şartları) adlı risaledeki ibare aynen şöyledir: " Kim silsilesinden tururmuz?" (cevab) "Hoca Ahmed Yesevi razıyallahu aleyh silsilesinden tururmuz." Şerâitu'l-İman, s.42, Kazan-1894.

6.17. Bu önemli teklifi Batı ilim çevrelerinde Nakşbendi tarikatı konusunda referans kitaplarından birisi olan "Naqshbandi Sufi Way" kitabının yazarı Şeyh Muhammed Hişam Kabbani'ye bizzat ileterek kitabında anlattığı nakşbendiyye silsilesini bu şekilde tashih etme gereği belirtildi.

6.18. Yiğit Bulut'un 17 Ağustos 2009 tarihinde Habertürk TV 'de yayınlanan "Sansürsüz programı.

6.19. Türk Edebiyatı Dergisi'nin Ekim 2009 tarihli 432. sayısında, derginin 61-65. sayfalarında yayınlanmıştır.

7. Süleyman Hakim Ata : "Şeyhim Ahmed Yesevi"

7.1. Süleyman Hakim Ata ; Ahmed Yesevi'nin halifeleri arasında en önde gelenidir. Hikmet tarzındaki şiirleri Bakırgan Kitabı adlı bir eserde bir araya getirilmiş olup yayınladığımız şiir de bu kitaptan alınmıştır.

7.2. Hakim Ata diye bilinen şair, Yesevi'nin piri olarak kabul edilen Arslan Baba evladındandır.

7.3. Tayy-ı mekan olarak bilinene kerамete işaret etmektedir.

8. Şeybani Han : "Hoca Ahmed Yesevi'ye Gazel" :

1.1 Bir süre Türkistan bölgesinde egemen olan Şeybaniler Devleti'nin hükümdarlarından Şeybani Han imzalı bu şiir Türk devlet geleneğinde alim-fazıl kişilere verilen değerin bir göstergesidir.

1.2 Bu şiir Şeybani Han'ın yegane nüshası İstanbul Topkapı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan divanından aktarılarak Almanya'da neşredilen Türkistan Sesi dergisinin 3. sayısında yayınlanmıştır.

1.3 Bu şiir Türkiye'de ilk kez Türk Yurtları dergisinin 1993 yılı cildinde yayınlanmıştır.

1.4 Hoca Ahmed Yesevi'ye işaret etmektedir.

1.5 Yesevi dergahının bulunduğu vilayet. Ahmed Yesevi'nin babası İbrahim Şeyh ve annesi Karasaç Ayşe Ana'nın kabirleri bu şehirdedir. Kabirler üzerindeki türbelerin ana-babasının her ikisini de çocuk yaşlarında iken yitiren Ahmed Yesevi tarafından yaptırıldığı rivayet edilmektedir.

1.6 Hoca Ahmed Yesevi dergahına işaret eder.

9. Harezmli̇ Mutasavvif : Pehli̇van Mahmud Ve Rubai̇leri̇

9.1 Pehlivan Mahmud'un şiirleri Rusca yayınlanan Rubailer adlı derlemeden yararlanılarak hazırlanmıştır. Şiirlerin orijinal Çağatay Türkçesi metinleri elimizde olmadığı için ikinci bir dilden çeviri nedeniyle bazı anlam kaymalarının olması muhtemeldir.

9.2. .Bu şiir Türkiye'de ilk kez Türk Yurtları dergisinin 1993 yılı cildinde yayınlanmıştır.

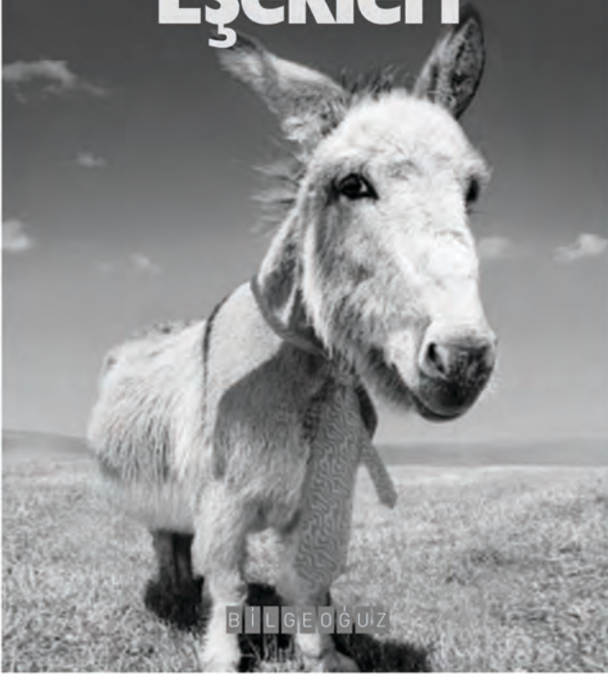
10.Rüstem Behrudi̇ : Emi̇r'i̇n Makaminda Yazilan Şi̇i̇r : "Selam Darağaci"

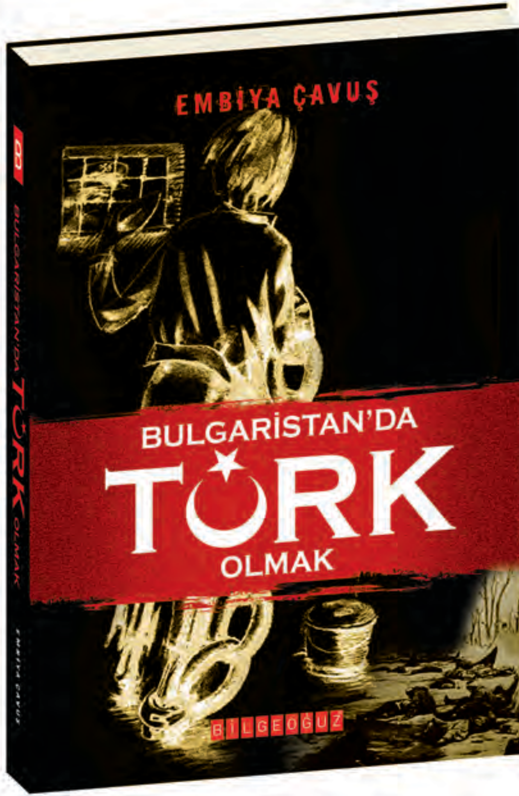
10.1.Bu etkileyici şiir Türk Yurtları dergisinin 1990 yılı cildinde yayınlanmıştır.

10.2.Şair bu mısralarında Maveraünnehr'deki Zerefşan ovasının sulanması için sulama kanallarına sevkedilen Seyhun ve Ceyhun nehirlerinin Aral gölüne dökülmeden önce sularının son derecede azalmasından ve Aral gölü sularının çekildiği toprakların çölleşmesine işaret etmektedir.

ARSLAN BULUT

Bizim Köyün Eşekleri

Atalarımın toprağını bekleyebilmek isterdim. Ama Bulgar yönetimleri halkımın insan haklarını vermedi, insan haklarına saygılı olmadı.Ölümler ölümleri, sürgünler sürgünleri kovaladı.Kültür varlıklarımız tahrip edildi, vakıflarımız gasp edildi. Tecavüzler, ölümler hayatımızdan hiç eksik olmadı. Bizim de yaşama hakkımızın olduğu hiçbir zaman Bulgar yöneticilerinin umurunda değildi.. Düşmanlığı ve ayrımcılığı yaşadım. Türk insanına yaptıkları baskıların bir cevabı olacağı, nasıl bir tepki doğuracağı Bulgar yöneticilerini ilgilendirmiyordu. Böyle düşünenler için yasaları, içi Türk düşmanlığı ile dolu halkları, her zaman rahatlıkla buldukları sebepleri vardı. Türk olduğumuz , onlar bize düşmandı. Hayatımız onların elindeydi. Zincirlerimizden başka kaybedecek bir şeyimiz yoktu.Direndik boyun eğmedik.Bizi hiç sayıyorlardı. Böyle bir durumda Bulgaristan'a sadakat göstermek durumunda değildik. Gençtik,elimiz armut toplamıyordu biz evlad-ı fatihandık. Balkanlarda Türk varlığını korumak için örgüt kurduk.

Ana vatanımız Türkiye'nin düşmanları bizim de düşmanımızdı elimizden geleni yaptık.

Embiya ÇAVUŞ

* Osmanlı, sosyalizmi "İştirak-i Emval ve İyal" yani "mal ve kadın ortaklığı" olarak tanıdı.
* Paris Komünü çalışmalarını Belediye binasında sürdürdüğü için Osmanlı aydını, sosyalistlere "Devair-i Belediye Tarafdaranı" ismini uygun gördü.
* Bu "bozuk fikirlerin" Müslüman Osmanlı toplumunu nasıl olsa etkilemeyeceği düşünülerek, "dinsiz Avrupa"nın başına bela olan "Enternasyonal adındaki şer cemiyeti ve bu cemiyetin reisi Karl Marx"a sempati beslendi.
* Bir müddet sonra, "İştirakiyun Mezhebi"nin Osmanlı toplumuna yanlış anlatıldığı öne sürüldü: Aslında bu "beyazı siyah olarak tarif etmek" gibi bir şeydi, "İştirakiyun" İslam dininin direği olan zekatın modernleştirilmiş haliydi.
* Müslümanlık ırk ve millet ayrılığı gözetmiyordu yani enternasyonalistti. Karl Marx'ın kurduğu Enternasyonal Cemiyeti de zaten bu gayeyi güdüyordu.
* Osmanlı Hıristiyanları da sosyalizmi sahiplendi; "sosyalizm en evvel Hazreti İsa tarafından vaaz ve tesis olmuştu. Sosyalizm, Roma'nın, milyonlarını esirlerinin tırnakları ile kazanan zalim ulularına karşı teşkil ve tertip edilmiş Hıristiyanlık dininin asıl maksadıydı."
* Yahudiler durur mu? Onlar da, klasik "Hazreti Musa" ve "Firavun" örneğini ortaya attılar; sosyalistlik "modern çağın putlarını yıkmak için gönderilmişti".
* İlk Osmanlı sosyalisti Avram Benaroya, ilk sosyalist teşekkül Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu oldu.
* İlk sosyalist fırkayı Hüseyin Hilmi bey kurdu. On binlerce işçiyi çevresinde toplamayı başaran Hüseyin Hilmi bey, istediği zaman İstanbul çapında bir genel grev yapabilecek durumdadır.
* "İştirakçi" namıyla anılan Hüseyin Hilmi, greve giden işçileri, nereden bulduğu meçhul altınları harcayarak pilav ve zerde ile besliyordu.
* İstanbul'u işgal eden İngilizler, Hüseyin Hilmi bey'i maaşa bağlamıştı. O artık, altında son model otomobili, sırtında kırmızı yeleğiyle zengin bir İngiliz ajanı olmuştu.
* Şamisi adında bir Yahudi, Aydınlık dergisinin neşriyatı için Şefik Hüsnü'ye ayda bin dolar para veriyordu.

Arapları Osmanlı'ya isyan ettiren Lawrence, "Bir Kürt devleti kurabilseydim, Türkler'i tarihten silecektim, başaramadım" demişti. 2000'li yıllarda Lawrence'in hedefini gerçekleştirmek isteyen çok sayıda Lawrence türedi. Bunlar sadece ajan olarak bu coğrafyaya gönderilmiş insanlar değildi. Artık yerli Lawrence'ler de vardı. Ekonominin, siyasetin, bürokrasinin ve medyanın içindeydiler. Soros gibi yardımcıları da vardı ve aleni çalışıyorlardı. Casusluk meşrulaştırılmıştı artık.

Açılım politikaları ise Türk okurunun takdir edeceği gibi birkaç ay gündemde olan bir proje değil, Turgut Özal ile başlayan, AKP iktidarı ile hızlanan bir süreçtir. Esasen AKP'nin kendisi de bir projedir, programı ise dünyayı yöneten Dış İlişkiler Konseyi yazılımıdır.